

461.
fm

A KISFALUDY-TÁRSASÁG É V L A P J A I.

ÚJ FOLYAM

HUSZONNEGYEDIK KÖTET.

1889—90.

BUDAPEST.

FRANKLIN-TÁRSULAT

MAGYAR IROD. INTÉZET ÉS KÖNYVNYOMDA.

1890.

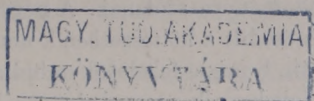
300858

MAGY. TUD. AKADEMIA
KÖNYVTÁRA

77/902.

HIVATALOS KÖZLEMÉNYEK.

1889/1890.

I.

SZÁSZ KÁROLY MÁSOD ELNÖK MEGNYITÓ BESZÉDE

A KISFALUDY-TÁRSASÁG XLIII. ÜNNEPÉLYES KÖZÜLÉSÉN 1890. FEBRUÁR 9-DIKÉN.

Harmincz éve, hogy a nemzettel együtt tizenkét hosszú éven át önkénytelen tétlenségre kárhoztatott Kisfaludy-Társaság a halálhoz hasonló dermedtség állapotából, a kedvezőbbre fordult viszonyok tavaszi szellőjének első fuvallatára halottaiból feltámadva, 1860-ban új életre ébredt, s a szomorú évek alatt megritkult sorait új választásokkal kiegészítve, félbeszakított tevékenységét újra megkezdette.

Munkásságának nem akart új alapokat vetni, hanem a régi alapon kívánta folytatni a kényszerűség által megszakított munkát — nemcsak mert alapjait jóknak és szilárdaknak találta, hanem mert a nemzettel együtt érezte, hogy a régi hagyományokhoz való ragaszkodás az erőnek leggazdagabb forrása s a haladásnak legbiztosabb útja.

S mi volt az alap, melyen a Társaság keletkezése óta állott, s melyre 1860-ban ismét visszahelyezkedett?

KISFALUDY KÁROLYNAK tíz barátja, az ő halála után mindjárt, összes munkái kiadására s emlékének szobor által is megörökítésére egyesült. Teljesítvén mindkét feladatát, a munkák kiadása és a szobor elkészülte után — a nemzet által összeadott pénzalapból még egy, bár csekély, de az akkori viszonyok közt még is számot tevő összeg — mintegy ötödfélezer forint maradt fenn, s az emléktársaság, hogy az elhunyt emléket maradandó alkotással örökítse, ez összeg kamatait évenként széptani és költői művek jutalmazására fordítani határozta, s e jutalmazások kezelésére *Kisfaludy-Társaság* néven 1836. november 12-én tartott ülésében új társulatot alapított, melybe a tíz közül hatan mint alapítók, kilencz újon választottal, — összesen tizenöten egyesültek — mindnyájan a nemzeti irodalom, széptan és költészet kiváló bajnokai.

Különös, de nem pusztá véletlen, sőt határozott tervszerűségre vall, hogy a Társaság pályafeladatai közül a három első ízben kitűzöttek,

a széptaniak mind a dráma és a színművészet körében mozognak, a költőiek mind balladai költeményre szólnak. A negyedik elméleti föladat a regény és a dráma, az ötödik a költészetben a nemzeti és népies elem közötti párhuzamot kíván. S míg e feladatok mind a szorosan vett nemzeti irodalom alapjait igyekeznek megvetni vagy bővíteni és erősíteni, azokkal egyidejűleg a Társaság az elméletet a klasszikai alapok feltárása által gazdagítja és szilárdítja. Fordításokban adja Aristoteles könyvét a költészetről, Longinusét a fenségesről, Horatius *Ars Poetikáját* az ó-, Boileau tankölteményét a költészetről, Pope-ét a műbírálatról az új klasszikusoktól; a mellett eredeti értekezésekben, melyek könyvszámba mehetnek — először, ismét pályázat útján, hozza létre Sophokles színművei méltatását, mely olvasó közönségünk előtt a görög világot nemcsak közvetlenül művei bemutatásával, hanem a legnagyobb görög tragikus munkáinak elméleti méltatásában magyarázólag világította meg; s mindjárt utána még szélesb és teljesb képet adott róla a hellen-tragédiának, tekintettel a keresztyén drámára, beható elemzésével, am azt GONDOL DÁNIEL, emezt HENSZLMANN IMRE maradandó becsű műveiben. Az ó-klasszicizmus e — mondhatni rendszeres — tanfolyamát, Aristoteles és Anaximenes Rhetorikáinak teljes s Quintilian Instituczióinak rövidített fordításai egészítik ki s fejezik be, de rokon tárgyainál fogva ide vonhatom SZABÓ ISTVÁN székfoglaló értekezését a hellen és magyar prózáról egymás mellett.

De a Társaság az elméleti tanfolyam adásával nem érte be. Mindjárt működése első időszakában megindította Hellen könyvtárát s részint abban, részint Évlapjaiban egymás után adta magyar fordításban: Aesop meséit, Isocrates négy beszédét, Plato Ionját, Pythagoras Arany mondatait, Cato Distichonjait, Sophokles Antigonéját s Elektráját, Euripidesnek mind a két Iphigeniáját, mikor a Társaság tizenkét évi működését a forradalom félbeszakította s az arra következett idők tizenkét évig szüneteltették.

Ime a Társaság első korszakbeli működése. Könnyű belőle levonnunk az elvet, mely azt egészen áthatja: klasszikai alapra fektetni a nemzeti irodalmat. Nem az-e az Európában ma élő és virágzó nemzeti irodalmak valamennyiének, kivétel nélkül, fejlődés-története? A középkorból kinőtt renaissance a porlepte romok alól kiásott s újra fölfedezett ó-klasszikai irodalmakra alapította az új nemzeti irodalmakat. A nagy humanisták vetették meg a nemzeti s jelesen a költői irodalomnak alapját mindenütt. Az olasz és franczia, a német és az angol irodalmak, a közös törzsnek önálló hajtásai. Nagy nemzeti irodalmak mindenütt csak a törzsből hajtottak, nem beojtás útján növekedtek s lettek terepélylyé és gyümölcsözővé. A tápláló nedv, mely a nemzeti irodalmak élő fáját

öntözte s üdezölden és virulásban tartotta, nem kerülő csatornákon vezetett, hanem közvetlenül az első forrásból merítve vitetett annak gyökerére.

Csodáljuk-e, hogy az alig megalakúlt Kisfaludy-Társaság, a *nemzeti* irodalom fejlesztésére szintén ezt az utat választotta? Legelső választottja (fájdalom, első halottja is nemsokára!) KÖLCSEY volt, a görög műzsák ketteje, a költészet és ékesenszólás által homlokon csókolt KÖLCSEY, kinek egész lényén, tanulmányain, írásain, szónoklatain a klasszicizmus s különösen a hellenizmus szelleme, ereje, színe, bája ömlött el. A magyar szónoklatot, s nemcsak az akadémiai, hanem a politikait is ő emelte nálunk először művészetté, öntötte művészi formába. Emlékbeszédei Kazinczy és Berzsenyi fölött nem művésziebbek, mint törvényszéki, politikai, sőt vitatkozó beszédei is, megannyi egy demostenesi vagy isokratesi szónoklat. Előtte még legjelesebb szónokaink, maga NAGY PÁL sem emelkedett klasszicizásra; szónokoltak és elragadtak s meggyőztek, mint magokat a hév elragadta s a meggyőződés áthattotta, mert «pectus est quod disertos facit» — de a szó ereje a szó művészetének hijával volt náluk; művészet nem mérsékelte a kitöréseket s az összhangot olykor hamis hangok zavarták, míg KÖLCSEYRŐL ezt írhatták, hogy a szabadság és haladás egy őrtornya akkor omlott össze, mikor harangjai a legszebben zugandottak volna. KÖLCSEY politikai szónoklatunkban is korszakot teremtett, s EÖTVÖS, SZEMERE, DEÁK, maga KOSSUTH, legnagyobb politikai szónokaink eddig, az ő tanítványai az ékesenszólás művészetében.

KÖLCSEYt a halál korán elragadta; s ő a Társaság munkásságában csak két évig vehetett részt; de szelleme iránya tovább is uralkodó maradt a Társaságban. Ez nyilatkozott választásaiban is, mikor KIS JÁNOST az Aristoteles és Anaximenes, — HUNFALVY PÁLT az Aristoteles, — SZÉKÁCS JÓZSEFET a Plutarchos és az Anthologia, SZABÓ ISTVÁNT a Homér, Aesopus s az Anthologia egyik fordítóját egymásután fűzte tagjai koszorújába. S midőn a Társaság, harmincz évvel ezelőtt, 1860-ban újra fölvette munkálkodásának nem elejtett, de kezéből kiragadt fonálát, nem lehetett hagyományaihoz hűtelen. Bár most az új kor nagy klasszikusai: Shakspeare és Molière, Calderon és Racine, Göthe és Schiller igénylik szorgosabb gondját, FÁBIÁN GÁBORRAL Cicero leveleit, a Milesiákat és Apuléjust, s az Argonautikont, SZÉKÁCSCAL Horatius ódáit, FÁY ANDRÁSSAL Cicero két beszédét, CSIKY GERGELYLYEL a teljes Sophoklest és Plautust, P. TEWREWK EMILLEL Viergil kisebb költeményeit s a görög Anthológiából megint egy csomót, BAKSAY SÁNDORRAL az öreg Homért eleveníti föl s hozzá a mai olvasóhoz közelebb: hűn ápolva az új klasszikai iskolák nagyjai mellett az őt is. Így a Kisfaludy-Társaság folyvást hű maradt

hagyományaihoz s a nemzeti irodalom alapjait a klasszikai szellemmel szélesbítette, mélyítette és termékenyítette folytonosan.

Keveset tennék föl tisztelt hallgatóim belátásáról, ha azt hinném, nem veszik észre, ha magam ki nem mondom is, hogy bár csak tényeket hozok fel, előadásomban bizonyos célzatosság van. Tisztán tudományos társaságok sem zárkozhatnak el a közélet napi kérdéseitől, ha nemzetökkel kapcsolatban akarnak maradni — irodalmi s kivált szépirodalmi társaságok legkevésbé azoktól a kérdésektől, melyek a nemzeti művelődés s azzal elváhatatlanul összefüggő nemzeti irodalom érdekeit érintik; azért azt hiszem, a Kisfaludy-Társaság mint szépirodalmi intézet körén sem eshetik kívül egy közművelődési napi kérdés, mely legközelebből újra fölvetve s egészen felszínre hozva, — a magyar közművelődés minden barátját — bár csak egy közoktatási s tanügyi kérdés alakjában — élénken foglalkoztatja. Értem a görög nyelv kérdését; azt a kérdést: foglaljon-e annak tanítása tovább is helyet középiskolai oktatásunk rendszerében, vagy abból teljesen kizárassék, vagy legalább lényegesen megszoríttassék. Bár e kérdésnek didaktikai (tanrendszerei) tárgyalása a Kisfaludy-Társaság körében s így e helyütt is, nem volna szorosan helyén, annak közművelődési s irodalmi oldala oly szorosan összefügg azzal, hogy bármennyire igyekszem is, azt sem mellőzhetem egészen, midőn e kérdéssel irodalmi szempontból foglalkozom.

Hogy a görög szellem — s melyet az teremtett: a görög művészet, az örökszépnek első, eredeti és kiapadhatatlan kútforrása: azt a görög nyelv középiskolai tanításának ellenesei is elismerik. Mert az talán csak éleczszámba megy, hogy ha a római műveltség véletlenül nem a görög, hanem az etruszk műveltségből táplálkozott volna, ma ezért s nem a görögért lelkesednék Európa. Sőt még a görög nyelv és a görög műveltség képző erejét is hajlandók elismerni azok, kik azt célszerűségi okokból a középiskolából kiküszöbölni, vagy abban legalább megszorítani akarnák.

Az első, a forrás értékét, nehéz is volna tagadni. Nem csak a szorosan vett művészetnek, úgy a szóló mint a képzőművészetnek utólérhetetlen tökélyét, hanem a bölcsészetnek s történetírásnak is örök példányait, a mai modern műveltség is a görög műveltségben s irodalomban találja föl. Aristoteles Politikája és Ethikája, Herodotos és Thukydides történetírása, sőt még az Euklides mértana s az Archimedes fizikája és erőműtana, épen oly alapvető törvénykönyvei a bölcsészeti, történelmi és tudományos vizsgálódásnak s iránynak, mint Homér az epikai, Sophokles a drámai, Pindár a lyrai költészetnek, Isokrates és Demosthenes a szónoklatnak, s Phidias és a milói Venus alkotója a szobrászatnak. A görög nyelv és irány pedig, mely első sorban Róma nyelvének és irodalmá-

nak forrása és példánya lön, emezzel, mint hasonarczú első szülött leányával együtt forrása és példánya maradt az újkor összes nemzeti irodalmainak. S nyelve, tökélyes formáival és a holt nyelvek amaz előnyével, ha az a teljes kifejelettség fokán következett be, a változatlansággal — örökre megtartotta képző erejét, ha a nyelveknek, mint az emberi szellem organikus alkotásainak, általában van képző erejük, a mit bizonyára senki sem fog tagadni.

Még is a görög nyelv ellenesei ezeket is csak bizonyos fentartásokkal ismerik el. Szerintök a modern irodalmak, bár eredetileg a régiek alapján emelkedtek s azok forrásaiból merítettek, rég felülmúlták azokat terjedelemben, szélesb látkörben, mélyebbre ható kutatásban s az új világnézetnek a régi helyébe és annak fölébe emelkedése által. Dante elhomályosította Homért; Shakspere Sophoclest; Macaulay, Thierry és Ranke Herodotot és Thukydidest; Pitt és Burke Demosthenest, az újkori bölcsészeti iskolákról nem is szólván, valamint Rafael Apellest, Thorwaldsen Phidiast — s általában az új román és germán *nagy irodalmak* az ó-klasszikai (görög és latin) irodalmakat. Miért tehát ezekhez térni vissza, holott az élő irodalmak minden műfajban tökéletesebb példányokkal, sokkal nagyobb számban kínálkoznak? És a mi a régi irodalmakban oly tökéletes — szükség-e azt is eredetiben olvasni s jeles fordításokban nem szintoly élvezhető, vagy a nyelv teljesb értése által még élvezhetőbb-e?

E tetszetős érvek tarthatatlanságát, vagy legalább is súlyuknak nagyon leszállítandó voltát könnyű átlátni. Vajjon az, a mit ma oly tökéletesnek, szépnek és remeknek találunk az új-kor irodalmi művei közül, ki fogja-e állani a kétezer év birálatát, mint a görögök és rómaiak kiállották? Vajjon hatásuk egy része, talán nagy része nincs-e az ízlés, sőt a divat változásainak alávetve? Vajjon az örök szépnek s nem csak a múló szépnek a jellegével bír-e sok, a mit csak a jelen, vagy legfőlebb egy pár század bámulata szentesített? S vajjon azok közt a nagy írók és művészek közt van-e csak egy is, a ki a görög példányok fölényét maga önként el ne ismerné? És ha némelyikre, Dantéra, Shaksperere, Raphaelre, s még másokra is a századok ítéletét az ezredévek is megerősítendik is, vajjon Homért, Sophoklest s a milői Venus alkotóját elhomályosítják-e az új-kor e nagyjai, velök, mellettök, nem az örök szép nyilatkozásai maradnak-e amazok művei? elavúlnak-e, hogy lomtárba dobassanak? nem lesznek-e örökre a műélvezet s a legmagasabb gyönyör forrásai? S nem maradnak-e annak első forrásai örökre, melyekhez a korszakok változó, talán romló ízlései újra meg újra vissza fognak térni, hogy ismét abból a forrásból merítsenek, a melyből magok az új nagy-

ságok is, a szép örök törvényeit, a műalkotás erejét és a lelkesedés tüzét merítették ?

És a fordítások ? Mint a hegyekből a csatornákon levezetett víz is eloltja azok szomját, kik a forráshoz nem juthatnak, hogy annak üde s kristálytiszt habjaiból meríthessenek : úgy a — még legtökéletesebb műfordítás is azoknak való, a kik az eredeti nyelvek értését nem szerezhetik meg. Bár hű, de halvány másolatok maradnak örökké, hasonlóak a fotografiához, mely a festvényről vagy szoborról csak tökéletlen fogalmat nyújt annak, a ki nem mehet Rómába, hogy a Rafael Disputáját a Vatikánban, vagy a milói Venust a Louvre-ban megtekinthesse.

De még ezeket megengedve is, a görög nyelv középiskolai tanításának ellenzői tovább mennek s gyakorlati érvekkel igyekeznek álláspontjukat védeni és erősíteni. Mondják, hogy a gimnáziumi görög tanításnak semmi sikere ; ezer meg ezer ifjút négy éven át kínoznak vele s mikor a középiskolát végzik, nagyrésze olvasni alig tud, s a grammatika elemi szabályaiban is eltéved ; a java is Homérból, Xenofonból olvas talán egy-két lapot, megérti imígy-amígy, irodalmi tájékozottságot azonban nem szerez, a görög szellem hatásáról, műélvezetről pedig szó sincs.

Ez állítások, ha bennök az igazság kissé túlsetétre van is színezve, nem alaptalanok. De nem fogadhatók el érvül a középiskolai görög oktatás ellen. Mert ugyan ki is várhatná, követelhetné, hogy négy éven át, heti 4—5 órán a görög nyelvet a betűk ismeretén kezdve, annyira lehetne vinni, hogy valaki a költőket és szónokokat élvezhesse ? De ez nem is feladata a középiskolai oktatásnak sem a görög, sem más nyelvre, sem általában egyik tárgyra nézve sem. Vajjon ugyanannyi heti órában viszik-e annyira a modern nyelvekben, akár a németben, akár a francziában középiskolai ifjaink, hogy Goethét és Schillert, Molièret, Hugo Viktort értsék, élvezzék — ha csak a család, az otthon nem készítette elő, vagy nem támogatja ? Sőt a latin nyelvet nyolcz évi teljes tanfolyamon, több mint kétszer annyi óraszámban, viszik-e annyira, hogy Horáczt és Cicerot, Sallustiust és Quintiliant folyvást olvashassák s élvezhessék ? Nosza, küszöböljük ki a latint is, a modern nyelveket is, azok tanításában sincs siker, a mi van, nem áll arányban a ráfordított idővel és fáradsággal.

A középiskola célja, feladata kettős. A mindenkinek szükséges általános műveltség elemeit megadni, az élet számára azoknak is, a kik felsőbb iskolába nem lépnek, — s a felső oktatásra előkészíteni, kellő alapot adni azoknak, a kik igen.

Az első feladat a kisebb résznek szól ; mert — nem említve azokat, kik már az alsóbb osztályokból, legfőlebb a negyedikből kilépnek, s

néptanítói, kereskedői vagy iparos pályára lépnek, kiket ennélfogva sem a görög nyelv kérdése nem érint, sem az általános műveltség magasabb fokú igénye nem illet meg, a teljes gimnáziumot elvégzőknek csak igen kis része, és pedig a tehetségtelenebb, lép le a tudományos pályáról s ki az életbe vagy kisebb rendű pályákra; a túlnyomó nagyobb rész s mindenesetre a java felső oktatásra megy, s magasabb minősítvényt követelő pályát választ magának. Így a legnagyobb részre nézve a középiskola ama másik feladata marad fenn, hogy egyetemekre készítsen elő s a magasabb tudományos képzésnek vessen alapot.

Ámde mondják amazokra is, emezek nagy többségére nézve is, elvész a görög nyelv tanulására fordított idő és fáradság, mert erre a közéletben senkinek, a tudományos pályán is csak annak van szüksége, a ki vagy általában a legmagasb műveltséget kívánó tudományos vagy éppen tanári pályára, jelesen klasszika-filológiai tanárságra készül.

E nézet ellenében először is azt vetem, hogy e szerint mindennek előtt a mennyiségtannak a mindennapi élet szükségelte arithmetikán, a négy speciesen és a kamatszámításon felüli részét, tehát a negyediktől a nyolczadik osztályig terjedő egész tananyagát ki kellene törölnünk a középiskola tantervéből, mert ugyan kinek van az algebrára, a gyökvonásra, a logarithmusokra és a trigonometriára s függvényeire szüksége az életben s a tudományos pályán is a mérnökön kívül? Sőt ki kellene törölnünk a többi tárgyak tananyagának is igen nagy részét, mert az élet s az általános műveltség, a kézzelfogható hasznót s közvetlen alkalmazhatóságot tekintve, sokkal kevesebbet követel és sokkal kevesebbel megelégszik, mint a mennyit a természet- és vegytanból, sőt a föld- és természetrajzból a középiskola nyújt; s csak a magyar nyelvet és irodalmat, az egyetemes és a hazai történelmet — s ez utóbbit, mellékesen jegyezve meg, mint nemzeti életünk főalapját s a nemzeti érzés gerjesztőjét és szilárdítóját, az egész középiskolán átvonulva, a mostaninál jóval nagyobb terjedelemben; azonkívül a matematika, fizika és természetrajz első elemeit kellene a középiskolába hozni, a többit pedig annyi szakiskolára, a hány különböző életpálya van: a leendő humanistáknak klasszikai, a mérnököknek matematikai, az orvosok- és gyógyszerészeknek természetrajzi s vegytani s Isten tudja hányféle szakiskolát kellene berendezni.

Az általános műveltségnek s a szellem több oldalú, egyenletes képzésének nincs nagyobb ellensége, mint a különböző szakoknak a legelső foktól, a kezdettől való elkülönítése. Még azt is tévedés hinni, hogy kitűnő mérnök, orvos, jogász, természettudós, matematikus vagy bármely tudományos szakban kitűnő lehet valaki, a ki csak a maga szakát s azzal szoros összefüggésben állókat tanulta s szaktudományának

a múlhatlanul szükségesnél szélesebb alapot nem vetett. Szintoly család az azt hinni, hogy a mit életpályánkon közvetlenül nem alkalmazhatunk, azt hiába tanultuk, az ránk nézve merőben elveszett. Még ha tétel ismeretét elfelejtettük is, pl. a görög nyelvtan szabályait, vagy a trigonometria formuláit: akkor sem tanultuk egészen hiába; mert elménk formái kiképzésére hatottak, lelkünk fogékonyságát növelték, termékenyítették s öntudatlanul is hasznokat veszszük a legelütőbb, tőlök legtávolabb fekvő eszmekörökben is. Enézet az egységes középiskola mellett szól, legalább az alsó osztályokban, a két vagy legfőlebb négy felső osztály kétfelé ágazásával. Akkor lehet az alsó osztályokban, a mindennapi élet szükségét kielégítő tananyagot elvégezni, s a felső osztályok egyik ágában a humán, másikban a reál irány szükségletét kielégíteni. De az általános műveltség alapjai egyik és másik irányban félesek maradnak.

De a mi *nem lehet*: valamely tárgya, melynek általános becsét elismerjük, kivenni a többivel egyenlő kötelezettség sorából s fakultatívva tenni. Tegyük fakultatívva a mennyiségtant — s a trigonometriát és az algebrát senki sem fogja tanulni; tegyük azzá a görögöt, senki sem fogja tanulni, kivált miután ily rossz hírért költötték; tegyük a vegytant, a fizikát — senki, vagy igen kevesen fogják tanulni. S fakultatívva tenni némely, például az állami középiskolákban a görög nyelvet, annyi, mint hasonlóra kényszeríteni az azt különben megtartani kívánó többi iskola-fentartókat is, például a protestáns felekezeteket, hogy meggyőződésük ellenére ők is elejtsék, ha csak intézeteiket üressé tenni s fiaikat a könnyebb tantervű intézetekbe tereltetni nem akarják. Vagy talán a fakultatívva tétellel azt fogjuk mondani a középiskolai növendéknek, a mit az egyetemi polgárnak, annak is nagy megszorítással, mert a főtárgyakra nézve vizsgálati kötelezettséggel mondunk: válogass a tantárgyak közül kedved szerint, de hetenkint 24 órát hallgatnod kell. — Akarja valaki ezt a tanszabadságot a középiskolába is bevinni? Alig hiszem.

Ellenben merem állítani, hogy a középiskola teljes tananyagával nemcsak a felső iskolának, s az abban egyik vagy másik tudományszakot választó ifjú pályacéljának, hanem minden esetben az életnek is szolgál, s annak előre nem látható irányaira előkészítőleg s termékenyítőleg hat. A mint Cicerótól tudjuk, hogy Cato öreg korában tanult görögül, nem tartván későnek ifjúkora mulasztását agg korában pótolni, úgy nagy Széchenyink is férfi korában bővítette gyermekkora görög tanulmányait annyira, hogy Homért és Platót eredetiben olvashatta. A Cato példáját nehezebb volna követni, de a Széchenyiét, középiskolát jól végzett ember, akármelyik tudományban, melyre előbb keveset gondolt, későbbi kedve vagy szüksége szerint követheti, mert a középiskola megadta

neki az alapot, melyre biztosan építhet, — a keretet, melyet csak be kell töltenie.

Hogy mit mondana Európa a görög nyelv kiküszöbölésére, hogy mire becsülnék érettségi bizonyítványainkat a külföldi egyetemek? — e kérdések vitatásáról, bármily kecsegtetőnek kínálkoznék is, önként lemondok — mert nem a mások ítéletét, hanem a dolog érdemét tekintem döntőnek a magam véleménye megállapítására. — Arra sem akarok kiterjeszkedni, a mi tisztán tanügyi kérdés, mikép lehetne a görög nyelv tanításának jobb módszer alkalmazása által, nagyobb sikert biztosítani; bár előttünk áll a példa, hogy a matematikában, mely egy nemzedékkel ezelőtt ép oly idegenséggel találkozott s ép oly sikertelenséggel is, mint ma a görög, mikép állt be, egyedül a módszer javítása következtében, érezhető tetemes változás.

De egy több oldalról nagy súlylyal s a mellett öntetsző gúnynyal felhozott, úgynevezett érvet nem mellőzhetek. Mondatott, hogy csak a professzorok vannak a görög nyelv fentartása mellett s azok egy része sem tud görögül — és így nem illetékes annak támogatására. Vajjon több görög tudomány van-e a görög nyelv ellenzőiben s illetékesebbek-e ők annak elítélésére mint pártolására emezek? Vajjon szükséges-e valakinek szakembernek lenni, hogy egy vagy más tantárgy szükséges vagy nem szükséges voltáról illetékesen szólhasson? A matematika vagy fizika szükségéről csak matematikusok vagy fizikusok lehetnek-e meggyőződve? A terjedelem, a tananyag beosztása, a módszer kérdéseire természetesen csak szakemberek szólhatnak illetékesen. De a kérdés általános közművelődési oldalához minden igazán művelt ember. Sokan tanultuk a középiskolában a görög nyelvet, a kik az életben annak sok hasznát (kézzel fogható, közvetlen hasznát) később nem vettük. Magam is, hivatásomhoz képest, leginkább az újtestamentum olvasását könnyítettem meg vele magamnak. De azért, bár oly túlzásba nem megyek is, mint egy minap említett angol tudós, hogy hazámat s nemzetiségiemet odaadnám cserébe egy napért, melyet Perikles Athénjében mint görög tölthetnék — annyit mégis mondok, hogy sokért nem adnám a gyönyört (bár élvezete azóta elpárolgott), hogy Homér ifjú koromban eredetiben olvashattam. Lelki kincseink kevésbé veszendők, mint az anyagiak, s elvesztésök után még emlékezetök s visszatérésök is gyönyört okoz.

De még ez sem a főok — a miért a görög nyelvnek a középiskolából kizárása, vagy megszorítása ellen felszólalok. A főok nem magának a görög tanulmánynak, hanem saját nemzeti irodalmunknak az érdeke.

Nemzeti irodalmak soha sem támadnak utánzás által; képződhet-

nek eszmények után, alakúlhatnak minták szerint, de a közvetlen, hogy úgy mondjam másoló utánzás megöli az eredetiséget, melynek a nemzeti sajátság az alapja, főforrása s egyedüli megóvója. Az utánzás veszélye pedig annál közelebb van, sőt annál bizonyosabb, minél közelebb van a minta, melyet utánzunk. Ha egy, térben és időben közeli irodalomnak, melylyel folytonos érintkezésben vagyunk, engedünk döntő befolyást a magunkéra, el nem kerülhetjük az utánzást s lehetetlenné tesszük az önálló fejlődést, eltöröljük, vagy legalább elmosódni engedjük a nemzeti jelleget. Ezért van, hogy a magyar nemzeti irodalomra nézve legnagyobb veszély a német irodalom befolyásában, e befolyásnak magunk alárendelésében rejlik; de hasonló, bár kisebb mérvű veszély van akár a franczia, akár az angol, vagy általában a modern irodalmak utánzásában vagy kizárólag azokhoz való idomulásban. S valóban, ha a renaissance után keletkezett nagy irodalmakat tekintjük, az olaszt, a francziát, a németet, az angolt, még a spanyolt is: azok mindenike önállóan fejlődött részint az ó-klasszikai irodalmak őseréjű, részint a keresztyénség átalakító befolyása alatt, de egyik sem a másiktól, egyik sem a másik jár-szalagán.

Saját irodalmunk története is, kis körében, ugyanezt a jelenséget mutatja. A reformáció után, a protestáns irodalom az ó-klasszikai és renaissance alapján indult meg. Majd BALASSA, az első jelentékeny magyar lyrikus a XVI. s ZRINYI, az első nagy epikus a XVII. században, bár a klasszikai formákat nyugatiakkal, részben nemzetiekkel cserélték föl, határozottan a renaissance közvetlen hatása alatt álltak s egy saját nemzeti irodalom kezdői. A múlt század végén, a hosszú hanyatlás után, az irodalom új fellendülésének első mozzanata, BESSENYEIÉKNÉL, a franczia iskola befolyását, KAZINCZYNÁL a németét mutatja ugyan, de már VIRÁGH, BERZSENYI, KÖLCSEY az ó-klasszikai irányhoz térnek vissza. Virágkorát pedig irodalmunk, VÖRÖSMARTYVAL a romantika befolyása alatt kezdi ugyan, de PETŐFIVEL és ARANY JÁNossal a nemzeti irány teljes érvényesítésével éri el — PETŐFIBEN a népies, ARANYBAN a nemzeti s népies mellett a klasszikainak termékenyítő befolyása alatt. E két íróban érvényesül a nyugat befolyása alul felszabadult irány legerősebben — s nem véletlen, hogy ARANY legnemzetibb költőnk, epikájában Homér naiv módját követi, s egész műveltsége, a nélkül hogy a modern klasszicitást akár megvetné, akár magán uralkodni engedné, ó-klasszikai alapon nyugszik s jelesen a görög világ művészi eszményein.

Ime, tisztelt közönség, az irány, melyet a nemzeti irodalom művelésére alakult Kisfaludy-Társaság kezdettől fogva maga elé tűzött s a melynek hagyományait maig megőrzé, melyhez ötven év óta hű maradt. S én, a ki a görög szellem befolyásától nemzeti géniusunkat — melyet

mostanában annyit emlegetnek — kevésbbé féltem, hogy annak nyűgeiben ellankadna s erejét ki ne fejthetné, mint az új — bármennyire előrehaladt nemzeti irodalmak befolyásától, hogy azok könnyen utánzásra csábíthatják, — bár magam inkább ezek remekeinek átültetésével szolgáltam, a mennyire szolgálhattam, irodalmunk gazdagításának — kötelességemnek tartottam ama szellem, amaz irány fentartása mellett, mikor az veszélyeztetve látszik lenni, fölemelni gyenge szavamat épen Társaságunk ez ünnepélyes napján; bízva abban, hogy a KÖLCSEY és ARANY szellemében szólani: bűnnek, e szellem föntartását reményleni: utópiának, legalább ebben a körben, tartatni nem fog.

S ezzel a Kisfaludy-Társaság XLIII-dik közülését, melyen Társaságunk elnöke a felolvasó asztal előjogát veszi igénybe, helyette s az ő nevében megnyitottnak nyilvánítom.

II.

BEÖTHY ZSOLT TITKÁRI JELENTÉSE

A KISFALUDY-TÁRSASÁG 1890 FEBR. 9-KI ÜNNEPÉLYES KÖZÜLÉSÉN.

Tisztelt közönség! Beszámolómhoz készülvén, fülembé hangzik az az intés, melyet Horatius adott Vinniusnak, ki ura könyveit Rómába szokta hordani. A mester tartott emberének ügyetlenségétől, hozzá való nagy ragaszkodásától és túlságos buzgalmatól. Elindulása előtt lelkére kötötte:

Ne studio nostri pecces, odiumque libellis
Sedulus importes, opera vehemente minister.

Túlságos lelkesedésed és buzgalmad ne rontsa könyveim hitelét! Megfogadom a szót s egyszerű szóval terjesztem önök elé szerény munkáságunk képét. Egy szent mezőn, nemzeti művelődésünk földjén vetegetve, megtellett évi barázdánk. Jó szándékkal hintegettük belé az ízlés, kegyelet, áldozatkészség, nemzeti ismeretek, sőt a nemzetiségeink között való jó egyetértés magvait.

Munkánk ez év alatt sem volt bátorításnak, különösen anyagi támogatásnak híjával. A hazai első takarékpénztár újabb 200 frtnyi adományt nyújtott régi bizodalmaival, hogy évi betéteit a magyar szellem közvagyoná számára becsületesen fogjuk kamatoztatni. Ezenkívül alapítóinket heten gyarapították 100 frtos alapítványokkal: Hoffmann Alfréd, Karap Ferencz, Lederer Béla, a nagybecskereki főgimnázium önképző köre, Szily Kálmán, Than Károly és Vérey József. Kegyelettel illik még megemlítenem Kovács Kálmán nevét, ki végrendeletileg hagyott Társaságunknak 200 frtot; akkor gondolt ránk, mikor a jövő rá nézve álom vala, s ez álmodott jövőbe beleszótte a mi törekvéseinket is.

E törekvések főcéljául Társaságunk alapítói a magyar szellemnek megismerését és ápolását, terjesztését és ízlésben nemesbítését tűzték ki. Eme célt szolgálták a múlt évben is kiadásaink, felolvasásaink, pályázataink. Amazok közt IMRE SÁNDOR, az ízlés vitájának talán legkényesebb pontján folytatott történeti nyomozásait s ezek eredményét adta. A nép-

humor a magyar irodalomban cz. kötetében. Kis könyve több egyszerű irodalomtörténeti értekezésnél: érdekes és tanulságos adalék a magyar népszellemnek és ama kapcsolatnak ismertetéséhez, mely közte és költészetünk között a századok tükrében mutatkozik. Idegen mezőről, de ugyanerre a térre, a magyar népszellemre vet némi világot dr. KŰNOS IGNÁCZNAK a Társaságtól kiadott török népmese-gyűjteménye, a legelső, mely nyugoti irodalomban megjelent. Reményünk van hozzá, hogy ez év folytán új kötetekkel, immár a hetedikkel, gyarapíthatjuk magyar népköltési gyűjteményünket is. ERDÉLYI úttörő munkáját folytatjuk, kinek hátrahagyott szép-tani dolgozatait is szándékozunk egy kötetben közrebocsátani. Irodalmunknak szüksége van rá, hogy ne téveszsze szem elől e kitűnő író, kinek iratait nemcsak a felfogás mélysége tűnteti ki, hanem az érzületnek előkelő nemessége is.

Eredeti költői munkát csak egyet adhattunk ki: REVICZKY GYULÁNAK *Magány* cz. verskötetét. Mivelt és érzékeny lelkének hullámzása rideg magányából nem egy igaz gyöngyöt vet föl. Azóta sok szemnek gyönyörűsége: de ő maga még mélyebb magányba sülyedt. Megható tragikai kép: borongó ég alatt élt és énekelt, s csak abban a bíborfényben, melyet éltének korán leáldozó napja terjesztett körüle, látta először szépnek a világot. Kötetének kiadásával a Kisfaludy-Társaság is letette elismerésének koszorúját sírjára.

Külföldi remekék átültetése körül buzgó igyekezetet fejtett ki. Irodalmi újjászületésünk múlt századi bajnokai különböző forrásokban keresték az életadó, megváltó italt. Az apostolok szélsőségei, egyoldalúságai gyorsan múltak idejüket; de a jövő mégis igazat szolgáltatott nemcsak buzgalmuknak, hanem elméleteiknek is. A népi és tudós, magyar, antik és nyugoti bizonyos összhangba símúltak költészetünk fejlődésének vezérelveiben. Ilyenekként uralkodnak ma is, s jutnak kifejezésre a Kisfaludy-Társaság törekvéseiben: a modern és antik költői eszmény, egyik egy, másik más oldalával hatva, egymást mérsékelve és kiegészítve. Most is úgy szólván egyszerre zendíti meg magyarul SCHILLER édes panaszait, föllengő reflexióit, meséinek meleg és nemes hangját, együtt a klasszikus színházak olimpusi hahotájával. Kiadtuk SCHILLER kisebb költeményeinek gazdag gyűjteményét, melynek nem egy darabja a műfordítás magyar művészetének legcsúcsán áll, SZÁSZ KÁROLY, VARGHA GYULA és VÁRÓ FERENCZ fordításában. Nemsokára ki fogjuk adni Euripides híres szatir-játékának a *Kyklops*nak pályanyertes fordítását. *Éclapjainknak* most megjelent XXIII. kötete RADÓ ANTALTÓL hoz egy nagyobb töredéket ARIOSTO *Örjengő Lórántjából*, mely kilátást nyújt rá, hogy a romantikának e legjellemzőbb alkotását nemsokára jeles fordításban fogjuk olvasni nyelvünkön. Azt a műfordítást, melylyel a modern magyar drámái

versforma belépett költészetünkbe, KÖRNER *Zrinyijét*, egy már-már elkészült gyűjteményes kiadásunk néhány hét múlva újból közkézre jut-tatja: SZEMERE PÁLnak három kötetbe foglalt *Összes munkái*, melylyel irodalmunk egy nagyérdemű munkásának, úttörőjének, lelkesítőjének s ízlésre oktatójának kívánunk kegyeletes emléket állítani. Az első magyar byroni fordításokat egy másik kiadványunk fogja tartalmazni: boldogult elnökünknek, LUKÁCS MÓRICZNAK *Összegyűjtött munkái*, melynek elké-szültére ez év folyamán szintén kilátásunk van.

Ezekben számot adtam volna irodalmi munkásságunk egyik részé-ről; hátra van még a másik: havi üléseink felolvasásai. Ezeknek sora, összesen tíz ülésben, itt következik:

Vendégek részéről: BARNA IZIDORTÓL *Dalok egy asszonyról*, BEÖTHY ZSIGMONDTÓL *Meditáció* cz. költemény, BÉRI GYULÁTÓL *Dal a tűzhely mellől*, DENGÍ JÁNOSTÓL két költemény, HERMANN ANTALTÓL *Adalék a Szilágyi és Hajmási mondához*, JAKAB ÖDÖNTÓL három költemény, MAILAND OSZKÁRTÓL, kit Társaságunk ezidén is segített hunyadmegyei népköltészeti tanulmányaiban, *Jelentés az oláh népköltészetéről*, RADÓ ANTALTÓL tanul-mány *Goldoniról* és műfordítások *Leopardiból*, SZÉCHY KÁROLYTÓL ének Hammerling *Ahasverjából* s értekezés *Arany Juliskáról*, végül TUTSEK ANNÁTÓL *Későn érkezett* cz. beszély; összesen 10 verses és 5 prózai dolgozat.

Tagok részéről: ÁBRÁNYI EMILTÓL JOVANOVIĆS JÁNOS három költe-ményének fordítása, BARTÓK LAJOSTÓL *Méhek* cz. vígjátékának első fel-vonása, BAYER JÓZSEFTÓL *Stuart Mária első magyar előadásai*, BEÖTHY ZSOLTTÓL *Történet és költészet*, DALMADY GYÖZÖTÓL két költemény, HADZSICS ANTALTÓL tanulmány *Jovanovics Jánosról*, IMRE SÁNDORTÓL *A néphumor Kazinczy korabeli irodalmunkban*, LÉVAY JÓZSEFTÓL *Emlékezés Tompa Mihályra*, PULSZKY FERENCZTÓL *A nemzeti múzeum kibővítéséről*, SZÁSZ KÁROLYTÓL *Egy gondolat* cz. költemény, VADNAI KÁROLYTÓL *Bolla Nella* cz. beszély, VÁRADI ANTALTÓL székfoglalóul *Krisztus az alvilágban* cz. drámai költemény, s egy részlet a *Hún utódok* cz. drámájából, ZICHY ANTALTÓL szatíra *A nőkről* s gróf ZICHY GÉZÁTÓL *Három hét Szent-Péter-várott* és öt költemény; együtt 15 verses és 8 prózai előadás. Tartottunk e szerint összesen 38 felolvasást.

Üléseink egyike, a májusi, egész kis ünnepélylyé alakult. Abból az alkalomból, hogy JOVANOVIĆS JÁNOS, Társaságunk nagy érdemű levelező tagja s a szerbek ünnepelt költője, írói föllépésének negyvenedik évfor-dulóját ülte, egészen az ő munkásságának ismertetésére és iránta való tiszteletünk kifejezésére szántuk ülésünket. A költőhöz magához, gyön-gélkedése miatt nem lehetett szerencsénk; de hazánk szerb ajkú vidékeiről díszes küldöttségek érkeztek körünkbe, s az írásbeli üd-

vözletek százait alig vehettük számba. Mind a *testvériség* és *hazaszeretet* igéivel jöttek, e két szóval, mely a rímstótarakban távol áll egymástól, de szíveinkben a legtisztább rímül csendül össze. E szavakkal üdvözlöttük mi is JOVANOVIČSOT, nemes utódját ama vitéz és lelkes guzliczásoknak, kik hőseinket, Szibinyáni Jánkot, Kráj Mátyást, a mohácsi vértanúkat, édes és tüzes énekekkel vitték be költői népük érzésébe, szeretetébe és csodálatába. JOVANOVIČS a magyar szellem diadalmas hőseivel PETŐFIVEL, ARANYNYAL, MADÁCHCSAL tette ugyanezt. Mi pedig a jó szándékok, egyenes érzések, költői lelkesülések kimaradhatatlan egyetértésének reményében köszöntük meg neki.

Költészetünk e nagyjainak egyikét, kit test szerint oly korán vesztettünk el, ezentúl legalább képben látni fogjuk körünkben. ROSKOVICS IGNÁCZ művészi esete örökitette meg képgyűjteményünk számára MADÁCH IMRE vonásait. Jól esik a költészetnek szentelt csarnokunkban közöttünk látni őt is, kinél magasztosabban alig fogta föl és fejezte ki valaha költő a költészet feladatát. Hogyan? kérdezik talán tőlem, hiszen szinte csodálatos, hogy az *Ember tragédiájában*, amaz erők és eszmék küzdelmében, melyek közt a tragikai sorsú Ádám hányatik, nincs egyetlen alak, nincs egyetlen jelenet, mely a költészetet képviselné. Mintha HOMÉR és DANTE, SHAKSPERE és MOLIÈRE, ZRINYI és PETŐFI egészen kívül állanának e tragédián. Ez észrevétel azonban nem kisebb csalódás, mint a *Karthausi* hírheft pesszimizmusa. A költészet nem külön jelene, nem külön oldala az ember tragédiájának, mert ott van mindenütt MADÁCH emberével: minden színben, mely emberi sorsot tükröz, minden szívben, melyet emberi érzés dobogtat, minden szóban, mely emberi vágyat fejez ki. A költészet, költői érzés, költői álmódos, költői képzelet szünetlen az emberrel van, törekvéseiben buzdító, gyászában vigasztaló nemtő gyanánt. Az *Ember tragédiája* egyetlen bús szívnek, az egyéni létnek tragikumából villant föl, a nemzeti élet tragikumának hatása alatt ért meg s fejezt ki az emberiség tragikumának képévé. A nagy költő jól tudta és hálásán érezte, hogy az ő kétségbe merült szívét a költészet engesztelte meg, hogy balsorsában vergődő nemzetét a költészet segítette el vált-ságáig: ebben az irányban is tovább kellett általánosítania. Meg is tette s e költeményének végső részében az Úr által két ajándékot adat Ádám-nak: a szeretetet és a költészetet. Ezek ki fogják békíteni sorsával, mert részesévé teszik a végetlennek. Ime a költő, ki halhatlan alkotásának egyik vezérgondolatával a költészet isteni eredetére és isteni feladatára utal.

De végezmem kell s bocsánatot kérnem, hogy ime mégis megesett rajtam, a mitől Horatius Vinniusát, a költészetnek magamfajta egyszerű közbenjáróit féltette. A költő a kit szeretek, elragadott.

III.

PÁLYÁZATI JELENTÉSEK.

1. Műfordítás.

(Lukács Krisztina-jutalom.)

A Kisfaludy-Társaság Lukács Krisztina pályázatára 1889/90-ben, valamely klasszikus drámának, lehetőleg olyannak, melynek irodalmi becsű fordítását még nem bírjuk magyarul, műfordítása lévén kitűzve: 8 pályamű érkezett.

Ezek közül 5, minden tekintetben gyöngébb, mintsem a jutalomra komolyan szóba is jöhetett volna.

A IV. számú, AISCHYLOS *Agamemnonja* (az Oresteia trilogia első része), nehéz nyelvű, majdnem olvashatatlan, minden rhythmus s költőiség nélküli fordítás, melyben az eredeti megdöbbentő ereje egészen elvész.

A II. számú, GRILLPARZER *Az álom élet* cz. drámai költeménye, az eredetiben is, bár itt-ott költői (lyrai s festői) elemek szépségével bíró, de egészben elhibázott s egyáltalán nem klasszikus mű; fordítása erőtlen, lapos, költőietlen, magyartalan.

A VI. számú, LORD BYRON *Kainja* (jelige: Adah) meglehetősen veressel, de fordítója vagy angolul nem ért, vagy a költőt nem érti, alig van sora, melyet újra ne kellene írni.

Az V. számú, RACINE *Britannicus* s a VIII. számú CORNEILLE *Cinnája*, szóhoz tapadó, erőltetett, lapos fordítmányok. Fordítóik értik az eredetit, de egyikben a Racine fénye és melege, másikban a Corneille méltósága teljesen hiányzik, ügyetlen lábaik csak úgy bukácsolnak a kothurnusban.

A hátralevő három mű megengedi, hogy kissé magasabb mértékkel mérjük.

A III. számú, a GOETHE *Iphigeniája*, érdekes munka. Eredetijének minden részletébe behatolt, nagy hűségre törekedett, a mit azonban elérnie

nem egy helyt nehézséggel járt s nehézkességet okozott, a mi a Goethe könnyű, kifogástalan jambusaival ellentétben áll. Legjobban a rövidsorú, rhapsodia-szerű monologok sikerültek; a párbeszédek sokszor nehezek, tele spondeusokkal s katalektikus sorokkal. Egészben véve irodalmi színvonalon álló, értelmes munka; de nem áll fölebb a Kis János 1833-ban készült fordításánál, melyet az Akadémia adott ki *Külföldi Játékszínében* s újabban az *Olcsó Könyvtár* is felújított. Így ez új fordítás csak akkor volna az irodalom hasznára, ha az előbbinél határozottan sikerültebb volna, a mit pedig egyes részleteiről mondhatunk, az egészről nem.

A I. számú, szintén BYRON *Kainját* adja (jelige: Well didst thou speak stb.), hasonlíthatatlanul jobb a VI. sz. alattinál; egyes magyartalan szórendi s verselési hibákat és nehézkességeket leszámítva, egészben sikerült, érdemes munka. A fordító általában jól megértette s teljesen, ha nem is mindenütt szabatosan és költőileg, de könnyen kiigazíthatólag vissza is adta azt. Élvezettel olvasható.

A VIII. számú *Kyklopsnak*, Euripides szatir drámájának, különös érdeket kölcsönöz, hogy az egyetlen fenmaradt görög szatir-dráma s ezért nagy irodalomtörténetű fontosságú; ezt jó magyar fordításban bírni határozott nyeresége irodalmunknak. Műfajánál fogva sokkal alatta áll a nagy görög tragédiáknak; drámái becse csekélyebb, terjedelemre is kisebb; de fordítani — a tragikus és komikus elemek vegyületénél fogva — nem könnyebb. A fordító jelesül oldotta meg feladatát. Eredetijét nem csak jól megértette, de belement annak változó hangulataiba. A fordítás szabatos, síma; magyaros és zengzetes egyszersmind. Az irodalomtörténeti bevezetés s a nem nagyszámú, de a szükségeset magokban foglaló jegyzetek emelik a fordítás becsét s élvezetét könnyítik az olvasónak.

A bizottság ezeknél fogva a jutalmat a *Kyklops* fordításának kiadatni, az I. sz. *Kain-* és az *Iphigenia*-fordításait pedig dicsérettel említetni javasolja.*

SZÁSZ KÁROLY.

PONORI THEWREWK EMIL.

ÁBRÁNYI EMIL.

* E jelentés alapján a pályadíj kiadása határozottatván, EURIPIDES *Kyklopsa* pályanyertes műfordításának jeligés levélkéje a február 9-diki ünnepélyes közölésen felbontott. A nyertes:

CSIKY GERGELY.

A megdicsért műfordítók pedig hirlapilag felszólíttatván a jelentkezésre, ki-tűnt, hogy BYRON *Kainjának* megdicsért fordítója

GYÖRY ILONA,

GOETHE *Iphigeniája* pedig

dr. CSENGERI JÁNOS.

2. Monolog.

(Bulyovszky Gyuláné színművész nő jutalma.)

Tisztelt Társaság! A Bulyovszky-féle 200 frtos jutalomra a lefolyt évben «színpadi kellékek nélkül is előadható magánjelenetek» pályázhattak. A pályakérdést összesen 25 munka iparkodott megoldani — mondjuk ki jó eleve: háromnegyed részben meddő sikertelenséggel.

Tény az, hogy íróink bizonyos része valóságos szellemi éhséggel veti magát a feltűnedező új formákra, s alig fújta ide a szél nyugotról a francziák kedves, szellemes, csattanós monológiát, már rajszámra keletkeztek a magyar «magánjelenetek» s a publikum még rá sem ért megismerni az új műfajjal, már egy élelmes kiadó tucatszámra árasztotta el monologokkal a könyvpiacot, olyan bámulatos eredménnyel, hogy újabb időben még a legényegyletek műkedvelői színpadáról is leszorították a helybeli káplánok által eddig számukra írt alkalmi darabokat, a színészegyesület főlvételi bizottságának tagjai pedig sorban szökdösnek meg fontos és magasztos tisztjök teljesítése elől, mióta egy-egy főlvételi ülésen átlag 18 usque 27 monologot kell egy ültökben végighallgatniok.

E monolog-mánia ellen már Franciaországban is fölszólaltak, sőt Dreyfus Ábrahám, a nálunk is ismert szellemes vígjáték-író, új könyvének előszavában egyenesen kikél a monologírás gombatermése s annak a színpadon s a társas életben való beteges túltengése ellen.

Nálunk a monolog szellemes és jó oldalait csak kevesen tudták reprodukálni. Szám tekintetében azonban a produkezió hévmérője már forrpontot mutat — csakhogy e forrongó nagy quantitás víz — s eredménye elszálló, üres, gőz. Így a jelen pályázat huszonöt darabjának túlnyomó része is.

Négy osztályba sorozhatjuk a pályaműveket. Az elsőbe azok tartoznak, melyek a pályázati hirdetés egyenes utasítása ellenére is díszletet, sőt személyeket írnak elé. Ezek tehát már alakilag is kizárva a pályázatból, mielőtt még — egyébiránt szellemtelen és gyarló — tartalmukkal foglalkoznunk kellene. Így a 10. számú (*Másodvirágzás*) egyenesen így kezdi: «Személyek: Bároné, Alice, Komorna». A 11. ígyen instruál: «Szín: csinosan berendezett szoba, férfiruha darabok, tükör, délbén». — A 12. számú *Alkay Margit* ígyen apostrophál bennünket: «Tekintetes bíráló bizottság! E kis művem nem is monolog, mint inkább dialognak látszik, de azért mégis inkább magánybeszéd, nem levén a másik személy más, mint bevezetője és befejezője a nő magánybeszédének.» — E jeles mű színhelye: iroda, lámpával, közben a toronyóra üt s a hős revolverrel van

fölfegyverkezve. Igyen képzelte magának a szerző a kellékek nélkül előadható magánjeleneteket, — a 17. számú pedig akképen, hogy monologizáló hősét a «neje szobájában» sétáltatja fel s alá. Hogy miről tudjuk meg, miszerint az a neje szobája? örök rejtély marad előtttem.

A második osztály munkái mutatnak itt-ott figyelemre méltót. Egyiket Coppé lelkesíti, másikat Dreyfus. Valamennyit a pályadíj. Vagy tíz darabban van egy fél monologra való szellem, s ha akadna egy ügyes ember, a ki tenne hozzá még egyszer annyit s szép formába öntené az egészet, talán még kikerekednék belőlök egy közepszerű monolog. Arról az abnormitásról csak érintőleg emlékezem meg, hogy némely magánjelenet író elég lelketlen 20 usque 24 oldal elmondásáig terjedő türelmet imputál a hallgatóságnak. A pálma e tekintetben a 24. számúé, mely egy tisztességes kis kötetten ostromolja az Olympust, s nem áttallja palimpsését monolognak nevezni.

A harmadik series már némileg számbavehető munkákat mutat fel. Ezeket érdemes fölemlíteni s valamelyest foglalkozni is velök. Ilyenek: a 24. sz. *Egy titán cz.*, mely az akadémiát ostromló rossz drámaírókat akarja gúnyolni. A tárgy nem rossz, de kidolgozása lapos, szétfolyó s hosszadalmassága által unalmassá lesz. — Határozottan komikus is s ügyes toll szülötte a 23. sz. *Mi lesz a fiamból?* mely igen jól indul, vanak hatásos aperçu-i; kár, hogy közepén túl szellemessége és hatása hanyatlik s vége egyáltalán nincs. — Szellemes, ügyes munka volna a 15. sz. *A kíváncsi*, mely a pályakérdést feszegeti, nem férvén a monolog előadó személyiségének, egy Teréz nevű 16 éves leánynak, fejébe az, hogy miképen lehet színpadon kellékek nélküli monologot előadni? Sok jellemző, kedves vonás van benne. De a monologizáló kis leány ama végső kérdésére, hogy: «Vajjon ilyen a kellékek nélküli előadás?» azt feleljük, hogy: nem! A pályakérdést kritizáló alaphang rossz háttér a fiskálisokról még a bírákról elmondottakhoz. Az egész bármilyen ügyesen van írva, nem igen illik egy 16 éves leányka szájába.

A pályázat két, figyelemre legméltóbb darabja a 2. számú *Az anya* s a 25. számú *A monolog ellen* című két pályamunka.

Az anya című azt a, nem épen új thémát dolgozza föl, hogy miképen védi magát birái előtt egy anya, ki gyermekét nem bírván eltartani, kitette azt irgalmas szívű emberek kapuja alá. Erővel, poétai érrel van megalkotva — de a szerző elvesztette nagy poétai tárgyalásában lábait alól a földet, mert elfeledkezett arról, hogy gyermek-kitevésért, kivált ha a gyermeknek semmi baja sem lett, s ép, egészséges, mint a jelen monologban, még nem akasztottak föl senkit. Komikus hatást teszen tehát a monologizáló anya azon fölkiáltása, hogy «most már vihettek vesztetni». Bevezetése azonkívül hosszadalmas, s az a frázistömeg, a mely-

lyel az egész gazdagon föl van szerelve, sem úri, sem parasztasszony szótárában föl nem található.

Legsikerültebb munkája a pályázatnak a 25. számú, *A monolog ellen* című, mely a jelentésem bevezetésében kifejtett monolog-mániát ostorozza, szellemesen, a pályázat feltételeinek megfelelőleg, itt-ott éllel, folytonos vonatkozással közéleti s irodalmi viszonyainkra, élczesen s mindenek felett oly kitűnő verseléssel, mely az olvasót és hallgatót kezdettől fogva megnyeri, s a szellemes tartalom mellett mindvégig gyönyörködteti. Előnyei még rövid-velőssége, derült hangja s alaki és tartalmi jelessége nemcsak a pályázat művei között, de egyáltalán a monolog-irodalomban kiemelkedő helyet biztosít számára.

Ennélfogva a bíráló bizottság (Paulay Ede, Berczik Árpád, Váradi Antal) a Bulyovszky-féle 200 frtos pályadíjat egyhangú megegyezéssel *A monolog ellen* című, *Párvers* jeligéjű 25. számú pályaműnek javasolja kiadatni.*

DR. VÁRADI ANTAL.

BERCZIK ÁRPÁD.

PAULAY EDE.

* E jelentés alapján a pályadíj kiadása határoztatván, a febr. 9-iki ünnepélyes ülésen fölbontott jeligés levélből a pályanyertes monolog szerzőjéül

ÁBRÁNYI EMIL

tűnt ki.

IV.

A KISFALUDY-TÁRSASÁG JUTALOM-TÉTELEI.

(Kihirdették 1890 február 9-dikén.)

I. LUKÁCS KRISZTINA JUTALOM (1890-re): Kívántatik a magyar politikai szónoklat története 1825-től 1849-ig bezárólag. Megjegyeztetik, hogy e pályázat nem a politikai szónoklat által vezetett magyar közélet történetét kívánja, hanem magának a politikai szónoklat természetének, fejlődésének s legnevezetesebb képviselőinek jellemzését. Terjedelme lehet körülbelül 15—20 ív. (Kitűzetett 1890 február 5-én.)

Jutalma a Lukács Móricz által nevének, Birly Krisztinának emlékére tett alapítványból 500 ft.

Benyújtásának határideje: 1891 október 31-dike.

II. SZÉHER ÁRPÁD JUTALOM: Kívántatik Aeschylus Oresteia Trilógiájának fordítása, az eredetinek versalakjában.

Jutalma 500 ft.

Benyújtásának határideje: 1892 október 31-dike.

III. BULYOVSZKY GYULÁNÉ SZÍNМŰVÉSZNŐ JUTALMA: Kívántatik egy, Mátyás király emlékezetét dicsőítő óda.

Jutalma 200 ft.

Benyújtásának határideje: 1891 október 31-dike.

IV. SOMOGYIDEZSŐ JUTALMA: Kívántatik egy költői levél.

Jutalma 200 frank aranyban.

Benyújtásának határideje: 1890 október 31-dike.

*

A pályamunkák idegen kézzel, tisztán és olvashatólag másolva, bekötve, lapozva, a szerző valódi nevét rejtő lepecsételt, jelmondatos levél kíséretében, a fenn kitett határideig a Társaság titkárához (Akadémia palotája) küldendők.

Megjegyzendő, hogy, a Bulyovszkyné-jutalom kivételével, mindegyik pályadíjért versenyző munkák közül csak az nyerhet jutalmat, mely nem csupán aránylag jobb a többinél, hanem a melynek önálló becse is van.

A jutalommal kitüntetett pályamunkák a szerző tulajdona maradnak. A Társaság fentartja magának, hogy azokat Évlapjaiba díjtalanul fölvehesse, sőt ha szerzőjük egy év lefolyása alatt ki nem adná, külön is, minden díjazás nélkül közrebocsáthassa.

A pályaművek kéziratai a Társaság levéltárában maradnak.

V.

A KISFALUDY-TÁRSASÁG

NEGYVENHARMADIK KÖZÜLÉSÉNEK TÁRGYAI,

1890 február 9-dikén.

1. *Szász Károly* másod-elnök megnyitó beszéde.
2. *Beöthy Zsolt* titkári jelentése a Társaság lefolyt évéről.
3. *B. Kemény Zsigmond* sirjánál, költemény *Gyulai Pál* rendes tagtól.
4. Az utolsó jurátus, beszély *Degré Alajos* rendes tagtól.
5. *Diadal*, költemény *Endrődi Sándor* rendes tagtól.
6. *Gróf Széchenyi István* külföldi utazásairól, *Zichy Antal* rendes tagtól.
7. *Csiky Gergely* másod-titkár jelentése az 1889-ik évi pályázatok eredményéről s a nyertes munkák jeligés levélkéinek felbontása.
8. A monolog ellen, pályanyertes monolog felolvasása.
9. Az új pályakérdések kihirdetése.
10. Elnöki zárszó.

VI.

A KISFALUDY-TÁRSASÁG

1889/90. ÉVI JEGYZŐKÖNYVEIBŐL KIVONATOK.

6. Titkár előterjeszti a M. T. Akadémia főtitkárának köszönetét a Társaság által az akadémiai könyvtár részére újabban átengedett és átadott 47 műért, melyeknek jegyzéke az átirathoz mellékelve van.

Tudomásul szolgál.

9. Az elnök zárt ülést hirdetvén, fölemlíti, hogy Jovanovics János a Társaság levelező tagja, a szerb nemzet egyik legjelesebb költője s magyar költőinknek, többek között különösen Aranynek és Petőfinek buzgó és érdemes fordítója: a jövő hónapban éri meg írói működésének negyven éves jubileumát. Ez alkalomból Hadzsics Antal levelező tag szívesen vállalkoznék a Társaság májusi ülésén egy felolvasás tartására, melyben Jovanovics költői munkásságát ismertetné.

A Társaság örömmel fogadja Hadzsics lev. tag ajánlatát s megbízza az elnökséget, hogy Jovanovics Jánost a májusi ülésre hívja meg s néhány szóval üdvözlje.

(Az 1889. február 27-én tartott ülés jegyzőkönyvéből.)

12. Elnök a következő szomorú jelentéssel nyitja meg az ülést:

Tisztelt Társaság! Fájdalmas szívvel nyitom meg az ülést. Társaságunk egyik legnagyobb alapítója, Széher Mihály f. hó 23-án hosszas szenvedés után elhunyt. A boldogult nemcsak az ügyvédi pályán tűnt ki, hanem a közéletben is alapos jogi ismereteivel, hazafiságával, feddhetetlen jellemével. A magyar irodalomnak mindig buzgó kedvelője volt s midőn ezelőtt néhány évvel nagyreményű fia, Árpád meghalt, emlékére 5000 forint alapítványt tett Társaságunknál. Áldás emlékére s halálán való részvételünket fejezzük ki jegyzőkönyvileg is.

A Társaság jegyzőkönyvileg fejezi ki részvétét Széher Mihály halálán s a gyászoló családhoz részvevő levelet intéz.

17. Elnök ezután zárt ülést hirdetvén, titkár jelenti, hogy Téglás Gábor igazgató a dévai reáliskola számára az Évlapokat kéri, melyeket 1877-ig rendesen kapott.

A titkár felhatalmaztatik, hogy a hiányzó köteteket lehetőleg kiegészítse; a jelen évtől pedig az Évlapok rendesen meg fognak küldetni a dévai realiskolának.

19. A pancsovai gör. kel. szerb egyházközség könyvtára számára az Évlapokat kéri.

Meg fognak küldetni.

23. Elnök jelenti, hogy Szemere Pál munkáinak kiadására, melyre az idei költségvetésben 500 frt van felvéve, eddig nem talált vállalkozót.

Határoztatik: ha kiadó egyáltalán nem találkoznék, a Társaság maga nyomatja ki a munka egy részét az idei költségvetésben fölvett 500 frton, s az elnökség fölhatalmaztatik, hogy ugyanezen célra fordíthassa az idei költségvetésben a segélyezések rovatában még fenmaradt 200 frtot. Határozatba megy továbbá, hogy a Társaság a kiadást a jövő években is folytatni fogja részletenként a teljes elkészülésig.

(Az 1889. márczius 27-dikén tartott ülés jegyzőkönyvéből.)

28. Elnök ezután zárt ülést hirdetvén, titkár felolvassa Mailand Oszkár kérvényét segélyért a jelen évben teendő újabb tanulmányútra Hunyadmegyében, Petrozsény környékén.

Megszavaztatik 150 frt.

(Az 1889. ápril 24-dikén tartott ülés jegyzőkönyvéből.)

32. Elnök előadja, hogy Hadzsics Antal I. tagot fölkérte volt a nevezetesebb szerb költők ismertetésére s Hadzsics Antal első sorban Jovanovics János szerb költő bemutatására vállalkozott, ki a jelen évben ünnepli írói működésének negyvenedik évfordulóját. A bemutatás a jelen ülésre tüzetvén ki, a Társaság levélben meghívta az ünnepelt költőt, ki megígérte megjelenését, de ma érkezett sürgönyében azt jelenti, hogy betegsége miatt kénytelen elmaradni. Titkár felolvassván Jovanovics János levelét és sürgönyét, elnök felszólítja Hadzsics Antal I. tagot, értekezésének bemutatására.

Hadzsics Antal I. tag tanulmányt olvasott fel Jovanovics János életéről és írói működéséről. Ezután Szász Károly másodelnök bemutatta Jovanovics Jánosnak *A dal*, *A bokréta* és *Az elhamvasztott költemény* című költeményeit Ábrányi Emil r. t. fordításában.

33. A felolvasások után elnök a következő beszédet mondta:

E felolvasások után, melyek Jovanovics társunk pályáját rajzolták, költészetét tolmácsolták, legyen szabad nekem öt magát üdvözlennem Társaságunk nevében. A tisztelet és hála érzelmével üdvözlöm a távollévót, mint legkitünőbb szerb költőt, a ki a magyar költészet tanulmányával is foglalkozva, megismertette azt nemzetével s a ki különösen Arany Toldija sike-

rült fordításával a szerbeknél is népszerűvé tette e magyar remekművet. A nemzetek könnyebben megértik egymást az irodalmi, mint a politikai téren. Itt gyakran valódi vagy képzelt érdekek választják el őket egymástól; ott az igazság nyomozása, a szép cultusa testvérekké teszi őket s az emberiség nagy gondolatához emeli. Jovanovics a szép cultusával közelebb hozta a magyart a szerbhez s dúsán visszafizette az érdeklődést, sőt lelkesedést, melylyel e század első évtizedeiben a magyar költők a szerb népköltészet iránt viseltettek. Németországon Göthe, nálunk Vitkovics, e szerb eredetű magyar költő, fordította a költők figyelmét a szerb népköltészetre. Kazinczy, Kölcsény és Vörösmarty némely költeményein meg is látszik a hatás. Bajza néhány szép dalt fordított magyarra, míg végre Székács József, Társaságunk tagja, a harminczas évek közepén, egy egész kötet fordítást adott ki, felvilágosító jegyzetekkel kísérve s a szerb népköltészetről tüzetesen értekezve. Sajnálhatni, hogy a szerb műköltészet termékei kevesebb átültetőre találtak nálunk. De a Jovanovics szép példája hasonló versenyre fogja serkenteni a mi költőinket is, annyival inkább, mert a szláv nyelvek és irodalmak tanulmányozása az újabb időben örvendetes lendületet vett a magyar tudósok és írók körében. Jovanovics nemzetének ünnepelt költője s nyugodt önérizzettel tekinthet vissza negyvenéves pályájára. Dicsőséggel futotta meg azt, de nem mély sebek nélkül. Korán vesztette el oly hön szeretett nejét s kedves gyermekeit. E veszteség fájdalma egyik főforrása költészetének.

Sebet tör a dal, de balzsamteli
Újjával ismét megengeszteli.

Lelje tovább is vigaszt a költészetben, enyhítse sebeit az a koszorú, melyet a szerb nemzet oly lelkesedve nyújtott neki s fogadja el egyszerűsmind a mi őszinte méltánylatunk szerény füzérét is magyarból való jeles műfordításaiért. Legyen e nap örökké emlékezetes reá és reánk nézve. Éltesse az isten sokáig a szerb költészet dicsőségére s tartsa meg tovább is érdeklődését, részvétét, szeretetét a magyar költészet iránt. Még egyszer üdvözlöm őt a Kisfaludy-Társaság nevében. Eljen Jovanovics János!

34. Ezután Hadzsics Antal l. t. felolvasta Jovanovics János üdvözlő sürgönyét, mire a titkár bemutatta az ülés alatt érkezett következő üdvözlő sürgönyöket:

Pancsováról Lukics Dusántól, Nagy-Kikindáról Guszla szerb zeneegylettől, Ujvidékről Popovics testvérektől, Dr. Ogunyánovics Illéstől, a szerb főgymnasium tanári karától, Rumáról Andrics Milántól, Kragujeváczból Miroszavlyevics Györgytől, Pancsováról Zsivkovics Dusán és társaitól, Szabácsról az ünnepelt testvéreitől.

35. Hadzsics Antal l. t. bemutatta a szerb nyelven érkezett üdvözlő sürgönyöket és pedig:

Verseczről a Testvériség című egyesülettől, a szerb kereskedő ifjúságtól, a szerb egyházközségtől, a kereskedőktől, a polgároktól, a szerb tanítóktól és tanítónőktől, a szerb nőktől, a szerbektől, a szerb dalárdától, a pancsovai szerb dalárdától, a szabácsi mérnököktől, a vukovári szerbektől, a zimonyi szerb nőktől, Zsivkovics pancsovai főesperestől, a zárai Szrbszki

Liszt szerkesztőségétől, az ujvidéki szerb dalárdától, az ujvidéki szerb gymnasium tanulóitól, a sidi szerb dalárdától.

(Az 1889. május 29-dikén tartott ülés jegyzőkönyvéből.)

37. Titkár jelenti, hogy a M. T. Akadémia f. évi május 5-én tartott ünnepélyes közülésére meghívta a Társaságot, melyet elnöksége képviselt.

Tudomásul vétetik.

38. Titkár felolvassa Pandurovics János és Pandurovics Milán urak levelét Siklósról, melyben a Társaságnak köszönetet mondanak Jovanovics szerb költő ünnepléseért.

Tudomásul vétetik.

(Az 1889. június 19-dikén tartott ülés jegyzőkönyvéből.)

46. Jovanovics János szerb költő köszönő levelet intézett a Társasághoz az ünnepélyért, melyet május 29-dikén negyven éves írói jubileuma alkalmából rendeztünk; bejelenti egyszersmind, hogy Madách Imre *Ember tragédiáját* fordítja szerb nyelvre.

Örvendetes tudomásul szolgál.

47. Az ujvidéki Matica évkönyveinek négy füzetét küldte be a Társaság könyvtárának. E négy füzetben a magyar írói világot érdeklő dolgozatok is foglaltatnak, így Rudolf trónörökös emlékezete, Vitkovics életrajzának harmadik folytatása s a Thököli-intézet jubileumáról szóló értesítés.

Köszönettel fogadjuk.

53. Elnök folytatólag jelenti, hogy Szemere munkáinak kiadását illetőleg a múlt ülés határozata értelmében tett lépések, kiadó megnyerése iránt, nem vezetvén eredményre, a Társaság, hogy erkölcsi kötelességét Szemere iránt lerója, saját költségén lesz kénytelen kiadni a munkát. Mégis czélszerű lenne, ha valamely nyomda vagy kiadóhivatal évi törlesztésekre vállalkoznék kinyomtatni Szemere műveit.

A Társaság az elnököt és titkárt ez irányban teendő lépések tételére meghatalmazza.

55. Ugyancsak elnök az alapszabályok értelmében arra is felszólítja a tagokat, hogy a Társaság pártolói könyvtárába szánt dolgozatokat december végeig küldjék be. Rövid vita után, melyet Dalmady Győző r. tag indítványa keltett, — mely szerint ez a felhívás írásban intéztesse az összes rendes és levelező tagokhoz — a Társaság a szóbeli felszólítás mellett marad.

(Az 1889. szeptember 25-dikén tartott ülés jegyzőkönyvéből.)

58. Titkár jelenti, hogy Geist Gáspár úr a Társaság ereklyetárának ajándékozott egy tükrösládát, melyet bold. Petőfi István hagyott rá s melyben Petőfi Sándorra és családjára vonatkozó ereklyék vannak.

Névszerint: 1. Petőfi Sándor 1849. július 22-dikén Marosvásárhelyt kelt levele nejéhez. 2. Petőfi Sándornak 1849. július 29-dikén Marosvásárhelyt kelt levele nejéhez. 3. E két levélhez egy boríték Petőfi Sándorné jegyzetével, melyben e két levelet fiának hagyományozza. 4. Petőfi Sándornénak 1850. ápril 4-én Erdődön kelt levele fiához, Zoltánhoz czimezve azon utasítással, hogy tíz éves korában bontsa azt fel. 5. Petőfi Sándornénak 1848. augusztus 28-dikán Pesten kelt levele édes anyjához. 6. Petőfi atyjának 1848. decz. 13-dikán Pesten postára adott levele fiához, Petőfi Sándorhoz Debreczenbe. 7. és 8. Petőfi Istvánnak 1849. november 28-án Landeckről (Tyrol) és 1850. február 12-én Stamsról (szintén Tyrol) kelt levelei Szendrøy Ignácához. 9. Egy kelet nélküli boríték »Petőfi Sándor táblabíró úrnak Szatmáron» czímzéssel; benne nyomtatott papírszelet, Kerényi egyik költeményének német fordítása. 10. Petőfi Sándor sajátkezű írónnal írt fogalmazványa »Amott az a hegy tőlem» kezdetű verséről. 11. Papírszelet Heine »Entflich mit mir» kezdetű versével. 12. Petőfi Sándorné anyjának hajából egy fürt, Petőfi István feliratával. 13. Virágok papírba csomagolva és pedig kettő Petőfi Sándor feliratával, egyik Murányról, másik Kazinczy Ferencz sirjáról; más kettő pedig ismeretlen kéztől eredt felirattal. 14. Egy papírszelet ruhaneműek följegyzésével Petőfi Zoltántól. 15. Petőfi Zoltán gyermekkori vánkoscizihája. 16. Egy belépti-jegy az 1848-diki országgyűlésre. 17. Egy gyufatartó gyufákkal. 18. Szivarszipka-tok törött szipkával. 19. Nemzeti czímszalag és kokárda Petőfi Sándorné ezen föliatával: »Első nemzeti kokárda és kardkötő 1848. márczius 15-ről.» 20. Egy pár bilincsszög Petőfi István rabbilincsből. 21. Egy fogkefe, egy órakulcs, egy fogvájó gyöngy-tok, egy inggomb, néhány darabka spanyol viasz s néhány jelentéktelen apróság.

Köszönettel vétetik s az ajándékozóhoz köszönő levél megy.

59. A bejelentett előadásokra kerülván a sor, Szász Károly r. t. felolvasta Léva József r. t. *Emlékezését Tompa Mihályról* s a felolvasás folyamán kijelenté, hogy az előadásban említett Béranger-kiadást, Petőfi, Arany, Tompa és Léva kéziratával, mely most az ő tulajdona, halála esetére a Társaságnak ajándékozza.

Köszönettel vétetik.

63. A lejárt pályázatok bírálóivá kineveztetnek:

Berczik Árpád, Paulay Ede, Váradi Antal r. tagok a monolog-pályázatra; Ábrányi Emil, P. Thewrewk Emil, Szász Károly r. tagok a drámai műfordításra.

(Az 1889. október 30-dikán tartott ülés jegyzőkönyvéből.)

69. Titkár jelentést tesz a Társaságnak f. é. október 31-dikén lejárt két rendbeli pályakérdésére beérkezett pályaművekről.

I. A Lukács Krisztina-jutalomra (drámai műfordítás) a következő pályamunka érkezett be:

1. *Cain*. Byrontól. Jelige: Well didst thou speak, Athene etc. (Byron).

2. *Az álom élete*. Grillparzertől. J. i.: Műfordítás.

3. *Ífigénia Taurisban*. Goethétől. J. i.: Das Herrlichste, das Beste bringt allein dem Geist Gewinn (Goethe).

4. *Agamemnon*. Aeschylustól. J. i.: Hasonló vagy az Oceánhoz.

5. *Britannicus*. Racinetől. J. i.: Voici celle de mes tragedies etc. (Racine).

6. *Kain*. Byrontól. J. i.: Adah.
7. *A Kyklops*. Euripidestől. J. i.: Ita vertere seria ludo.
8. *Cinna*. Corneilletől. J. i. Lukács Krisztina-díj.
- II. A Bulyovszkyné-jutalomra (monolog) 25 pályamű érkezett be, ú. m.:
1. *Egy kedves ember*. Jelige: Ilyesmi csak velem történhetik.
2. *Az anyja*. J. i.: Megtörtént.
3. *A kosár*. J. i.: Excelsior.
4. *A kit a nők kinevetnek*. J. i.: Az előadás természetessége biztosítja a sikert.
5. *Az első siker*. J. i.: ?
6. *Csak boszúból*. J. i.: Backfisch.
7. *Az öngyilkosjelölt*. J. i.: Eritis sicut deus.
8. *Ez a Sándor*. J. i.: Kezdjünk egy újabb életet.
9. *Örcény előtt*. J. i.: Könnyű a becsületet sárba dobni.
10. *Másodvirágzás*. J. i.: Oh hölgy türd a könyceseppet arczodon (Tompa).
11. *Leánykérő előtt*. J. i.: In der Kürze, — Liegt die Würze.
12. *Alkay Margit*. J. i.: Éltető napsugár hő szerelme.
13. *Szép asszony*. J. i.: Szép asszonynak, jónak stb. (Népdal).
14. *Szakítás*. J. i.: On aime sans raison etc. (Regnard).
15. *Kíváncsi*. J. i.: Csillag.
16. *Leánykérés előtt*. J. i.: Coquelin.
17. *Kidbrándulás*. J. i.: L'art n'est qu'une forme (Sand G.).
18. *Eső után*. J. i.: Elle était blanche etc. (Sully-Prudhomme).
19. *Azok a fiatalok*. J. i.: Diszlet nélkül.
20. *Vallomás után*. J. i.: Szeretni boldogan szívünk joga.
21. *Viharban*. J. i.: Multam emléke a vész.
22. *A jó gondolat*. J. i.: Aspasia.
23. *Mi lesz a fiamból*. J. i.: Talán.
24. *Egy titán*. J. i.: Vae misero mihi (Plautus).
25. *A monolog ellen*. J. i.: Párvers.

Titkár jelenti, hogy a jeligés levelek szabályszerűen lepecsételtettek. Bírálókról már a múlt zárt ülés gondoskodott.

Tudomásul vétetik.

(Az 1889. november 27-én tartott ülés jegyzőkönyvéből)

80. Elnök ezután zárt ülést hirdetvén, titkár jelenti, hogy az 50 rendes tagsági helyből egy van üresedésben, mely az eddigi gyakorlat szerint fentartatott. A betöltés kérdése szavazás alá kerülván, a jelenvolt 12 tag közül, titkos szavazás útján, 6 igennel, 6 nemmel szavazott.

A szavazatok két egyenlő részre oszolván, ez okból: az üresedésben levő rendes tagsági hely nem töltetik be.

81. A levelező tagsági helyek közül kettő lévén üresedésben, elnök szavazásra bocsátja a betöltés kérdését. A jelenvolt 12 tag felállással szavazott: mindkét hely betöltése mellett hárman, egy hely betöltése mellett kilenczen.

A levelező tagsági helyek közül egy fog betöltetni.

(Az 1889. december 18-dikán tartott ülés jegyzőkönyvéből)

86. Elnök megnyitván az ülést, titkár bemutatja Madách Imre

arczképét, melyet a Társaság mult közülesi határozata értelmében Roskovics Ignác úr által festetett.

Örvendetes tudomásul szolgál.

88. Titkár jelenti, hogy Horváth Boldizsár r. t. a székfoglalója kiadásáért járó tiszteletdíjat a Társaságnak ajándékozza.

Köszönettel vétetik és köszönő levél megy.

92. Elnök ezután zárt ülést hirdetvén, titkár jelenti, hogy a be-töltendő levelező tagságra Hunfalvy Pál r. t. dr. Herrmann Antalt ajánlja.

Tudomásul vétetik.

(Az 1890. január 20-dikán tartott ülés jegyzőkönyvéből.)

102. A Lukács Krisztina-díjat 1890-re az elnök az újabb magyar politikai szónoklat történetére javasolja kitűzetni. Beöthy Zsolt titkár utasítani kívánja a pályázókat, nehogy a szónoklat helyett a kor politikai történetét írják meg. Heinrich Gusztáv r. t. aggodalmának ad kifejezést, nehogy e pályázat elkerülhetetlen pártszínezet miatt félreértésekre adjon alkalmat. Zichy Antal a megírandó korszakot 1825-től 1849-ig kívánja megállapítani. E felszólalások után

határoztatik: A Lukács Krisztina-díj 1890-re «Az újabb magyar politikai szónoklat történetére 1825—1849» tüzetik ki, megjegyeztetvén, hogy a pályázat nem a politikai szónoklat által vezetett magyar közélet történetét kívánja, hanem magának a magyar politikai szónoklat természetének, fejlődésének s legnevezetesebb képviselőinek jellemzését. Terjedelme lehet 15—20 ív. Határidő 1891. október 30.

103. A Somogyi Dezső-féle (200 frank aranyban) pályázat: költői levélre tüzetik ki. Határidő 1890. október 30.

104. A Bulyovszkyné-jutalom 1891-re

Mátyás király emlékezetét dicsőítő ódára tüzetik ki.

105. A Széher Árpád-jutalom kitűzése kerülvén szóba, Szász Károly másodelnök indítványozza, hogy az Aeschylos Orestes-trilógiájának fordítására tüzessék ki. Heinrich Gusztáv r. t. jobbnak tartaná Aeschylos fordításával megbizni valakit. Ábrányi Emil és Vargha Gyula r. tagok nem kívánják így megszoríttatni a pályázat feladatát. A különböző vélemények meghallgatása után elnök szavazásra tüzvén ki a kérdést, először azt a kérdést teszi fel: Tüzessék-e ki pályázat az Orestes-trilógiára? A jelenvolt 16 r. tag közül 11 igennel, 5 nemmel szavazván,

a Széher Árpád-díj 1892-re Aeschylos Oresteijának (trilogia) alakhú fordítására tüzetik ki.

106. Elnök a Kasselik-alapítvány hovaforordítását hozván fel, föl-
említi, hogy eddig nem hirdettetett rá pályázat, hanem a Társaság a

hozzá benyújtott munkákból választott rendesen egyet, melyet ez alapítványból adott ki. Szász Károly másodelnök megjegyezvén, hogy ez alapítvány nem a szerző jutalmazására, hanem a munka kiadására szól, határoztatik, hogy az év folyamán a Társasághoz benyújtandó és elfogadandó munkákból egy, a Kasselik-alapítványból fog kiadatni.

107. Elnök indítványozza, hogy ezentúl az új pályázatokra való javaslattétel ne csak a bírálókra, hanem az elnökségre is bizassék.

Elfogadtatik és az ügyrendbe igttattatik.

108. Bemutattatik a pénztári bizottság jelentése, mely szerint a Társaság mult évi mérlege teljesen rendben találtatott s 6500 frt tőkésítése javasoltatik.

A pénztári bizottság jelentése elfogadtatik s a titkárnak a fölmentvény megadatik.

109. Bemutattatik a Társaság 1890-re előirányzott költségvetése, mely 13101 frt 47 kr bevételt és 12910 frt kiadást, tehát 191 frt 47 kr. pénztári maradványt irányoz elő.

Helybenhagyatik.

111. Ezután a tagválasztásra kerülvén a sor, 16 rendes tag jelenléte állapíttatik meg.

Nem lévén együtt a választásra szükséges 20 r. tag, választás nem történt.

112. Elnök jelenti, hogy Fraknoi Vilmos püspök Ipolyi Arnold képét a Társaságnak ajándékozta. A felfüggesztésre nézve szavazás rendeltetvén el,

Ipolyi Arnold arczképe a Kisfaludy-teremben felfüggesztetik. Az ajándékozónak köszönő levél iratik.

113. Ezután Tompa Mihály arczképének lefestése és felfüggesztése kerülvén napirendre, elnök szavazást tűz ki s a jelenlevő 16 tag titkos szavazás útján

egyhangúlag elfogadja Tompa Mihály arczképének lefestését és felfüggesztését. Végrehajtásával az elnökség bizatik meg.

(Az 1890. február 5-dikén tartott tagválasztó ülés jegyzőkönyvéből.)

A Kisfaludy-Társaság 1890. évi költségvetése.

I. Bevételek.

1. Pénztári maradvány	7531 frt 47 kr.
2. Értékpapírok szelvényeiből	4450 „ — „
3. Alapítványok kamatai	520 „ — „
4. A Hazai Első Takarékpénztártól	200 „ — „
5. Franklintól a könyvkiadó vállalatra	200 „ — „
6. Évlapok jövedelme	100 „ — „
7. Folyó számla kamataiból	100 „ — „
Összesen:	13,101 frt 47 kr.

II. Kiadások.

1. Értékpapírok vásárlására	6500 frt.
2. Titkár fizetése	800 „
3. Másodtitkár fizetése	300 „
4. Ügyész költségei	100 „
5. Pénztárnok tiszteletdíja	60 „
6. Szolgák fizetése és jutalmazása	130 „
7. Közülés költségei	50 „
8. Évlapok XXIV. kötetének egész kiállítása	1000 „
9. Könyvkiadó vállalat tiszteletdíja	450 „
10. Szemere Pál munkáinak nyomtatása	500 „
11. Lukács Móríz munkáinak kiadása	1350 „
12. Madách és Tompa arczképére	320 „
13. Pályadíjakra	700 „
14. Oklevelek, nyomtatványok, másolások	100 „
15. Könyvkiadások és segélyek	450 „
16. Vegyes költségek	100 „
Összesen:	12,910 frt.

Előírányzott pénztári maradvány: 191 frt 47 kr.

III. Vagyonállás 1889. decz. 31-én.

1. Kinn fekvő alapítványokban	12,265 frt — kr.
2. Értékpapírokban névérték szerint	90,837 „ — „
3. Készpénzben	7,531 „ 47 „
Összesen:	110,633 frt 47 kr.

VII.

A KISFALUDY-TÁRSASÁGHOZ BENYÚJTOTT MUNKÁKRÓL BIRÁLÓ JELENTÉSEK.

1. Kazinczy Gábor Werther-fordításáról.

(1889 ápril 24.)

Tisztelt Társaság! Kazinczy Gábor, úgy látszik, még az ötvenes években fogott hozzá Goethe *Werther*jének lefordításához. De nem fejezte be művét. Különben sem lehetett megelégedve fordításával, mert folyton javítgatott rajta, úgy hogy alig van sor, melyen ne változtatott volna. Végre megunva a részletes correcturát, 1862-ben Bánfalván átdolgozta és be is fejezte munkáját. Tehát a későbbi fordítás nemcsak hogy tetemesen javítva van, de teljesen is adja Goethe regényét.

E fordítás megérdemli, hogy nyomtatásban megjelenjék. Jó, az eredetihez méltó Werther-fordításunk még nincsen; pedig a Goethe regénye a világirodalomnak azon örökbecsű termékei közé tartozik, melyekről kíváncsok, hogy a magyar közönség művészi fordításban olvashassa. Ily munkával szemben nem az abszolút æsthetikai, hanem csupán az irodalomtörténeti szempont lehet az irányadó, s így a regény beteges jellegére vonatkozó tekintetek nem jöhetnek számba. De igen is kíváncsoknak tartanám, ha a KAZINCZY fordítása egy bevezetés kapcsán jelennék meg, mely a *Werther* történeti jelentőségét, összefüggését RICHARDSONnal és ROUSSEAUval, valamint korára gyakorolt nagy hatását kifejténé. E bevezetés megírására, ha a t. Társaság bizalmával megtisztel, örömmel vállalkozom.

Budapest, 1889 április 20.

Tisztelettel
HEINRICH GUSZTÁV r. tag.

2. Leopardi költeményeinek fordítása Radó Antaltól.

I.

(1889 december 18.)

Tisztelt Társaság! Dr. RADÓ ANTAL fefordította GIACOMO LEOPARDI összes lyrai költeményeit s kiadás végett a fordításokat tartalmazó kéziratot a Kisfaludy-Társasághoz nyújtotta be. A kézirat egyik bírálójául a t. Társaság nagyrabecsült bizalma engemet jelölván ki, megbízatásom eredményét van szerencsém a következőkben előterjeszteni.

A XIX-ik század nagy lyrikusainak sorában Olaszország csak egy névvel van képviselve: a LEOPARDIÉVAL. Mi magyarok eddigelé alig ismertük az emberi fájdalomnak e valóban mesteri kifejezést adó lángeszű költőjét. Míg a hozzá közel álló BYRON műveinek legalább egy harmada le van fordítva nyelvünkre, LEOPARDI műveivel poétáink nem igen foglalkoztak. Mindössze egy-két költeménye jelent meg magyarul, részben ENDRÖDI, részben DENG JÁNOS fordításában. Pedig, hogy a külföld menyire ismeri és méltányolja LEOPARDI kiválóságát, erre nézve csak egy jellemző bizonytságot említek: a francziák, a kik tudvalevőleg nem igen szeretnek idegen nyelvekből fordítani és valóban csak a jónak legjavát ültetik át, — ma már *ötfele* fordításból ismerkedhetnek meg az olasz pessimistával.

Azt hiszem, a t. Társaság helyeslésével találkozom, ha ki merem mondani, hogy RADÓ ANTAL igazán hézagpótló munkát végzett, mikor elkészítette LEOPARDI lyrai verseinek legelső magyar fordítását. RADÓ a fordításhoz LEOPARDIRÓL szóló hosszabb tanulmányt is fűzött, mely anyagát kimerítő módon tárgyalja végig. Buzgalmát e részben is örömmel kell tudomásul vennünk, tekintettel arra, hogy magáról a költőről sem jelent meg nagyobb tanulmány magyar nyelven.

A mi magát a fordítást illeti, bizonyos az, hogy a fordítónak nagy nehézségeket kellett legyőzni és az az iparkodás, mely e nehézségek legyőzésére irányult, itt-ott meglátszik a fordításon, de távolról sem oly mértékben, hogy az élvezetet zavarná. Sőt a költemények legnagyobb része magyarul is szépen, erőteljesen hangzik. Egy-egy költemény (*Itáliához, Ünnepeste, Éji dal, Egy régi síremlék előtt* stb.) az eredeti versek lendületével hat az olvasóra. A fordító nem jött zavarba ott sem, a hol a PETRARCA-féle canzone-forma szövevényes rím-elhelyezésével állott szemközt. Ezt az elhelyezést lelkiismeretesen megtartotta, a nélkül, hogy rímeiben erőltetést vennénk észre. Például csak a terzinákban írt *Első szerelem* és a rövid négyes sorokban írt *Föltámadás* című verseket

kívánom említeni. Mind a kettő kemény próbára teszi a műfordító technikai készségét.

De nemcsak az alak hű, — a költemények lényege is híven megvan őrizve a fordításban. RADÓ az olasz szöveg legfinomabb árnyalataira is lelkiismeretes gondot fordított és igyekezett azokat mindenütt érvényre emelni. Általában a fordítás síma és folyékony, melybe értelmileg homályos vagy rhythmikailag döcögős sorok nem vegyülnek. Egyes szavakkal, kifejezésekkel nem értek ugyan egyet, de ezeket a fordító könnyű szerrel megváltoztathatja, ha művén utólag simít egyetmást. A *Pepoli Károly grófnak* című költeményben (XIX. darab) például ezt a kifejezést használja:

«De a hajó utolján ott *kuporgat*
Sötét-vadúl a gond.»

A «kuporgat» szó itt nem helyesen akarja pótolni a «kuczorog» igét. Kuporgatni lehet valamit, de semmiképen nem «kuporgat» az, a ki gunnyasztva, görbedve, lekuporodva ül.

RADÓ a költeményekhez kommentáló jegyzeteket is írt. Ezekben — menten minden tudákos limlomtól, melylyel a német LEOPARDI-fordítások egy része tömve van — csak az igazán szükségesekre szorítkozott. E jegyzetek a művelt olvasót teljesen kielégíthetik.

A Kisfaludy-Társaság évekkal ezelőtt kiadta RADÓ Petrarca-fordítását, még pedig egy avatott bíráló, SZÁSZ KÁROLY ítélete alapján.

Én azt hiszem, hogy a jelen fordítás amazt sokkal felülmúlja. Kiadásra ajánlom.

Budapest, 1889 október 26.

ÁBRÁNYI EMIL.

II.

(1890 január 29.)

Miután *G. Leopardi összes lyrai verseinek* magyar fordítását dr. RADÓ ANTALtól a Kisfaludy-Társaság ÁBRÁNYI EMIL mellett nekem is bírálatra adta, van szerencsém a m. t. Társaságnak jelenteni, hogy e fordításokat mind formára teljesen jóknak találván, mind tartalmi hűségüket az eredetivel megegyezőnek: azon észrevételek után, melyeket ÁBRÁNYI EMIL már megtett, e fordítás-kötetet egyszerűen kiadásra méltónak bátorodom nyilvánítani s a m. t. Társaságnak ajánlani.

Budapest, 1890 január 28.

BARTÓK LAJOS.

VIII.

A KISFALUDY-TÁRSASÁG

1879-İK JULIUS 29-ÉN HELYBENHAGYOTT ALAPSZABÁLYAI.

ELSŐ SZAKASZ.

A Társaság célja.

1. §. A Kisfaludy-Társaság Kisfaludy Károly emlékére fölállított széptudományi intézet, melynek célja a magyar szépirodalom emelése s általában a műizlés nemesítése.

2. §. E cél valóstítása végett a Társaság:

a) figyelemmel kíséri a magyar szépirodalom fejlődését s megvitatja szükségeit és hiányait;

b) bölcsészeti, történeti és bíráló dolgozatokat nyújt a széptan és művészet köréből;

c) eredeti s fordított széptani, szépirodalmi, népköltési művek megjelenését eszközli;

d) jutalmakat hirdet széptani és szépirodalmi dolgozatokra;

e) széptani és szépirodalmi nyilvános felolvasásokat rendez.

MÁSODIK SZAKASZ.

Szervezet.

3. §. A Társaság rendes és levelező tagokból áll.

4. §. A rendes tagok jeles magyar írók közül választandók, a kik egyszersmind készek a Társaság céljait széptani, műbírálati vagy szépirodalmi közremunkálásuk által előmozdítani.

Számuk ötvenre van határozva.

5. §. A levelező tagok oly írók közül választandók, a kik magyar művek ismertetése vagy fordítása által más irodalmakban érdemet szereztek.

Számuk húszig terjedhet.

6. §. A rendes tagoknak magyarországi illetőségűeknek kell lenni, a levelezők lehetnek idegenek is.

7. §. Az idegen tagok választása csak úgy válik érvényessé, ha a magyar királyi kormány jóváhagyja.

Egyébiránt a Társaság bármely rendű tagjaivá csak olyanok választhatók, kik feddhetetlen jelleműek.

8. §. Mindkét rendbeli tagoknak joguk van a Társaság mindenemű üléseiben és tanácskozásaiban részt venni, előadásokat tartani s új tagokat és tisztségviselőket ajánlani.

Szavazás jogával a rendes tagok vannak fölruházva.

9. §. A rendes tagoktól elvárja a Társaság, hogy a széptan és szép irodalom bizonyos ágait, különösen a magyar irodalom terén, figyelemmel kísérik s időnkint ismertetik, legalább háromévenként egy-egy előadást tartanak, a Társaság által nekik bírálat végett kiadott munkákról jelentést tesznek s általában a Társaság minden megbízásában pontosan eljárnak.

Mind ezt a levelező tagoktól is szívesen veszi a Társaság.

10. §. A Társaság tisztségviselői két elnök s két titkár. Mind a négyen a rendes tagok közül választandók.

Az elnökök választása úgy válik érvényessé, ha a magyar királyi kormány megerősíti.

11. §. Az elnök a Társaság szellemi munkálkodása irányára ügyel, anyagi viszonyai felett őrködik, az ülésekben a tanácskozásokat vezeti s a Társaságot mind a hatóságok, mind a magánosok irányában képviseli.

12. §. Az elnök teendőit távolléte vagy akadályoztatása esetében a másod-elnök végzi.

13. §. A titkárt illeti az előadások, a társasági könyvkiadások elintézése, a jegyzőkönyv és az Évlapok szerkesztése; ő szerződik, a Társaság előleges vagy utólagos jóváhagyása mellett, a szerzőkkel, nyomdászokkal és könyvtárakkal; számol velök; gondoskodik, a Társaság időnkinti határozatai szerint, a pártolók évi könyvilletményeiről. Ugyanő szerkeszti a Társaság munkásságáról és állapotáról szóló évi jelentést; szerkeszti s teszi közzé a Társaság mindennemű hirdetéseit; folytatja a levelezést s őrzi a Társaság könyv- és levéltárát.

14. §. Teendőiben osztozik a másod-titkár, ki őt szükség esetében helyettesíti.

15. §. A Társaság alaptőkéjét, bevételeit és kiadásait, szivességből, a Magyar Földhitelintézet kezeli.

16. §. A vagyoni ügyek vezetésében az elnök segítségére szolgál a gazdasági bizottság, mely három rendes tagból áll. Ezen bizottság időnkint számba veszi a Társaság vagyoni állapotát s róla a Társaságnak jelentést tesz.

Az évi költségvetéseket az elnökök, titkárok s ezen bizottság tagjai együtt állapítják meg.

A megállapított évi költségvetésen kívül előforduló jelentékenyebb költségekről a Társaság e bizottság véleménye alapján határoz.

17. §. A tagok éltök napjára, a tisztségviselők, valamint a gazdasági bizottság tagjai, három évre választatnak, mely idő letelte után újra megválaszthatók.

HARMADIK SZAKASZ.

Választások.

18. §. A tagválasztás következő módon történik:

a) A decemberi ülésben megállapítatik, hány hely tölthető be a rendes és levelező tagok sorában.

b) Minden tagnak joga van annyi jelöltet ajánlani, a hány hely betölthetőnek határozatott. Az ajánlatok, az ajánlott irodalmi működésének részletes bemutatásával, legkésőbb újév napjáig, a titkárnál, írásban, nyújtandók be. Január elseje után ajánlás többé nem fogadtatik el.

c) Ha valaki több jelöltet ajánl, mint a mennyi hely betölthetőnek van határozva, valamennyi ajánlata érvénytelen.

d) Az ajánlatok a januári ülésben bemutattnak, s ekkor tüzi ki a Társaság a választó ülés idejét, mindenkor február valamelyik olyan napjára, mely az ünnepélyes közülést legalább öt nappal megelőzi.

e) A választó ülésben, fölolvastatván a jelöltek névsora, megkezdődik a szavazás, titkosan, papírszeletek által.

f) Minden szavazó tagnak joga van annyi jelöltre szavazni, a hány hely betölthetőnek határozatott. A ki a meghatározott számnál több nevet ír szavazó lapjára, annak szavazata az összeszámlálásnál egyáltalán figyelembe nem vétetik.

g) Érvényesen szavazni csak oly jelöltre lehet, ki valamely tag által ajánlva volt.

h) Az elnök kijelentvén, hogy a szavazás kezdődik, a titkár a rendes tagokat név szerint felszólítja, s a jelenlevők szavazatukat személyesen adják át az elnöknek.

i) A begyűlt szavazó lapokat az elnök felolvastván, a szavazatok számba vétetnek. A mely jelölt a szavazatok általános többségét elnyeri, megválasztottnak tekintetik.

k) Ha általános többséget annyi jelölt nem nyerne, a hány hely betölthetőnek határozatott, akkor új szavazás következik, egyenkint, és mind azokra, kik az első szavazásnál (az általános többséggel megválasztottakon kívül) szavazatot nyertek, még pedig azon sorban a mennyi szavazatot nyertek.

l) Először tehát azon jelölt neve tüzetik ki, a kinek az első szavazásnál legtöbb szavazata volt, s az illetékes tagok, titkos szavazás útján, igennel vagy nemmel szavaznak. Ha a jelölt így a szavazatok többségét elnyeri, megválasztottnak tekintetik. Ellenkező esetben pedig az utána legtöbb szavazatot nyert jelölt tüzetik ki.

m) Ha az első, általános szavazásnál két vagy több jelölt egyenlő számú szavazatokat kapott volna, sorshuzás dönti el, hogy ezek mily rendben tüzessenek ki a második szavazásra.

n) E nevenkinti szavazás mindaddig folytattatik, míg vagy a betölthetőnek határozott hely mind be nem töltetett, vagy valamennyi, az első szavazásnál szavazatokat nyert jelöltre az új szavazás meg nem történt.

o) Ha a szavazatok egyenlő két részre oszlanak, nincs választás.

19. §. A rendes taggá választottat a titkár levél útján értesíti megválasztásáról, s kérdést intéz hozzá, vállalkozik-e a Társaság céljait tagképen előmozdítani? s hogy különösen a széptan vagy szépirodalom melyik ágát választja műköreül? Ha az egy hónap alatt bekérendő válaszlevél igenlő, az új tag meghívatik a Társaság üléseibe. Ha a válasz tagadó, vagy válasz a deczemberi ülésig nem érkezik, a választás nem történtnek tekintendő.

20. §. A rendes tag a maga helyét a Társaság munkálkodása körébe vágó előadással foglalja el. Ha ezt megtette, kiadatik neki az elnök és titkár által aláírt s székfoglalása napjáról keltezett oklevél. Ha ellenben egy év alatt megválasztása után széket nem foglal, s mulasztását nem igazolja, megválasztása megsemmisül.

21. §. Az újonnan megválasztott levelező tag, mindjárt megválasztása, illetőleg a kormány jóváhagyása után meghívatik a Társaság üléseibe, valamint azonnal megtiszteltetik az elnök és titkár által aláírt oklevéllel, és a Társaság örömmel veszi, ha székfoglalót is tart.

22. §. A tisztviselők s a gazdasági bizottsági tagok választása háromévenként, ha üresedés támad korábban is, az ünnepélyes közülést követő valamely nap történik, minden esetre a februári havi ülésnek előtte, még pedig szintén a tagok ajánlatai alapján, titkos szavazás útján, s szavazó tagok általános többségével.

23. §. Minden választásra legalább húsz szavazó szükséges.

NEGYEDIK SZAKASZ.

Ülések.

24. §. A Társaság havonként rendszeren egy, szükség esetében több ülést is tart.

25. §. A havi ülések tárgyai:

a) széptani, irodalom- és műtörténeti, bíráló és szépirodalmi munkák felolvasása;

b) új tagok székfoglalása; emlékbeszédek elhunyt tagok fölött;

c) eszmecsere magyar szépirodalmi jelenségek s általában széptani kérdésekről;

d) intézkedés kiadandó munkák és tárgyalások iránt;

e) a Társaság mindennemű ügyeinek eligazítása.

26. §. A havi ülésekben nem-tagok munkája is felolvasható, ha az elnök által esetenként bírálónak kinevezett két tag felolvasásra ajánlja. A felolvasónak azonban tagnak kell lenni.

27. §. Hogy a havi ülés bármely végzése érvényes legyen, legalább hét rendes tag jelenléte szükséges.

28. §. Évi közgyűlését a Társaság február 5-ike, mint Kisfaludy Károly születése napja idején tartja.

29. §. A közgyűlés áll:

a) a tagválasztó ülésből, melyről a 18. és 23-dik §. intézkedik, s mely, a tagválasztáson kívül, eldönti a pályamunkák sorsát, kitűzi az új jutalomföladatokat s megállapítja az ünnepélyes közülés tárgysorát;

b) a tisztújító ülésből, melyről a 22. és 23-dik §. intézkedik; végre

c) az ünnepélyes közülésből, azon a vasárnapon, mely Kisfaludy Károly születése napjára, február 5-dikére, esik vagy utána következik.

30. §. Az ünnepélyes közülés tárgyai:

a) az elnök megnyitó beszéde;

b) a titkár jelentése a Társaság lefolyt évről;

c) elhunyt tagok emlékezetének megülése;

d) a Társaság körébe tartozó széptani s szépirodalmi fölolvadások;

e) kiadott s kitűzött jutalmak kihirdetése;

f) jutalommal vagy dícsérettel kitüntetett munkák fölolvadása.

31. §. Az ülésekben, ha elnök nincs jelen, a legrégibb rendes tag elnököl.

32. §. Az üléseket a titkár hívja össze, a rendeseket az évnek határozatilag megállapított, a rendkívülieket elnökiileg kitűzött napjaira.

33. §. A Társaság ülései nyilvánosak; az elnök azonban, valahányszor jónak látja, zárt ülést is tarthat.

ÖTÖDIK SZAKASZ.

Jutalmak.

34. §. A jutalmak tárgyai:

a) széptani, irodalom- és műtörténeti föladatok;

b) költői és szónoki művek;

c) műfordítások.

35. §. A pályamunkák, megbírálás végett, három tagnak adatnak ki, kik rólok jelentést terjesztenek elő, melynek alapján a Társaság határoz.

36. §. A jutalom a bár csak viszonylag legjobb munkának is kijár, ha csak a pályadíj hirdetésében világosan más nem volt kikötve.

37. §. A jutalommal kitüntetett pályamunkák a szerző tulajdona maradnak; a Társaság azonban fentartja magának, hogy azokat Évlapjaiba díjtalanul fölvehesse.

38. §. A pályamunkák kéziratai a Társaság levéltárában maradnak.

39. §. Minden jutalomért a Társaság tagjai is versenyezhetnek, ha csak a pályázati hirdetés őket egyenesen ki nem rekeszti.

HATODIK SZAKASZ.

Kiadványok.

40. §. A Társaság közzétételei sorába tartoznak:

a) Évlapjai, melyek egy részben a közlések tárgyait, a Társaság alapszabályait és személyzetét, nagyobb érdekű határozatait, könyvkiadványai, elhunyt tagjai és alapítói jegyzékét, más részben a tagok székfoglalóit s egyéb ide szánt munkálatait, valamint jutalmazott és megdícsért pályamunkákat foglalnak magokban;

b) a Társaság céljainak megfelelő könyvek, évi illetmény, folyóirat vagy külön kiadványok alakjában, a mint a viszonyok időnkint kívánják.

HETEDIK SZAKASZ.

Bevételek és kiadások.

41. §. A Társaság pénzforrásai:

a) az alaptőke kamatai;

b) alapítványok és kamataik;

c) mindenféle adományok;

d) a pártolók évi járuléka s a Társaság által kiadott munkák jövedelme.

42. §. Kiadásaiiban a Társaság csak jövedelmeire szorítkozik s alaptőkéjéhez hozzá nem nyúl.

43. §. Minden alapítvány az alaptőkéhez csatolandó.

NYOLCZADIK SZAKASZ.

Alapítók és pártolók.

44. §. A Társaság alapítója, ki legalább száz forintot tesz le pénztárába, akár készpénzben, akár legalább öt százalék biztos kamatot hajtó értékpapirokban, akár végre alapító levélben, melyben arra kötelezi magát, hogy az összeg ötös kamatait évenként előre befizeti, halála esetére pedig örökösei a tőkét készpénzben kiegyenlítik.

45. §. A Társaság alapítóinak, s haláluk után hitvesöknek, időnkint az Évlapokkal kedveskedik, hol nevöket megörökíti. Ezenkívül az alapítók, illetőleg túlélő hitvesök, részesülnek mind azon könyvilletményekben, melyek a pártolóknak járnak.

46. §. A Társaság pártolói időnkint megállapítandó évi járulékot fizetnek, a miért a Társaság megfelelő könyvilletményekben részesíti őket.

KILENCZEDIK SZAKASZ.

Átalakulás, föloszlás.

47. §. A Társaság alapszabályainak netáni változtatását oly gyűlés határozhatja el, mely, legalább a rendes tagok egy harmadának kívánatára, különösen e végből van összehíva.

A megváltoztatott alapszabályok legfelső helybenhagyás végett ő felségének terjesztendők fel.

48. §. A Társaság feloszlását oly gyűlés határozhatja el, mely legalább a rendes tagok négy ötödének kívánatára különösen e végből van összehíva; a feloszlató végzés érvényére pedig a jelen levő szavazó tagok három negyedének többsége kívántatik.

E végzés azonkívül felső helybenhagyás alá bocsátandó.

49. §. A feloszlott Társaság vagyona a Magyar Tudományos Akadémiára száll, hogy azt, alapszabályai értelmében, széptudományi czélokra fordítsa.

IX.

A KISFALUDY-TÁRSASÁG ÜGYRENDJE.

I. ÜLÉSEK.

1. Rendes és rendkívüli ülések.

1. §. A Társaság minden hónapban, a juliusi és augusztusi szünetet kivéve, egy rendes ülést tart.

2. §. A rendes ülések a hónapok utolsó szerdáin tartatnak; az eltérés csak indokolt esetben lehetséges.

3. §. Az ülések napjait a titkár minden év végén a következő évre ehhez képest előre megállapítja s jóváhagyás végett a deczemberi ülés elé terjeszti. A helybenhagyott jegyzéket kinyomatja s az év elején a Társaság tagjainak megküldi.

4. §. A rendes ülések tárgyait az Alapszabályok 30-dik §-a sorolja el.

5. §. A rendes ülésekre bejelentett felolvasásokat a titkár bejelentések sorrendjében veszi föl az ülés tárgysorába, melyet a lapok útján idejében közzétesz. A Társaság Budapesten lakó tagjainak ezen kívül külön meghívót küld. Az ülésnek nagyobb fontosságú tanácskozási tárgya a meghívókon megjelölendő.

6. §. A sorrenden csak a felolvasók beleegyezésével történhetik változtatás.

7. §. Ha a bejelentett előadások száma a kellénél nagyobb volna, a legutóbb jelentett előadások a legközelebbi ülés tárgysorába vétetnek föl.

8. §. A Társaság tagjainak előadásai mindig megelőzik a vendégek felolvasásait. A székfoglalóknak és emlékbeszédeknek, a tagok előadásai között is elsősek van.

9. §. Ha valaki fontosabb indítványt akar tenni, az ülés előtt írásban bejelenti a titkárnál. (Lásd a 17. §-t.)

10. §. A rendes ülések előtt a Társaság tisztikara értekezletet tart, melyen a múlt ülés határozatainak végrehajtását számon veszi. Előkészíti

továbbá az ülésen tárgyalandó ügyeket, megállapítja sorrendjüket s meghatározza, melyek tárgyalassanak közülök nyílt, melyek zárt ülésen.

11. §. Az üléseket az elnök vagy a másod-elnök, mindegyikök akadályoztatása esetében pedig a jelenlevő legrégibb tag vezeti.

12. §. Az ülés elején a folyó ügyek terjesztetnek elő a következő sorrendben :

- a) a Társaság személyzetében előfordult változások,
- b) új alapítványok,
- c) egyéb ajándékok és meghívások,
- d) bírálatok.

Az utóbbiakat és másnemű folyó ügyeket az elnökség az ülés végére is halaszthatja.

13. §. Ha valamely kérdésre nézve többen akarnak nyilatkozni, a szólni kívánók följegyeztetik magukat a titkárnál, ki jelentkezések sorrendjében hívja fel őket szólásra.

14. §. Másodízben ugyanazon tárgyhoz szólani bárkinek is csak akkor van joga, ha szólásra már senki sincs följegyezve. Személyes kérdésben azonban az elnök ezen kívül is megadhatja a szólás jogát. Ugyanazon kérdéshez háromszor senki sem szólhat.

15. §. Ha a tárgyhoz vagy indítványhoz már senki sem kíván szólni, az előadónak vagy indítványozónak még egyszer joga van a szóhoz. Nyilatkozata után, szükség esetén, azonnal következik a szavazás.

16. §. A szavazás rend szerint nyilvános. Négy tag kívánatára azonban az elnök titkos szavazást rendel el.

17. §. Minden fontosabb indítvány bizottsághoz utasítandó.

18. §. Ha valamely indítvány következtében bizottság küldetik ki, ebben az indítványtevőnek mindenkor helye van.

19. §. Ha a tanácskozás oly fordulatot venne, hogy czélszerűbbnek mutatkoznék a zárt tárgyalás, az elnöknek joga van a nyilvános tárgyalást félbeszakítani s folytatását a nyilvános ülés után tartandó zárt ülésre tűzni ki.

20. §. A folyó ügyek elintézését a felolvasások követik.

21. §. A Társaság tagjainak joguk van dolgozataikat akár személyesen mutatni be, akár más, erre vállalkozó tag által adatni elő. A székfoglaló tagoktól azonban elvárja a Társaság, hogy előadásukat személyesen tartsák.

22. §. Egy-egy felolvasás egy óránál tovább nem tarthat; hosszabb előadás tartását, a körülményekhez képest, az elnök megengedheti.

23. §. Minden tagnak jogában áll az előadásra észrevételeket tenni, melyekre a felolvasó válaszolhat.

24. §. Az elnök, a hányszor csak szükségét látja, jogosítva van, de négy tag kívánatára köteles is akár zárt, akár rendkívüli ülést tartani.

25. §. Az elnöknek, ha kellő okból jónak találja, joga van akként rendelkezni, hogy az ülésekre a hallgató közönség csak belépti jeggyel bocsátassék. A jegyek osztogatásánál a Társaság tagjainak s alapítóinak családja előnyben részesítendő.

26. §. Az ülések jegyzőkönyvét a másod-titkár vezeti s az elnök és az e végre kinevezett két tag hitelesíti. A hitelesítők kinevezésénél első sorban az indítványtevők vagy felolvasók veendőik tekintetbe.

27. §. Mindennemű jegyzőkönyv az ülések után öt nap alatt elkészítendő és hitelesítendő.

2. Közgyűlések.

28. §. A Társaság közgyűlése három ülésből áll, melyekre nézve az Alapszabályok 28., 29. és 30. §§. intézkednek.

29. §. A tagválasztó és tisztújító közűlésen húsz rendes tag jelenléte csak a választás megkezdésére kívántatik meg. Minden választás érvényére azonban legalább tizenegy igenlő szavazat szükséges.

30. §. Az évi költségvetés tárgyalását az elnök vagy a tagválasztó vagy esetleg a tisztújító ülésre tűzheti ki.

31. §. A tisztújító ülés választja három évenként nemcsak a Társaság tiszti karát és gazdasági bizottságát, hanem könyvkiadó bizottságának belső tagjait is.

32. §. A tanácskozás menetére és vezetésére vonatkozó fentebbi §§-ok a tagválasztó és tisztújító ülésekre is érvényesek.

33. §. Az ünnepélyes közülés tárgysorának előkészítése az elnökökből és titkárokból álló rendező bizottság feladata.

34. §. Az elnök a szeptemberi ülésen felszólítást intéz a Társaság tagjaihoz, hogy az ünnepélyes közülésre szánt dolgozataik címét és terjedelmét december végeig a titkárnál jelentsék be. A felszólítás a tagoknak írásban is megküldetik.

35. §. A rendező bizottság a bejelentett előadások szerzőit január folytán dolgozataik felolvasása végett összehívja s a meghallgatott dolgozatok közül azokból, melyeket legalkalmasabbaknak tart, összeállítja az ünnepélyes közülés tárgysorát s megállapodását a januári ülésen a Társaság jóváhagyása alá terjeszti.

36. §. A jóváhagyott tárgysort a titkár, a Társaság személyzetének s vagyoni állásának rövid kimutatásával és pályahirdetéseivel együtt kinyomatja, a tagoknak megküldi, a lapokban közlést tesz s az ünnepélyes közűlésen megjelent közönség közt szétosztatja.

II. A TÁRSASÁG TAGJAINAK MUNKÁSSÁGA.

1. Felolvasások.

37. §. A Társaság rendes tagjaitól az Alapszabályok 9. §. értelmében elvárja, hogy ülésein legalább három évenként egy-egy előadást tartsanak.

38. §. A titkárnak joga és kötelessége a rendes tagokat ebbeli kötelezettségek teljesítésére figyelmeztetni. Sikertelenség esetén elnöki felhívás intéztetik hozzájuk.

39. §. A tagok által a rendes ülésekre bejelentett felolvasások előleges bírálat alá nem esnek.

40. §. Ha azonban valamely bejelentett dolgozatra nézve az elnöknek oka van attól tartani, hogy az a Társaságnak akár Alapszabályaiba, akár anyagi vagy erkölcsi érdekébe ütközik: joga van a nyilvános ülést megelőzőleg zárt ülést híni össze, s ott aggályait előterjeszteni. Ily esetben a Társaság az illető dolgozat előleges bemutatását kívánhatja.

41. §. A nem-tagok által felolvasásra szánt munkák a Társaság titkáránál nyújtandók be s minden esetben bírálat alá esnek. Az elnök két tagot kér fel véleményadásra. Ha ezek kedvező véleményben vannak, vagy ha, nézeteltérés esetében, a kinevezendő harmadik bíráló, a kedvező véleményhez csatlakozik, a dolgozat annak az ülésnek tárgysorába vétetik föl, melyen a tagok bejelentett előadásai után helye marad.

42. §. Vendégek munkálatait a Társaság ülésein az elnök által e végre, a szerző ohajtásának figyelembevételével, fölkért tag mutatja be.

43. §. Akár vendégnek, akár tagnak oly felolvasása, melyet szerzője az Évlapokba kíván fölvétetni, bírálat alá esik még akkor is, ha a bemutatás előtt egy vagy más szempontból már bírálaton ment volna keresztül.

2. Bírálatok.

44. §. Azon munkákra, melyek akár önállóan vagy az Évlapokban leendő kiadás, akár csak vélemény-nyilvánítás végett nyújtattak be, a Társaság mindig az ülésen nevez ki bírálókat.

45. §. A bírálók száma rend szerint kettő. Ha ezek egymással ellenkező javaslatot tennének, még egy harmadik bíráló neveztetik ki.

46. §. A Társaság tagjai a bírálatra hozzájuk küldött munkákra nézve legfeljebb három hónap alatt tartoznak jelentést tenni. Ellenkező esetben a fentebbi cikkben (38. §.) meghatározott eljárás joga velök szemben is megilleti az elnökséget. Ha felszólításai sikertelenek maradnak, az elnök az ügyet a Társaság elé terjeszti.

47. §. A bírálók javaslata alapján elhatározhatja a Társaság :

a) a munka kiadását, vagy

b) segélyezését ;

c) a szerző felhatalmazását, hogy kiadandó munkája címlapjára e szavakat nyomassa : A Kisfaludy-Társaság ajánlásával ;

d) a munka visszaadását szerzőjének a bírálathoz képest kijavítás s újból benyújtás végett ;

e) visszautasítását.

48. §. A csak felolvasásra benyújtott kisebb dolgozatok megbírálására az elnök kér fel két, esetleg harmadik tagot, kik véleményöket egy hét alatt tartoznak a titkárhoz beküldeni.

III. A TÁRSASÁG KIADVÁNYAI.

49. §. A Kisfaludy-Társaság kiadványait céljának megfelelő könyvek képezik, évi jelentés, folyóirat vagy külön kiadványok alakjában, a mint a viszonyok időnkint kívánják.

50. §. Az évi jelentésről megjelenő munkákra nézve az intézkedés a könyvkiadó bizottságot illeti, melyről az Ügyrend VI. szakasza szól.

51. §. Az évi jelentés s az Évtalok szerkesztője a titkár, kinek joga van a szerkesztésre vonatkozó bármely kérdésben a Társaság határozatát kikérni.

52. §. A Társaság hivatalos közleményeit évenként kiadandó Évtaljaiban teszi közzé.

53. §. Az Évtalok azokat a közleményeket tartalmazzák, melyek a Társaság egyik közlésétől a másikig terjedő év történetére vonatkoznak. Névszerint :

a) a közlések tárgyait,

b) a Társaság alapszabályait és ügyrendjét,

c) tisztikarának és személyzetének jegyzékét,

d) fontosabb határozatait a jegyzőkönyvekből,

e) pályahirdetéseit,

f) az év közben benyújtott bírálatokat,

g) kéziratára és könyvkiadványai gyarapodásának kimutatását,

h) elhunyt tagjai s alapítói jegyzékét,

i) elhunyt tagok nekrológiáit,

j) a Társaság megbízásából tagjai által tartott beszédeket,

k) a székfoglalókat,

l) tagoknak és idegeneknek a Társaság által fölvétetni rendelt dolgozatait,

m) kisebb terjedelmű jutalmazott és megdícsért pályamunkákat

54. §. Az Évlapokban megjelent prózai dolgozatokért ívenként 20, versekért 30 forint tiszteletdíj jár. Kisebb költeményekre nézve a Társaság esetenként határoz.

55. §. Az Évlapok oly közleményeiért, melyek korábban már más helyt megjelentek, tiszteletdíj nem fizettetik.

56. §. Az Évlapokban négy ívesnél hosszabb közlemény rend szerint nem vehető fel.

57. §. Kasselik Jenő, 1885. évi január 26-dikán kelt alapító levelében 5000 forint alapítványt tett atyjának, néhai Kasselik Ferencz budapesti polgárnak, emlékére, oly rendelkezéssel, hogy két évi kamatai minden második esztendőben egy-egy munka kiadására fordíttassanak.

58. §. A Kasselik-alapítványból kiadható bármely a Társaság működési körébe eső munka, melyet magyar honpolgár magyar nyelven írt. Nem adható azonban ki oly író műve, ki, a szónak irodalmi értelmében, német nyelven is írt vagy ír.

59. §. A Kasselik-alapítványból kiadásra benyújtott művek közül, egyenlő irodalmi érték mellett, elsőséggel bírnak oly írók munkái, kik anyagi gondokkal vagy a kezdet nehézségeivel küzdenek.

60. §. A Kasselik-alapítványból kiadandó műre nézve a Társaság, 1887-től kezdve, minden második évi közgyűlésén határoz. A munka cím-lapján kinyomatandó, hogy a Kasselik-alapítványból adatott ki.

IV. ELHUNYT TAGOK VÉGTISZTELETE ÉS EMLÉKEZETE.

61. §. Elhunyt tagjait a Kisfaludy-Társaság következő végtiszteletben részesíti:

a) Ha a haláleset Budapesten fordul elő, a Társaság tagjai részt vesznek a temetésen, és ha ez éppen ülés idejére esnék, az ülés elhalasztatik.

b) Az elhunyt tag halálát az elnök vagy a titkár a legközelebbi ülésen rövid gyászjelentéssel hozza a Társaság tudomására.

c) Az elhunyt életére és írói munkásságára vonatkozó adatokat a titkár nekrológban állítja össze, mely az Évlapokban tétetik közzé. E végből a Társaság tagjai eleve felhivatnak, hogy életrajzukat s munkásságuk könyvészeti adatait, a levéltárban pecsét alatt leendő megőrzés végett, nyújtásuk be.

d) A Társaság valamelyik tagját, az elhunyt érdemeit szónoki előadásban méltató emlékbeszéd tartásával bízza meg.

62. §. Ha indítvány tétetnék arra, hogy valamely emlékbeszéd ne rendes havi, hanem ünnepélyes közülésen adassék elő, erre vonatkozólag a Társaság mindig titkos szavazás útján határoz.

63. §. A Társaság megbízásából készített emlékbeszédek, esetleg emlékköltemények, tekintet nélkül arra, hogy az Évlapokban megjelenésük előtt már kiadattak-e vagy sem, tiszteletdíjban részesülnek.

64. §. A Kisfaludy-Társaság, iránta különösen érdemesült tagjai elhunytáról külön gyászjelentést ad ki, mire nézve az elnökségnek van joga intézkedni.

65. §. Kiváló érdemű tagjainak arczképét, esetleg mellszobrát is, elhelyezi a Társaság saját termében. Az ilyen értelmű indítvány fölött azonban csak a tagválasztó közülés határozhat titkos szavazás útján.

V. JUTALMAK.

1. Lukács Krisztina-jutalom.

66. §. Lukács Móricz, a Kisfaludy-Társaság volt elnöke, 1877 május 28-án kelt végrendeletében 10,000 forint névértékű magyar földhitelintézeti záloglevelet, mint alapítványi tőkét, hagyományozott a Kisfaludy-Társaságnak oly célból, hogy annak kamataiból évenként, Lukács Krisztina-jutalom néven díj tűzessék ki, felváltva költői és széptani feladatoknak abszolút becsű megoldására.

67. §. A Lukács Krisztina-jutalom, évenként 500 forinttal, mindig a Kisfaludy-Társaság ünnepélyes közülésén hirdettetik ki egyik évben szépirodalmi (verses vagy szépprózai, költői vagy szónoki), a másikban pedig széptani, irodalom- vagy művészettörténeti kérdésre. A sor 1882-ben szépirodalmi feladattal kezdődik.

68. §. A Társaságnak jogában áll a Lukács Krisztina-jutalomra vagy zárt pályázatot hirdetni, vagy pedig e díjjal a kijelölt szakban vagy műfajban az illető év alatt nyomtatva megjelent munkák legjelesbikét jutalmazni meg. Az első ízben sikertelenül maradt feladat még egy ízben minden esetre kitűzendő.

69. §. Azon esetben, ha valamely pályázat másodízben sem jutott eredményre, a jutalmul kitűzött akár egyes, akár kettős díjösszeg a Kisfaludy-Társaság alaptőkéjéhez csatoltatik.

2. Somogyi Dezső-jutalom.

70. §. Ziska Julia asszony 1882 dec. 14-én kelt alapító levelében elhunyt fiának, Somogyi Dezsőnek, emlékére 600 forint alapítványt tett a Kisfaludy-Társaságnál oly célból, hogy kamatai három évenként irodalmi pályafeladatokra tűzessenek ki.

71. §. A Somogyi Dezső-jutalom három évenként 200 arany frankkal kisebb szónoki, költői, irodalomtörténeti vagy széptani feladatra hirdettetik ki.

72. §. A jutalom csak önálló becsű munkának adatik ki. Ha ilyen munka nem érkezik, a Somogyi Dezső-jutalom a következő három évre járó kamatokkal összesítve tűzetik ki akár a régi, akár valamely új feladatra, mire nézve a sikertelenül maradt pályázat bíráló bizottsága tesz javaslatot.

73. §. Ha a másodízben kettős jutalommal hirdetett pályázat is sikertelen marad, a kettős jutalom valamely, a Társaság által kiadandó munka tiszteletdíjára, vagy tiszteletdíjának pótlására fordítandó. E munka czímlapjára kinyomatandó: A Somogyi Dezső-alapítvány támogatásával.

74. §. A Somogyi Dezső-jutalom mindenkor az illető év márcziusának 18-ik napján, mint Somogyi Dezső halála napjának fordulóján adatik ki.

3. Bulyovszky Gyuláné színművésznő jutalma.

75. §. Özv. Bulyovszky Gyuláné szül. Szilágyi Lilla asszony 1884 márczius 21-én kelt alapító levelében 2000 frtnyi alapítványt tett oly feltétellel, hogy kamataiból két évenként valamely, szavalásra alkalmas költeményre pályázat hirdettessék.

76. §. A Bulyovszkyné-alapítványból 1885-től kezdve két évenként kétszáz forintnyi jutalom tűzetik ki egy szavalásra alkalmas, akár lyrai, akár kisebb epikai verskölteményre.

77. §. A Bulyovszkyné-jutalom mindig kiadatik a viszonylag legjobb pályaműnek.

4. Széher Árpád-jutalom.

78. §. Széher Mihály, 1885 február 4-én kelt alapító levelével, korán elhunyt fiának, Széher Árpádnak, emlékére 5000 frtnyi alapítványt tett, melynek kamataiból két évenként 500 frt jutalommal irodalmi feladatokra pályázatok hirdetendők.

79. §. A feladatok következő, két évenként egymást felváltó három körből tüzendők ki:

a) kötött nyelvű költői művekre a költészet bármely fajából, nem zárva ki a műfordítást sem;

b) beszélyre vagy regényre;

c) æsthetikai és irodalomtörténeti kérdésekre.

80. §. A Társaságnak jogában áll kisebb terjedelmű pályaművekre az alaptőkének egy évi kamatait is kitűzni, mikor aztán a két éves körben két pályadíj is tűzhető ki.

81. §. A pályadíj csak önálló becsű műnek adatik ki. Ha ilyen nincs, a megmaradt jutalom két év alatt valamely, a Társaság czége alatt megjelenendő könyv kiadására fordíttatik, melynek czímlapjára rányomatandó, hogy a Széher Árpád-alapítványból adatott ki.

5. Általános szabályok.

82. §. Mindennemű zárt pályázat esetén a pályaművek benyújtásának hatánapja okt. 31-ke, mikor is az elnökség számba veszi őket, jeligés leveleiket közös borítékba zárja s jegyzéköket a titkár a lapokban közzéteszi.

83. §. A Társaság októberi ülésén minden pályázathoz három-három bírálót nevez ki, kik közül a legrégebbi tag viszi az elnökséget. A bizottságok a pályaművekről jelentést készítenek, melynek alapján a közgyűlés határoz. A pályázateredményét az ünnepélyes közülésen a másodtitkár hirdeti ki.

84. §. A jutalom, a Bulyovszkyné-díj kivételével, csak önálló becsű munkának adatik ki.

85. §. A bíráló bizottságok jelentéseiket a januári havi ülésre tartoznak benyújtani.

86. §. A kitűzendő új pályakérdésekre az elnökség a bíráló bizottságok elnökeivel együtt készít javaslatot, melyet a közgyűlés elé terjeszt.

87. §. A jutalommal kitüntetett pályaművekre nézve, ha azok a szerző tulajdonában maradnak is, a Társaság föntartja magának, hogy Évlapjaiba díjtalanul fölvehesse, sőt ha a szerző egy év leforgása alatt ki nem adná, külön is, minden díjazás nélkül, közrebocsáthassa.

88. §. A pályamunkák kéziratai a Társaság levéltárában maradnak.

89. §. A fent elősorolt pályázatokon kívül a Társaság maga is hirdethet, szintén mindig az ünnepélyes közülésen, pályázatokat, melyeknek tárgyát, jutalmát, határidejét esetről-esetre határozza meg. A társasági jutalom a viszonylag legjobb munkának is kijár, ha csak a díj hirdetésében világosan más nem volt kikötve.

90. §. Minden jutalomért a Társaság tagjai is versenyezhetnek, ha csak a pályázati hirdetés őket világosan ki nem rekeszti.

91. §. A megbízás útján készült munkák, ha valamely sikertelen pályázat jutalmi díja fordíttatott is rájuk, minden esetben a Társaság tulajdonát képezik.

VI. ÁLLANDÓ BIZOTTSÁGOK.

1. Könyvkiadó bizottság.

92. §. A Társaság alapítói évi illetményeül szánt, állandó könyvkiadó vállalatának vezetését egy, három évről három évre alakítandó bizottságra ruházza.

93. §. E bizottság, hogy az olvasó közönséggel való érintkezése folytonos és közvetlen legyen, sőt hogy ez mintegy képviselőt nyervején kebelében, következőleg alakíttatik :

a) Állandó és választás alá nem eső tagjai a Kisfaludy-Társaság elnöke és titkára. Az előbbi egyszersmind a bizottság elnöki tisztét is viseli.

b) A Társaság rendes tagjai közül szabadon választ a bizottságba hat tagot.

c) Ezek az alapító tagok sorából még hatot hívnak meg.

94. §. A könyvkiadó bizottság jegyzőjét maga választja.

95. §. Hatáskörébe tartozik :

a) a vállalatnak kiadási módozatai iránt jogérvényes határozatokat hozni, esetleg szerződéseket kötni ;

b) a vállalatba fölveendő munkákról gondoskodni ;

c) kiadásuk sorrendjét s tiszteletdíjukat meghatározni.

96. §. Az elnök a szeptemberi ülésen felszólítja a Társaság tagjait, hogy a vállalatba szánt s ennek keretébe illő munkáikat, megbírálás végett, a Társasághoz nyújtsák be.

97. §. A vállalat körébe tartoznak : szépirodalmi, széptani és irodalomtörténeti, eredeti és fordított művek, lehetőleg oly arányban, hogy a szépirodalmiak az évi illetménynek két harmadát képezzék.

98. §. A bizottságnak joga van a vállalatba régibb íróknak kiadásra érdemes műveit is fölvenni.

99. §. A vállalatba csak a Társaság által kiadásra elfogadott művek vehetők fel.

100. §. A bizottság azonban, ha szükségét látja, valamely külföldi regényt, széptani vagy irodalomtörténeti munkát fordításra kijelölhet, de csak a Társaság jóváhagyásával fordíttathat le és bocsáthat közre a vállalatban.

101. §. A vállalat évi folyamainak tervrajzát a bizottság, esetleges megjegyzések végett, a Társaság elé terjeszti.

2. Gazdasági bizottság és pénztári kezelés.

102. §. A Társaság részére, bárminő czélra és bárminő czím alatt befolyó minden bevétel beszolgáltatandó a Földhitelintézethez.

103. §. Minden kiadás ugyanott utalványoztatik kifizetésre.

104. §. Mind a bevételként beszolgáltatott, mind a kiadásra utalványozott összegekhez írásbeli tanusítvány melléklendő.

105. §. A bevételezési értesítvényt a titkár vagy helyettese, a kifizetési utalványokat pedig ugyanazok és az elnök vagy másodelnök írják alá.

106. §. A Magyar Földhitelintézet a Társaság folyó számadását minden június hó 30-án és december hó 31-én zárván le, és annak kimutatását az elnökséghez megküldvén: ezen számadásokat az elnökség megvizsgálás végett átteszi a gazdasági bizottság azon tagjához, a kit ezen számadások őrizetére a bizottság saját kebeléből kijelöl. Ezen számadásokat a gazdasági bizottság évenként legalább egyszer megvizsgálja, s ha rendben találta, arról a Földhitelintézetnek közvetlenül elismerést ad.

107. §. Minden naptári év elején, midőn a megelőző december 31-iki számadást a Földhitelintézet már kiállította (rendszerint január utolsó napjaiban), az elnökök, titkárok és a gazdasági bizottság tagjai a vagyoni állapotok fölötti tanácskozás és az évi költségvetés elkészítése végett együttes ülést tartanak, a melyet összehívni az elnökség kötelessége.

108. §. Ezen gyűlések feladataihoz tartozik:

a) intézkedni a készpénzben befolyt alapítványok, adományok s a netán mutatkozó pénztári maradványok tőkésítése és elhelyezése iránt, vagyis minthogy a Társaság határozata által már régebben kimondatott, hogy minden elhelyezés a Magyar Földhitelintézet zálogleveleibe fektetendő, meghatározni azt, hogy a pénztár erejéhez s a mutatkozó szükséghez képest, mennyi záloglevél vásároltassék;

b) megvizsgálni a kívül fekvő alapítványok állását, fölhivatni a hátralékosokat a titkár által kiállítandó s elnökiileg aláírandó fölszólítással a pontos fizetésre, a fizetni nem akarók ellen szükség esetében elrendelni a pör megindítását, a végkép behajthatatlannak bizonyuló alapítványokat pedig kitöröltni az alapítók sorából. Az alapítók kitörlése iránti intézkedés azonban jóváhagyás végett előlegesen bejelentendő a Társaság zárt ülésében; a Földhitelintézet elnöki levélben értesítendő, hogy saját jegyzékeiből azokat szintén törölje ki, s a titkár arról is intézkedik, hogy többé semmi könyvilletményt ne kapjanak;

c) elkészíteni az évi költségvetést s megállapítás végett bemutatni a Társaságnak zárt ülésben.

109. §. A titkár tartozik rendesen vezetni:

a) utalvány-könyvet, a melybe a Bevétel és Kiadás rovatok alatt folyó szám és kelet szerint beír minden tételt, a mit a Földhitelintézetnél bevételre, vagy elnöki utalvánnyal kiadásra utalványozott. Ezért tehát minden elnöki utalványozás a titkár által is aláírandó;

b) számadáskönyvet szintén Bevétel és Kiadás rovatokkal azon pénzekről, a melyeket valamely megjelölt célra vagy saját irodai szükségleteire a Földhitelintézettől elnöki utalvány alapján felvett. — A Bevétel rovatába a Földhitelintézettől fölvett összegek, a Kiadás rovatába azok hová fordítása folyó számmal és kelet szerint beírandó.

Ha a titkár a fővárosból hosszabb időre távozik, vagy teendői vite-
lében másként huzamosan akadályozva van, mind a két könyvet a másod-
titkárnak adja át rendszeres folytatás végett.

A naptári év végén mind a két könyv lezáratik s megvizsgálásra,
illetőleg a Földhitelintézet számláival való egybevetés végett kiadatik a
gazdasági bizottságnak.

c) Az alapítóknak lehetőleg teljes név-, cím- s lakjegyzékét, annak
kitüntetésével, hogy az alapítványi tőke mennyit tesz s befizettetett-e vagy
nem. E jegyzék az új alapítók nevével kiegészítendő, a megszüntetett
alapítványok belőle kitörleendő, s esetleg az alapítók vagyoni viszonyaira
vonatkozó adatok abban följegyzendő.

110. §. Új alapítóként a Társaság ülésén csak akkor jelenthető be
valaki, ha vagy a kötvényt szabályszerűen kiállította, vagy ha az alapít-
ványi tőkét készpénzben letette.

111. §. A titkár a hozzá érkezett beadványokról, levelekről megke-
resésekről rendes iktató-, mutató- és postakönyvet visz.

X.

A KISFALUDY-TÁRSASÁG SZEMÉLYZETE

1890-IK ÉVI FEBRUÁR 9-DIKÉN.

Tisztviselők:

Elnök GYULAI PÁL.
Másod-elnök ... SZÁSZ KÁROLY.
Titkár BEÖTHY ZSOLT.
Másod-titkár ... CSIKY GERGELY.
Pénztárnok MAGYAR FÖLDHITELINTÉZET.
Ügyész... .. DR. VÉGH ARTÚR.

A gazdasági bizottság tagjai:

ARANY LÁSZLÓ. VADNAI KÁROLY. ZICHY ANTAL.

A könyvkiadó bizottság tagjai:

ÁBRÁNYI EMIL.	KEMÉNY JÁNOS BÁRÓ.
BEÖTHY ZSOLT.	PÉTERFY JENŐ.
CSAPÓ VILMOS.	SZÁSZ KÁROLY.
CSIKY GERGELY, jegyző.	SZÉCSEN ANTAL GRÓF.
GRÜNWALD BÉLA.	SZONTAGH PÁL.
GYULAI PÁL, elnök.	VADNAI KÁROLY.
KÁROLYI TIBOR GRÓF.	WAHRMANN MÓR.

Rendes tagok:

ABONYI LAJOS (MÁRTON FER.) 1867 *N.-Abonyban.*
ARANY LÁSZLÓ 1867 *Budapesten.*
ÁBRÁNYI EMIL 1885 *Budapesten.*
ÁBRÁNYI KORNÉL ifjabb 1878 *Budapesten.*

5	ÁGAI ADOLF	1877	<i>Budapest.</i>
	BAKSAY SÁNDOR	1872	<i>Kun-Szent-Miklóson.</i>
	BARTALUS ISTVÁN	1867	<i>Budapest.</i>
	BARTÓK LAJOS	1883	<i>Budapest.</i>
	BAYER JÓZSEF	1888	<i>Budapest.</i>
10	BEÖTHY ZSOLT	1876	<i>Budapest.</i>
	BERCZIK ÁRPÁD	1873	<i>Budapest.</i>
	CSIKY GERGELY	1879	<i>Budapest.</i>
	DALMADY GYÖZÖ	1867	<i>Budapest.</i>
	DEGRÉ ALAJOS	1867	<i>Budapest.</i>
15	DOBSA LAJOS	1862	<i>Makón.</i>
	DÓCZY LAJOS	1887	<i>Bécsben.</i>
	ENDRÖDI SÁNDOR	1882	<i>Nagy-Váradon.</i>
	GYULAI PÁL	1860	<i>Budapest.</i>
	HEINRICH GUSZTÁV	1882	<i>Budapest.</i>
20	HORVÁTH BOLDIZSÁR	1887	<i>Budapest.</i>
	HUNFALVY PÁL	1842	<i>Budapest.</i>
	IMRE SÁNDOR	1878	<i>Hódmezővásárhelyt.</i>
	JÓKAI MÓR	1860	<i>Budapest.</i>
	KELETI GUSZTÁV	1867	<i>Budapest.</i>
25	LÉVAY JÓZSEF	1862	<i>Miskolczon.</i>
	MIKSZÁTH KÁLMÁN	1882	<i>Budapest.</i>
	PAULAY EDE	1882	<i>Budapest.</i>
	PÁLFFY ALBERT	1864	<i>Budapest.</i>
	PÉTERFY JENŐ	1887	<i>Budapest.</i>
30	PULSZKY FERENCZ	1847	<i>Budapest.</i>
	RÁKOSI JENŐ	1869	<i>Budapest.</i>
	SALAMON FERENCZ	1860	<i>Budapest.</i>
	SZABÓ ISTVÁN	1842	<i>Kazáron.</i>
	SZATHMÁRY KÁROLY P.	1869	<i>Budapest.</i>
35	SZÁSZ BÉLA	1868	<i>Kolozsvártt.</i>
	SZÁSZ KÁROLY	1860	<i>Budapest.</i>
	SZÉCSEN ANTAL GRÓF	1877	<i>Bécsben.</i>
	SZIGETI JÓZSEF	1865	<i>Budapest.</i>
	SZILÁDY ÁRON	1867	<i>Kis-Kun-Halason.</i>
40	THEWREWK EMIL P.	1885	<i>Budapest.</i>
	TOLNAI LAJOS	1866	<i>Budapest.</i>
	TÓTH LÖRINCZ	1841	<i>Budapest.</i>
	VADNAI KÁROLY	1866	<i>Budapest.</i>
	VAJDA JÁNOS	1870	<i>Budapest.</i>
45	VARGHA GYULA	1883	<i>Budapest.</i>

VÁRADI ANTAL	1889	<i>Budapesten.</i>
VÉRTESI ARNOLD	1887	<i>Debreczenben.</i>
ZICHY ANTAL	1866	<i>Budapesten.</i>
ZICHY GÉZA GRÓF	1878	<i>Budapesten.</i>

Levelező tagok:

BACHAT DÁNIEL	1879	<i>Budapesten.</i>
BUTLER DUNDAS EDE	1879	<i>Londonban.</i>
CASSONE JÓZSEF	1882	<i>Notoban (Sicilia).</i>
HADZSICS ANTAL	1867	<i>Újvidéken.</i>
5 HANDMAN ADOLF	1879	<i>Budapesten.</i>
JALAVA (ALMBERG) ANTAL	1880	<i>Helsingforsban.</i>
JOVANOVIĆ JÁNOS	1867	<i>Kameniczen.</i>
NEUGEBAUER LÁSZLÓ	1882	<i>Budapesten.</i>
OPITZ TÓDOR	1867	<i>Liestalban (Baselland).</i>
10 ÖMAN VIKTOR EMANUEL	1879	<i>Örebroban (Svédország).</i>
PACHLER FAUST	1878	<i>Bécsben.</i>
PATTERSON ARTÚR	1869	<i>Londonban.</i>
PHILLIPS HENRIK	1887	<i>Philadelphiában.</i>
SAISSY AMADÉ	1879	<i>Párisban.</i>
15 SAYOUS EDE	1872	<i>Párisban.</i>
STIER TEOFIL	1867	<i>Zerbstben.</i>
STURM ALBERT	1880	<i>Budapesten.</i>
VULCANU JÓZSEF	1871	<i>Nagyváradon.</i>

Az évszám az illetőnek taggá választása idejét jelöli.

XI.

A KISFALUDY-TÁRSASÁG ELHUNYT TAGJAI

1890-IK ÉVI FEBRUÁR 9-IG.

A Kisfaludy-Társaság tagjai 1866-ig csak egyfélék voltak. 1867-től fogva belsők meg külsők. 1879-től rendesek meg levelezők.

- 1838 KÖLCSEY FERENCZ aug. 24.
- 1841 CSATÓ PÁL febr. 15.
- 1842 DESSEWFFY AURÉL GRÓF febr. 9.
- 1844 KISFALUDY SÁNDOR okt. 28.
- 1846 ⁵ VAJDA PÉTER febr. 10.
KIS JÁNOS febr. 19.
- 1847 SCHEDIUS LAJOS nov. 12.
- 1849 PÉCZELY JÓZSEF máj. 23.
- 1851 HAZUCHA FERENCZ (KELMENFI LÁSZLÓ) ápril 21.
- 1852 ¹⁰ HELMECZY MIHÁLY decz. 1.
- 1853 GARAY JÁNOS nov. 5.
- 1854 NAGY IGNÁ CZ MÁRCZ. 19.
- 1855 VÖRÖSMARTY MIHÁLY nov. 19.
- 1857 SZENVEY JÓZSEF jan. 22.
- 1858 ¹⁵ BAJZA JÓZSEF márcz. 3.
BÁRTFAY LÁSZLÓ máj. 12.
SZONTAGH GUSZTÁV jun. 7.
CSÁSZÁR FERENCZ aug. 17.
- 1860 SZENCZY IMRE febr. 2.
- 1861 ²⁰ SZEMERE PÁL márcz. 18.
VACHOTT SÁNDOR ápril 9.
SÁROSY GYULA (LAJOS) nov. 16.
- 1864 KAZINCZY GÁBOR ápril 18.
SZALAY LÁSZLÓ jul. 17.
- ²⁵ FÁY ANDRÁS jul. 26.
KUTHY LAJOS aug. 27.
- 1864 MADÁCH IMRE okt. 5.
- 1865 JÓSIKA MIKLÓS BÁRÓ febr. 27.

- 1866 KISS KÁROLY febr. 17.
 30 GAÁL JÓZSEF febr. 28.
 EGRESSY GÁBOR jul. 30.
 ZÁDOR GYÖRGY aug. 17.
 CZUCZOR GERGELY szept. 9.
- 1867 PÁKH ALBERT *belső tag* febr. 10.
 35 BÉRCZY KÁROLY *belső tag* decz. 11.
- 1868 ERDÉLYI JÁNOS *belső tag* jan. 23.
 TOMPA MIHÁLY *belső tag* jul. 30.
- 1869 GREGUSS GYULA *belső tag* szept. 5.
 1871 EÖTVÖS JÓZSEF BÁRÓ *belső tag* febr. 2.
 1872 40 SIR JOHN BOWRING *külső tag* nov. 23.
- 1875 KRIZA JÁNOS *belső tag* márcz. 26.
 SZEBERÉNYI LAJOS *belső tag* jun. 4.
 TOLDY FERENCZ *belső tag* decz. 10.
 KEMÉNY ZSIGMOMD BÁRÓ *belső tag* decz. 22.
- 1876 45 TÓTH EDE *belső tag* február 26.
 SZÉKÁCS JÓZSEF *belső tag* julius 29.
- 1877 DÖMÖTÖR JÁNOS *belső tag* január 8.
 STEINACKER GUSZTÁV *külső tag* jun. 7
 FÁBIÁN GÁBOR *belső tag* decz. 10.
- 1878 50 SZIGLIGETI EDE *belső tag* jan. 19.
 HORVÁTH MIHÁLY *belső tag* aug. 19.
- 1879 TOLDY ISTVÁN *belső tag* decz. 6.
 1880 CSENGERY ANTAL jul. 13.
 1881 TÓTH KÁLMÁN *rendes tag* febr. 3.
 55 SZEMERE MIKLÓS *rendes tag* aug. 20.
 LUKÁCS MÓRICZ *rendes tag* nov. 5.
 DUX ADOLF *rendes tag* nov. 20.
- 1882 ARANY JÁNOS *rendes tag* okt. 22.
 GREGUSS ÁGOST *rendes tag* decz. 13.
- 1884 60 FRANKENBURG ADOLF *rendes tag* jul. 3.
 SZÜCS DÁNIEL *rendes tag* okt. 6.
- 1885 GERMANECZ KÁROLY *lev. tag* febr. 1.
 GYÖRY VILMOS *rendes tag* ápril 14.
- 1886 TÁRKÁNYI BÉLA *rendes tag* febr. 16.
 65 KOVÁCS PÁL *rendes tag* augusztus 13.
 IPOLYI ARNOLD *rendes tag* deczember 2.
- 1887 BALÁZS SÁNDOR *rendes tag* augusztus 1.
 1888 RING MIHÁLY *lev. tag* október 4.
 HENSZLMANN IMRE *rendes tag* deczember 5.

XII.

A KISFALUDY-TÁRSASÁG ALAPÍTÓI

1890-IK ÉVI FEBRUÁR 9-IG.

ADLER DÁVID. ALMÁSSY EDMUND. ALMÁSSY PÁL. ANDRÁSSY GYÖRGY GR. (1860 előtt). 5 ANDRÁSSY GYÖRGYNÉ GRÓFNÉ. APÁTHY ISTVÁN (1860 előtt). ANTONOVICS KÁLMÁNNÉ. ARANY JÁNOS (100 arannyal). ARANY JÁNOSNÉ ERCSEY JU- LIÁNNÁ (200 frt). 10 ÁCS KÁROLY. BAJAI KATH. FÜGYMNASIUM. BALASSA ANTAL BÁRÓ. BALLAGI MÓR (1860 előtt). BALOGH ISTVÁN. 15 BARBÁS JÓZSEF. BARCZA SÁNDOR. BARKASSY GÉZA. BARTAL GYÖRGY. BARTHA MIKSA. 20 BATTHYÁNY FÜLÖP HERCZEG. BATTHYÁNY GÉZA GR. (1860 előtt). BATTHYÁNY KÁZMÉR GR. (1860 előtt). BATTHYÁNY LAJOSNÉ GRÓFNÉ. BAUMGARTEN FERDINÁND. 25 BAUMGARTEN FÜLÖP. BAUMGARTEN IGNÁCZ. BÁRÁNY PÁL ÉS DÉNES.	BÁRON BENEDEK (3000 frttal). BENICZKY ÖDÖNNÉ KEGLEVICH STEPHANIA GRÓFNŐ. 30 BEREKSZÁSZY PÁLNÉ. BERÉNYI FERENCZ GRÓF. BERNÁTH GYULA (200 forinttal). BETHLEN JÓZSEFNÉ GRÓFNÉ. BEZERÉDJ PÁL (200 frttal). 35 BEZERÉDJ ISTVÁNNÉ (1100 frttal). BISCHITZ MÓR. BOCZKÓ DÁNIEL. BOHUS JÁNOSNÉ SZÖGYÉNT ANTONIA. BOLZA ISTVÁN GRÓF. 40 BRÁZAI KÁLMÁN. BRÓDY ZSIGMOND (200 frttal). BUDAI IMRE. BUDAI NÉPSZINHÁZ. BUDAPESTI ELSŐ HAZAI TAKA- RÉKPÉNZTÁR (200 frttal, mely adományát csaknem évenként meg- újítja). 45 BUDAPESTI KERESKEDŐ IFJAK TÁRSULATA. BUDAPESTI NEMZETI KASZINÓ. BUDAPESTI NEMZETI SZINHÁZ. BUDAPESTI REF. FÜGYMNASIUM ÖNKÉPZŐ KÖRE. BUDAPESTI SZINÉSZEK (1860 előtt).

- 50 BUKOVINSZKY JÓZSEF (200 frttal).
 ÖZVEGY BULYOVSZKY GYULÁNÉ
 SZILÁGYI LILLA (2000 frttal).
 BURJÁN PÁL.
 BUTH KÁROLY.
 BUZÁS ELEK.
- 55 CSABAI KASZINÓ (Békés).
 CSANAK JÓZSEF.
 CSAPÓ KÁLMÁN.
 CSAPÓ VILMOS (ifjabb).
 CSÁKY ALBIN GRÓF.
- 80 CSÁKY KÁLMÁN GRÓF.
 CSÁKY LÁSZLÓ GRÓF.
 CSENGERY ANTAL (500 forinttal).
 CSEPELY SÁNDOR.
 CSÉRY LAJOS.
- 85 CSILLAG LÁSZLÓ.
 CZIRBESZ GYULA.
 DANIELIK JÁNOS.
 DARAY IMRE (500 frttal).
 DARÁZSI ALBERT DR.
- 70 DEÁK FERENCZ.
 DEBRECZENI H. H. FELSZŐ TANU-
 LÓK OLVASÓ EGYLETE.
 DEBRECZENI KERESKEDŐ IFJAK
 ÖNKÉPZŐ EGYLETE (1860 előtt).
 DEBRECZENI POLGÁRI KASZINÓ.
 DESSEÖFFY JÓB.
- 75 DESSEWFFY AURÉLNÉ GRÓFNÉ.
 DESSEWFFY EMIL GR. (200 frttal).
 DEUTSCH MÓR (ifjabb, 200 frttal).
 DEVILLE JÁNOS (300 frttal).
 DIENES FERENCZ.
- 80 DOMOKOS LÁSZLÓ.
 EBNER EDE (200 frttal).
 EGE MIKLÓS (200 frttal).
 EGRESSY GALAMBOS SÁMUEL.
 EMICH GUSZTÁV (idősb).
- 85 EMICH GUSZTÁVNÉ (idősb).
 EÖRDÖGH JÓZSEFNÉ S SZENT-
 IVÁNYI FARKASNÉ.
- EÖTVÖS DÉNES BÁRÓ.
 EÖTVÖS JÓZSEF B. (200 arannyal).
 BÁRÓ EÖTVÖS JÓZSEF ALAPÍT-
 VÁNY (2000 forinttal).
- 90 ERDEY ANTAL.
 ERDŐDY KAJETÁN GR. (1860 előtt)
 FÁY ANDÁS (1860 előtt).
 FENYVESSY ADOLF.
 FERENCZY LAJOS.
- 95 FIÓK SÁNDOR (ifjabb).
 FOGARASI JÁNOS (1860 előtt).
 FŐVÁROSI ORVOS (névtelen) (200 f.)
 FRANK ANTAL.
 FRAKNÓI VILMOS (200 frttal).
- 100 FRANKL-VARGA MARGIT.
 FÜLÖP LAJOSNÉ.
 GESSLER JÓZSEF.
 GÉVAY ANTAL (1860 előtt).
 GHYCYZ FERENCZ (200 forinttal).
- 105 GHYCYZ KÁLMÁN.
 GICZEY SÁMUEL.
 GÖNCZY PÁLNÉ GÖNCZY ILONA
 EMLÉKÉRE.
 GÖRGEY GUSZTÁV.
 GÖRGEY ISTVÁN.
- 110 GRUBER JÓZSEF.
 GRÜNWALD BÉLA.
 GYENE GUSZTÁV.
 GYENE KÁROLY.
 GYÖRGY ENDRÉNÉ SZENTPÁLY
 KLEMENTINA.
- 115 GYÖRI TAKARÉKPÉNZTÁR.
 HAJÓS JÓZSEF.
 HALÁSZ GEDEON.
 HAMARY DÁNIELNÉ.
 HANVAY ZOLTÁN.
- 120 HARKÁNYI FRIGYES.
 HARKÁNYI FÜLÖP (1000 forinttal).
 HECKENAST GUSZTÁV.
 HERTELENDY-KARÁCSONYI MÁRIA.
 HOFFMANN ALFRÉD.

- 125 HOLLÓSY KÁROLY (ifjabb).
 HONTMEGYEI KASZINÓ.
 HORVÁT BOLDIZSÁR.
 HORVÁTH DÖME.
 HORVÁTH LAJOS.
 130 HORVÁTH LAJOSNÉ CSÁSZÁR
 MÁRIA.
 HORVÁTH MIHÁLY.
 HORVÁTH - ROHONCZY ILONA
 BÁRÓNÉ.
 HÓDMEZÖVÁSÁRHELYI KASZINÓ.
 ILLYÉS LAJOS (sófalvi).
 135 IPOLYI ARNOLD.
 JÁLICS GÉZA.
 JANKAI JÓZSEF.
 JEKELFALUSSY LAJOS.
 JÓNY TIVADAR.
 140 JÓSIKA SAMU BÁRÓ (360 frttal).
 JUST JÓZSEF.
 KACSKOVICS IGNÁCZ.
 KAJDACS Y ISTVÁN (2000 frttal).
 KÁLNOKY DÉNES GRÓF.
 145 KANDÓ KÁLMÁN.
 KARAP GERENCZ.
 KARÁCSONYI GUIDÓ GRÓF.
 KARCZAG BÉLA.
 KARSAI ALBERT (200 frttal).
 150 KASSELK JENŐ (5000 frttal).
 KAUTZ GYULA.
 KÁLLAY BÉNI.
 KÁRMÁN LAJOS.
 KÁROLYI TIBOR GRÓF (200 frttal).
 155 KECSKEMÉTI KASZINÓ.
 KEGL JULIA.
 KEGLEVICH BÉLA GRÓF.
 KEMÉNY JÁNOS BÁRÓ (200 frttal).
 KENESSEY ALBERT.
 160 KENESSEY KÁLMÁN.
 KÉGL GYÖRGY. (200 frttal).
 KIRÁLYI PÁL.
 KISS LAJOSNÉ (1860 előtt).
- KOLOZSVÁRI RÓM. KATH. FÖ-
 GYMNASIUMI IFJUSÁG ÖN-
 KÉPZŐ KÖRE.
 165 KOLOZSVÁRY MIKLÓS.
 KOVÁCS EDE (berencezi).
 KOVÁCS KÁLMÁN (200 frttal).
 KOVÁCS LÖRINCZ (200 forinttal).
 KOVÁCS MÁTYÁS (1860 előtt).
 170 KOVÁTS GYULA DR.
 KOZMA FERENCZNÉ DOMOKOS
 JUDIT.
 KÓNYI MANÓ ÉS NEJE.
 KRÁLOVÁNSZKY GYÖRGY
 KRIEK MÁRIA. (500 frttal).
 175 KUBINYI FERENCZ (idősb).
 KÚN JÓZSEF. (200 frt.)
 KVASSAY EDE.
 LATINOVICS ILLÉS (200 frttal).
 LÁNYI GYULA.
 180 LEDERER BÉLA.
 LEHOCZKY TIVADAR.
 LETHENYEY LAJOSNÉ.
 LÉBER IGNÁCZ.
 LÉVAI HENRIK.
 185 LÉVAI KASZINÓ.
 LIPCSEY TAMÁS.
 LIPTHAY BÉLA BÁRÓ.
 LÓNYAY GÁBOR.
 LÓNYAY MENYHÉRT GRÓF.
 190 LUKÁCS ANTAL.
 LUKÁCS GYÖRGYNÉ S TAR SÁ-
 MUELNÉ.
 LUKÁCS MÓRICZ. (10,000 frttal).
 MADAS KÁROLY.
 MADÁCH IMRE.
 195 MAILÁTH GYÖRGY.
 MAILÁTH JÓZSEF.
 MAJER KÁROLY.
 MAJLÁTH ISTVÁN.
 MANDL MÓR.

- 200 MATKOVICS ALBERTNÉ RHÉDEY
ANNA.
MARKUSOVSKY JÓZSEF.
MAROSVÁSÁRHELYI KAZINCZY-
ALAPÍTVÁNY (200 frttal).
MÁNDY ELEK.
MÁRTON FERENCZ (ABONYI
LAJOS).
205 MICSKY ZSIGMOND (1860 előtt).
MIKÓ IMRE GRÓF.
MISKOLCZI TAKARÉKPÉNZTÁR.
MOLNÁR GYÖRGY.
NADÁNYI ALBERTNÉ (200 frttal).
210 NADÁNYI FERENCZ (200 frttal).
NAGY ELEK (káli).
NAGY GEDEON (tolcsvai).
NAGY IVÁNNÉ, CSATÓ MÁRIA
(200 frttal).
NAGY KÁROLY (1860 előtt).
215 NAGYBECSKEREKEI FÖGYMNA-
SIUM ÖNKÉPZŐ KÖRE.
NAGYVÁRADI TAKARÉKPÉNZTÁR.
NÁDASDY LIPÓT GRÓF.
NEUWELT ARMIN.
NÉVTELEN (1860 előtt).
220 NÉVTELEN (1860 előtt).
NÉVTELEN (200 frttal).
NÖKÉPZŐ EGYLET FELS. LEÁNY-
ISKOLÁJÁNAK ÖNKÉPZŐ KÖRE.
NYÁRI BÉLA BÁRÓ.
NYIRBÁTORI KASZINÓ.
225 OKOLICSÁNYI MENYHÉRTNÉ.
ORDÓDY ISTVÁN KÁROLY.
PAJOR ISTVÁN.
PALLAVICINI SÁNDOR ÖRGRÓF.
PANTOCSEK-PERESZLÉNYI IRMA
230 PAULAY EDE (200 frttal).
PÉCSI NEMZETI KASZINÓ.
PÉCSI TAKARÉKPÉNZTÁR
PFEFFER JÁNOS. (200 frttal).
PILASZANOVICS JÓZSEF.
- 235 PILTA JÁNOSNÉ. (1860 előtt).
PODMANICZKY ÁRMIN BÁRÓ
PODMANICZKY ÁRMIN BÁRÓNÉ
KEGLEVICH EMMA GRÓFNŐ,
PODMANICZKY FRIGYES BÁRÓ
POMPÉRY JÁNOS. (1860 előtt)
240 PONGRÁCZ ANNA.
PONGRÁCZ LAJOS (honti).
PRÉLY ISTVÁN.
RÁNOLDER JÁNOS (200 frttal).
REMÉNYI EDE.
245 REVICZKYNÉ BAY SAROLTA.
RIMASZOMBATI KASZINÓ.
ROSTI PÁL.
ROTTENBILLER LIPÓT.
RÖKH SZILÁRD.
250 RUTTKAY MÁRTON.
SAMARJAY KÁROLY.
SÁGH JÓZSEF.
SCHEDIUS LAJOS (idősb. 1860 előtt).
SCHOSSBERGER VILMOS (tornyai, 400 frttal).
255 SCHWANFELDER JÓZS.
SELMECZI MAGYAR OLVASÓ KÖR.
SIGRAY FÜLÖP GRÓF.
SOMSSICH PÁL.
SOPRON MEGYE (1860 előtt).
260 STEIN I. NÁTÁN (1000 frttal).
STÉPÁN GÁBOR.
STRÁDA BÉLA.
SZABADY FERENCZNÉ.
SZABÓ DÁVID.
265 SZARVASI KASZINÓ.
SZALÓKI SZÉHER ÁRP. (200 frttal).
SZÁSZ GERÖNÉ PAP ANNA
SZECSKAY KORNÉL. (50 arannyal).
SZEGED VÁROS KÖZÖNSÉGE.
270 SZEGEDI SÁNDOR.
SZEMERE PÁL (1860 előtt).
SZENTANDRÁSSY LAJOS.
SZENTGYÖRGYI ALBERT.
SZENTGYÖRGYI OTTÓ.

- 275 SZENTIVÁNYI KÁROLY (150 frttal).
SZENTIVÁNYI MÁRTON (ifjabb).
SZERB GYÖRGY.
SZÉCSEN ANTAL GRÓF.
SZÉCHENYI GYULA GR. (200 frttal).
- 280 SZÉHER MIHÁLY FIA, ÁRPÁD,
EMLÉKÉRE (5000 frttal).
SZIGETHY ÁBOR.
SZIGLIGETI EDE (300 frttal).
SZILY KÁLMÁN.
SZINYEY-JEKELFALUSSY VÁ-
LÉRIA.
- 285 SZITÁNYI ADOLF.
SZITÁNYI BERNÁT.
SZITÁNYI IZIDOR.
SZITÁNYI VILMOS.
SZMRECSÁNYI JÁNOSNÉ SZMRE-
CSÁNYI PAULA.
- 290 SZONTAGH PÁL.
SZONTAGH TIVADARNÉ.
SZÖKE JÁNOS.
SZÖKE LAJOS.
SZÖLLÖSY JÁNOSNÉ (1860 előtt).
- 295 SZTANKOVÁNSZKY IMRE.
SZTROKAY BOLDIZSÁRNÉ EDVI
ILLÉS MATILD.
SZTUPA GYÖRGY.
SZÜCS LAJOSNÉ.
TÁRKÁNYI BÉLA (300 frttal).
- 300 TELEKI DOMOKOS GRÓF (idősb).
TELEKI SÁNDOR GRÓF.
THÁN KÁROLY.
THANHOFFER PÁL.
TIHANYI FERENCZ.
305 TIHANYI FERENCZNÉ.
TISZA KÁLMÁN.
TISZA KÁLMÁNNÉ DEGENFELD
ILONA GRÓFNŐ (200 frttal).
TISZA LÁSZLÓ.
TOLDY FERENCZ (400 frttal).
- 310 TOMORI ANASZTÁZ (5000 frttal).
TÓTH LÖRINCZ.
TÖKÖLY PÉTERNÉ GYIÖKÓ
IRMA (200 frttal).
TÖLTÉNYI MIKLÓS.
TÖRÖK ELEMÉR (200 frttal).
- 315 TÖRÖK SÁNDOR.
TREFORT ÁGOSTON (1860 előtt).
UDVARDY CSERNA VINCZE.
ULLMAN KÁROLY.
UJVIDÉKI KATH. MAGYAR FŐ-
GYMNASIUM VÖRÖSMARTY ÖN-
KÉPZŐKÖRE.
- 320 VALICS ANTALNÉ.
VAJDAFI GUSZTÁV.
VAY ÁDÁMNÉ LÓNYAY MÁRIA
GRÓFNÉ.
VAY KÁROLYNÉ GRÓFNÉ (200 frttal)
VÁRADY JÁNOS.
- 325 VESZPRÉMI NEMZETI KASZINÓ.
VÉGH ARTÚR.
VÉGH ISTVÁN (verebi).
VÉGHELYI IMRÉNÉ PÁZMÁNDY
KAROLINA.
VÉREY JÓSEF.
- 330 VÉSZTŐI KASZINÓ.
VIDA KÁROLY.
VIKTORIN JÓZSEF.
VIOLA JÓZSEF (1860 előtt).
VOJNICS MÁRK.
- 335 VOJNICS TIVADARNÉ.
WAHRMANN MÓR (200 frttal).
WEISZ BERNÁT FERENCZ.
WENCKHEIM BÉLA BÁRÓ.
WENCKHEIM KRISZTINA GRÓFNÉ
- 340 WENZEL GUSZTÁV.
WENINGER VINCZE (200 frttal).
WESSELÉNYI JÓZSEF BÁRÓNÉ.
MIKÓ ANNA GRÓFNÉ (200 frttal).
ZICHY ANTAL.

345 ZICHY DOMOKOS GR. (1860 előtt).

ZICHY GÉZA GRÓF (500 frttal).

ZSILINSZKY MIHÁLY.

ZSIVORA GYÖRGY (900 forinttal).

ZSISEKA JULIA, SOMOGYI DEZSŐ

EMLÉKÉRE (600 frttal).

Az 1860 előtt tett alapítványok 50, az 1860 után tettek 100 forintosak. A nagyobb alapítványok külön meg vannak jegyezve.

XIII.

A KISFALUDY-TÁRSASÁG KIADVÁNYAI

1885—1890.

88. A tragikum. Irta BEÖTHY ZSOLT. 1885.

89. Nala és Damajánti. Hindu rege a Maha-Bharatából. Szanszkritből fordította FIÓK KÁROLY. 1885.

90. Egy mérnök regénye. Irta PÁLFFY ALBERT. Két kötet. 1885.

91. A balladáról és egyéb tanulmányok, Irta GREGUSS ÁGOST. 1886.

92. Tibullus elégiái. Fordította, bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta CSENGERI JÁNOS. 1886.

93. Pályák és pálmák. Irta ERDÉLYI JÁNOS. 1886.

94. Petrarca összes szerelmi szonettjei. Fordította és magyarázatokkal ellátta RADÓ ANTAL. 1887.

95. Sakuntala. Hindu dráma. Irta KÁLIDÁSZ. Fordította FIÓK KÁROLY. 1887.

96. Gyalog-ösvény. Elbeszélések. Irta BAKSAY SÁNDOR. Két kötet. 1887.

97. Petőfi újabb reliquiái. 1838—1849. Gyűjtötte BARÓTI LAJOS. 1887.

98. Irodalmi tanulmányok. Irta SALAMON FERENCZ. Két kötet. 1889.

99. TENNYSON ALFRÉD Király-idylljei. Fordította SZÁSZ KÁROLY. 1889.

100. Worse kapitány. Regény. Irta KIELLAND SÁNDOR, norvég eredetiből fordította SZINNYEI OTMÁR. 1889.

101. Magány. Újabb költemények. Irta REVICZKY GYULA. 1889.

102. Török népmesék. Eredetijét gyűjtötte és magyarra fordította dr. KÚNOS IGNÁC. VÁMBÉRY ARMIN előszavával. 1889.

103. A néphumor a magyar irodalomban. Irta IMRE SÁNDOR. 1890.

104. Schiller költeményei. Fordították SZÁSZ KÁROLY, VARGHA GYULA és VÁRÓ FERENC. 1890.

105. A Kisfaludy-Társaság Évlapjai. XX. kötet. 1885.

Tartalma a hivatalos közleményeken kívül :

HENSZLMANN IMRE: A képző-művészetek fejlődése. MÁRKI SÁNDOR: Monaci krónikája Kis Károly megöletéséről.

VARGHA GYULA: Műfordítások Schiller költeményeiből (székfoglaló).

VADNAI KÁROLY: Az örök láng.

SZÁSZ KÁROLY: Egy percznyi csönd.

KELETI GUSZTÁV: Monumentalis festészetünkéről.

SZÜTS MIKLÓS: Emlékbeszéd egy korán elhunyt ifjú felett. (Jutalmazott pályamunka.)

BABICS KÁLMÁN: Emlékbeszéd egy korán elhunyt ifjú felett. (Megdícsért pályamunka.)

106. A Kisfaludy-Társaság Évlapjai. XXI. kötet. 1887.

Tartalma a hivatalos közleményeken kívül

ÁBRÁNYI EMIL: Koldus. (Székfoglaló.)

VADNAI KÁROLY: Czuczor rabláncza.

BAKSAY SÁNDOR: Dömötör Jánosról. Emlékbeszéd.

SZÁSZ KÁROLY: Szemere Pál emlékezete.

VARGHA GYULA: Rákóczi temetése. Költemény.

BERCZIK ÁRPÁD: Ügyetlen udvarló. Beszély.

SOMLÓ SÁNDOR: Az apród.

PONORI THEWREWK EMIL: Mutatványok a Görög Anthologiából. (Székfoglaló.)

Dr. RUZSICKA KÁLMÁN: Hartmann és Shakspeare Juliája.

Dr. BERKESZI ISTVÁN: Barcsai levelei Radvánszky Jánoshoz és feleségéhez.

JALAVA ALMBERG ANTAL: Egy epizód a Kalevalából.

NÉGYESY LÁSZLÓ: A magyar versefőmélet kritikai története.

LÉVAY JÓZSEF: Látogatók. Költemény.

BEÖTHY ZSOLT: Kovács Pál emlékezete.

BAKSAY SÁNDOR: Homér Iliászából.

MIKSZÁTH KÁLMÁN: A hajlékonyabb ág. Beszély.

107. A Kisfaludy-Társaság Évlapjai. XXII. kötet. 1889.

Tartalma a hivatalos közleményeken kívül:

Dr. VÁCZY JÁNOS: Tompa lyrai allegóriái.

BERCZIK ÁRPÁD: Győry Vilmos emlékezete.

PÉTERFY JENŐ: A tragédiáról. (Székfoglaló.)

PULSZKY FERENCZ: Emlékbeszéd Ipolyi Arnold felett.

BRASSAI SÁMUEL: Miképp hallgassanak a fiatalok a költőkre? (Fordítmány Plutarchosból.)

JANCÓS BENEDEK: Turgenyev Iván.

VÉRTESI ARNOLD: Az asszony. (Székfoglaló.)

ALEXI GYÖRGY: Utazásom az oláhok közt.

ZICHY ANTAL: A nagyzásról. Szatira.

ÁGAI ADOLF: A megvénülés.

VARGHA GYULA: Egy falusi temetőben.

PÉTERFY JENŐ: Arany János epikai töredékei.

RUDNYÁNSZKY GYULA: Levél egy színigazgatóhoz. (Jutalmazott tanköltemény.)

DÖMÖTÖR PÁL: A dal. (Megdícsért tanköltemény.)

108. A Kisfaludy-Társaság évlapjai. XXIII. kötet. 1890.

Tartalma a hivatalos közleményeken kívül:

BAYER JÓZSEF: Shakspearei nyomok irodalmunkban és a magyar színesztet műsorán 1790—1837. (Székfoglaló.) — I. Kazinczy Ferencz

Hamlet-fordítása. — II. Shakspearei drámák és előadók.

KECSKEMÉTI LIPÓT: A paradicsom a középkori zsidó költészetben. —

Bevezetés. — A spanyol-zsidó költészet Édene. — Az olasz iskola Édene. — Az Éden berendezése. Sátorak. — Az Éden lakói. Az őskor üdvözültjei. — Az Éden-lakók erényeik szerint. Typusok. — Humor az Édenben.

RADÓ ANTAL: Ginevra. Ariosto Örjögő Lórántjából.

STURM ALBERT: Ring Mihály emlékezete.

HORVÁTH BOLDIZSÁR: Költemények. (Széköfoglaló.) — I. Egy kriminális bírónak. — II. A halálhoz.

Gróf SZÉCSÉN ANTAL: Rafael.

Szász KÁROLY: Schweizi út (költemény).

VADNAY KÁROLY: Emlékezés Sárosy Gyulára.

ÁBRÁNYI EMIL: A hajnal ellen (költemény).

IRODALMI MUNKÁLATOK.

KRISZTUS AZ ALVILÁGBAN.

Dramai költemény egy felvonásban.

Székfoglaló

VÁRADI ANTALTÓL.

(FELOLVASTATOTT 1889. MÁRCZIUS 27-DIKÉN.)

Szín: a kárhozat helyének előcsarnoka. Mély barlang a föld gyomrában, a szín mélye felé emelkedő bazalt-oszlopokkal, melyek közepén természet-alkotta lépcső végében cyclopi kapu vezet a felső világba. A komor kapuzaton át halavány fény szűrődik be. A bejáratnál *Ádám* örködik. A lépcső alján, az üreg szélén s a szín előterében szürke árnyecsoportokat képezve állanak s ülnek a Krisztus előtti idők *nagy szellemei*, kik az irás szerint a *Megváltót* várják. Az árny-alakok mindegyikének feje fölött csillag fényeskedik vagy lángnyelv lobog, kékes fényvel világítva be a «pokol tornáczát». Jobb oldalon egymásra dőlt bazalt-oszlopok között érzekapu vezet a mélységbe. Előtte *Uriel* örködik. A jelenés kezdetén fönt, a külvilág kapujánál *Lucifer* jelenik meg s *Ádámot* útjából eltaszítva rohan le. A lépcső közepén megáll.

Lucifer.

Meghalt! Kivégezék. Kereszthalált halt!
Az ősi bűn: a vakság és irigység
Szövetkezett velem s megöltük őt.
Pokol kapúja, ordíts diadalt!

Uriel.

(Az érzekaput feltárva a kitóduló lángözönbe kiált.)

Pokol kapúja ordíts diadalt!
Örök halál és örök kárhozat!

(Az érzekapu menydörgésszerű zajjal csapódik be. A mélységből hosszú jajszó.)

Lucifer.

S ti árnyak . . . tűnő századév tűzének
Itt fönnmaradt hamúja — most hová?
E könnyű pára-szellem nem sülyedhet
Alább — s nem képes az eget elérni.

A mi mulandó bennetek : lefoslott ;
 S mi még az elmulásnak ellenáll,
 Mint búzaszem a mumiák sírjában
 Csírázni nem tud, pangva álmodik
 Az ezredévet várva, mely kiszórja,
 Kalászt hozandó késő nemzedéknek.
 Holt lelkek ! Szétfoszolni ! Nincs remény.

Ádám.

Hazudsz ! Az ősi éden illatontó
 Csodás kertjében, hol szűz napsugár
 Első csókjával száz tavaszt teremtet
 Megittasúlva az örök virágok
 S az örök szerelem lehelletétől,
 Hitemnek. Most, kígyó, nem hiszek !
 A halhatatlan fény dicső köréből
 Le kelle szállnom szomorú homályba,
 Sok ezredéves, kínos éjtszakán
 Bűnhődve az eljátszott napsugárért.
 Itt várok, szürke éjnek őre én,
 Sorban bocsátok gyászos érkezőket
 A mély pokol tornáca holt kódébe,
 Egy-egy leszálló szellem sugárát
 Mit elnyel ott lenn a halálos éjjel.
 S jött sorba mind az égostromló ember
 Kifejlő szellemének óriása . .
 Ott lenn bolyongnak költők, népvezérek,
 Nagy patriarchák, bölc-ek és királyok,
 Mózesnek Kodros, Dædalusnak Cæsar,
 Homernak Antiochus nyujt kezét —
 Sándort, világok földi istenét
 Tanítja népfönségre Miltiádes,
 Hős Jósua'nak Makkabaeusok
 Beszélik Izrael végső tusáját
 S Attiliusnak véres homlokát
 Lykurgos áldó jobbja fogja be'.
 Ezekről rablanád el a reményt ?
 Ezek világát rontanád te széjjel,
 Kiket egy Isten hatalomszava
 Alig tudott homályba rejteni ?
 Hazudsz, kígyó ! — E szellemóriások
 Mindegyike reménynyel szállt alá
 S a halhatatlan lélek, az igazság,
 Föltámadás, jog és hit s bölcsesség
 Megtört sugári itt egymásra leltek
 S egy névbe olvadának : Messiás !

Árnyak.

A Messiás.

Lucifer.

Ne mondd ki e nevet,
 Ne mondd ki többé, bűnök őse, Ádám.
 Nemed nincs, a mi fölemelje többé.
 Ép most adá ki lelkét a keresztfán
 E végsőhajjal: «Elvégeztetett».

Árnyak.

(Komoran, meggörnyedve, tompán ismétlik.)
 Elvégeztetett . . .

Ádám.

Úgy hát ne lássatok ti agg szemek,
 Ti, kik ragyogva ittátok sugárát
 Az alkotás legelső hajnalának.
 Az ősi kígyó újra visszatért
 S kivert az éden végső talpalatnyi
 Helyéről, mely számunkra fönnmaradt.
 Isten veled hát ősi édenemnek
 Végső virága — utolsó remény!
 S ti árnyak, nagy családom vértanúi,
 Dicsői, hősei — borúlatok le
 Várjátok némán a nagy végesapást
 Lelkek hóhérát — az örök halált!
 (Az árnyak leborúlnak. Lucifer gúnykacajjal tekint le rájuk.)

Árnyak.

Az örök halált . . .
 (A melységből a kárhozottak hosszú jajjal viszhangozzák.)
 Az örök halált . . .

Krisztus.

(A külső világ megvilágosodó kapujában megjelenik, Ádám fejére teszi jobbját.)

Mit féltek, ó kicsinyhitűek? Imé,
 Béke veletek . . Én vagyok!

Lucifer.

Megint! hogy

A diadalnak ezredévek óta
 Sovárgott pillanatját semmivé tedd
 És visszavess az örök éjbe? . . Átok!

Krisztus.

Te vagy az örök éj, te vagy az átok,
 Te vagy a sír, a kétségbeesés —
 Én a világosság, a fény, az áldás,
 Én a remény, a Megváltás vagyok.
 El innen, égostromló angyal. Térj meg
 A láng mélyébe s őrizd érczkapuját,
 Hogy egy igaz bűnbánó hó imája
 Ne érje, mert attól megolvadt ércze
 Az égi irgalomnak tár kaput
 S Lázár megváltja a düsgazdagot.
 El innen! szikla döngjön, láng lobogjon,
 Örvény mordúljon! — Vissza, Lucifer,
 Hiába alkotál csejt, bűnt és ármányt —
 Krisztus szavára mindez összedől!

*(Lucifer fokként alábbszállva, Krisztus nevére a felnyílt érczkapu mélyébe
 tűn el.)*

Ádám.

Uram! Te ősi fény ifjú sugára! .
 Szavadban azt a hangot ismerem fel,
 Mely a «legyent»-t kimondá hajdanán,
 S a mely «legyen» fönséges harsogását
 Még ifjuságom szép édenkorában
 Viszhangozák az ég, föld s csillagok!
 Fölismerem e hangot, mely dübörgve
 Az égi bolt villámos föllegében,
 Sohajtva szellő lebbenésiben
 Az én világom szent zenéje volt,
 Ennek viszhangja volt az én szívemben
 Imádság, munkakedv és szerelem.
 Ezt hallám gyermekemnek kiseded ajkán,
 Ezt künn az éden kapui előtt,
 Ezt sírom szájánál — s e hangot vártam
 Válságomúl a limbus éjjelén!
 Jövel, uram. E szellemtábor vár rád.
 Te oldd meg lánczainkat, Messiás!

Árnyak.

Hozsánna!

Krisztus.

Árnyak! ó ne ezt a szót.
 Mindegyitek hallotta életében —
 S utána mártírság következett,

Ez itt a váltság tiszta, szent hazája
Csöndjét hozsánna-szó ne törje meg!

(Az árny-csoportokhoz száll alá Ádámmal. — Az első csoportnál.)

Ki vagy? s minő váltságot kér te lelked?

Mózes.

Hóreb hegyén beszéltem én veled
S napként ragyogva szálltam Sinai
Szirtjén alá a tíz parancsolattal.

Perikles.

Athéne népét szellemedtől fényes
Szavam kormányozá. Egy boldog ország
Az akropolis s a propylæumok.
Beszélnek rólam . .

Regulus.

Én megesküvém
Carthago népének, hogy visszatérek.
S győzelmet adva életemnek árán
Rómának — visszatértem. —

Philopoemen.

Achaiának
Hétszer valék strategosa. — Utolsó
Görögnek mond Plutarchos, — hetven évvel
Es hetven diadallal Menenében
Ürítettett velem méregpohárt
Hazám!

Aristides.

Igazságosnak monda egykor
A nép. Ezért sújtott az ostrakismos.
Győzelmet vívtam én az ellen serge,
Ennenmagam s irigyeim fölött.

Eumenes.

A Pergamon nagyságát alkotám meg
S a nagyság fénye ide nem kísért.

Lykurgos.

Spartának törvényt adtam — hamvaim
Tengerbe szórva is hazám keresték.

Kodros.

Athéne győzedelmét éltemen
 Vevém meg — s népem halva is szeret.

Fabricius.

Nem rendített meg Pyrrhus rémitő
 Fenyegetése. — Orgyilkos merényt
 Még ellenségem ellen sem koholtam —
 Most Róma őrzi tisztelt hamvamat.

Krisztus.

Dicső csoport! S ti mind, ti fényes lelkek
 Minő váltság derüljön itt tinéktek?
 A Messiás kívánja — szóljatok!
 Cæsar! — Perikles! Izrael vitézi,
 Hős Jósuah! Fabricius! Galenus! —
 Homér! — Te Cincinnatus, — Hannibal,
 Te Thermopilék hőse — ti, agóra
 Mézes szavú vezéri, ti művészek,
 Véső, ecset vagy lantnak mesteri,
 Socrates, Platon, égbe szárnyaló
 Horatius, kesergő jó Tibullus
 S te költő-prófétám, Vergilius
 — Sugárözön, e mély barlangba zárva —
 Kivántok-é követni engemet
 Föl, az atyának égi csarnokába
 Szivárvány bolt alatt, hol csillagtrónon
 Ül az Igaz, s ti fényes körben ülve
 Nyugodtan nézzetek le a világra,
 A mint kerengve ezredes nagy útján
 Világok milliói közt forog?
 Kivántok-é lakói lenni vélem
 Az üdvösségnek, melyben trónolok,
 Ülvén ott jobbjá felől az Atyának
 A kit dicsérnek minden nemzetek?!
 Ha lelketek szomjazza ezt a fényt,
 E megdicsőülést, ez égi békét,
 Az üdvösség háttartalán nyugalma:
 Úgy szóljatok! Szavamra szárnya fejklik
 A léleknek — mely eddig láthatatlan —
 S fényes sereggel, melynél fényesebbet
 Sem ég, sem föld vezére nem vezérelt
 Szállunk az ég-kapu: a nap felé
 S az angyalsereg és az Alkotó
 Fogadnak ottfenn zengő hozsannával —
 Négy ezredévének triumphátorát!

Mózes.

Óh én Uram! ne sértse földi szó
Te véghetetlen, égi lényedet.
Szavad viszhangja oly szép nem leszen,
Miként szavad volt . . Ámde rendeléd
S lelkem szavadra válaszol! Nekem
Nem üdvösség, Uram, a nyugalom.
Népet vezetni vágyom én. Kezemben
Az Áron kivirágzott vesszejével,
Új Kánahánt mutatni nemzetemnek.
Az üdvösség alatt ezt értem én.

Leonidas.

Ha mellem egy hazáért, nemzetért
Pajzsúl a millióknak odatartom
S a halhatatlanságot száz halálra
Váltván en véremért áldozhatom —
Az üdvösség nekem!

Phidias.

Alkotni szépet
A megnemesbült ember formatükrét,
Az égi szellem méltó hüvelyét
Formálni szakadatlan: — üdv nekem.

Lykurgos.

Fontolva népek nagy történetét,
Levonni abból, mint egy nagy mező
Összes fűvéből egy gyógyító cseppet:
Népboldogító törvény lényegét,
Azt alkalmazni, testté jegeczíteni
A törvény holt betűjét — ez nekem
Mennyország. — Tespedés a tétlen élet
S a puszta nyugalom nekem halál.

Hannibal.

Mit ér az ég rivalgó harsonája,
Ha jégborított Alpesek kopárján
Élet-halálra szóló küzdelemben
Nem hangozik fel hadvezéri szóm?
S ha Thrasimeneus vérszinü tavánál
S ha Cannæ halott-takarta mezején
Carthago harsonája nem zeneg?
A mennybolt tündöklő szivárvány-íve
Ennélkül nékem Caudium ígája.
Énnékem üdv a harc, a baj s a tett!

Homér.

Világtalan szemem ha fölnyitottad : —
 Mit ér szemlélnem földi dolgokat,
 Ha Iliásba szednem nem lehet ?
 S habár Odysseába önteném
 A föld sorát : mit ér, ha népemet
 Nem látva Hellas ős virányain,
 Nekik dalolnom ottfönn nem szabad ?
 Emlékezésre Kadmos gyermekit
 S a dóri népet ott nem kelthetem.
 A mennyben húrjavesztett lant vagyok.

Demosthenes.

Mily kín lehetne nékem a magasból
 Szemlélni zsarnokok vetett cselét,
 Mely népszabadságot gyilkolni tör ?
 Mily győzelem lesz látnom a Fülöp
 Ármányait s a hemzsegő agórán
 Nem mennydörgetni hévvel ellene
 A zsarnok-bénító philippikát !
 Mi haszna ottfenn arany koszorúm
 Ha Demosthenes nyelve néma lett ?

Diogenes.

No lásd, Uram — az ember mind ilyen,
 Legyen bár a világ java — görög —
 S a görögök java — Demosthenes,
 Homér, Perikles. — Én is így vagyok.
 Szokatlan nékem ennyi tisztességes
 Ember között megélnem. — A menyország
 Csillagborított órájás hordaja
 Nekem nagyon tág. Nincs min gúnyolódnom,
 Nincs mit megvetnem. Nem lehet cynismus
 Szemben tökélyvel. — Én ott meg nem élek.
 Bocsáss a földre csípős sónak vissza,
 Sebet gyógyítok — megakasztom a
 Kezdődő rothadást. — Ott jó nekem —
 Nagy Sándorokkal, Uram, idefenn,
 Belátod hogy nem barátkozhatom.

Jósuah.

Hogy lássa Izraelnek győzedelmét :
 Megállítottam hajdan a napot —
 Most áll a nap . . nincs éjtszakája ottfenn
 Az üdvösségnek — s népem győzedelmét

Nem látom! Úgy mit ér nekem,
 Habár egy myriád világ megáll,
 Ha harsonáim ott lenn nem zenegnek,
 Sugárban nem fürdik fegyverem —
 S nem dől a bástya harsonám szaván!
 Hagyj tennem, küzdenem, ledöntnöm régít,
 Építnem újat, — mint a többiek
 Vezetni boldoguló népemet —
 Ekkép álmodtam én az üdvösséget.
 A tétlenség énnékem kárhozat!

Ádám.

Uram! bocsásd meg nekik a merész szót!
 Az én nemem — Istennek alkotása,
 Ki így teremte s ilyeneknek őket,
 Beléjük oltva munkakedv tüzét,
 A tett kovászat, a dicső törekvést,
 A csillagok felé törő erőt —
 A mely, midőn a menny boltját elérte,
 Új tettekért megint a földre vágy.
 Ilyen a vízcepp, égből földre száll
 S a földről égbe, s felhőszárnyalása,
 Hulló harmatja, zugó áradatja
 Tavaszt teremt, virágot nyit, mosolygó
 Rónát öntöz, sziklát tör át, hegyet mos
 Lapálylyá, szigeteket terem, vetést
 Növel, s az ég és föld között kerengve
 Lenn éltet oszt — ottfenn szívárványt épít.
 Hagyd tenni őket — istenek nyugalma,
 Mely gondolatlan alkot és töröl,
 A föld szegény fiának nem való.

Krisztus.

Jó. Építsék hát szüntelen kerengő
 Örök, nagy változással az idők,
 Az eszmék égre nyúló templomát.
 Rakjon tovább az embermilliók
 Közé vegyülő szellemök munkája
 Évszázadonként egy-egy új követ
 A nagy lépcsőhöz, mely az égbe visz.
 Ha majd fölépült és önerejükből
 Érték el azt, mihez szárnyat kívántam
 Teremtni szellemöknek: édesebb lesz
 Az emberésszel — s tettel ott elért
 S meghódított menyország! — Szellemek!
 Az Úr beszél szavammal. Légyen úgy
 A mint kívánta mindenik. Szabad
 Megtéрни újra régi tettekörébe

Mindegyiteknek — ámde új alakban!
 S új küzdelemben — újabb győzelemre!
 Térj, Hannibal, megint a földre vissza
 S egy késő nemzedéknek táborát
 Vezesd megint az Alpokon keresztül!
 Leonidas! . . A négy folyó között
 Találsz majd új hazát s maroknyi néppel
 Százezrek ellen újra síkra szállasz.
 Homér! Az Adriának partjain
 Rokonnép hősi lantját pengeted
 S a hűrokon az istenek világa
 S az emberek erénye tündököljön!
 Menj, Dædalus! Adj szárnyat, égbe szállót,
 A nap felé vivőt az embereknek,
 Siratva új Ikarusaidat.
 Galenus! A tudást komoly szemlélet,
 Böles figyelés árán fejtsed tovább
 S harczolj a romboló enyészet ellen,
 Mely ostromolja lenn szülöttimet.
 Ahány rabnemzet lánczát törni készül
 Brutus lánglelke, Makkabæusok
 Testvéri karja légyen ott velök.
 Cornelius és Herodot jegyezze
 A nagy idők minden hullámvetését;
 Aischylos szinpadát állítsa újra,
 Megrázó híven, szebben, fényesebben;
 És Arion zenéje zengjen ott lenn
 Az istenek zenéjét eltanúlva
 S megszelidítve fenevadakat.
 Aristides nagy államférfiúi
 Eszméit öntse egy oly szent alakba,
 Kit népe tiszteljen meg a haza
 Atyjának fonséges nevével, a ki
 Elútasítson földi fényt, nevet,
 Rangot, kitüntetést, — de sírján
 A koronák is leborúlnának
 S királyi szemből hulljon rá könnyű!
 Demosthenes! A késő századokban
 Szószéked állni és ragyogni fog,
 Mikor fegyverre hívsz egy nemzetet,
 Az lángra gyúl, áldoz s te leborúlsz
 A nemzet nagysága előtt! — A két
 Világrész viszhangzik dörgő szavadtól,
 Tanítva a szabadság szent hitét.
 — A Socrates tanát, Platon napfényes,
 Magasban szárnyaló eszményeit
 Újabb alakban új világ csodálja
 S az ó-görög művészet szent tőkélye
 Újjá szülessék és újjá teremtsen
 Időt, országot, kort és nemzetet.

Pindar ódáit égi szabadságról,
 Vergilius dalát honfoglalásról,
 És Orpheüsznek csodazengzetét
 Új nép hallgatja, érti és csodálja,
 A melyet ős honából új hazába
 Új Mózes és új Jósuah vezet!
 Fel most, te égi szellemtábor! rajta
 Ti mind, kiket neveztem, s a kiket
 Itt látok, érzek, ölelek — s megáldok,
 Kövessétek a Messiásnak útját —
 Munkáljatok — szenvedjétek megint
 És haljatok, ha kell, martirhalált,
 Üldözve, küzdve, töviskoronával —
 Csupán a test, csak az anyag mulandó —
 De halhatatlan a szép, jó s igaz!

A szellemek.

Udv, Messiás! Új harcra! ez az üdv!

Krisztus.

Az én áldásom, töviskoronám
 S föltámadásom légyen véletek!
 Lelkembe új láng, új kedv s eszme kél.
 Most, gyarló föld hatalmas szellemi,
 Velem rokon, sugáros vértanúk —
 A sírba térek vissza, hol pihentem
 S honnét megváltni hozzátok leszálltam.
 A szellemek örök, dicső harcának
 Pálmájaul kitűzők egy jutalmat:
 A sirt szétzúzó halhatatlanságot.
 A sziklasír kapuját széttöröm
 S szögekkel átvert, lándzsa-átszögezte
 Testemmel összezúzom a halált.
 Föl újra most az emberek közé,
 Hogy megtanítsam őket boldogságra,
 De nem tehetlen jóllakás, arany, kincs
 Muló bolygótűzére — de a tiszta,
 Nemes szív, egyszerű szegénység, a sírók,
 A szenvedés, az igazságért eltűrt
 Üldöztetésnek boldogságira!
 Fel, a világba. Fényes szellemek,
 Ti hitvallástok az, melyet tanítok,
 Testvéri küzdelem az emberért,
 Az eszme tiszta, örök diadalma
 S égi szabadság itt — a föld felett.
 Utánnam most! A sírnak éje vár
 S utánna még a harmadik nagy hajnal:
 Ez a ti legszebb diadalmatok.

A földnek küzdterén találkozunk.
A Halleluja lesz reményetek! —
Terjeszszétek az eszme szent világát
S a szeretetnek evangéliumát!
Nyomomba föl Krisztusnak tábora —
Az észnek szívnek hódoló jövő!

Ádám.

Üdvözlégý Mester! Mi veled megyünk!

AZ OLÁH NÉPKÖLTÉSZET FŐ JELLEMVONÁSAI.

(Különös tekintettel, az 1888. év nyarán, a Kisfaludy-Társaság segélyével eszközölt gyűjtésekre.)

MAILAND OSZKÁRTÓL.

(BEMUTATTATOTT 1889. ÁPRIL 24-DIKÉN.)

Mielőtt jelentésem előterjesztéséhez fognék, őszinte hálámat kell kifejeznem azon kegyességért, melylyel a Kisfaludy-Társaság mélyen tisztelt elnöke és tagjai, engem 1888. évi nyári tanulmányútamban támogatni méltóztattak.

1888 július 6-án indultam útnak. Célom volt Hunyadmegye mindazon, az eddigi kutatóktól érintetlen helyeit beutazni, melyeket saját, sok éven át folytatott gyűjtéseim színhelyévé, részint nehéz hozzáférhetőségek, részint anyagi támogatás hiányában, mindeddig nem tehettem. Így utaztam be Hunyadmegyének úgynevezett «Erdőhátság»-át, e hatalmas fennsíkot, mely Dobrától Vajda-Hunyadig, s Dévától Batrináig terjed. Berándultam Petrozsény vidékére egészen Oláhország határáig. Több időt töltöttem Ponor és Puj vidékén. Innen az Alsó-Sztrigy vidékére szállottam le; végre pedig az Aranytól Nagy-Ágig terjedő felvidéket tettem tanulmányaim színhelyévé.

Kizárólagos kutatási szempontokat, noha tehettem volna, nem tűztem ki magamnak. Tanulmányoztam a népet úgy a mint élembe tűnt s a mint sajátos jellemvonásaihoz hozzáférhettem. Gyűjtöttem mondákat, regéket, meséket, néptalányokat, varázsigéket és népdalokat. Nem válogattam, nem kicsinyeltem semmit, mert tudom, hogy sokszor a legkisebb, legigénytelenebbnek látszó adat igen nagy szolgálatot tehet az ethnologusnak.

Következőekben a beutazott vidék rövid ethnographiai képét igyekszem adni.

Az erdőhátsági oláh, ki évenként alig jut egyszer-kétszer városba, s ki az erdészen, végrehajtón kívül alig lát falujában kabátos embert,* a

* Az egész vidéken alig van egy-két úri birtokos. Még a jegyzők is, kiknek jog szerint itt volna székhelyük, Dobrán és Vajda-Hunyadon laknak.

kultura meglehetősen alacsony fokán áll még most is. A vidék népe eleinte félénk, tartózkodó, de őszinteséget tapasztalva bizalmas, közlékeny és sokszor a vad népek szokása szerint kíváncsi tolakodással ragaszkodik. A kérdésekre nyíltan felel, nem ravaszkodik, mint a civilizáltabb oláh. A nép rendkívül szegény, alig van megmívelhető földje, s hogy életét tegesse, kénytelen a Maros, Sztrigy és Cserna völgyeiben földeket felibe venni, vagy napszámra járni a közelfekvő helységekre. A hunyadmegyei Erdőhátság oláh népe egy részének típusa a rövid arcú, fekete szem és haj, erőteljes magas termet, míg másik részének testalkotása izmos ugyan, de kisebb, haja szőke, szeme kék, arca halvány, hosszúkás.*

Hátszegnél a Sztrigy felső vidékére szállva le, már civilizáltabb népre bukkanunk. A helységek vasút mellett fekszenek s lakóin megérzik a község mívelő hatása. Puj és Ponor vidékét tanulmányoztam tüzetesen. Érdekesekek e helyek már azért is, mert lakóiknak viselete a leg szebb Hunyadmegyében. Az erdőhátsági oláh nő is gonddal varrja ki fehérneműjét, de a kivarrások Ponor vidékén, tekintve a motívumok változatosságát és szépségét, bámulatosak. E nép azonban tartózkodó, gyanakodó. Több kuruzslónőt kerestem fel, de míg az Erdőhátságon sikerült egy pár varázsigét, viszonylag csekély fáradsággal, megszereznem, addig itt minden rábeszélés és pénzigéret daczára csak egy varázsigé birtokába juthattam. Török Árpád főszolgabíró úr szíves támogatásának köszönhetem, hogy több balladát s ünnepi dalt (colinda) jegyezhettem föl. — Fölebb menve a Sztrigy mentén, ismét kellemesebb helyzetbe jut az ethnologus. Petrozsény vidékén derült arcú, erőteljes néppel találkozunk. A nép marhatenyéztéssel foglalkozik, az évnek majdnem felét fönn a havason tölti s így ruházat, szokások s gondolkozásmódban, a kőszénbányászok civilizáló hatása daczára, megtartotta ősi jellemét. Juhászok, lótolvajok, szökött katonák hazája ez. Szabadságszerető nép, melyet csak a végszükség kényszeríthet a fenyvest a bánya éjtszakájával fölcserélni.

Vezetőm, egy katonaviselt értelmes öreg, hamar megértette, mi járatan vagyok s valóban bámulatos buzgalommal igyekezett engem a bejárt falvak költőihöz, javas asszonyaihoz elvezetni. Pihenés közben maga is sok érdekes dalt mondott el. A Szurduk-szorosban egy 10 kunyhóból álló oláh-czigány** tanyára bukkantam. Egy pár napot töltöt-

* Hálával tartozom TÉGLÁS GÁBOR igazgató s akadémiai I. tag úrnak, kinek társaságában utaztam be az Erdőhátság nagy részét, s a ki helyismeretével s szíves tanácsaival támogatott feladatomban teljesítésében.

** A megtelepedett oláh-czigány (bajes- [bányász]-nak nevezi magát, mert első megtelepedésükre az aranymosás adott okot) viseletben, észjárásban majdnem egészen eloláhosodott. Szegény oláh leányok szívesen hozzá-

tem ez érdekes kis karavánnál s több varázsigét, népszokást, népdalt sikerült e pénzsovár népségtől kicsikarnom. — E vidék általában igen gazdag szellemi termékekben. A falvak házai messze fekszenek egymástól, kevés az érintkezés s így a szellemi termékek is rendkívüli sokféleséget mutatnak. Növeliezen sokféleséget az a körülmény, hogy a szökött katonák s az Oláhországba kivándorló tolvaj népség, haza jöve, újabbnál újabb eszméket, verseket (különösen hőskölteményeket, rablómeséket) hoznak haza magukkal. Népphysiológiai tekintetből igen érdekes, hogy az erőteljes nép között igen sok a hülye. Így Dilsa községben, majdnem minden harmadik házban bukkanhatni ilyen nyomorútlakra. Annál feltűnőbb volt vagy talán épen azért tűnt fel e körülmény, mert az egyes házak ép kezű s eszű egyénei munkán voltak, s így nem csodálható, hogy különösen ez utóbb megnevezett faluban úgy éreztem magam, mint egy hülyék intézetében. Siettem menekülni a nyomor e helyéről, hol dal helyett vadság és úgy látszik, örökölt szellemi homály ütötte fel tanyáját.

Petrozsény vidékéről az Alsó-Sztrigy mentére szálltam le. Ismertem e vidéket, népköltészetét már tanulmányoztam, de évek előtt itt ragadták meg figyelmemet, a nagyobbára kiveszni induló, temetési colindák. Ezekből többet győjtöttem. Alább lesz szerencsém őket ismertetni.

Végül az aranyi-hegytől a boiczai hegyekig terjedő hegyvidéket utaztam be. E vidék népét a német bányamunkások meglehetősen inficiálták. Több varázsigét, sok népdalt s egy-két bányászregét jegyeztem föl e vidéken.

Utamat befejeztem azon meggyőződésben, hogy a román ethnologia tanulmányozójának vajmi sok tenni valója van e vidékeken, lévén ezek kiaknázzhatlan kincsbányái a nép szellemi termékeinek. Egyes vidékek többszöri látogatása, szorgalmas gyűjtés adhatják csak ezeknek teljes népisméjét. Hisz a népismeai adatok gyűjtésével valóban úgy vagyunk, mint a föld elrejtett kincseivel. Rajtuk járunk, sokszor keresünk, de eredménytelenül, míg a szorgalmas ásás vagy a véletlen eredményhez juttat. Nehéz, sokszor hálátlan munka ez kérem: a kincskeresés nehéz munkája. De mi ez a munka ahhoz az örömhöz képest, melyet a nép tanulmányozója érez akkor, ha kutatásait siker koronázta?

A mily kevéssé válogatva jártam el a népismeai adatok gyűjtése közben, annyira fontosnak tartom most, midőn az eredményről van szerencsém beszámolni, mindazon szempontokat kiemelni, melyek az oláh

mennek egy-egy ügyes, jódolgos cigányhoz, a mi siettetí beoladásukat. A vándor cigány határtalan megvetéssel viseltetik az ily megtelepedettek iránt, emezek pedig büszkeséggel tagadják cigány voltukat.

nép lelkevilága tanulmányozásánál tekintetbe jöhetnek, s mindazon jellemvonásokról szólni, melyek a nép lelkevilágára bár csak egy sugarat vetnek.

A mi az oláh verselés külalakját, jellemző alapvonásait illeti, ez ugyanaz Erdélynek eddig minden ismert vidékén. A rímelés, előszeretettel használt 5—9-tagú sorok, valamint a váltakozó hét- és nyolczas sorok, a gyakori alliteratio, a colindáknál használt öttagú sorok, de sőt maguk a megénekelt tárgyak, e tárgyak felfogása sajátos, jellemző feldolgozása a Szurduktól kezdve az Aranyos mentéig, a Ruszka-Pojánától a Fogarasi havasokig* azonosok, s így tény az, hogy daczára a különféle colonisatióknak, melyek ruházatra, szokásokra, sőt arczvonásokra ráütik bélyegüket, beszélhetünk egységes oláh népköltészetről.

Az oláh népismével, de különösen a költészettel, már sokan foglalkoztak. A gyűjtők egy része nyers anyagot adott, a miért hálával kell tartoznunk; más része dicséretes buzgalommal igyekezett a népdalokat tehetsége szerint lefordítani, s így a magyar közönségnek is hozzáférhetővé tenni. A tanulmányozók egy harmadik része a népköltészet lényegébe akarván behatolni, részint nemzetieskedő tendenciával, részint — e költészet lényegéből következtető — költői licentiákat engedve meg magának, oly ferdítéseket követett el, melyekért nemcsak hogy hálával nem tartozunk, de azon emberek eljárásához hasonlíthatjuk, kik a gyermekek tagjainak mesterséges elferdítése által nyomorúlt koldusokat adnak a világnak. A népisme még bölcsőjében fekszik, s hogy helyes irányban fejlődhessék, minden efféle erőszakos testegyenestítő kísérlettől meg kell óvnunk. Még ha ferdének, nem teljesnek, sőt nem helyesnek találunk is egyet-mást e költészet különféle fajaiban, ne javítsuk, mert ez úgy van jól, a hogy van, s csak úgy szép, a mint van. De különösen ne igyekezzék senki Rómában keresni azt, a mi ott nincs s a mit esetleg hozzánk közelebb meg lehet találni.

II.

A következőkben az oláh népköltészet egyes jellemző vonásait igyekszem bemutatni, lehetőleg nem ismételve azt, a mit mások e téren elmondottak. Jelentésemben szorítkozom saját ez évi gyűjtéseimre, melyet igyekeztem kritikával áttanulmányozni s lehetőleg összehasonlító alapon feldolgozni.

Bevallom, előszeretettel foglalkoztam a népköltészet mythosi vonásaival, s ez idei tapasztalataimat bővítve eddigi gyűjtéseim eredményével,

* Oláhság zöme.

megkísértem a következőkben bár csak vázát adni ama mythikus vonásoknak, melyek az oláh nép lelkében uralkodnak, s hiszem, hogy a t. Társaság czéljaival nem jövök ellentétbe, ha az összehasonlító mythologia egy fejezetével vagyok bátor jelentésemet megkezdeni. Tanulmányaimban távol akartam s fogok mindig maradni ama mythologizálni szerető mániától, mely mindenütt mythosi elemeket keres. Azért csak összehasonlítva mythologizálok, azaz nem keresek minden bokorban egy istenséget, hanem ott, a hol egy felsőbb hatalmat, personifikált természeti erőt, mint más népek mythológiájában meglevőt, kimutathatok, megkísértem azt az oláh mythosi elemekkel kapcsolatba hozni. Önálló mythosi vonás igen kevés van az oláhban, de igenis van az oláh mythológiának önálló fejlődése, értve ez alatt azt a psychikai folyamat eredményét, melyel az oláh nép a szláv (de általán balkáni) elemeket önálló szellemmel átalakította. Kimutatni, hogy e téren mi eredeti, most még igen nehéz feladat volna, s csak akkor válik lehetővé, ha először kimutatjuk, mi a kölcsönzött. A következőkben egy pár ily mythosi vonást lesz szerencsém bemutatni s röviden fejtegetni.

Bármely nép tanulmányozásánál vissza kell mennünk a fejlődés ama stádiumaira, melyeken áthaladva a nép, zavartalanul vagy külső befolyások által zavarva, képes lett kulturalis és szellemi tekintetben önálló népegyedet alkotni. Hisz ha egy nép a geographiai határok által korlátolva, külső befolyásoktól védve fejlődhetik, tisztán állhat előttünk annak kulturalis és psychicus alkotása. A csekély külső befolyás mintegy felszívódik s az ethnologusnak független egységes egészszel van dolga. Másképp áll a dolog oly népeknél, melyeknek fejlődése már a territorialis viszonyok változása folytán sem lehetett önálló, egységes. Az oláh nép pedig sem nem volt azon kedvező helyzetben, hogy egységes territorialis viszonyok között fejlődhetett volna; létezte óta pedig annyira ki volt téve számos átalakító és külső hatásnak, hogy nála egy önálló nép psychicus fejlődéséről szó nem lehet. E nép tanulmányozójának tehát számolnia kell azon befolyásokkal s átalakító tényezőkkel, melyek e népet azzá s olyanná tették, a milyen, mert csak ha e nép lelki fejlődésének folyamatát kutatásaink körébe belevonjuk, leszünk képesek ethnológiájával, helyes szempontokból kiindulva, foglalkozni.

Tanulmányaim folyamán azon meggyőződésre jutottam, hogy nemcsak az oláh nyelv van saturálva szláv elemekkel, nemcsak hogy lépten-nyomon találkozunk apró — talán csak az ethnologusnak feltűnő — motívumokkal, sajátságokkal, melyeken a szláv befolyás érezhető; hanem az oláh mythosi felfogás is majdnem teljesen a szláv árában mozog, ebben fejlődött s ettől sajátított el sokat, még pedig nem lényegtelen; mert e hasonlóság nemcsak — vagy csak kis részben —

nominális külső, hanem belső, a néplélek fejlődésével összenőtt jelenségeire vonatkozik.

Úgy a szláv, mint az oláh mythologia alapja, a természetmythos s a vallásos képzelem játékaiknak színtere az ég. Ezen játszatja le mindkét nép a lelke sugalta eseményeket, szerepeltetve önképezte hősöket, isteneket. Mindkét népnél az égi dráma egyik hőse a nap, mely fönnlakik az üveghegyen, hova a szlávban vas-, az oláhban réz- vagy ezüsthíd vezet.¹ Mindkét nép mythosában csak Isten által kegyelt hős találja meg az odavezető utat.

Gr. DZIDUSICKI adatai szerint a szlávok ősi napistenük tiszteletére maig fenntartottak két ünnepet. Egyik a születés ünnepe, a Colenda, mely karácsony tájára esik s erdélyi oláhjaink is ugyanazon név alatt ünnepelik. Ily alkalomkor egypár ifjú házról házra jár, elénekelve Krisztus születésének történetét, de legtöbbször oly homályos vonásokkal, melyek arra engednek következtetni, hogy itt christianisált pogány dalokról van szó. A szó eredete szláv. Lado istennő tiszteletére Oroszországban még most is pogány dalokat zeng az ifjúság gabonaéréskor.^{2 5} A másik ünnep a Kupalo (Szent János) ünnepe. Ez ünnep alkalmával a határon tüzeket gyújtanak s keresztül ugrálnak rajta. Megvan ez az oláhoknál is Hodeize név alatt. Bőjtfogáskor ünneplik kertekben szedett száraz galyakból csinált határtűz mellett. Ezen átszökdecselnek, mialatt «Mineme, mine» vagy «Holi, moli»³ kezdetű féregűző (hernyó, bolha) párbeszédet folytat egyik ifjú a másikkal, kik közül egyik a falu melletti dombon csinált tűznél, a másik a faluban valamely házról (régebben a toronyból) kiabál. Ez ünnepélyt a papok legtöbb helyen betiltották.⁴

Ősi pogány elem rejlik az oláh rusale = pünkösöd szóban, mely Jungmann szerint a kelta rus, orosz roslo, rusalkij-al függ össze. «Roslo» s «rus» folyót jelentenek, a rusalkij-nak pedig a német nixe szó felel meg, mely orosz ethnologusok szerint dalával a vízbe csalja az ifjút. Az orosz hajósok védistennője ez maig is. Schmidt Vilmos szerint ez a szláv-

¹ *Philologiai Közlöny* 1886. évf. jun.—jul. füzet. *Mythosi elemek az oláh népköltészethez* cz. értekezésem.

² Dr. LÁZÁR GYULA *A babona Oroszországban*, *A Hon* 1879. 281. sz.

³ E bekezdő felkiáltásokat még eddig nem sikerült kimagyaráznom. Lefordíthatatlannak tartottam ezeket, de a «moli» szónak jelentése, mely nyüvet, molyt jelent — meggyőzőtt, hogy e szavak az elűzendő férgekre vonatkoznak.

⁴ Dilsa, Herepe, Osztró községekben a legközelebbi időig fenntartotta magát ez ünnepély.

⁵ Orosz: koleda, kolida *A béke istene és annak ünnepe a szlávoknál.* ЧИНАС *Dictionaire* stb. p. 69.

voknál a folyószelemeknek, a fagytól menekülő, megújuló vizek szellemeinek szentelt ünnep.¹

Mindkét népnél hasonló vonásokkal lép fel a nyár- és télmythos megszemélyesítéseikben. A megszemélyesített tél egy számos népballada által megénekelt hős: Gruja, szlávban Pojiek. Mindkét hős egy ideig iszákoskodik, nem is kancsóból, hanem hordóból iszsza a bort, felszántja az utakat s elpusztítja az országokat, mindaddig, míg a török el nem fogja. Elfogva, kezeiket ökölnyi vastagságú selyemkötéllel, lábaikat vas-pántokkal erősítik gerendákhoz (a tél megfékezett elemei). Később megmenekülnek, lerázzák kötelékeiket. A szlávban szabadságukat a hattyú, az oláhban a holló eszközli.

Karácsonykor az oláhoknál egy sajátságos, tarka keszkenőkkel s csörgőkkel fölékesített, rézcecsőr és szarvasagancscsal szörnynyé változtatott alak jár házról házra tánczolva. Ez alak némely vidéken Cerbunak (szarvas), más vidéken Turká-nak nevezetik. E vallásos játékban sokan a Luperkaliaknak maradványát látják.

Megvan ez a szlávoknál is épen ily alakban, hol szintén Turka a neve s Schafarik szerint — a «Tur» szlávul bika elnevezésből kiindulva — a Mythra-kultusnak volna maradványa.²

Az oláh nép felfogása szerint a dracu = ördög szilvafákban keresi menedékét s onnan csak bizonyos varázsszerekkel űzhető ki. Így Bán-patak vidékén egy áldott állapotban levő asszony fejéből vett hajtávéval kell megszűrni a szilvafát, hogy az ördög kimenjen belőle. A szláv Perun a mennydörgés és rossz idő istene is szilvafában keresi menedékét. Oláh néphit szerint a villám azért üt a fába, mert gonosz szellem lakik benne. Mindkét népnél az a hit, hogy ezért nem jó rossz idő alkalmával különösen szilvafa alatt állani.

A sárkányt az oláh «Zmeu»-nak nevezi és a gonosz elemnek, a nehéz felhőknek, zivatarnak e megszemélyesítőjét tavakban bujkálónak képzei. A szláv «Zmij» nevű szörnyeteg ugyane tulajdonokkal ruháztatik fel.

Egy másik, általánosan elterjedt s rettegett szellem az oláh népnél a «Pricoliç», mely majd fekete kutya, majd kecske alakban ijesztget és változtatja vérré a tehenek tejét, s az oláh parasztnő száz meg száz

¹ MIKLOSISCHNAK a *Rosalíákró* írt értekezése (Sitzungsberichte der Wiener Academie 46. B. 1864, 386—405.) után TOMASCHKE (Sitzungsb. der Wiener Acad. LX. B. Heft II. 1863.) is a rómaiság szemüvegén át foglalkozik e kérdéssel, de maga is bevallja, hogy: Es blieb noch zu untersuchen, auf welche heidnische Grundanschauungen die Feier zurückgehe, und welche Bedeutungen dem Worte «Rosalia» zukämen).

² KIRÁLY PÁL *Archeologiai közlemények* XV. kötet *Sarmisegetusai Mithraeum*.

ellenszert használ e szellem elűzésére. (Gyűjteményemben 34 ilyen szer van följegyezve.) A szláv ugyane szörnyet ismeri ugyane név alatt s a priculics szó Schuster W. szerint a szláv perun, Percun, prion, pricon istenséggel függ össze. Nézetem szerint legközelebb áll a pliculic szó, mely annyit jelent, mint «pokolszülött». A bolgárban és oroszban is megvan. A oláh mythosok eddigi fejtegetői a priculics tulajdonságait ruházzák reá az oláh népnek egy ettől különálló mythicus alakjára, a Várcolac-ra. Maga Çihac¹ is nagy szótárában együtt említi e két szót s «loup garou, eclipse de lune» értelmet ad mindkettőnek. A két szó eredete lehet ugyanaz, de az oláhban talán mythicus separatio (elkülönítés) útján más-más mythicus perceptóra alkalmaztatik. A priculicnak ugyanis semmi köze az emberhez, csak az állatokban szokott kárt tenni, míg a vidcolak vérszopó vampyr, Çihac szerint is «un mort qui selon l'opinion des superstitieux, sort de son tombeau pendant la nuit pour sucer le sang des vivants». — A vidcolak az oláhban az ég-mythos egy állandó alakja, mert az a hit, hogy: a keresztleletlen törvénytelen gyermekek a holdba jutnak s azon rágódnak, azt részben megeszik s így keletkezik a hold fogyása. E gyermekek a holdban fekszenek s képezik annak feltjait; mikor pedig nagyon sokan jutnak egyszerre a holdba, keletkezik a hold-fogyatkozás, mert testeikkel a holdat egészen elfedik. E gyermekek járnak le a földre, mint vampyrok. Egy másik képzet szerint a vampyr a földön is jár, emberalakot ölt s sírjában sem talál nyugtot, hanem feljár rémes vérszomját kielégíteni. Az oláh nép arról is meg van győződve, hogy a vampyrok sírjokban sem asznak el, hanem évek múlva is megtartják piros arczszínöket s ajkaikról vér csepeg.² A vampyr ily alakú képzele általános más népeknél, de különösen a szlávoknál,³ s oláhjaink kétségtől s lehetőleg eredeti alakjában a szlávoktól vették át.

Az oláh néphit szerint zivatarok alkalmával egy «Zina» nevű szellem szokott a lében repülni. E szellem megegyezik a szláv Dziewina Dziewiça szellemmel. Mindkettő kormányozza a szelet, betegségeket is okoz s kecses nő alakjában képzelik. E szellemben az oláhok nem hisznek mindenütt. Különösen Erdély déli részeiben találtam meg s meg vagyok győződve, hogy itt egy Romániából vagy délibb vidékekről, szökött katonák és juhászok által importált szellemmel van dolgunk; annál is inkább, mert az oláhnak van két «Mæstre» s «Frumosele» név alatt

¹ ÇIHAC *Dictionaire*.

² Idős emberek mesélik, hogy régen az ily «priculics» halottakat sírjukból kiásták, hátukba nagy vasszegeket vertek, arcukat vágásokkal elborították, hogy így ártalmatlanná tegyék.

³ Dr. LÁZÁR GYULA *A babona Oroszországban*, A Hon 281. sz. 1879.

általánosan elterjedt szelleme, melyek részben a Zina tulajdonságaival vannak felruházva.

A szláv mythologia a kakukot, mint az élet istenének madarát ismeri s régen tavasszal áldoztak is neki azok, kik hangját először hallották. Ezenkívül a szláv mythologia e madarat léleknek is képzei. Az oláh népköltészetnek pedig par excellence madara a kakuk. Ez ad tanácsot a szerelmeseknek, ehhez folyamodik ifjú, lány szerelmi bánatában; de még feltűnőbb az, hogy e madarat a nép majd ifjú, majd lány alakban személyesíti meg s mintegy ráruházza saját hajlamait, vágyait, bánatát. Hogy a kakukot mint az emberi lélekkel összefüggő lényt képzelik, bizonyítja egy, általam ez évben följegyzett colinda, melynek idevonatkozó részlete a következő:

.....
 Es az ágyban beteg ifjú
 Halállal küzd Alexandru,
 Ki is ül az ágy fejénél?
 A halál az s rosszat mesél.
 De ki ül az ágy lábánál?
 A kakuk — és szól a halál:
 «Menj el innen kakukmadár
 Ne énekelj, ne kiabálj!»
 De a kakuk emígy felel:
 «Menj el halál, rút képeddel,
 Mert a merre útd veszed
 A szíveket megrepeszted,
 Gyermeket hagysz anya nélkül
 S éretted sok szemben köny ül.
 De a merre én megyek
 Csakis örömet terjesztek,
 Megállanak ifjak, lányok
 S hallgatják, hogy mit dalolok.»

Itt a kakuk az élet madara¹ (megszemélyesítője a halállal küzdő léleknek), mely a halált el akarja kergetni a haldoklótól.

Az oláh nép a fecskéket szenteknek tartja s «Gainele lui Dum-nedieu»-nak nevezi (Isten tyúkjai). Mikor a paraszt először lát fecskét,² keresztet vet. Hogy e madár a szlávoknál is bizonyos istenségnek volt szentelve, bizonyítja Saxo Gramaticusnak ama jegyzete, hogy a szlávok Rugevitnek, a szláv napistennek templomában fecskéket tartottak, sőt a fecskék magában az istenség képében fészkeltek.

Az oláh a bányarémet Válva-nak nevezi. Feltaláltam e rémben való hitet az Érczhegységben (Vöröspatak, Abrudbánya), valamint Nagyg

¹ Az oláh nép a kakukot halhatatlannak tartja. De GUBERNATIS szerint az ind «kokila» halhatatlan s mint ilyen, mindentudó.

² Szlávban, ha a templomból jövő új házaspár először fecskét lát, ez boldogságot jelent. Dr. LUDWIG HOF *Thierorakel und Orakelthiere* 36. l.

és Petrozsény vidékén. Petrozsényban a következő regét jegyeztem föl róla:

«Volt egy szegény ember, kinek pénze soha sem volt, csak úgy tengődött egyik napról a másikra csekély keresetéből, de becsületes, józanéletű volt. Egy nap, mikor épen egy sötét zúgban bányászik, egy falhasadékból lángok között kiszökik a bányarém s kérdi: miért zavarja nyugalma? A szegény ember megijed s mennyre-földre esküszik, hogy biz' ő nem bányászna, de kénytelen vele, mert ebből él. Erre a Válva sok pénzzel ajándékozza meg, azon föltétel alatt, hogy életében soha sem fog többé bányászni. Örülve megy ki a szegény ember a bányából, de a mily becsületes, józanéletű volt eddig, annyira garázda s iszákossá lesz; úgy, hogy rövid idő alatt a kapott pénzt mind elkölti s kénytelen házról házra járva koldulni. Idővel megunja az életmódot s visszamegy a bányába, de részegen s fütyülve. Ott terem a Válva s kezdi fojtogatni. Mielőtt lelkét kiadta, csak annyi ideje volt, hogy a közellevő munkásoknak sorsát röviden elbeszélje. Ezóta minden munkás őrizkedik a bányában fütyülni.»

Úgy látszik e rém megszemélyesítője a fojtó bányalég, vihedernek, mert e szó annyit is jelent, mint zaj, csattogás, fény (bruit, éclat). A kifejezés szláv eredetű. Régi szláv: vluhva = coquus, bolgár: vluhu = voleur = tolvaj, szerb: vuhva = dolosus. A szláv népek ugyane név alatt ismerik a bányarémet s többé-kevésbé hasonló tulajdonságokkal ruházzák fel. Csodálatos az, hogy annak daczára a német befolyásnak, mely bányászataunk kezdete óta érezhető, mondhatnám uralkodó volt bányahelységeinkben, az oláhok ezen, úgy látszik, már magukkal behozott szellemhez ragaszkodtak s a germán elemekből majdnem semmit sem vettek át mythosi képzeteikbe.

A sors-istennők előfordúlnak az oláhoknál is, mint a szlávoknál.* Ezek már a gyermek születésénél jelen vannak s azt jó vagy rossz szerencsében részeltetik. Schmidt W. vízilányoknak tartja őket. Följegyzéseim szerint e szellemek a felhőkből ereszkednek a földre s úgy látszik, onnan is kerülnek a vizekbe. Megjelenésök a születés utáni 8-ik napra esik. Tiszteletökre s megengesztelésökre Gredistye községben egy üveg tökmag olajat, egy tányér lisztet, s egy ronggyal bekötött fácskát tesznek a tűzhelyre. Ez istennők a szláv «Rusálikkal» látszanak meg egyezni, mert ezek szintén védik a gyermekeket, de ártanak ezeknek, ha meg nem engesztelik.

Nagy szerepet játszik az oláh mythosban a kigyó. A szláv a kigyót, sárkányt «Zmija»-nak nevezi, a mi mérget is jelent. A dr. Herrmann Antal által közölt s több, gyűjteményemben levő balladában a leány a kigyó farkából csepegő méreggel mérgezi meg kedvesét. A sárkány és kigyó

* KRAUS *Südslaven*.

képzetét az oláh mythos annyira összezavarja, hogy eddig e kettőnek képzetét tisztán elkülöníteni nem voltam képes. Minden oláh háznak megvan a maga szerencse-kigyója, melynek elpusztulása rosszat, halált jelent. E hit megvan a szlávoknál is.¹

A szláv és oláh mythos abban is megegyezik, hogy hisz bizonyos rossz napokban, rossz órában (časul hel slabu). Rossz napok a péntek, kedd és szerda mindkét népnél, mely napokon szőni, fonni, varni nem szabad.

Egy igen érdekes, de már kihaló félben levő népszokás dívik Hunyadmegye egyes vidékein (Kersetz, Dobra, Dilsa). Ugyanis szárazság alkalmával egy 10—14 éves, galyakkal s virágokkal feldíszített leány járja be énekelve s tánczolva a falut. E leányt a falu népe kíséri, vén asszonyok vízzel öntik le, miközben esőidéző varázsigéket énekelnek. Egy ily varázsige így hangzik:

Eső, eső megessen,
Főtől sarkig nedvesítsen,
Sarkadból a földbe menjen,
A földből a forrásokba,
Szárász földnek pusztulása,
Eső, eső megessen. (Kersetz község.)

Egy ily varázsigét találunk Moldován Gergelynél is

Szárazság ellen (De secetă).

«Luga, luga Pepeluga! Bujj ki a te csuklyádból, hágj fel az égbe. — Szárazság elfusson . . . vedd az ég tartóit, nyisd ki a kapukat, hogy hulljanak az esők, mint az ár, minden kertre, hogy nőjjenek a vetemények, a káposzta s minden más növény.»²

Az így felöltözött leányt Papalugának nevezik, mely szónak már ethymonja is bizonyítja, hogy itt egy szlávból átvett szokással van dolgunk. A szlávoknál a pepel, oroszoknál pepela annyit jelent mint: esprit follet des ancieus, szerbeknél pepeljuba, pepeljusa: Cendrillon, espece de serpent (Zmija) loup garou-t, Wehrwolf-ot jelent.³ Tény, hogy e szokás megvan a szlávoknál is, hol a levelekbe burkolt leánynak vízzel való leöntése az elemeket megfélemező hatásúnak tartatik, de arra is szolgál, hogy az égi asszonyok esőt adjanak. Ez ünnepélynek a keleti szlávoknál bachanalicus, sőt chtonicus jellegük volt.⁴

¹ KRAUS *Südlaven*.

² MOLDOVÁN G. *A román nép varázsköltészete* az «Erdélyi Múzeum-Egylet» kiadványaiban. V. kötet, II. füzet.

³ CIHAC *Dictionaire Daco-Romane*.

⁴ THIELE *Religionsgeschichte* pag. 207.

E mythicus képzetek alkotják az oláh néplélek fővonásait. Jelentésem szűk keretében csak futólagos képét adhattam ezeknek, de hisz célom nem is lehetett terjedelmes kimerítő tárgyalás, hanem csak a rámutatás, eszméltetés. Egyrészt óvni akartam azokat, kik még mindig a rómaiság álomképeit hajhászszák, másrészt rámutatni akartam azon — bár részben nominalis — egyezésre, melylyel az oláh népismével foglalkozó ethnologusnak és mythologusnak számolnia kell, ha helyes úton akar haladni.

III.

Kapcsolatban e mythosi vonásokkal, foglalkozom ama temetési dalokkal, melyeket ez év nyarán Sztrigy-Szentgyörgyön gyűjtöttem. E dalok kiveszőfélben vannak, valamint a szokás is, melyhez fűződnek csak úgy lappang a nép között. Colinda a neve ezeknek is, mint a karácsonyi daloknak, de tulajdonkép temetési dalok, legendák. Sajátos mythicus világot tárnak ezek elénk, mintegy érezzük egy, a keresztyén-ségtől független világnézetet lehét. Mostani alakjukban azonban igen bajos volna a keresztyénség jegeztítő hatása alatt megváltozott ősi elemeket kimutatni.

Következőkben egy pár ily dalt mutatok be lehetőleg költői alakban, de nem az eredetiség rovására. Foszlányos, szakadozott, sok helyt zökkenő e versek alakja, a mi egyrészt talán régiségöket bizonyítja, másrészt a gyakori használat útján beléjük jutott toldások vagy egyes képzetek kiesésének tulajdonítható.

Azt mesélik, azt hallottam:
 Hogy a halál falunkban van,
 Kapuinkat rendre járja
 S be-be tekint házainkba.
 De sehol sem lelte nyugtát,
 Mig eléri Fika házát.
 «Jere ki a házból, Fika!» —
 Az ablakból így szólítja:
 «Halál, ha én veled mennék
 Szülőimtől búcsut vennék;
 Pedig ők jól bántak velem
 És ápoltak szeretetben.»
 Ismét szólítja a halál:
 «Jere Fika ne bucsuzzál!» —
 «Halál, ha én veled mennék,
 Testvéreimtől elválnék,
 Pedig ők szerettek engem
 S békességben éltek velem.»
 «Jere Fika ne habozzál!» —
 Ismét szólítja a halál. —

«Halál, ha én veled mennék,
Az ifjaktól messze lennék,
Pedig velők jól mulattam
A kapuban, fonokában».

A megszemélyesített halál ősi perceptio, de az oláh népköltészetben ritkán fordul elő.* E dal kétségkívül járvány alkalmával keletkezett s leányok szokták énekelni elhalt barátnőjük halotti szobája ablakánál.

Igen szép, naiv s népies felfogást tüntet fel a következő, Krisztus-vagy Mária-legendának nevezhető colinda.** Érdekes e colinda már azért is, mert feltűnteti, mily sajátos önkénynyel ülteti át a nép a bibliai eseményeket saját eszmekörébe, sőt általa ismert helyre. Így nem csodálhatjuk, ha a nép a keresztyénség képviselőiből hősöket csinál, a keresztyénség lényeges eseményeit saját világnézetén átszűrve átalakítja, sőt saját szülőföldjére átülteti, alkotva a keresztyénség alakjaiból, lelkével inkább összenőtt tradicionális hősöket. Ez a transformatio (*áthasználásnak* nevezhetnők) a néplélekben folytonos s e vonások kimutatása nem mindig vall mythologizáló hajlamra.

A legenda következő. Adom az eredetinek teljesen megfelelő alakban. Alakja töredezett, rímei hiányosak, de épen ezért e legendát igen réginek tartom.

Krisztus-legenda.

(Sztrigy-Szentgyörgy.)

Született és nőtt,
Fiu atya nélkül
Jó anyától csupán,
Szép csillagsugárnál.
Ma a világra jött,
Csak egy hónapig nőtt,
S ifiuvá lett.
Mikor kicsiny volt,
Három hónapos,
Messze, messze ment.
Angyali gyermek!
De az édes anyja,
Majd meghalt utána.
Csodálkoztok sokan,
Mit gondolt magában?

* A járválynak külön szelleme is van az oláhoknál a Cioma, tulajdonképen cholerát jelent, de más járványt is képzel alatta a nép. E szellemet csak úgy lehet megengesztelni, elűzni, ha hét asszony hét nap alatt egy ruhát megfon, megszó, összevarr s ezt egy csóvára feltéve a határra kiállítja. (Nagy-Rápolt, Al-Gyógy, Dilsa, Kersetz stb. közösségeiben följegyezve.)

** Ünnepi dal. Dicsőítő vagy gyászdal.

Mi is lett belőle?
 Fekete felhőske.
 És beereszkedett
 Dunának vizébe.
 Gyorsan át is kelt,
 Nem látta az árját,
 Csak kis fiacskáját.
 Angyali gyermek!
 És nagy bánatában
 Mit gondolt magában?
 Mi is lett belőle?
 Buszujok szent füve.*
 Királynak kertjében
 Nőtt és virágzott.
 A hány ember elment,
 Virágot szakasztott.
 Csak a kis fiucska
 Egyet sem szakasztott.
 De az édes anya
 Majd meghalt utána.
 Kérdezték is sokan
 Mi van szándékában?
 Angyali gyermek!
 Anyja talpra ugrott,
 Fel az égre szállott.
 Napnak sugarára,
 A legjáratosbra.
 Király ablaka,
 Nap süt reája,
 Napnak sugara
 Beszállott rajta
 És kis fiacskáját
 Rögtön meglátta.
 Ott ült az asztalnál,
 Urakkal beszélve,
 Poharakat töltve,
 Kardjával suhintott
 Asztal közepére
 Nagy keresztet vágott.
 Angyali gyermek!

A következő colinda a világteremtésről szól. Elején a világteremtést Krisztusnak tulajdonítja, később Istennek. A nép ilyenmű eszméizavara igen fontos tény az ethnologusra nézve. A nép vallásos eszméi általában igen zavarosak, hisz neki, különösen ezelőtt, hinni és nem tudni volt kötelessége. E ténynek köszönhetjük, hogy a nép nemcsak a keresztyénség alakjait téveszté össze, hanem természetesen ez alakokkal összezavarta, azonosította saját tradicionális hőseit is.

* Bazsalikom. E növény tehát Máriát magát jelképezi. Maig is szentnek tartatik; az oláhok par excellence szent virága.

A világteremtés.

Holnap szent karácsony napja,
 Megszületett az Úr fia.
 S három éjjel mit végzett ?
 Megteremté az eget.
 S három nappal mit végzett ?
 Megteremté a földet,
 S fölé nyújtá az eget.
 A mint nyújtá, észrevette,
 Hogy nem ér el mindenfele.
 Ezért nagy volt bánata,
 És balkezét megrázta,
 Balkezéről két gyűrűje
 Lehullott a puszta földre.
 Két gyűrűből, puszta földön
 Két angyal született rögtön ;
 Ezek villámokat szórtak
 S föl az égre kiáltottak.
 Isten akarátja beteljesedett
 És ismét elkezdé nyújtani az eget.
 A mint nyújtá észrevette,
 Hogy elér az mindenfele.
 Nagy volt öröme,
 Felnézett az égre,
 A nap sugárzott,
 Csillag ragyogott,
 A hold elbújt erdő mélyre
 S bámulva nézett az égre.

Egy másik ily legenda, melyet Szent János-legendájának nevezhetnénk, szintén foglalkozik a világteremtéssel. Tartalma következő:

Egy szürke ökör szökdécsel az égen Krisztus képében. A királynak tudtára adják ezt, lovára ül s elmegy az ökörhöz. Az ökör kéri, ne siessen őt megölni, mert ő nem az, a minek látszik, hanem Szent János, ki eljött, hogy a földnek és égnek nevet adjon. Mikor Isten (király) kérdőre vonja, hogy miért nem jött ebédre, Szent János így meglepetti magát:

Azért nem jöttem,
 Nem is jöhettém,
 Mert a fényes napnak
 Kilencz hajója
 Beesett az árba.
 Egyikből kinőtt
 A fényes nap képe
 És felment az égre
 Messze fényeskedve
 A király kertjébe.
 A másikkól lett
 A fényes hold képe
 És felment az égre
 Messze fényeskedve
 A király kertjébe.

Igy lett a harmadik hajóból a sok csillag, a negyedikből a Lucafer,* de itt megszakad a legenda.

Messze vinne ezen, épen töredékességük miatt régieknek nevezhető, csak az ethnologist érdeklő, nem mindig költői becszel bíró s csak az eredetiség rovására csiszolható verselményeket mind felsorolni; meg kell elégednem avval, ha némi figyelmet gerjeszthettem irántuk. Hogy a christianismus mezében itt ősi mythicus elemekkel is találkozunk, az e pár mutatványból is kitűnik. Miért is ütné Krisztus, ki három hónapos, pallosával az asztalra? Miért képzeli a nép Szent Jánost szürke ökörnek? Miért megy Szűz Mária a Dunán át? Mi köze Krisztusnak, de épen Szent Jánosnak a világ teremtéséhez? Mind oly kérdések, melyekkel tüzetesebben kell foglalkoznunk.

Meg vagyok győződve, hogy az ily fajta colindákat az oláh mythologus nem nélkülözheti, azért is ezek gyűjtésére nagy gondot kell fordítanunk.

IV.

De hagyjuk most el az oláh népköltészet e sűrű fátyol borított tereit, s mintegy megpihenőül térjünk át e költészet egy más, ha nem is éleztől ragyogó, de sok humorral tele fajára, az úgynevezett néptalányokra. Gyűjtéseimet már régen kiterjesztettem ezekre is s úgy találtam, hogy kevés nép dicsekedhetik annyi néptalánynyal, mint az oláh; a mi, nézetem szerint, gondolkodásra, élénk eszmemenetre, szóval a mindennapi fölé emelkedő szellemi képességre mutat. Gyűjteményemben több mint 60 ily néptalány van. Ide igtatok egynehányat, idei gyűjtéseimből:

Van egy tehenem,
Lajtorjával megfejem,
Az országgal megosztom. (Ég.)

Az égnek állat, állatbőr képze, több más népnél is megvan. A lajtorja a szivárvány, melyhez, úgy látszik e népnél is, a vízfelszívás képze tapad.

Elmegy messze, messze, messze,
Kocsi s lóra nincs szüksége. (Gondolat.)

Falun átmege, nem kérdezik
És a kutyák nem kergetik. (Szél.)

Nincsen apja, nincsen anyja,
Mégis elmegy a fonóba. (Pletyka, szóbeszéd.)

Átmege a Sztrigyen s nem zörög. (Holdvilág.)

* Esthajnali csillag.

Egy értekezésben az e fajta néptalányokat bölcselkedő néptalányoknak neveztem s talán joggal, mert ezek mélyebb gondolkozás eredményei. E négy utóbbi talány például a lényegtelenet igyekszik a maga módja szerint magyarázni.

Felmásztam a hegyre,
Utakat keresve.
De elvesztém a kulcsokat,
A melyekkel megkerüljem
A világokat. (Ködös idő—kulcsok a szemek.)

Van egy lapos pogácsám,
Eresz alatt függ. (Hold.)

Nap fut tőle,
Hold a szeme. (Éjtszaka.)

Kiált a bogár a rétről,
Hogy őrizd meg a csirkéktől,
A kutyáktól nem fél. (Földi giliszta.)

Hosszú, széles gyűrű néha,
Teste pánttal van vasalva. (Kigjó.)

Van egy ökröm, lyukba bújik,
De a szarva mégis látszik. (Fúró.)

Hegyes fa, de még sem fa,
Körme van és nem macska. (Tüske.)

Mi nincs se künn, se benn? (Ablak.)

Van két arany gomolyagom;
Ide s tova hányogatom. (Szemek.)

Zsíros szíjj buvik a földbe. (Kigjó.)

Van egy kutyám. Megfogom a farkát
S ütöm vele a hátát. (Tiló.)

Mi áll a hegyen egy lábon? (Gomba.)

Az ember csak nézi, lesi,
Felszáll, elfut... Biz' az senmi. (Szikra.)

Mincsi, Plincsi¹ völgyben fekszik,
Holdu, Boldu² leskelődik. (Kecske... farkas.)

Van két aranygombom,
A hova kell, oda dobom. (Szemek.)

Kettő áll, kettő verekszik,
Egymást agyba, főbe verik. (Cséphadarók.)

Hová Voján³ lefekszik,
Nem nő a fű egy évig. (Tűz.)

¹ ² Nem fordítható.

³ Vojan mythicus alak lehet?

Tányérba nem teszik,
Enni, meg nem eszik,
Mégis olyan édes. (Álom.)

Mikor én vagyok, fivérem nincs;
Ha ő eljön, én elmegyek,
Halálával megszületek. (Nap és éjjel változása.)

Tehát az oláh nép az éjet és napot fivéreknek is képzei. Ez igen becses adat a mythologus kezében s bizonyítja, mennyire fontos minden bármilyen csekély adat, mert felette lényeges felvilágosítást adhat olyanról, a mit évek óta hiába keresünk.

A számtalányokban is bővelkedik a nép. Ilyen :

Mi a kettő? Szemek.
Mi a három? Háromágú vasvilla.
Mi a négy? Négy kerék a szekeren.
Mi az öt? Öt ujj a kezen.
Mi a hat? Hat lyuk a tilinkón.
Mi a hét? A bizony hét leány a szobában. Be ne nyújtsd a kezéd! mert levágva húzod ki.

Fontosnak tartottam és tartom ezeknek gyűjtését, mert nézetem szerint, ezek alkotják a nép tudásának, a világról tett észleleteinek összeségét. Könyvtára ez a népnek, melyben észleletei, rendszerint a humor szitáján átszűrődve, vannak följegyezve.

Az oláh népnek kedvelt mulatsága a találgatás. Gyakran voltam tanúja ily találgató párbeszédeknek s örömmel néztem ama szellemi erőlködést, melyre egyik-másik ügyesebb kérdező kevésbbé gyors felfogású társát kényszeríté.

Egy Nagy-Muncselen (Erdőhátság) följegyzett népmese szerint az Isten is ily találós mesével főzte le az ördögöt.

A mese következő. Inát fát vág az erdőn. Ezalatt felesége otthon gyermeket szül. Ináthoz szegődik az ördög* s kéri: adná neki azt, a mi otthon van, de ő (Inát) nem tud róla semmit. Inát, hogy meneküljön tőle, jóhiszeműleg neki igéri azt, de szörnyülködve tudja meg, hogy fiát adta az ördögnek. Ekkor az Istenhez folyamodik segítségért, kérve őt: ragadná ki fiát az ördög körmei közül. Isten megjelenik s vigasztalja Inátot, mondván: hogy bízsa csak reá a dolgot, elbánik ő az ördöggel. Isten elbúvik az Inát házába. Az ördög megjelenik az ablaknál s kéri a fiút. Isten azt válaszolja neki, hogy addig bizony nem kapja meg a fiút, míg kérdéseire nem válaszol. Az ördög rááll s a következő párbeszéd fejlődik ki köztük:

* Erdőhátságon «sotia»-nak (szotyának) nevezi a nép az ördögöt. Lenn a völgyben az ördög neve «dracu». Petrozsény vidékén «naibă»-nak is nevezik.

Isten: Találd, találd ki, mi az egy?
 Ördög: Egy koszorú a szűz fején.
 Isten: Találd, találd ki, mi a kettő?
 Ördög: Ember két szemmel jól lát.
 Isten: Találd, találd ki, mi a három?
 Ördög: Ház, három oszlopon jól nyugszik.
 Isten: Találd, találd ki, mi a négy?
 Ördög: Négy kerék a szekeren jól forog.
 Isten: Találd, találd ki, mi az öt?
 Ördög: Ember öt ujjal a kezén, jól dolgozik.
 Isten: Találd, találd ki, mi a hat?
 Ördög: Eke hat ökörrrel jól szánt.
 Isten: Találd, találd ki, mi a hét?

E kérdésre az ördög el kezd gondolkozni s gondolkozik hét nap és hét éjszaka. Ekkor nem lévén képes a 7-est megfejteni, oly dühbe jön, hogy megpukkad. Más versio szerint, az ördög már a «három» kérdésénél észreveszi, hogy Isten van a házban s a Szent-Háromság jut eszébe. Elszalad és megpukkad.

E talányból magyarázható meg az e vidéken adás-vevésnél, alkunál dívó közmondás, melyet a vevő használ, ha a vásárlási összegben 7 fordul elő (7, 77, 17) s ő nem akarja e hetes összeget megadni. A közmondás magyar fordításban: «Hja barátom (Frate), a hetessel még az ördög sem volt tisztában»; vagy: «Hja barátom, a hetest még az ördög sem tudta megfejteni.» (Add ide 5-ért, 50-ért, 65-ért stb.)

V.

Ez év nyarán, Petrozsény és Haró vidékén, következő három, érdekes költemény birtokába jutottam. Az uralkodó motívum ezekben a megrontás, s átvezetnek minket az oláh népszellem egy újabb, talán legősibb nyilatkozatához, az úgynevezett varázsköltészethez. Mielőtt evvel bővebben foglalkoznám, álljon itt e három költemény.

Bánátusi piros alma

Bánátusi piros alma!
 Nékem adták vacsorára.
 Vacsorakor részeg voltam,
 S varázsszert meg is ittam.
 Meg is ittam — megrontottak,
 Hogy rózsámra ne gondoljak.
 Elfeledném, de nem tudom,
 Ott ég csókja az ajkomon.
 Oly édes csók, mint a szőlő,
 Kővér, rozsdás, korán érő.
 Az a kéz, mely almát adott
 Legyen örökre átkozott.
 Koporsóját szeg ne csukja,
 — Sirjában ne legyen nyugta. (Petrozsény.)

Nád inog

Nád inog a Maros szélén,
 Szeretőmet nem szeretem,
 Nem szeretem, megrontották,
 Máshoz járni tanították.
 De hadd rontsák — rajta lelkük
 Ugyis egymáséi leszünk.
 Hisz fejről haját vágtam,
 Bal lábammal eltapostam
 S a Duna vizébe dobtam.
 Duna vize völgybe szalad,
 Ifju így ne legyen nyugtad:
 Se éjjeled, se nappalod,
 Míg kapumat meg nem látod.
 Ne is kaszálj, ne is kapálj,
 Ejjel, nappal étlen fussál.
 Ajkad csók után epedjen
 A míg viszont nem látsz engem. (Haró.)

Erdőszélen

Erdőszélen virágos rét,
 Juon vigan szántja földjét.
 Vigan hajtja egy pár ökrét,
 S dallal várja szeretőjét.
 Jön ebédvel Liana,
 Juon nevetve szólítja:
 «Jere rózsám ebédeljünk
 S ebéd után ölelkezzünk.»
 «Nem jöttem én ebédelni,
 Nem is veled ölelkezni,
 De jöttem, hogy elmeséljem:
 Hogy anyád mit mondott nékem.
 «Elmondta, hogy göröngyöt vesz,
 Hozzá tudja Isten mit tesz,
 Varázsszert kever belőle
 S neked tálalja fel estve,
 Hogy elhagyj engem örökre.»
 «Ne add, rózsám, fejed búnak,
 Mert én bizony el nem hagylak.
 Csak ha megszámitja anyám:
 Hány levél zörög a fűzfán,
 És a réten * hány fűszál van,
 S hány buzaszál tíz határban.
 Talán akkor . . . s még akkor sem,
 Ha jegenye diót terem,
 A juharfa édes almát,
 Paradicsom piros rózsát,
 Talán akkor . . . még akkor sem,
 Ha nem akkor . . . sohasem.» (Livazeny.)

* Határnév. Rétek, mezőt jelent.

Az ilyfaja, megvarázslást, elbűvölést, megrontást, az oláh fármecnek nevezi. Megszámíthatlanok azon bűvös-bajos szerek, melyeket az oláh szerelemre gyulasztásra, szerető elcsalására, szerelmestől elválasztásra stb. használ. Az e célra használt szerek: Fácska a kutyamarta kertelésből. (A kertelés azon helyéről, a hol két kutya összemarakodott.) Forgács a kapufélfából. Pántlika a szerető gallérjából, mely pántlikából a leány gyertyát csinál s ennek lángja odacsalja a hűtlen kedvest vagy óhajtott ifjút. Titkon ellopott virág. Titkon levágott haj. Ágy alatti főveny. Föld, dühödt farkas lábnyomából. A leány saját körméből egy darabot levág, azt az ifjú eledelébe teszi s ez beleszeret. Ha az ifjú egy még új tübe, a háta megett fűzi be a szálát s e tüvel megszúrja a lány kezét, ez azonnal az ifjúba szeretet. Az ifjú, ha a lányt maga iránt szerelemre akarja gyulasztani: vesz két almát oltoványról, ezeket 9-szer megforgatja (kézből kézbe) lába körül s e szavakat mondja: «Valamint én most nem tudok járni, úgy ő (a leány) ne tudjon járni szerelmem nélkül». Föld egy ifjú leány sírhantjáról az ételbe téve, szerelemre gerjeszt. Téglá, régi kő megtörve s ételbe szórva feledtet stb. stb.

A fármec szó ЧИРАС szerint a görög φαρμακευον = megmérgezni, φαρμακί = mérég szóból ered, s értelme a mai oláhban is megfelel eredetének, mert megigézést, megbűvölést, megboszorkányozást, megrontást jelent.*

A varázslat kifejezésére azonban van az oláhnak egy másik szava is s ez a vráji (vrezsi) szó, mely az ó-szláv: vřaža = divinatio, incantatio-ból ered s megvan a többi szláv népeknél is, «magia» értelemben. E szónak értelme, az oláh népnél nem azonos az előbbiével; e két szó közt különbséget kell tennünk s e célra tisztában kell lennünk a varázslat (jó vagy rossz irányban jelentkezzék az) definitiójával.

Nézetem szerint a varázslat nem egyéb mint azon mód, melylyel bizonyos szerek vagy szavak (elodázó átkok) által az emberre nézve jó vagy rossz hatást vagyunk képesek előidézni.

Ha ez áll, akkor kitűnik, hogy a fármec által kívánt hatás — rossz (vagy legalább kierőszakolt, negatív); a vrájie vagy vráiture hatása pedig jó, a mennyiben gyógyításra, elvarázsolásra, a rossznak kiűzésére, megfékezésére irányul.

A fármeceturánál a használt szerek hatásától várja a nép az eredményt s a varázsigét pedig ritkán használja és akkor is csak a várt hatás értelmezésére; míg a vrájia-nál a szerek mellékesek, hanem igenis fontos a varázsigé.

* Csak átvitt értelemben. A boldogságnak, szerelemnek, egyetértésnek megmérgezését fejezi ki. (De a mérgesnek, megrontónak képzelt szer mindig szerepel.)

Az oláh nem használja e kifejezést «l'o vrăjit» megvarázsolta stb., hanem «l'o fărmeceat» = megigézte, megbűvölte, megrontotta. A kuruzsló-nőt vrăjitora, a kuruzslót vrăjitorul-nak nevezi a nép; a fărmece-ot űző egyénekre azonban nincs külön elnevezése.

Az oláh varázsköltéssel tüzetesen foglalkozott Moldován Gergely s igekezik a varázsköltészet eredetét megállapítani.* Fejtegetéseivel nem érthetek mindenben egyet. Moldován a szó hatalmának tulajdonítja a varázslat keletkeztét. Nézetem szerint a szó (mint hang) nem elég a varázslat mint gonoszűző erő hatalmának megfejtésére. Hisz a varázsló — kuruzsló — nő nem kiabál! Tudom, hogy némely vad törzs az esőt, zivatart, hold- és napfogyatkozást kiáltásokkal igyekszik elűzni; de itt nem a szóhangban rejlik a hatalom, — mert hisz akkor bármely kiáltás hatásos volna, — hanem a szokás által szentesített s varázserővel bíró vagy ilyenell felruházott rhythmicus igében s ez ige vagy phrasis által kifejezett *átokban*. Mert valamint az imádságnak, csak általánosan elfogadott alakjában tulajdoníttatik engesztelő stb. erő, így az elodázó, elvarázsló, kiűző, gyógyító szó csak bizonyos megállapított phrasis alakjában bír a tőle kívánt erővel. *Ez erőt pedig, véleményem szerint, a phrasis-ban kifejezett átok képviseli* s csak ez adhatja pszichologiai magyarázatát a kuruzslás és varázslatnak. Igaz tehát, hogy a szóban rejlik az erő, de nem bármely szóban, hanem csak bizonyos, a szokás által szentesített, az ellenséges erő tulajdonságait, létét ellensúlyozó, megsemmisítő, a kultus vagy mythos által bizonyos erővel felruházott szóban. — Érdekes kutatónk össze is zavarja több helyen a szó és a hang hatalmát, mert midőn azt mondja: «Így a feléje közeledő veszedelmes állatra rákiáltott s az menekült az ember elől», csak nem képzei, hogy a «veszedelmes állat», pl. oroszlán, tigris a szó hatalma elől menekül? de igenis lehetséges, hogy a szokatlan hang vagy zaj elriasztotta. A mi pedig a vadak azon szokását illeti, hogy a meglepő természetüneményeket kiáltásokkal igyekeznek elodázni, itt is nem a szó (értem a tagolt hangokat, phrasisokat) hatalmában való hit, hanem a hang (kiáltás által okozott zaj) elijesztő hatásában való bizalom adja e szokás magyarázatát. Hogy ilyfajta elodázó hatalomban való hithez semmi köze nincs a szónak, bizonyítja az a tény is, hogy némely vad népek kutyákat uszítanak a fogyatkozó hold ellen, azok ugatásától várva a kívánt hatást. Alább így folytatja fejtegetéseit Moldován Gergely: «Ott van már a szó hatalma: «Legyen világosság» és lett világosság».** Ugyan kérem csak nem szorúlt reá az Isten a szóra,

* MOLDOVÁN G.: *A varázsköltés a románoknál*, «Múzeum-Egylet» kiadványai V. kötet, I. és II. füzet.

** MOLDOVÁN G.: *A varázsköltés a románoknál* 12. lap. «Múzeum-Egylet» kiadványai, V. kötet, II. 1888.

hogy világot teremthessen. A hatalom teremtett, a szó pedig érzékíti számunkra e teremtő hatalmat. És még alább így magyaráz Moldován Gergely: «A kimondott szó, a rossznak fogalma a népek hitében tovább és tovább fejlődött. Jozsue már Izrael fiainak szemei előtt ezeket mondja: «Nap Gibeonban állj meg és hold az Ajalon völgyében». (Jozsue 10. r., 12. v.) És megállta a nap és hold».¹ Ha Moldován Jozsue könyvében két ponttal tovább olvas, ezt találja: «Nem volt a nap oly hosszú sem azelőtt sem azután, engedvén az Úr egy ember szavának és hadakozván Izraelért»² és meggyőződik, hogy a nap és hold nem a kimondott szótól, hanem Isten által Jozsuénak adott hatalom által állott meg.³

Ennyiben foglalkoznom kellett Moldován Gergely ez idevágó dolgozatával.

A varázsigék gyűjtése teszi leginkább próbára a gyűjtő türelmét. Örököskölt szent hagyományai ezek a népnek, melyeknek hangos elmondása veszélyt hoz a kuruzslónőre és családjára. A kuruzslónőt fölfedezni igen könnyű, de ha kívánságunkat előadjuk, először is kinevet és hátat fordít vagy elfut; ha ez utóbbit nem teszi, erősíti, hogy nem tud semmit, míg egy pár kezébe csúsztatott hatos nem hozza meg emlékező tehetségét. A pénzre való kilátás közlékenynyé teszi, de ekkor is érthetetlenül morgogja el a varázsigét, míg nagy későre sokszor órákig tartó rábeszélés és pénzigéret nyelvét is megoldja. Legtöbb esetben azonban se pénz, se rábeszélés nem használ. Ilyenkor célravezető a betegségrszínelés. E módszernek itt elő nem sorolható kellemetlenségei mellett, a legkellemetlenebb az, ha holmi kotyvalékot kell ajkunkig vinni vagy, sokszor a kuruzslónő kezében összemorzszolt, foghagymát kell szájunkban tartani (ha ugyan le nem akarjuk nyelni).

Ez évben következő varázsigéket gyűjtöttem:

Megigézés ellen. (Haró.)

A ki megigézett, pukkadjon meg. A ki nyüvessé tett, pukkadjon meg. Ha nőből jött az igézet, hasadjon meg melle, haljanak meg gyermekei éhen, ha leánytól jött, hulljon ki haja, ha férfitől jött, hasadjon meg (...).

¹ Ugyanott.

² Jozsue könyve 10. rész. 14. vers.

³ Epen ily téves volna e szavakból «Mondá Jozsue egész Izraelnek: Kiáltsatok, mert az Úr nektek adta e várost» azt következtetni, hogy itt Jozsue szavának, vagy a szó hatalmának tulajdonítható Jerichó falainak leomlása. (Jozsue 6. k., 16. r.) Itt a hatalom már a Jozsue szájába adott átok által van képviselve:

... «és átok legyen e városon és minden a mi benne van az Úré legyen ... (Jozsue 6. k., 17. r.)

(Mialatt ez igéket mondja, szenesvizet önt, végül «A hogy a víz a szenet oltja, úgy oltsa a szén az igézetet» szavakat mormolja.)

Émelygés és gyomorfájás ellen. (Mező-Livadia.)

Gyomor, émelygős gyomor, ne émelyegj, ne dagadj. A hogy a kalácsot a tűznél megforgatják, úgy forduljon helyre a gyomor.

(Ezalatt friss vajjal keni a gyomrot.)

Seb ellen. (Petrozsény.)

Veres seb, fekete seb, török seb veszz el, tűnj el, mint az esti harmat, mint a füst, mint a pára, menj el más határba (jar amin, amin) ¹ = úgy legyen. Veres seb, sárga seb, 99-féle seb, veszz el, tűnj el (jar amin, amin) = úgy legyen!

Kelés ellen. (Petrozsény vidéke.)

(Bube dulce.)

Kelés ne kelj, ne érj, visszamenj. Ha kőből vagy (jöttél) menj kőbe, ha bükkfából bükkbe, ha tűzből tűzbe, ha cserből cserbe; meg-repedj, megszáradj, soha meg ne dagadj!

Kék seb ellen. (Petrozsény vidéke.)

Kék seb! Tetőről jöttél, gyökérre szállj, ne kelj meg, visszatérj, cu on bitu de la bire,² cu on bitu, de la helelalt bure.³ Napfelkelte földbe zárjon!

Ragály ellen. (Ponor.)

Éjjeli ragály, nappali ragály, éjféli ragály, 99-féle ragály, ne szúrj, ne nyilalj, ne kelj meg, ne nyilj meg, engem megkímélj!

Seb ellen. (Livazeny.)

Fekete seb, kék seb, ne dagadj, mert nem birlak el, nem ápolhatlak, nem itathatlak. Menj a földbe. Csinálj magadnak ott házat, asztalt. Ne sebezz többet, tűzbe menj, égj el!

Seb ellen. (Nagy-Muncsel.)

Isten segíts! Minden seb vendégeskedik s a kelést nem hívták meg: mérges lett és meghasadt. Úgy legyen.

¹ Ily alakban vissza nem adható. Az «amen»-nek rhythmicus ismétlése.

² Lefordíthatlan.

³ Lefordíthatlan.

Nyilalás ellen. (Batrina.)

Nyilalás! Ne szúrj, ne szúrj, a földbe bújj. A tűz megégessen, láng a kés hegyére vessen és a vasvilla hegyére. Bújj a földbe!

(Földbe szúrt kést és vasvillát használ a kuruzslónő.)

Fejfájás ellen. (Magura.)

Fejfájás* szökj a folyóba,

A fejből a patakba,

S Isten hírével fuss el!

(Kuruzslónő reszelt retket vagy tormát tesz a fájós fejére.)

Vízvár ellen. (Merisor.)

Vízi betegség! Fulj meg! Fuss el! A tizedik határig meg sem állj. Nap szárazszon, hold szikkaszson. Bújj a földbe. Veszsz el örökre.**

(Kuruzslónő paréjgyökéret (*Triticum repens*) tesz háromféle meleg vízbe. A fazekat befedi s a fedőt agyaggal leragasztva, a vizet felfőzi s a betegnek varázsige kísérete mellett beadja.)

VI.

Előbbi fejezetben a varázsköltészet ígéinek, phrasisainak elodázó, megsemmisítő, gyógyító hatalmát a bennök kifejezett átoknak tulajdonítottam. E föltevésem megerősítésére, kifejtésére egy fejezetet kell szentelnem az oláh nép költészetében előforduló átkozódásoknak.

Az emberi lélek elkeseredésében, tehetetlenségének érzetében, imához vagy átokhoz folyamodik.

Az imádság áld, kér, könyörög. Az átok elodáz, ront, megsemmisít. Előbbi a felsőbb hatalomnak (principium) engesztelő, termelő és jóltevő hatását veszi igénybe, utóbbi e hatalomnak büntető, romboló és megtorló erejét kívánja le az égből. A nép pedig, mentől alantasabb fokán áll a kultúrának, annál inkább meg van győződve arról, hogy valamint a felsőbb hatalom az imát meghallgatja, úgy az átkot is végrehajtja.

Az átok a költészetben ismert dolog. Megtaláljuk azt legnagyobb költőinknél is, a legszebb alakban kifejezve. Emberi, az ember lelkével összenőtt valami az átkozódás; a megtört, gyöngye, a sors' csapásai által lesújtott léleknek egyik utolsó menedéke.

* *Cápíe*: ÇIHAC szerint szédülés, zavar a fejben. Mivel e varázsigét fejfájás ellen használják, a kezdő «cáp» kifejezést «fejfájás»-sal fordítom.

** A legtöbb ily varázsigének refrainje: «Az átok fogja meg, az átok gyógyítsa».

Az oláh lyrai és epikai költészetben, mint veres fonal vonúl át az átok. Ez átkok, nem az adóra, nem is a földesúrra vagy köznapi sérelmekre vonatkoznak; motívumaik kizárólag lelki állapotok s legtöbbször a lélek legnemesebb érzelmeit sértő bántalmak ellen irányulnak. Így átkozza az ifjú anyját, ki nem engedi meg, hogy a szeretett lányt elvegye; az ifjú a lányt s ez viszont az ifjút hűtlenségért, csalárdságért; a nő férjét és viszont hűtlenségért stb.

Következőkben egynehány ily átkot van szerencsém bemutatni.

Az ifjú panaszkolja, hogy anyja megátkozta:

Megátkozott anyám engem:
Nyugodalmam soh' se legyen,
Nappal fussak és bolyongjak,
Éjjel hideg kövön háljak,
Hideg ágyam utca legyen
S testem rothadjon tömlőczben.

Egy népmesében az anya így átkozódik: «Adja Isten, szép leányom, hogy három évig ne legyen házad. Szél lengessen, eső megessen, a nap ne vessen». — Ez átok következtében a lányból somfavessző lesz. Később egy királyfi oldja meg az átok varázsát s elveszi a lányt.

Az anya megátkozta fiát. Az átok foganatjaként a kigyó az ifjút óvig megeszi. Az átok így hangzik:

. És átokra nyilott ajka:
Légy örökre megátkozva.
Mindenütt csak veszted úzzön,
Nyugtodat ne leld e földön.
Mikor legkedvesebb élted,
Egyen meg a féreg téged,
De nem féreg, mint a féreg,
Hanem kigyó — száján méreg.

Sajátos vonása az oláh népköltészetnek a mérges kigyó; de rossz szellemként járja át e költészetet az emberevő kigyó, mely a néphit szerint hatalmába is keríti azt, kit az átok neki szánt. Másutt így átkozódik az anya:

Kigyó szopja testedet,
Mint te szoptad mellemet;
Kigyó szívja májadat,
Mint te szívtad karomat.

Igen gyakori a szerelmesek átka. Így átkozza a leány hűtlen kedvesét:

Ha nem szeretsz engemet:
Vas szorítsa testedet.
És a hol a vas szorit,
Rothadjanak tagjaid.
Rossz csontjaid kopogjanak
És nekem világítsanak.

Más versio szerint az ifjú átkozza meg a lányt ugyanezen átokkal, de variálva:

Ha nem szeretsz engemet
 Bánat gyötörje szíved,
 Tűz égesse testedet.
 Ajkaid elszáradjanak,
 Tagjaid elrothadjanak,
 Csak fehér csontod maradjon
 S a korcsmáig világitson,
 Ottan talán vigaszt lelek
 S téged hűtlen elfeledlek.

A lány gyanakszik s így átkozza meg kedvesét:

Ág szárazszsza,
 Föld takarja.
 Hogyha mást szeret
 Soh' se lássa az eget.

A megcsalt lány így átkozza az ifút:

Ha szerettél — és elhagytál
 A töröknél raboskodjál;
 Ha szerettél — és most elmégy
 Adja Isten — száz rabja légy.

Egy népdalban a lány útnak indul, magának férjet keresni. Hogy leendő férjét próbára tegye, magához vesz egy almát, egy gyűrűt s egy koszorút. Megérkezik egy forráshoz s ott három ifjút talál.

Az egyik ifjú az almát kéri. Ezt így átkozza meg:

Szíved úgy rothadjon el
 Mint ez alma keblemben.

A második a gyűrűt kéri. Ennek így felel:

Ujjaid úgy elkopjanak,
 Mint a hogy a gyűrűk vásznak.

Végre a harmadik a koszorút óhajtja s ezt tréfás átokkal így sújtja:

E koszoru — kerted legyen,
 És tömlöczöd — ölelésem.

Hatalmas átokkal sújtja szeretője anyját az ifjú, midőn ezeket mondja:

Istenben ne legyen része,
 Ne jöjjön temetésemre;
 Szeg ne csukja koporsóját,
 Kereszt ne diszitse sírját;
 A keresztet ne csókolja,
 Be se nézzen a siromba;
 Gyertyát ne tartson kezében
 Koporsója — utca legyen.

Általános, sajátos vonása az oláh népköltészetnek a kakuk meg-személyesítése. A szerelmes lány segítségül hívja a kakukot; ettől kérdi meg, hol van szeretője, hány év múlva megy férjhez stb. Így tulajdonítja neki a nép azon sajátságot is, hogy átkozódik. E sajátos vonás abban leli magyarázatát, hogy a jóslatért megkérdezett kakuk a kérdezőnek nem a kívánt választ adja. E kedvezőtlen jóslatot a nép átokszámba veszi.

Így kérdi az ifjú a kakukot, hogy hány év múlva veszi el kedve-sét, a kakuk pedig igen sokszor kiált, a mit az ifjú átoknak vesz, azaz úgy értelmezi hogy «sohasem».

Kérdeztelek — megátkoztál:
Számталanszor kiáltottál,
Megátkoztál keservesen,
Hogy Fika enyém ne legyen.
Enyéimtől elszakadjak
Mint a levelek hullanak.

Egy másik költeményben a kakuk megátkozza a leányt. A kakuk alatt ifjú értendő.

Mint a nap a forrásokat,
Mint harmat a virágokat,
Mint a szél a nedves földet,
Úgy szárazszon a bú téged.

A lány a kakukhoz folyamodik, hogy hűtlen kedvesén boszút álljon.

Kakuk! O átkozd meg őtet!
Hogy ne lásson napot, éjjel,
Ne is gondoljon semmire;
Csak reám és szerelmére.

A kakuk jósol a leánynak, de ez, úgy látszik, nincs megelégedve a jóslattal s a kakukot átkozza meg:

«Mint a hogy rosszul jövendőtél, úgy száradjon el csőröd. Verjen meg a vasárnap. Mikor fészked meleg lesz, akkor üssön a mennykő bele, s mikor fiadat kiköltötted, egyék meg a hollók».

Végül egy az Erdőhátságon följegyzett boszorkányűző átkot közlök. Boszorkányűző átok alig van az oláhban, ez az egyedüli, a mit följegyezhettem.

A hol a vastaghegy
Sinai hegybe megy,
Hol a fű sarjadzik,
Nyolczba is fonódik,
Meg is rozsdásodik,
Ott rothad a földön
Senki sem kaszálja:
Oda menj, boszorka.

Mythicus gonosz hely lehet ez. (Pokol ?) Másutt is van említés téve egy olyan országról «Honnan a szél is visszatér» — «A hol még a tűz sem lángol».

A «blastem»=átok szó görög eredetű (*βλαστιμα, βλαοτεμω, βλασ-φεμω* szavaktól ered). Ismét az oláh népszellem egy sajátos vonása, idegen szó által jelezve. A szó eredete önkénytelenül is arról győz meg, hogy az átok ily gyakori előfordulásának forrását a Balkánon keressük. Hiszem, hogy e kérdés kritikai s összehasonlító tanulmányozása, úgy az etnologust mint historicust becses eredményekre vezetheti.

* * *

Ez évben gyűjtött néhány mesével, népies gyógyszerrel, boszorkányregével és népszokással kellene még beszámolnom; de részint ezek csekély száma, részint az a körülmény, hogy hosszas betegségem miatt ezeket föl nem dolgozhattam, kényszerít, hogy ezeknek csak fölemlítésére szorítkozzam. Idegenszerűségük miatt fárasztó adataim elősorolásának s talán hosszadalmas fejtegetéseimnek szíves meghallgatását megköszönve, munkálkodásomat a tisztelt Társaság mélyen tisztelt elnökének és tagjainak további jóakaró figyelmébe ajánlva, befejezem jelentésemet.

Déva, 1889.

ZMÁJ-JOVANOVICS JÁNOS.

HADZSICS ANTALTÓL.

(FEOLYVASTATOTT 1889 MÁJUS 29-IKÉN.)

A Kisfaludy-Társaság részéről azt az igen megtisztelő megbízatást nyertem, hogy JOVANOVICS JÁNOS tagtársunk írói föllépésének negyvenedik évfordulója alkalmából ismertessem meg a magyar közönséget a legjelesebb most élő szerb lírikus költő életével és irodalmi működésével.

A midőn e reám nézve igen becses megbízatásnak a legnagyobb készséggel megfelelni kedves kötelességemnek tartanám, legyen szabad fölemlítenem, hogy én ezt a legnagyobb örömmel, igaz gyönyörérettel teszem, mivel ez által szerencsém van e díszes társaságban egy valódi költőt mutatni be, a ki egész életén át költő maradt; kiben megtestesül mindaz, a mi a szerb faj szellemét és természetét jellemzi; kiben mintegy tetőződik a szerb költészet félszázados küzdelmének legfőbb vívmánya: a nemzeti és művészeti irány teljes összeolvadása, és a ki a magyar és szerb nép közt testvéries szeretet s a közös érdeken alapuló egyetértés lelkes hirdetője, fenkölt szellemű bajnoka.

Hogy JOVANOVICS JÁNOS pályatársunknak a magyar és szerb nemzet között a régi jó baráti viszony helyreállítására irányult fáradozásait siker koronázta: fényes tanúbizonysága ennek ama nagy, napról-napra öregbedő szeretet, melyet a szerb közönség apraja-nagyja a szerb nyelvre fordított, szebbnél szebb magyar irodalmi termékek iránt tanúsít, s mely szeretet áldásos befolyása új virágzásra hajtja majd a szent béke és testvéri egyetértésnek már-már hervadozó zöld olajágát. Ennek illatos árnya alatt az együttélés és a közös szenvedés keresztstüze által rokonszelleművé és érzésűvé vált magyar és szerb nép baráti kezét fogván, egyesült erővel hivatván édes hazánk üdve és dicsőségére, java és boldogságára tovább fejleszteni az alkotmányos szabadság és a valódi szabadelvű haladás nagy munkáját, mind szellemi, mind anyagi irányban; fényes tanúbizonysága ennek a Kisfaludy-Társaság, mely egyik magasztos feladatának magas-

latára emelkedett, midőn az ünnepelt költő érzelmrokonító irodalmi működése teljes méltánylását s annak nyilvános ülésben leendő megünnepelését jó indulattal és készséggel elhatározta, s ez alkalommal a vilálgalkotó, országfentartó testvérszeretet zászlaját tűzte ki a szépnék, jónak és igaznak szentelt díszes hajlékára.

Midőn a Kisfaludy-Társaság ez által a názáretbeli világújraalkotó szeretettanát fennen hirdeti s a valódi magyar hazafias érzés hullámveréseinek engedve, szeretett közös hazánk jól felfogott érdekében a magyar és szerb nemzet mai napon nyilvánuló kölcsönös testvéri szeretetének és tiszteletének magasztos ünnepét üli meg: csak az ízlés és nyelv megújítója s a magyar újkori műveltség megalapítója, a lánglelkű KAZINCZY FERENCZ nyomdokain indul, ki MUSICZKY koszorúszerb költőhöz írt egyik levelében, mint igaz és jó hazafi, ki a haza szent ügyét nem üres szavakkal, hanem tettel s jó szívvel szolgálta, ekkép nyilatkozik: «Az én Patriotismusom nem ellenkezik a Cosmopolitismussal, s midőn a magyar nyelvnek virágzását óhajtom, midőn azt, a mennyire tőlem kitelik, elősegíteni igyekszem, nem könyörgök azért az egeknek, hogy más nyelveknek károkkal virágozzék az én nyelvem, nevezetesen nem könyörgök azért, hogy az a nyelv ne boldoguljon, a melyen az Azan Aga mennyei szépsépi Elegiája énekeltetett. (Én azt GÖTHÉnek költeményei közül magyarra is fordítottam.) Néhány próbáit ismerem dalaitoknak, azok mind igen édesek, mind Musák által sugallottak... Vedd berekesztésül vallásomat: az igazság minden nemzettel, minden felekezettel közös s a Jók és Bölcsék fellelik egymást különböző feleken is. Jaj annak a nyomorútnak, kinek szemei felakadnak a ruhán és a hangzaton. Szeressük egymást, tisztelt férfiu, mert érezzük, hogy az igazság gyermekei vagyunk.»

JOVÁNOVICS, ki a magyar és szerb nép közötti szellemi kapocs megszilárdítására s testvéries egyesülésére irányult jó indulatú irodalmi működésének oly sok fényes jelét adta: valóban oly költő, ki életét a szív legnemesebb eszményeinek szenteli. Költő szívének boldog érzet: élénken színezní eszményképeit. Szeplőtlen szívvilága buzog mindazért, a mi szép és igaz. Szíve az emberiség legmagasabb érdekeiért dobog. Szelleme az élet és világ, az ember és a természet örök harmoniájának magasságába emelkedik s ott találja gyönyörét és abban keresi hivatását, hogy minket is fölemeljen magával.

* * *

Midőn JOVÁNOVICS az írói pályára lépett, a szerb költészet még sehogy sem tudott felszabadulni a régi klasszikus és német romantikus iskola befolyásának lidércnyomása alól. Ő ez iskolák egyikéhez sem szegődött, hanem fönnen hirdetvén a képzelem szabadságát s a nemzeti

elem alakító erejét, hadat izent a cifra szavakkal, a hangzatosság és rímek üres csengésével való mesterkedésnek, a szerb lira feszes szónoklati hangjának, s megmutatta, mint lehet a gondolat és érzelem egyszerű nyelvél nagy hatást tenni a költészetben.

Közvetlenül a népeletből vevén mind a sugallatot, mind a tárgyat, műveinek megszerezte ez által azon eleven örökzöld színezetet, mely a szabad természetben nőtt virágokat az üvegháziaktól oly annyira megkülönbözteti, s egyszersmind megmutatta azt is, mint lehet a költészetben a népköltészet különböző forrásait művészi diadallal egyesíteni.

JOVANOVIĆS lantján megzendültek egyszerre a szerb népdalok és népköltemények viszhangjai. Ő e részben az úttörő RADICSEVIĆS BRÁNKÓ költői nyomdokain indult, ki a nemzeti iránynak a népi elem fejlesztése által új lendületet adott a szerb költészetben.

Törekvései a nép-nemzeti irányt teljes diadalra juttatták s ekkép JOVANOVIĆSNAK kiváló része volt abban a nagy küzdelemben, mely ujjá szülte a szerb költészetet és az irodalmi életet.

A csüggedés perceiben vigasztalta, élesztette nemzetét, feltárva dicső múltját, kecsegtetve kilátással egy szebb jövőre, megzendítve nyelve bájjait.

Hazafias irányú költeményeit ihletkép kíséri a nemes, a vérben edzett szabadság szeretete. Szíve oltárán van bevésve ama dicső, hírneves és névtelen szerb hősök emlékezete, kik a szent aranszabadságért martirhalált haltanak.

Általában költeményeiben mindenütt keresztül tör a hervadatlan jó szív, a gazdag, egészséges, néha fulánkös humor, a valódi bánat s a nyugodt nemzeti öntudat és hit.

* * *

Költő ő igazán, Isten kegyelméből, szíve szerint.

Mily egyszerű hangon, mily természetességgel, de megkapó bájjal, igazi üdeséggel mondja el, miként keletkezik nála a dal:

«Kérded, kedves, mikor irtam
Sorjában e dalokat?
Létrehozta egy futó perc
És egy röpke gondolat.

Mint a fa, olyan a szívem,
Rajt' virágként csüng a dal,
Hogy lehulljon, elegendő
Egy mosoly vagy egy sohaj.

Nem tudom én, hogy mi késztet,
Bánat, gyönyör, szerelem?
Csak azt tudom, hogy utánok
Könnyebbé lett a szívem.»

Költő ő, ki mély és kiolthatatlan szeretettel szeret. Fönnen hirdeti a szeretet istenigéjét, jól tudván, hogy a szeretet szava útat tör a szívhez s balzsamul szolgál a sebekre, melyeket a szíven az élet keservei ütöttek. Szíve a hullámozó tenger, delejtűje a szeretet. Szívet vet, hogy szíveket arathasson.

Szerelmében hű és gyengéd keservében mélézó, jó kedvében szikrázó, mámorában geniális.

Édes-fájó szerelmi dalai oly tiszták, mint az ártatlan leányka szíve, mint a gyermek álma, vagy a hold méla sugara, melynek terjengő fénye sóhajtást keltve rezg az éjben.

Leszáll ő érzelmeinek tengerfenekére s onnét hoz gyöngyöt, melybe szerelmét foglalja. Költészetének minden képe, minden hangja oly igaz, oly remek, oly nemzethű. Öröme hajnalhasadás, bánata permetező felhő, szerelme tavaszi napsugár, elválása tengervégtelenség, ábrándja csillagos ég, gyásza sötét éj.

Lelkében egész költői világ, kimeríthetetlen költészet ragyog, egész mennyei harmonia él.

Szereti kutatni az igazságot, hogy a kikutatott igazság zaklatott életünk megnyugtató balzsamává, csüggedő lelkünk édes gyönyörévé, szívünk szerető dobbanásává, szemünk részvevő könnyévé olvadjon át.

Költeni és mégis igaznak maradni, ez jelszava. Ezt tűzte ki feladatául, jól tudván, hogy ennek megoldásától függ a költői siker.

Az igazságszeretet mellett nagy mértékben igyekszik a csínra és szépségre is. Mint minden valódi költő, JOVANOVICS is magában egyesíti e kettőt, mert a költés s a művészet az igaznak és szépnek concret egybeolvadása.

Költői nyelvében a nyelv és költészet geniusa egymást sugalmaz-zák, táplálják s úgyszólván egymást szülik. Szó és dallam mindig teljes összhangzásban van nála, mintha oly kor költője volna, melyben a szó-költészet még nem vált meg a zenétől. Ama ritka emberek közé tartozik az írói világban, kik nem keresnek a szavakban egyebet a gondolat hű képénél s a költészetet csak arra használják, hogy szívök érzéseit tolmácsolja. Verseiben a kifejezés hangja együtt emelkedik, együtt száll magával a gondolattal és érzéssel. A stil ez őszintesége és egyszerűsége a legjelesebb lírikusok sorába emeli JOVANOVICSOT.

Költeményeiből az utánunk jövő nemzedék lelkesedést meríthet a haza szeretetére, a szép és igaz cultusára, a jellemtisztaságra s az erény és költészet szép életére. Költészetében a késő unokák is érezni fogják a jó hazafi könnyét, gyászát, a legyőzött szerb nemzet sóhaját és szenvedése erényeit. Költeményeiben örökre fenmaradnak a szerb faj szellemi törekvései, nemzeti vágyai, jellemző sajátságai, hogy az újabb nemzedék-

keket mintegy megóvják az elfajulástól, az elsatnyulástól, az elkorcsosodástól.

JOVANOVICS a szerb nép legegyszerűbb, de egyszersmind legérzékenyebb embere is. Folytonosan saját lelkiismeretének tépelődései között él. Aggodalmasan őrzi erkölcsi és írói méltóságát, a legnagyobb szigorral teljesíti mindennemű kötelességeit és a teljesített kötelességek tiszta önérzetében találja a legszebb jutalmat, a mely nem a hiúságnak hizelgő külső ragyogásban, czímekben és rendjelekben s nem is a sokszor elfogúlt és elvakúlt tömeg ujjongásában áll, hanem a megnyugtató öntudatban s a valódi jóknak és igazaknak méltánylásában, tiszteletében és szeretetében.

* * *

JOVANOVICS, vagy mint őt a szerbek gyermekkorától fogva nevezni szokták, KIS JÁNOS, 1833-ban november hó 23-án született Ujvidéken tekintélyes, előkelő régi magyar nemes családból. Női ágon közeli rokona Milán volt szerb királynak. Atyja Ujvidék város tanácsnoka, majd polgármestere volt. Már három éves korában tudott olvasni s nagyon jellemző reá nézve, hogy már akkor is valóságos kis demokrata volt, kinek érzelmeit nagyon bántotta, ha a cselédek őt nem keresztnevéen szólították, hanem «ifjúrnak» nevezték. Az alig hét éves komoly gyermek örömet hallgatta a hősdalokat, a mondákat s örömet bolyongott az erdőkben, mezőkön, a természet bájaiba merülve s verseket faragva, melyeket egy bekötött könyvecskébe írogatott e cím alatt: *Egy fiatal versíró vén dalai*.

Öntudatlanul szívta magába a nagyszerű, szabad természetben nyilatkozó örök ősköltészetet, mely az erdők zúgásában, a falevelek titkos suttogásában, a gerliczék bűgésében, az üde patakok csörgedezésében, a kelő s lenyugvó napban, a harmatos hajnalban s méla estszürkületben, a fellegek színváltozó játékában s a magányt kereső csalogányok szerelmi dalaiban rejlik.

Gimnáziumi tanulmányait Ujvidéken, Halason és Pozsonyban, a jog- és államtudományokat a pesti, prágai és bécsi egyetemeken végezte. Csak atyja kívánságát teljesítette, midőn a jogi pályára lépett, melyhez kedve nem volt.

Tanulmányai bevégezése után 1861-ben Ujvidék sz. kir. város aljegyzőjének választották meg egyhangúlag, de ezen tisztségről csakhamar lemondott, költői lelke nem tudván megbarátkozni a gyakorlati jogi élet sokszor igen furcsa jognézeteivel és követelményeivel. Megválasztatván 1863-ban az akkoriban Budapesten székelő s a Tököly-féle ösztöndíj és nevelési alapítványt kezelő szerb Maticza irodalmi társulat által a

Tököly-intézet igazgatójának, szíve hajlamát követve, beiratkozott orvostanhallgatónak, és a tudorság elnyerése után 1870-ben Ujvidékre, majd Pancsovára, Karlóczára, Ó-Futakra és végre Bécsbe költözött, hol tíz éven át, mint gyakorló orvos működött. Lakhelye e gyakori változtatásának oka az őt és családját ért súlyos sorscsapásokban keresendő. E napokban megrongált egészségének helyreállítása végett a kies fekvésű, valódi üdülő helyül szolgáló, a Fruska Gora-hegy tövében fekvő Kamenicza helységbe ment lakni.

Irodalmi működése 1849-ben kezdődik a *Tavaszi regg* című dallal, mely elé elég jellemzően HAMEKOV orosz költőből ezt a merész jelszót helyezte: «Megálmodtam, hogy költő leszek». Ezen költeménye 1851-ben a szerb Maticza által kiadott *Letopisz-* (évkönyvek-) ben látott napvilágot.

Az ezentúl különböző szépirodalmi lapokban megjelent szerelmi, hazafias, humoros és satirikus dalai, úgy a magyar, franczia, orosz, angol és német költőkből átköltött költeményei, de kiválólag egészséges humora, csakhamar a szerb olvasó közönség kedvencz költőjévé tették. Mint ilyen, szerkeszté a *Komáracz* (Szunyog) című élelclapot, majd 1862—63-ban a *Jávor* című szépirodalmi közlőnyt, ritka tapintatos ügyességgel és ízléssel, a melyben GARAY Kontja, PETŐFI, ARANY, GYULAI és JÓKAI több költeménye jelent meg saját fordításában. S ámbár a szerb közönség e jól szerkesztett lapot nagy pártolásban részesíté, JOVANOVIĆ mégis megszüntette lapját, egy barátja anyagi érdekeit akarván előmozdítani, ki ugyanakkor a *Danicza* (Hajnalcsillag) című szépirodalmi lapot szerkeszté. Majd 1864-ben Zmáj (Sárkány) nevű élelclapot alapított s innét irodalmi neve: ZMÁJ. Ezt a lapot szerkesztette 1872-ig, a midőn e helyett a *Zsizsa* (Szikra) című élelclapot indítá meg. Ennek megszünte után pedig alapítá 1878-ban a *Sztarmali* (Kis okosdi) című humorisztikus lapot, mely azóta folyton az ő szerkesztése alatt jelenik meg s főnállása óta szüntelenül a legnagyobb pártolásban részesül.

1857-ben jelent meg tőle ARANY *Toldi*ja oly sikerült fordításban, hogy a szerb közönség e magyar költői beszélyt mint a JOVANOVIĆ saját szerzeményét fogadta. Ép ily sikerrel fordította ARANY *Toldi* estjét, *Toldi szerelmének* egy részét (az egész költemény lefordításán most dolgozik), *Murány ostromát*, PETŐFI János *vitézét* s számos dalait, LYERMONTOV *Demónját* és különféle magyar költői termékeket, melyeknek nem csak anyag-, hanem alakhű átültetése által tökéletesen megoldotta minden műfordítás feladatát, mely tudvalevőleg abban áll, hogy az az eredetinek ne csak tartalomban, hanem alakban és stilben, jellemben és hangban is hű mása legyen.

A Kisfaludy-Társaság JOVANOVIĆ irodalmi méltánylásának legszebb

jelét adta akkor, midőn a magyar költők ez egyetlen kitünő műfordítóját 1867-ben levelező tagjának választotta.

JOVANOVICS ezen megtisztelő kitüntetést a szó teljes értelmében megérdemelte, mert a magyar költői műveket oly remekül fordítja szerb nyelvre, hogy azok teljesen ugyanazt a gyönyörérzetet keltik az olvasóban, mint a milyet az eredetinek olvasásán érezne, ha az saját nemzeti nyelvén volna írva.

Ezenkívül *Keleti gyöngyök* cím alatt a különböző keleti költők, valamint HAFIZ ÉS MIRZA-SHAFFI dalait ültetvé át a szerb irodalomba az eredeti művek teljes eredetiségével.

Van egy, a népeletből merített igen jó vígjátéka is: *A ponty*, melyet folyvást nagy sikerrel adnak elő a szerb színpadon. Irt több novellát is, melyek közül a *Csalogány völgye* és *Brankovics Vidoszava* közkedveltségű olvasmányai a szerb népnek. *Brankovics Vidosszava* megjelent a *Fővárosi Lapokban* is *Egy család balvégzete* cím alatt SZOKOLOVICS JÓZSEF sikerült fordításában.

* * *

Irodalmi működésének 25-ik évfordulóját 1874-ben november hó 1-én ünnepelték meg Ujvidéken úgy a szerb, mint a testvér magyar nemzet élénk részvéte mellett.

Ez alkalommal I. MIKLÓS, Montenegro vitéz költő fejedelme, a Danilo-rend középkeresztjével tüntette ki JOVANOVICSOT igen szép levél kíséretében, melyben többek közt ezeket mondja: «Gyönyörű dalai, a szép és igaz, a jellemszilárdság és lángoló hazaszeretet megannyi magasztos nyilatkozatai, már régóta a legnagyobb tisztelettel töltik el keblemet mind személye, mind költeményei iránt. Igen örülök, hogy a szerb nemzet által megünnepelt 25 éves irodalmi működése alkalmat ad nekem, hogy különös nagyrabecsülésem jeléül ön számára megküldhessem a Montenegro függetlensége emlékére alapított Danilo-rendet, azzal a hő kívánsággal, viselje azt oly szívesen, a mily szeretettel és tisztelettel én önnek adományozom, ez által is csekély jelét kívánva adni annak, hogy mennyire méltatom sikeres irodalmi működését.»

A magyar irodalom kitünőségei közül is többen igen szívélyesen üdvözölték a jubiláló költőt. Legyen szabad ezen szép üdvözletek közül néhányat megemlítenem.

A magyar költészet gazdag birodalmának fejedelme, koszorús nagy költőnk, ARANY JÁNOS, ezeket írta: «Szerencsémnek tartanám JOVANOVICS tisztelet pályatársam negyedszázados örömnünnepélyén személyesen részt vehetni, annyiival inkább, mert én a tisztelet jubiláló úrnak csekély költeményeimnek a szerb közönséggel ismertetéseért különös elismeréssel is

adósa vagyok. Azonban miután folytonos gyengélkedésem miatt e szerencséről le kell mondanom, csak távolból fejezhetem ki azon tiszteletet, melylyel szerb társam érdemei iránt viseltetem s kívánom, hogy őt Isten a szerb irodalom dicsőségére még sokáig éltesse s vidám munkaerőben tartsa meg!

Társaságunk nagyérdemű elnöke, Gyulai Pál, szép üdvözlétében ezeket mondá: «Vettem f. évi (1874) október 23-án kelt becses levelét, a melyben, mint bizottsági elnök, meghívni méltóztatik JOVANOVICS JÁNOS szerb nemzeti költőnek Ujvidéken tartandó 25 évi jubileumára. Fogadja köszönetemet e megtiszteltetésért. Bár a szerb költészetet és irodalmat csak másodkézből, fordításból, ismerem, mindig élénk rokonszenvvel viseltetem iránta. Az általam szerkesztett *Budapesti Szemlé*-ben épen most közlök egy hosszabb tanulmányt Szerbia történelmének egyik nevezetesebb korszakáról s közelebbről a szerb beszélyirodalmat fogja ismertetni egy, szintén avatott toll. De JOVANOVICS JÁNOSHOZ, az ünneplendő költőhöz, a rokonszenvnek még egy más kapcsa is fűz. Ő a magyar költészet nem egy virágát ülteté át a szerb irodalomba s a Kisfaludy-Társaság, tagjának választva, egyik díszét szemléli benne. Nagyon sajnálom, hogy hivatalos teendőim miatt egy pár napra sem távozhatom jelenleg Budapestről s nem vehetek részt ez ünnepélyen. De a távolból tiszteletemmel és legjobb kívánságaimmal én is üdvözlöm a költőt, óhajtom különösen, hogy még sokáig gazdagíthassa a szerb költészetet szeleme gyümölcseivel s folyvást erősítse az irodalom terén a szerb és magyar nemzet közt a testvéries hajlamot, a melynek ő oly kiváló képviselője.»

A szívsgalta szerelmi dalok nagy dalnoka, Tóth Kálmán, üdvözléte így hangzik: «A meghívást ZMÁJ-JOVANOVICS JÁNOS költőnek jubileumára köszönettel vettem. Csak gyengélkedő egészségi állapotom akadályoz, hogy személyesen meg nem jelenek. Pedig szerettem volna én, mint a múlt évben jubilált magyar költő, a most jubiláló szerb költővel kezet szorítani s ezt mondani: A mit a két testvérnép közt a politika rontott, azt a költészet, az örökszép szeretetében találkozó egyesülés hozza helyre. Éljen ZMÁJ-JOVANOVICS JÁNOS!»

A szerb kultúra történetében ez volt az első eset, hogy a nép örömnepélylyel ülte meg egy kedvencz költőjének 25 éves irodalmi működését.

* * *

Legújabb időben JOVANOVICS a gyermekvilág nevelése és művelődésére fordította különös figyelmét s e czélból 1880 óta a *Novu* (Repkény) című gyermeklapot szerkeszti, melybe oly költeményeket ír,

melyek a gyermekirodalom valódi gyöngyeinek, megannyi apró drágaköveknek tekinthetők.

Ez igen ritka, kivételes tünemény e mai korban, midőn a vizsgá-lódási, elemzési és philosophiai irány mindenben, még a költészetben is annyira uralkodóvá lett.

Jól mondja Macaulay: «A ki egy irodalmilag felvilágosodott társadalomban nagy költő akar lenni, kis gyermekké kell először válnia. Lelkének egész szövevényét le kell előbb bontogatnia. El kell igen sokat felejtene azon tudományból, mely eddig talán fődicsősége volt.»

JOVANOVICSnak nincs szüksége reá, hogy szétszedje lelkét, hogy újra gyermekké legyen: költői tehetsége, fogékonysága és képzelete olyan maradt, mint gyermekkorában volt.

Míg kortársait az idő aggítja, ő mindinkább ifjúl, szelleméből semmi sem veszett el, egyik nemzedékről a másikra száll az, mint egy bűvös eszme.

Kiváló szellemek tudvalevőleg abban különböznek a köznapiaktól, hogy míg ezeknél az évek múlnak, amazoknál az évek gyűlnek. Minél több év van a köznapi lények mögött, annál kevesebb marad előttük s minél több év áll a kiváló szellemek mögött, annál több van előttük, mert a halhatatlanság az örök ifjúság, s egy 40 éves költői pálya olyan tükör, mely mindenkit megszépít, a ki abba belenézhet.

* * *

JOVANOVICS örökbecsű műveket alkotott, *Rózsák* és *Hervadt rózsák* című költeményfüzérekben.

A *Rózsákat* Pavlovics Jenő fordította le magyar nyelvre, nem épen a legjobb szerencsével.

E költeményfűzér a Kisfaludy-Társaság pártfogása mellett jelent meg 1875-ben.

Általában véve csak sajnálni lehet, hogy mindedig nem akadt JOVANOVICS-hoz hasonló lelkű és szellemű költő, a ki az ő dalait oly műgonddal, értelemmel, finom ízléssel, az eredetinek teljes átértésével, a hozzásimulás sikerével, a forma művészi fejlettségével és könnyűségével s a költői nyelv egész változatos gazdagságával úgy fordította volna le más nyelvekre, mint ezt JOVANOVICS teszi, midőn más költők költeményeit ülteti át a szerb irodalomba.

A *Rózsákban* feltárja a költő kebelét és lelkét oly meghitt bizalommal, hogy szívörténete nyílt könyv lesz azonnal, melyben dús érzelm lobog.

Szomorú őszi nap
 Ködös felhők szállnak;
 Ború fenn az égen —
 Szívemen a bánat.
 Testvérem, hugocskám, —
 Nincsen apja, anyja...
 Arva is, beteg is, —
 Nincs ki vigasztalja!
 Vigasztalnám őtet,
 Hej de mindhiába. —
 Elnémit az a dal:
 «Szomorú fűz ága ...»

Hugocskám, hugocskám,
 Te felüdülsz, ime...
 S testvéred oly beteg —
 Megreped a szíve!
 Mondd meg barátnédnak —
 Oh, vagy ne szólj... nem... nem
 Nem tudom, magam sem,
 Mi zavarja lelkem.
 Violám, kis leány,
 Életem világa,
 Tudom én azt a dalt:
 «Szomorú fűz ága ...»

Nem t'om vigasztalni,
 Szívem olyan néma!
 Szebben vigasztalja
 Játszi barátnéja,
 Ez a piros rózsa.
 Ez a bájos gyermek,
 Tavasz, ősznek napján,
 Balzsama szívemnek.
 Oh, aranyos lányka,
 Életem virága,
 Tudod-e azt a dalt:
 «Szomorú fűz ága ...»

Hugocskám, testvérem,
 Könnyítsd a bűt nékem:
 Öleld meg barátnéd
 S szólj te hozzá szépen;
 Mondd meg neki, mondd meg —
 Oh, vagy ne szólj semmit,
 Jobb, ha meg sem tudja,
 Jobb, ha nem is sejdít...
 Úgy sem érti bűmat,
 Mért mondtam hiába —
 Végtelen bűs dal az:
 «Szomorú fűz ága ...»

Költőnk szerelme fölér egy örökkévalósággal. Telve van az érzelmekkel, a miknek nincsen vége. Szerelme mélyebb, mint a tengerszem s magasabb, mint a csillagjárás. Szerelme nem oly tűz, melyet emberi kéz gyújtott s mely, ha néki táplálékot nem nyújtunk, fölemészti önmagát s végre elhamvad. Égi tűz az, mely keblében ég, tisztán, állandóan és változatlanul, világít, melegít, éltet, mint a nap sugara, de le nem nyugszik, mint a nap, felhők nem borítják s fogyatkozást nem szenved.

A szerelem adta boldogság felmagasztalt érzetében megszűnik reá nézve létezni a külvilág.

Remegnek sziveink
 A nagy boldogságba'.
 Ne kérdezd: mért van ez,
 Nem szólnak — hiába'!

Angyalok jönnének
 Ide le a földre,
 Meglátnák szerelmünk
 S elvinnék örökre.

Ha szólni tudnának
 Ilyen boldog perczen,
 Reszketne minden ott
 A ragyogó menyben.

De így hát nem tudják,
 Mit érzünk mi ketten...
 Remegnek sziveink
 Az üdv érzetében.

Olvasva méla, gyermeketeg, hiszékeny lelke szerelmi vallomásait, égő szíve túláradozásait: e nyílt, nemes őszinteség új hullámmzásba hozza lecsillapult kedélyvilágunkat, s örömet hallgatjuk a szerelem örökkévalóságáról álmodozó költő szavait, melyek szívünkben viszhangot keltenek.

Múltjában ép így újra él s figyel a sok tüzet kiállott agg harczos, ha az ifjú szól újabb idők csatáiról.

Szerelmi költeményei mintegy enyhülést szereznek forró, őszinte, üdv- és boldogsághozó szerelme vágyai- és fájdalomainak, epedései és gyötrelmeinek.

* * *

A *Rózsákban* költőnk örök emléket emelt később neijévé lett hön szeretett «Rózsá»-jának, ki ártatlan bájjal gazdagon, rejtekben nyílt, mint a bereknek ibolyája s eszmény gyanánt ott tündökölt a költő első almaiban.

Azt kérdezed: miért nézlek
Olyan nagyon, oly sokáig?
Azt kérdezed: ilyen perczen
Mért csukom le szempilláim?

Az a virág — bájos képed —
Az az illat — tiszta lélek —
Úgy hasonlít hozzád, rózsám,
Olyan nagyon, azért nézlek.

Te még akkor gyermek voltál,
Kedves lényed nem is láttam —
Álmodtam én egy virágról,
S ezt szerettem, ezt imádtam.

Azért csukom szempilláim,
Hogy megtudjam, szép babám,
Való volt-e az az álom
Vagy e való álom tán?

Ott lakott a szeretett nő egyes-egyedül a költő keblében, kinek minden csepp vére csak neki áldozott. Őt szerette, őt tisztelte lelkének minden érzésével, szívének minden verésével.

Addsa kezéd, hadd nézzem meg...
Ez a kis kéz, ez a szende,
Mennyi, mennyi szép virágot
Ültetett már életembe!

Addsa kezéd, hadd érezzem...
Mert ha lelkem s testem fáradt,
Ez a kéz az, melyből én rám
Az enyhítő balzsam árad.

Addsa kezéd, hadd szorítsam...
Mert ha elfog halál kinja,
Ha megfájdul a nehéz seb,
Ez a kéz itt, ez lesz írja.

E búbajos, szerény s igénytelen, angyaliszta lelkű hajadon, arcán mosolylyal, természetén bájjal, vidám volt, mint a hajnalhasadás, kedélyes, mint a költő lelke, édes, mint a csókesattanás.

Gyengédség, szelídség és hév egyesültek kedélyében. Együtt és összhangzatban élt benne a szűz, a tündér és a nő.

Úgy tűnt fel ő költőnk komor élete láthatárán, mint valamely szép ragyogó csillag, mely tündöklő sugarainak varázsragyogásával boldogságot árasztott költőnk kedélyvilágán.

E búbajos lény volt költőnk örömének jósága, örömének szépsége, lelkéből lelkezett szép lelke, háztűzhelyének drága kincse, üdvének gyöngyvirága, szemének szép világa, édes menyországa, fényes napvilága, felhőtlen szép ege, boldogságának hajnalfénye, s mindkét életének egyetlen reménye.

Mondd meg nekem, mond d meg,	Adnak szerb legények.
Minő nevet adjak?	De nekem kellene
Mondjalak szentemnek?	Egy egész öröklét,
Mondjalak angyalomnak?	Ha olyan szép nevet
Mondjam-e: galambom,	Találni akarnék:
Egyetlenem, szépem,	Mely mind ennél édesb,
Aranyom vagy kincsem,	Mely mind ennél fényesb,
Szívem, mindenségem?	Minőt még nem talált
Lám e nevek sorba	Senki e világon,
Enyelgők és szépek,	Hogy vele szólítsam
Miket szerb leánynak	Gyönyörű virágom.

Fényes szeme, fényes lelke, egész életén át világot hintett a költőre, ki e két fáklya tündérlobogása mellett folytonosan a hetedik menybe nézett.

Tud-e éjjel sütni	Felelni fog rája
Fényes nap sugára?	Szép szemednek párja.

Mikor a költő e búbajos lény szemeibe tekint, elfeledi az egész világot és egy másik világot lát megteremtve azokban, telve gyönyörrel, kéjjel, földi üdvösséggel.

Csendes este, — csillagok az égen . . .	Sok a csillag — hogy el ne téveszszük:
Jer, galambom, olvassuk meg szépen;	Csókjainkkal sorba feljegyezzük.

Költőnk szerelmét megszentesíté a szív Messiása s így nem is kellett neki «más Isten szent írása».

A *Rózsákban* foglalt költeményei valóságos zöldelő bokor, melyen folyvást teremnek s virúlnak a költő boldog szerelmének örökzöld lombjai.

E költeményekben benne van költőnk élettörténetének egy boldog szaka.

Ott a szép szürkület,	Kéjében az angyal
Fényes napját hozza,	Szárnyaival lebben,
Angyalok szárnyai	Egy kis toll kiesik
Vele aranyozva.	Ilyen boldog perczben . . .

Az angyal nem gondol
Elhullott tollával;
Ő küldte, hogy írjak
Dalokat babámnak.

Alig egyebek e dalai, mint élete küzdelmeinek és viszonyainak leírásai. E költeményei arra mutatnak, hogy a benyomások elfogadására nagy fogékonysággal bír, mely őt arra képesíti, hogy megtestesítve állítsa szemünk elé e benyomásokat. Innét van, hogy e költeményeit is oly kiváló mértékben jellemzi a valóságos élethűség.

Ámde a ki mélyen szeret, mély fájdalomokra is készen álljon. A szeretet nemcsak örömet ígér, hanem szenvedésre is kötelez.

JOVANOVIĆS megtalálta a családélet ohajtott boldogságát; de ennek édessége mellett kénytelen volí önmegadással ürítetni az itt-ott kikerülhetlen ürömpoharat.

Az önfeláldozás soha nem nyugvó aggodalmával örködött szerettei felett. Szerény családi tűzhelye mellett a szeretet éber nyugtalanságával csüggött kedvesei boldogításán s virasztott kicsiny fészke felett, mint egy párjáért remegő madár.

Kis hajlékában ő maga volt a mindent átölelő, jóltevő gondviselés, de a végzet vészei ellen szeretteit megóvni még sem állhatott hatalmában.

Midőn a kérlelhetetlen halál rövid boldog házasság után elragadta költőnk eszményét, szeretetreméltó nejét gyermekeivel együtt, a mélyen süjtött férj és apa e súlyos veszteséget a *Hervadt rózsákban* örökíté meg.

E gyönyörű költemények, költőnk lelkének e tört sohajtásai, midőn a fájdalom elfojtja nála a szót s csak könnyei, mint tépett virág, hullanak a sírhalomra, egy szebb, boldogabb idő emlékei.

Olyan e költemények mindegyike, mint a koporsóra dobott hant, melylyel a gyászoló átadja kedves halottját a könnyörtelen sírnak, de tiltakozik az enyészet ellen és várja a feltámadást.

A költő szíve egyszerre egy ember nem lakta sivataggá változik át, a hol nem találunk egy leszakítani való virágot, egy megpihenni való árnyékot.

Úgy jár-keí a világban, mint testetlen árnyék, mint lélektelen test.

A remény csalóka fénysugára nem világít többé neki.

Költészete most már nem az örömnék rózsája, hanem a búbanat gyászfája, holt remények szemfedője, mély fájdalomból szőve.

Az ábrándok édes üdvösségének, az álmokképeknek, a csábító, csalogató képzelmekeknek egyszerre vége lett.

Költőnk lezárt egy boldog álmot s azt csak emlékezetében őrizi, mint tovatűnt délibábot.

Kutatva régi könyveim közt,
Találtam egy sárgult lapot;
Dalt irtam egykor e papírra,
Mít senki még nem olvasott.

Megénekeltem benne mindazt,
Mi egykor a magasba vitt,
Szép ifjúságom fényes álmát,
Sugárzó lelkem vágyait.

E dalban én megénekeltem
Elmult idők tündérkorát,
Gyönyört, reményt, egekbe szállót,
Szerelmem üdvét, mámorát,

Ám most, elvesztve boldogságom,
A multra nézni fáj nekem
S nem bírok nézni e beszédes,
De rég kilobbant dalra sem.

Elöttem ég mohón a lámpa,
E lap papírt áhitja tán —
Emészsze meg. — Magasra lángolt,
Hamúba roskadt azután.

S olvastam végig, sorról sorra,
Szivem vérével irt dalom';
Multam varázsát, édes üdvét,
Feltárta mind, — e porhalom!

De, oh csoda! Ragyogni kezdett
A sok betű mind, mind felém.
Hamvában élt, bántatlan, épen,
Az olvasatlan költemény!

Való, való hát, hogy tovább él
A szerelem, mint a halál,
Hogy szivem abból, a mit érzett,
E hamvban mindent feltalál.

Való, hogy e maroknyi pornak
Örökké tartó írja van,
Hogy dallal, búval párosulva
A hamu lesz legfőbb javam!

* * *

A kegyetlen sors egyszerre elzárta előle az utat, melynek végén a boldogságnak titokzatos virága nyílik.

Az a verőfényes, derült tündérvilág, melyben a költő oly kedvtelve töltötte boldog napjait, összeomlott mögötte s eléje tárult az élet sivataga. Kietlen pusztaság lett számára mindaz, a mi előbb virágos kert volt. Szíve, ez a gazdag, fennen dobogó szív, — temetővé lett, szép ifjú halottak temetőjévé.

Élete most már nem egyéb, mint mindennapi meghalás, mindennapi újraébredéssel.

Mi is adhatna a költőnek több alkalmat arra, hogy önmagába mélyedjen s elvontan énekelje meg bánatát, mint egy kedves halott siratása?

A költő képzelete feltámasztja kedvesét, eltemetett üdvösségét, látja a halottat éber álmában és sírjára borúl.

Költőnk zúzott szívének halk fohásza édes kínban, keservben ölelkeznek a feledhetlen kedves szellemével.

Az ő szellemének emléke a kegyelet hídja a múlt és jelen között, melyen költőnk lelkének szebb érzelmei járnak el imádkozni kedvese hamvaihoz s beszélgetni vele, ki szívének szerelmét magával vitte a túlvilágba.

A könyvek özönében, mely a költő szívéből fakad és a sírhantra hull, az ujjáteremtés nagy eszméje ragyog.

A legbecsesebb, legszebb fényű ékszer, gyöngyök gyöngye: a valódi költők szemében ragyogó bánatkönyecsepp, melynek vizében megdicsőül az Isten és dicsőségének fénysugaraiból fon az igaz költők homlokára csillagkoszorút.

Ki tilthatja meg azt nékem,
Hogy én többé ne szeressek?
Ne érezzek, ne sohajtsak,
S ne hívjam *őt* kedvesemnek?
S bárha szívem meg van törve,
Ki ölhetné meg szerelmem?
Még a sirban is szeretlek,
Hűn szeretlek, drága lelkem!

És ha minden halandónak
Van egy csillaga az égen,
Mely a bánat felhőin át
Leragyo^g rá — vigaszképen:
Csak számomra nincs e vigasz?
Sebzett szívem balzsamirja
Te valál — te fogsz maradni
Reménységem — ott a sirba!

Mért titkoljam el ez érzést
A szívemben, ezt a vágyat,
Mely életet s új erőt ad,
Hogyha lelkem csügged, bágyad?
Érző szívvel haldokolva,
Fájdalmamban szünet nincsen,
Epedek folyvást utánad,
Sirban nyugvó drága kincsem!

Éltünk szép aranykorában,
A míg boldogságunk tartott,
Oly erős voltam hitemben!
Hát talán az is megingott?
Tán hitem is elhagy, árván,
Hogy megöljön a fájdalom? —
Csak te maradj ott is hivem,
Sirban nyugvó védangyalom!

Kiszenvedtél, drága lélek,
Elhagyád, el a világot,
Elköltöztél; de szerelmem
Nem ismer tért, távolságot.
S bárha elhagyál örökre
S csak mint árnyat kell ölelnem,
Hit, remény, ha elhagyott bár;
Élni fog örök szerelmem!

A szerelmi fájdalom és vigasz e költeménye mily igaz, mily gazdag! Mennyi elfojtott bánat, mennyi messzetűnő remény, mennyi lemondás, mennyi vigasz rejlik e sohajyszerű költeményben!

Általában a fájdalom, a szerelmi búbanat mindig megtisztúl költőnknél s a vigasz nála sohasem keresett. Az is épen úgy a szívből jő, mint maga a fájdalom. Költőnk méla lelke búvös világításban sugározza vissza a múltnak boldog emlékeit, mint a tó tükre az alkonyi fényt s ha elsötétül is, csillagokat ringat kebelén.

Költőnk kesergő szerelme mesés ábrándok szövevénye, szünetlen búban, vágyban égvé, sóvárgó kínos szenvedély, mely még nagyobb lángokra kel az örökválás fájdalmától, mely költőnknel egyenlő mindig és mindenütt.

E búbanatos szerelmi dalaiban költőnk fel tud emelkedni amaz eszményi magasságig, mely dalainak a pathos hangját kölcsönzi és felmagasztalja, mondhatnók megszentesi^t az emberi szív eme természetes, nemes hajlamát.

* * *

JOVANOVICS szerelmi költészetének megvan a maga határozott jellemvonása, melynek bélyegét minden költeménye magán hordja.

Egy erős, de önmegadó lélek, egy edzett és türelmes jellem, egy megelégedett, odaadó szerény szív és elme nyilatkozik bennük, mely-

nek bensősége nem egyszer a csendes ábrándozás rejtelmes varázsával köt le.

Szerelmi költeményeinek tárgyat és hozzá a képeket közvetlenül az életből meríti többnyire. Ő nem az elérhetetlen vágyak, hanem a szív gerjedelmeinek egyszerű és szabad tolmácsa.

Az érzelmek nemesítését, az eszményítést nem keresi a túlhajtásban. Költészete a lélekre hat. Komoly szerelmi dalai nem érzékiek, inkább a megindulás, mint a felhevülés kifolyásai.

E dalok szíve és lelke világát tárják fel előttünk.

Verseiben túlnyomó a gyöngédség és bizonyos enyhe, jótevő melegség. A lelkünkbe átjatszott hangulat rezgése az, mi kéjes érzéssel tölt el s azon föltevésre késztet, mintha az olvasottak saját érzelmeink viszhangjai volnának.

Nem a gondolatok és eszmék költője ő, hanem a kedélyé; nem emelkedik bölcsészeti magaslatra, hogy a világ folyása miatt elégedetlenkedjék. Nincs az ő csendes-bús hangulatának köze sem a túlérzélgettséghez, sem az újabb időben lábrakapott életuntsághoz. Semmi, de semmi nincs benne a beteges világfájdalomból, a német érzelgésből, az olvadékony sentimentalismusból, ellágyulásból, s ha valamit szemére vethetünk, az nem egyéb, minthogy túlérzékeny. Kedélye túlságosan fogékony minden legcsekélyebb benyomásra. Érzelmeit a legcsekélyebb ok hullámszába hozza, de nem kell félnünk az indulatok kitörésétől: a hullámok maguktól elcsendesednek. Azonban a mint nincs víz, melynek tükre egészen sima lenne, úgy nem ismernek az ő érzelmei sem nyugpontot.

* *

A szerelem nagy birodalmának csak egy darabkáját, egy kertjét műveli, de itt költő minden ízében. Szerelme tárgyán egész odaadással csüng, kedélye a mily fogékony, oly gazdag s nyilatkozataiban őszinte és igaz.

A szerelem nyugtalanító tépelődései és izgalmas zaklatásai után a családi élet enyhébb légkörébe lép és kedélye egész gazdagságával, szíve egész melegével nejét és leánykáját árasztja el.

Egy olyan gyengéd, fogékony kedélyű költő, mint JOVANOVICS, lehetetlen, hogy jó fiú, jó férj és jó apa ne legyen. S szerelme változó, egymásba olvadó ködképei között ez az érzelemvilág ama háttér, a mely állandó s nincs változásoknak alávetve.

Alig van költő, ki az anyai szeretetet meghatóbb, mélyebb, igazabb érzelmekkel dicsőítené, mint ő.

JOVANOVICS szeretete, különösen anyja iránt, az, mint a gyermeké:

miszterium, sem okát nem ismeri, sem varázsát nem érti, de azt érzi, hogy minden sebére ez a legjobb ír.

Jól esik szívének távol a világ zajától élvezni a zavartalan, csendes boldogságot édes jó anyja szeretett körében, kinek egész lénye, aggodó lelkének ezer féltő gondja, szerető szívének minden dobbanása, szelíd jó tanácsai, minden lépte, ajkainak mosolya, szemeinek könnyei, egész áldott élete, múltja és jelene: az örök-szeretet jelképe.

Ha költőnk lelkéből van egy parány életének tünedező reménysugarai, foszladozó álmai közt: úgy az fénylő tűzcsillaggá hevül édes anyja szíve melegénél s édes fény gyanánt átsugárzik életén. S ez édes fény biztatva vezeti élete útján mindig előre, mintha meg akarna győzni bennünket Eötvös aranymondásának igazságáról, hogy «az emberi szív mindenhatónak érzi magát, ha szeret».

Költőnk szíve még vérzik a szerelem be nem hegedt sebeitől, az emberektől idegenkedik, a világ folyása keserűséggel tölti el, s még is van még a világon egy élő lény, ki csalódásaiért kárpótolja, bánatában vigasztalja, keserű óráit megédesíti: egyetlen kis leánya.

Kis leányához írt néhány költeménye a legszebbek közé tartozik, melyeket a szerb költészet e nemben felmutatni képes.

Aludj, aludj, ártatlankám, szépem,
Aludj babám, egyetlen reményem!
Te vagy szívem bimbaja, virága,
Mely az égről a bölcsőbe szálla.
Oly illatos piczi lelked, élted,
Aludj babám, őriz anyád téged.

Aludj, aludj egyetlen reményem,
Aludj, babám, őriz anyád téged.
Tiszta szived neki olyan drága,
A mily drága két szemed világa.
Őriz anyád, legyen tiszta élted,
Mint a harmat a virág kelyhében.

S e költemények nem pusztán pillanatnyi hangulatok kinyomatai, hanem az egész lelket eltöltő apai érzés tolmácsai.

Egyáltalában jellemző JOVANOVIĆSRA, hogy a mennyire egész valóját lebilincseli a szerelem szenvedélye, úgy csügg lelke egész melegével anyján, és ép oly minden egyéb érzést kizáró gyönyörrel szorítja keblére nejét és kis leányát. Mindegyik külön érzélemvilág s mégis egyik a másiknak kiegészítője, a költő kedélyéletének létfeltételei. Vedd el bármelyiket s a költő vagy a kétségbeesés meredekére jut, vagy az embergyűlölet sivatagába téved.

* * *

Politikai irányú ódáiban, humoros költeményeiben, szatiráiban az érzelmek nemesítését, a lélek fölemelését tűzi ki célul, az indulatok, a szenvedélyek, a boszú felzaklatása helyett.

Ilyféle költeményeiben a mosolygó életbölcseiségnek, a könnyeken át nevető gazdag humornak, a metszőszatírának, az ön- és világgúnyolásnak, de a szépért, jóért, igazért, becsületért, faja s annak szabadságáért és függetlenségéért egetverő rajongásának oly kincse van lerakva, melyben pajkos, játszi műsája egész szeretetreméltóságát, szatirai erét s dús élettapasztalásának s kifogyhatlan vig kedélyének s humorának egész gazdagságát látjuk letéve.

Ezek a derült életphilosophiától, s minden földi bú és baj elviselésére mosolygó ajakkal kész, férfias, ép kedélytől ragyogó költemények JOVANOVICS költészetének egyik legbecsesebb kincstára: ezekben fejezi ki magát igen híven, igazán, szeretetreméltó költői egyénisége.

Költeményeinek demokratikus iránya, a nép iránt igyekszik rokonszenvet ébreszteni, a szegény, földhöz kötött népen esik meg szíve:

Ha imára nyilik ajkad,
Ne imádkozz soká, sokat;
Jó az Isten — teljesít ő
E nélkül is óhajokat.

Hogyha kívánsz boldogságot
Mindkettőnknek s gyermekemnek,
Tiszta szívből szólj röviden:
Isten, segíts nemzetemnek!

* * *

Ha a költő műve lélekemelő és nemesítő, a tartalom költői. Ellenben ha bármely szép czélból, ha mindjárt a czél legszentebb volna is, nem a lélekhez, hanem az idegekhez és a vérhez szól, nem költészet többé, hanem realismus, a vér realismusa.

JOVANOVICS mind humorisztikus, mind politikai irányú szenvedélyesebb szatirikus dalaiban nem esik a realismus hibájába, hanem mindig képes benyomásait eszményíteni.

A költészetben, mint tudva van, nemcsak a szép ideáljának, hanem ép oly mértékben kell uralkodnia az erkölcsi ideálnak is. A költők idealismusa tehát nemcsak abban áll, mily szép külső formába tudják öltöztetni érzelmeiket, hanem abban is és főleg abban, mennyire nemesek és emelkedettek az érzelmek. A két idealismusnak egygyé kell olvadnia a költészetben. Ennek tudása és alkalmazása tette oly nagy költővé JOVANOVICSOT.

Mint a szerb dal nagy mestere: a népköltészet nyelvének friss eredetiségét, könnyű bajait, heves szökeleseit szövö a magáéba és ebben minden szerb költőt felülmúl. Bámulatosan bírja a nyelv plasztikai szépségét, lágyágát és erélyét. S ez erélyt és bájat nemcsak eredeti műveiben találjuk meg, hanem műfordításaiban is.

Az idegen irodalmak szépségeinek meghonosítása által igyekszik a szerb nyelvnek magasabb szárnyalást s a benne rejlő eredeti erőknél bájosabb tündöklést adni. JOVANOVIĆ ritka hűséggel adja vissza minden általa lefordított költeménynek hangját, alakját, anyagát, eszméjét, egészen abban az értelemben s ugyanannyi nyelvi, nemzeti s írói sajátossággal s ugyanazzal az alaphangulattal, olyannyira, hogy minden műfordításának olvasása nem kisebb és nem más gyönyörérzetet kelt az olvasóban, mint az eredeti.

Ritka költő, ki a műnemek és fajok stilkülönbségeit, a költő egyéni természetét oly élénken érezné át s műfordításaiban annyira vissza is tudná tükrözni, mint JOVANOVIĆ. Mind az, a mit Arany, Petőfi, Jókai, Gyulai, Tompa, Garay, Czuczor, Tóth Kálmán és Ábrányi Emil, Göthe, Heine, Beranger, Puskin, Ljermontov, Nekraszov, Tennyson és Bodensztadt költeményeiből fordított, mint eredeti szerb mű hat ránk és mégis, nemhogy letörülné, sőt épen kifejezi az idegen költők egyéniségét. Ez a műfordítás titka s JOVANOVIĆ legkitűnőbb műfordításai ép oly remekek, mint legkitűnőbb eredeti művei, épen annyi élvezet nyújtanak s ép oly méltók a tanulmányozásra.

* * *

Ha JOVANOVIĆ összes költői műveinek színaranyát különválasztva képzeljük, oly gyűjteményt bírunk benne, mely a leggazdagabb irodalomnak is dicsőségére válnék.

Dalaiból folyvást vigaszt, gyönyört, lelkesedést meríthetünk, mert a legnemesebb érzelmeket tolmácsolják örökszép formában. Soha egy durva hang, egy érzéki kép nem rontja költészetében azt a tiszta harmóniát, melyben nemes lénye és előkelő gondolkodásmódja változatlanul áll.

Ízlése és szívnemessége mindig egy erejű képzelme szárnyalásával, a naiv lélek és őszinte szív lángja lobog benne s a szerb népköltészet sugalmain lelkesül.

A tanulság, melyet műveiből meríthetünk: kövesse mindenki saját szíve sugallatát s ne hazudjon magára jellemvonásokat, érzelmeket, melyek nincsenek egyéniségéhez forrva.

S valamint, Isten után, önerejének köszönheti emelkedését, úgy költészetében is mindent csak önmagából merít. Egész költői egyénisége, mely önállóan fejlődött, egészen eredeti, senki máséhoz nem hasonló. Hangja s modora eltérő minden költőtársától; saját észjárása s érzelmvilága ki van fejezve minden egyes költeményében. Őszintesége, természetessége páratlan, minden hangja szívéből buzog s társadalmi előítéletek, a divat változó szeszélyei nem korlátozzák soha.

Költeményeiről általában elmondhatnók az örökifjú Szemere Miklóssal:

«Nem a csalogány repül a
Csillaghoz magasra!
A csillag hull le a földre,
Hogy dalát hallhassa.»

JOVANOVICS nemzetének áldozta szíve s elméje kincseit.

Lelke és jelleme szilárd, telve nemes költői lánggal. Inkább szeret a képzeletalkotta világban élni, mint a hideg, számító, rideg valóság rablánczaiban synylódni. A világ követelményeinek ellenére nem szokhatott hozzá szíve dobogásának elfojtására, érzelmeinek elnyomására, gondolatainak eltitkolására. Nem fér hozzá sem hazugság, sem képmutatás. Nyílt, őszinte kebel, igazmondó ajak, hű bajtárs, fiatal tehetségek (néha tehetetlenségek) nyájas bátorítója, üres pipere, cifraság, sallang megvetője. Szemeiből a derült lélek nemessége, a tiszta szívjóság, az élénk szellem gazdagsága sugárzik.

* * *

JOVANOVICS a magán- és nyilvános életben is valódi költő: szíve és esze, beszéde és tette mindig összhangzatban van egymással.

Sokkal otthonosabb a képzeleti, mint a való világban. Orvos létére a természettudományokkal foglalkozván, ez hozza magával, hogy józan eszén nem vesz erőt sem ábránd, sem szenvedély, sőt aggódó természetének töprengése előzi meg és kíséri minden elhatározását.

Jelleme tiszta, fényes.

Szíve őszinte hajlamaival átölelt népének s a szerbség hön szeretett fiatal nemzedékének előmenetele és boldogsága képezi most élete célját, éjeinek álmát, napjai küzdelmét.

A tisztelet és szeretet egyes érzetével tekintünk a költőre, mert nem ismerünk tisztább szívet és nemesebb egyszerűséget az övénél. Szerény és gyengéd szíve a szeretet egész melegét árasztja reánk.

Lelke ifjúságát a költészet tartotta fenn, az tartsa fenn tovább is mindvégig a szerb és magyar irodalom minél nagyobb díszére, a magyar és szerb nemzet minél nagyobb öröme és dicsőségére!

Éljen soká vidáman, testben épen, munkakedvvel lelkében! «Lelke népe boldogságán örömét» s dicsfényként övezze fejét a széplelkűség s örökké viruló szellemifjúság.

Éljen ZMÁJ-JOVANOVICS JÁNOS!

UJABB ADALÉKOK A SZILÁGYI- ÉS HAJMÁSI-FÉLE THÉMÁHOZ.

HERMANN ANTALTÓL.

(BEMUTATTATOTT 1890 JUNIUS 19-ÉN.)

Most harmadizben van szerencsém, e tárgyban a mélyen tisztelt Társaság elé járulni. Először 1886-ban, aztán tavaly a juniusi ülésen. Most összeállítom azokat az adatokat, a melyek e tárgyra nézve az utóbbi időben fölmerültek tanulmányaim közben, ezzel egyúttal kiegészítvén a *Budapesti Szemle* 1888. évi augusztusi számában megjelent e tárgyú cikkemet.

Olyan események szoktak a népnél költőileg megalakúlni, illetőleg megalakúlva hagyománynya válni, a melyekben valamely általános ethikai igazság specziális ethnikus módon nyilatkozik, s így a népköltészetnek, valamely elbeszélő termékében főképen három momentum jön tekintetbe: az alapeszme, az ennek megtestesítésére szolgáló situatio s az, hogy miképen történik, hogyan végződik. Az elbeszélés meséje, az alakítás és előadás a témára nézve mellékes, de a nép és az egyén felfogását illetőleg ez a jellemző s eszthetikai úgy mint irodalomtörténeti szempontból kiválóan fontos. Az alakulást sok tényező határozhatja meg: idegen hatás, tényleg megtörtént események pregnans részletei, idők és helyek különfélesége, eltérés a felfogásban, sőt az alakítónak mintegy műfaji célja is. Ugyanazon feldolgozó ugyanazon tárgyat különféle képen alakíthatja, pl. humorosan vagy komolyan, mint mesét vagy mint balladát. A mese nem tragikus kimenetelű, a ballada az.

A Szilágyi- és Hajmási-féle mondában az alapeszme, a pszichologiai igazság, az ethikai mag, a világnézeti momentum az, hogy a nemi szerelem, a szív vonzalma, a teljes egyesülésre törekvő ösztön erősebb, hatalmasabb minden más társulásnál, vérbeli vagy lelki minden egyéb rokonságnál, az atyafiság és barátság kötelékénél. E természeti ténynek és általános igazságnak konkrét példában való bemutatása, mintegy

megtestesítése és szemléltetése különféle *situatio*ban gondolható, s ezek nemcsak a képzelem combinációi lehetnek, hanem részben tényleg elő is fordúlhatnak a népek magán- és történelmi életében. Igen alkalmas, mert bizonyos korok szellemének és állapotainak megfelelő, érdekes és regényes *situatio* az, a mit a Szilágyi- és Hajmási-théma mutat. Fogságban levő két pajtás (vagy testvér) beleszeret egyazon lányba és élet-halál harcra kelnek érte.

Thémánkéhoz hasonló *situatiót* találunk a görög Thebais-mondában, melynek az antik költészetben számos feldolgozásáról van tudomásunk. A cyclicusok Thebaisát még Homerosnak tulajdonították volt. Menelaus Aegaeus, Antagoras Rhodius és Antimachus Colophonius e tárgybeli görög költeményei elvesztek, úgymint az Augustus korabeli Ponticus latin versezete is. Antimachust nagyban felhasználta Statius, a kinek időszámításunk első századának vége felé keletkezett, 12 énekből álló Thebaisa azonban ott végződik, a hol a mi témánk tulajdonképen kezdődik. Nagyon valószínű, hogy előzői közül egyik-másik feldolgozta a monda azon részét is, a mely magában foglalja a mi tárgyunkat. E mondának az antik költészetben való megjelenéseiről értekezett Welckerus, a darmstadti *Ephemerides scholasticae* 1832-iki évfolyamában (105—180., 209—250.; kivált 158., 161—164. l.); ez a folyóirat Budapesten nem található meg.

A középkorban a mondának már olyan alakjaival találkozunk, a melyek nemcsak a *situatio*ra, hanem a mesére nézve is lényegileg meg egyeznek a mi Szilágyi- és Hajmásinkkal.

Boccaccio, a kinek félezzreddel ezelőtt keletkezett műveiben az európai nemzetek nép- és műköltészete számtalan erének forrása buzog, majdnem 10,000 versből álló, 12 énekre osztott elbeszélésben, a *Teseide*-ben dolgozta fel tárgyunkat. Palemon és Arcitás thebái királyfiak, mint Theseus athénai foglyai, beleszeretnek Emiliába, az amazon királynő hugába. Theseus szabadon bocsátja Arcitást azon feltétel alatt, hogy ne térjen vissza Athénába. De Arcitás mégis visszajön; Palemon megtudja ezt, szintén kiszabadul és egy erdőben megví Arcitással. Theseus és Emilia meglepi őket s mindent megtudnak. A király egy évre új harczot tűz ki, 100—100 lovag segítse a küzdőket; a győzőé legyen Emilia. Arcitas győz, de szerencsétlenül lebukik lováról. Haldokolva összekél Emiliával s nejét Palemonra hagyja. (V. ö. HEINRICH G. Boccaccio *élete és művei*, 42. l. — M. LANDAU, Boccaccio, 78. l.)

Boccaccio máshol is megemlékezik e tárgyról. A *Decamerone*-ban a VII. nap végén szó van róla, hogy Dioneo és Fiametta vacsora előtt együtt énekelték az Arcitas és Palemon történetét. Bizonyára ugyanazon nagyon régi történet ez, a melyet Boccaccio *Teseide*-je forrásának

nevez a Fiammettához intézett ajánlásban: «trovata una antiquissima storia, e al più delli genti non manifesta . . . in latino volgare».

Boccaccio korabelije Chaucer, az angol irodalom egyik megalapítója, a XIV. század legvégén írta a *Canterbury Tales* című nagyhirű keretes beszélggyűjteményt, a mely szintén nagy hatással volt az európai irodalmakra. Legelső elbeszélése *Knight's Tale* (a lovag meséje) negyednyire rövidített szabad átdolgozása a Boccaccio *Teseide*-jének, a melyből egész részeket fordít s a mese lényegén nem változtat, de a művet és szerzőjét nem említi. A *jó asszonyok* legendájában megemlíti Chaucer, hogy már régebben feldolgozta az Arcit és Palemon históriáját, a mely csak kevesek előtt ismeretes. Ez hasonlít Boccaccio megjegyzéséhez: «al più del genti non manifesta», de nem vonatkozik a tárgynak idegen, hanem saját régebbi feldolgozására, a mely aztán elveszett. Ez valószínűleg szorosabban csatlakozott volt a Teseidéhez, s minthogy ez alakjában nem illett a *Canterbury Tales* keretébe, ennek a számára később a *Knight's Tale*-t csinálta belőle CHAUCER. Nem lehetetlen különben, hogy CHAUCER ismerte és használta a Teseide régi olasz forrását; Statiusra való hivatkozásának nincs jelentősége, mert a mint említettem, Statiusnál a mi témánknak csak előzményei találhatók. (Z. B.-ten BRÜCK, *Chaucerstudien*, 39—71. l. és GEOFFREY *Chaucers Werke*, übers. v. A. v. DÜRING, III. 410—415.)

Chaucer elbeszélését Dryden angol költő a maga kora szelleméhez alkalmazva, de a mese lényegén nem változtatva dolgozta át és adta ki három könyvben e címmel: *Pelamon and Arcite, or the Knight's tale* (London, 1798. Cooke's Edition, III. 77—139. l.). Dryden elragadtatással, szellemesen és behatóan szól a Chaucer költeményéről a *Tales et Fables* dedicatiójában és a *Preface*-ban. (Fenti kiadás, III. köt. 44—51. és 51—76. l.) Dryden, a ki Chaucer és nemzete dicsőségére előbb azt gondolta, hogy e mű a Chaucer leleménye, kiemeli az előszóban, hogy ez a történet már a Boccaccio ideje előtt meg volt írva. (V. ö. G. SANITSRURY, *Dryden*, London, 1881. 55. és 157—159. l.)

Még Dryden előtt drámában dolgozta fel témánkat, *The two noble kinsmen* (A két nemes atyafi) címmel Fletcher, állítólag Shakspeare segítségével. E drámáról nem szólhatok részletesebben, mert Budapesten nem találtam meg.

Shaksperének egyik legsajátosabb drámájában is megtaláljuk e situatio elemeit. A *Szentivánéji álomban* Lysander és Demetrius előbb mindketten Hermiát szeretik, majd hóbortos varázstól elvakítva mindketten Helenába szeretnek. A nevetséges küzdésben kimerülteket alva találják az erdőben Theseus és Hippolita. Nem olyan-e ez, mintha a Boccaccio *Teseide*-jének tudatos travestiája volna?!

Szendrői névtelenünk tehát igen tisztességes kollegákkal dicsekedhetik. Nem tekintve a Homerosnak tulajdonított cyclicus *Thebaist*, lényegileg egyazon mesét dolgozták fel Boccaccio és Chaucer, Fletcher Shakspererel és Dryden.

Ha hiteles a szövege és kiadása, akkor igen érdekes és kivált a Gegő-féle moldvai feljegyzés tekintetéből figyelemre méltó az az oláh röpirat, a mely dr. Russu véleménye szerint a múlt század elején Jassyban nyomtatott, s melynek vége a Moldovában az időtájt legtűrhetlenebb phanariota-garázdálkodásra vonatkozhatik.

E röpirat eredetiségéről minden utánjárásom daczára sem sikerült teljesen megbízható tunomást szereznem. Német fordítását dr. Wlisslocki H. közli a Koch-Geiger-féle Zeitschrift S. vergl. Litt. stb. folyóiratban (Új folyam, II. köt. 1889. 182—184. l.). Ez után készült a következő magyar fordítás:

A két pajtás.

A mi népünk hatalmas nép volt, uralmától az egész világ rettegett. De mint fáról hull a levél, úgy szóródtak világgá a nemes római nép törzsei; sokan elpusztultak, mások új hazát szereztek. Mi sok száz évvel ezelőtt jöttünk ide és elfoglaltuk e szép országot. Az időben a szomszéd országban igen hatalmas fejedelem lakozott, Thesekidas a hős bojár, a ki elfoglalta volt a szomszédos országokat majdnem mind és a mi népünk ellen is hadat indított, de mi békét kötöttünk vele és a mint kivonult az országból, arra kértük, bocsátaná szabadon elfogott embereinket. Meg is tette; de mégis elvitte két legjobb vezérünket, Architas és Palämon vitézeket s börtönbe vettette őket. Szomorú időt élt most a két vitéz; Architasnak otthon felesége és két fia volt, Palämonnak éltek nagyszülei. A két hős atyjafiai, barátai és ismerősei nagy váltságdíjat ígértek Tesekidas bojárnak, sok aranyat, ezüstöt, marhát és juhot, de mind hiába. A két vitéz nagy bánatosan élt a börtönben, patkányok s egerek, kigyók békák közt; napjában csak egyszer mehetek kissé a szabadba. A mint künn voltak, egyszer meglátta Palämon úr Thesekidas úr hugát, a csodaszép Ekaterina hajadont. Barátja, Architas nem látta meg a lányt, de csakhamar észrevette, hogy Palämon vitézzel történt valami. Ettől fogva Palämon úr hallgatott s búsult a börtön egy zugában, vagy pedig szép dalokat énekelt a szerelemről s bánatról. Egyszer kérdé őt barátja, Architas: «Mondd csak, barátom, hogy lehet neked kedved szerelemről énekelni itt a börtönben, a hol patkányt és egeret látsz, de nőnek még árnyékát sem?» Erre Palämon a szép Ekaterináról beszélt neki s a mint a szabadba jutottak, megmutatta neki a hajadont, a ki ilyenkor

mindig egy fa alatt szokott ülni a kertben. Ekkor Architas is szerelemre lobbant és ezután könnyebben múlt idejök a két vitéznek a börtönben, mert most azzal mulattak, hogy Ekaterina szűznek szépségét magasztalták, de nem árulták el egymásnak, hogy mindketten szeretik Thesekidas hugát.

Igy múlt el hét esztendő; egyszer egy szolga jött a két vitézhez és így szólt: «Architas uram, szomorú hírt hozok kegyelmednek! Nemes hitvese meghalt! De valami jót is fog hallani, mert a sors hatalma igen különös! Uram, mi gyakran azt gondoljuk valamiről, hogy nem történhetik meg s a sors gyakran úgy intézi, hogy egy napon megtörténik az, a mi máskor ezer évben sem szokott megesni! Hallgasson rám, nemes uram, és bámuljon! Nemes húga a mai napon nőül megy Thesekidas úrhoz, a ki szabadon bocsátja kegyelmedet s magához hívja, hogy mint szabad ember és az ő kedves sógora lakozzék nála örömben és búban». Elgondolhatjátok Architas uram örömét. Örömben és vígasságban lakozék immár sógoránál és bármikor mulathatott a szép Ekaterinával; ez azonban mást szeretett, a ki börtönben senyvedett kigyók, békák között. Hogy a szegény Palámon szíve mit szenvedett ez alatt, azt mindenki elgondolhatja, a ki valaha szerelmes volt. Csak azt kérdem tőletek, kinek nagyobb a szíve bánatja: az egyik láthatja ugyan a szép Ekaterinát, de börtönben senyved; a másik szabad és mulathat vele, de esdeklésének nincs foganatja. Azt kérdem tőletek, hogy melyik boldoguljon? Mindjárt megtudjátok.

Architas uram addig üldözte szerelmével a szép Ekaterinát, a míg a hajadon elhatározta magát, hogy megjárhatja vele, annál is inkább, mert sógorasszonya, Architas huga szerette volna őt Architassal összeházásítani. Egy sötét éjjel vette bátyja kulcsait s megnyitotta Palámon börtönét. A mint ez a szabadba lépett, a lány így szólt hozzá. «Egy nő, a ki téged szeret, kiszabadított téged! Ne kérdezd, ki vagyok, hanem siess innen, mielőtt bátyám megtudja szökésedet!» De Palámon megismerte Ekaterinát s meg akarta vallani forró szerelmét, de a lány eltűnt a sötétben. Vígán távozott Palámon Tesekidas országából és szerencsésen érkezett haza. Midőn Tesekidas megtudta a fogoly szökését, sógorával, Architassal és sok szolgálával bejárta az egész országot s keresték Palámont. De nem akadtak rá, pedig ismét Tesekidas országában volt, mert szeretett Ekaterinája utáni vágya elűzte volt hazulról a szép szűzhöz, a ki őt álruhában kertjének felügyelőjévé tette. Tesekidas és Architas urak is hazatértek végre, miután hasztalan keresték Palámont. Ekkor szomorú idő következett a szép Ekaterinára nézve, mert Architas minduntalan üldözte szerelmével. Ennek huga segítségére volt neki, és egészen a bátyja kezére akarta keríteni a szép hölgyet, hogy meggyalázza. A sze-

gény Ekaterina már-már áldozatul esett a nyomorúlt Architas erőszakának, de épen jókor közbelépett a szolgának öltözött Palámon: «Álnok Architas! te nyomorúlt áruló!» kiáltott rá, kardot ragadva. Harczra kelt a két vitéz, s a mint Architas halálra sebesülten lerogyott, oda került Tesekidas úr. A mint megtudta a történeteket, elkergette a feleségét, Architas tetemét a kutyák elé dobatta s Palámon úrhoz nőül adta hugát Ekaterinát.

Ez a két pajtás története! Nos, kedveseim, mit gondoltok erről? Ugy-e, azt gondoljátok, hogy nálunk is van elég olyan görög úr, mint ez az Architas, s hogy azok még rosszabb sorsot érdemelnének...

Wlislocki kiemeli az Ekaterina nevet s a többi neveknek görög formáit, s ez elbeszélésnek egy most ismeretlen görög forrására von következtetést. Már Herzberg megjegyezte, hogy a monda Boccaccio előtt valószínűleg már rég járt szájról-szájra, vagy talán a bizanczi birodalomnak román elemektől sokszorosán áthatott földjén keletkezett. (CHAUCER, *Canterbury-Geschichten*, übers. v. W. HERZBERG, 1870. 594. l.) Wlislocki megjegyzi, hogy talán Chaucer is használta ezt a görög, illetve bizanczi forrást, s ilyen forrást fogad el a Szilágyi és Hajmási magyar népballadánk számára is. E mellett azonban igen zavaros előadásban majdnem kétségtelennek tartja a Chaucer hatását is, a melyet általában nagyon kiemel, míg a sokkal nagyobb hatású Boccacciót e témára nézve csak mellékesen, inkább Herzberg nyomán említi. Annak a hatásnak, a melyet Chaucer a népies magyar irodalomra állítólag gyakorolt, bizonyításául Wlislocki ugyanott (187—189.) egy felette trágár elbeszélést közöl: *Die beiden lustigen Kameraden* czímmel, a melyet *Der verstellte Narr* című czikkében már a *Germaniában* közzé tett volt nem sokkal előbb (N. Reihe, XXI, 1888. 348—350. l.). Ez elbeszélésben két magyar fogoly, Bakancsos és Drabancsos a török császár kertjében dolgozik. Drabancsos bolondnak teszi magát s a császárlánynak, de szolgálójának is, szeretője lesz; egy obsecén kaland után, a mely Chaucernél a molnár elbeszélésére emlékeztet, megszöknek a két török lánynyal és sok kincscsel s otthon elveszi Drabancsos a császárlányt, Bakancsos a szolgálóját.

Wlislocki a Chaucerbeli lovag és molnár elbeszélése összeforrasztásának tartja a mesét, a melyről azt állítja, hogy Csikmegye több székegyházában hallotta 1883-ban.

Nem bocsátkozhatom most e mese behatóbb bírálatába, csak azt akarom ez alkalommal kijelenteni, hogy itt Wlislocki minden valószínűség szerint a saját egyéni phantasiájából alkotott egy új székegyház-varianst a Szilágyi- és Hajmási-thémához, a melyhez régebben szolgálta-

tott összes paralleljeivel szemben már régebben kifejeztem kétségemet. (L. *Ethnologische Mittheilungen*, 2. füzet, 216. l. és *Publicationen der Ethn. Mitth.* I. 72. l.)

Ép ilyen skepsissel kell fogadnunk Wlislackinak azt az állítását (i. h. 190. l.), hogy a Kollár-féle Szilágyi és Hajmási más nevekkel most is él a felvidéki tótok között, s magának Wlislackinak is van a tót nép ajkáról vett három nem teljes variansa. A Kollár-féle versezet ügyét azonban magam sem tartom még egészen eldöntöttnek.

Wlislackinak még egy állítását nem hagyhatom szó nélkül. Azt mondja (i. h. 191. l.), hogy folyóiratomban én helytelenül fejtegettem a magyar monda forrását. Ez nemcsak téves, de oktalan állítás is. Mert én ottan egyáltalán nem fejtegettem a magyar variansok származását. Csak a cigány balladára nézve jegyeztem meg (*Ethnol. Mitth.* I. f. 75. l.), hogy az szerb-bolgár s talán albán-görög nyomokra mutat, a hová akkor nem akartam követni. Wlislacki maga pedig több ízben említi a görög forrást s egy helyt (190. l.) határozottan mondja, hogy e forrás a Balkán-félszigeten keresendő.

S ha már a czáfolásnál vagyunk, jusson egy szó Sebestyén Gyula fiatal barátomnak is, a kinek több ízben behatóbban fejtegettem a Szilágyi és Hajmásiról való nézetemet és hypothesisimeket; azt is megmondtam neki, hogy a Sebesi Jób közölte varians nem autentikus, s hogy én ezt miképen konstataáltam. S ime, a *Philologiai Közlönyben* (1889. 506—508.) Sebestyén úr rendületlen birói önbizalom hangján élcelődve a Sebesi-féle változat felett, így emlékezik meg rólam: «Sebesi Jób megvette s a *gyanútlan* Hermann-nak tovább adta, most pedig — közkinccs». Fentebb kimutattam, hogy én mennyire voltam *gyanútlan* a szóban levő változattal szemben, s ebből aztán kitűnik az is, hogy Sebestyén úr hogyan lett *gyanús* ez ügyben. Ez egyúttal felment engem a további polemia alól.

Pótlásul előbbi összeállításaimhoz még néhány egyes rokon vonást sorolok fel. Találhatók ilyenek a Kónyi históriájában *Florenz és Lion vitézeiről* is. A szerbben: A kis Radó fogsága Bekir agánál (KAPPER, *Gesänge der Serben*, I. 152—158. l.). Az aga lánya, Hajlanna kiszabadítja a fogoly Radót, kincsekkel ellátva megszökik vele, kikeresztelkedik és neje lesz. Összehasonlítható meg: Mniczai Mara s a két pásztor (KAPPER, II. 327. l.), Anna, Pavle és Ivo (KAPPER, II. 339. l.). A ruménben: Az erdei páva-féle balladáinak két értékes hunyadmegyei variansa, az egyik ponori, a másik magurai, Mailand Oszkár gyűjteményéből. Wlislacki is közölt újabban egy idetartozó balladát (Koch, *Zeitschrift*, N. F. I. 351—354.). Juon beleszeret bátyjának, Konstantinnak nejébe, s látogatóba viszi magával; Koszta utánuk megy s megöli öcscsét, mert

erőszakot követett el az asszonyon. Thémánkkal látszik összefüggni s az idetartozó szerb és cigány balladára emlékeztet a következő versezet tárgya: Barnul vagy a kétségbeesés (*Neuentdeckte Gedichte Ossians*, übers. v. FERN. v. HAROLD, 2. Aufl. 1798., 175—180.). Szeretője Aszala felbujtatja Barnult, hogy ölje meg legjobb barátját, Allart; ez haldokolva megbocsát gyilkosának, Barnul megöli magát a holttestnél.

Záradékol egy szerény megjegyzést akarok koczkáztatni. Boccaccio egy régi olasz históriát említ a *Teseide* forrásául, követői közül is többen megemlékeznek erről. A Szendrői névtelen ifjú szerzé vala énekét egy poetának ő verseiből. Vajjon nem lehetett-e ama most ismeretlen olasz (vulgaris latin) elbeszélés a Szendrői névtelen forrása is? Vagy pedig: A *Teseide* tárgya görög eredetű s bizonyára megmaradt Bizanczban is. Nem kerülhetett-e onnan hozzánk, talán balkáni közletéssel?

Erre a feleletet más alkalommal megkísértem megadni, mikor teljesebb lesz az anyagom és határozottabb az erről való nézetem.

BÁRÓ KEMÉNY ZSIGMOND SIRJÁNÁL.

GYULAI Páltól.

(FELOLVASTATOTT 1890 FEBRUÁR 9-DIKÉN)

Kicsiny falu, oly nyugalmas magány,
Árnyas gyümölcsös a domb oldalán!
Három diófa a földig borúl
S benn mintegy rejtve két sir domborúl.

Kemény az anyja mellett nyugszik ott,
Még ifju volt, hogy innen távozott;
Sok zordon év telt, múlt el ezalatt
S csak halni tért meg, honnan elszakadt.

Sok zordon év! Emlékek még erős,
Ott küzde tollal, mint csatán a hős;
S mint ősei kardja, sok száz éven át:
Úgy védte tolla vészben a hazát.

Mily bánat, kétség s mégis mennyi hit
Rezegte át szivét és könyveit!
Rajzolta az embert s az államot,
S a sors titkába mélyen behatott.

Bús-méla rajz! Az élet harczterén
Egymásba játszik gyakran bűn, erény,
S hány jó szándék vétek szülője is:
Örök törvény a bosszus Nemesis.

A hont hiven szeretni oly nehéz,
Csordúltig a sziv s elvakúl az ész;
És a szabadság önmagának árt
S uj szolgaság, ha nem ismer határt.

És álla őrt egy ország romjain,
Arczán közöny, sebzett szívébe' kin,
S ostromlá bátran a kettős veszélyt :
Királyi önkényt és népszenvedélyt.

S midőn egy nap föléled, győz a jog,
Eltiprott zászlónk újra fenlobog,
Nem érzé már a diadalgyönyört :
Lélekbe', testbe' végkép összetört.

És elfeledték Immár alkonyúl,
A tájra lassan köd, homály borúl,
Estesillag fénye rezg a bérz fokán
És megzendül bokrán a csalogány.

E dal, e fény oly édes enyhadó,
Megillet téged, fáradt szunnyadó,
S még itt viraszt hiven sirod felett
Testvéri és baráti kegyelet!

AZ UTOLSÓ JURÁTUS.

Beszély

DEGRÉ ALAJOSTÓL.

(FELOLVASTATOTT 1890 FEBRUÁR 9-IKÉN.)

A vígasztalan rónaság sártöltésén öszerű hintót vonszolt előre a négyes előfogat.

A hintóban Borkúthy táblabíró úr ült, mellette vidor kinézésű ifju feszelgett.

Az öreg úr öblös pipáját kiverve, a lábainál kimagasló börtáskából másikat vón elő e szókkal:

— Gyújtsunk rá, öcsém!

— Elég ezt a port nyelni, ha még füst is szegődnék hozzá, megfojtana.

— Hm, beh kényes torkod van. Lásd, én a por kellemetlenségeit elűzőm a füst kellemeivel.

— Vagy más szóval, hogy lehelletén a vöröshagyma-szagot meg ne érezzék, eszik rá fokhagymát.

— Az evésről jut eszembe, öcsém, az alispánnál három óraker ebédelnek, ha így döcögünk, nem tudom, oda érünk-e idejére?

— Majd megérkezünk ebéd után.

— Csak az kellene még, elmaradni az ebédről! mikor már is képes volnék terített asztalhoz ülni.

— Pedig — mosolygott az ifju, órájára tekintve — attól még negyedfél óra választ el.

— Egész örökkévalóság! . . . Na de kárpótolni fog a választékos ebéd. Hej öcsém! ezer meg ezer joggyakornok megirígyli sorsodat. Bejutsz a legelőkelőbb házba, és minő asztal! de arról csak én szólhatok, ki annyit megfordultam ott s ki a jót méltányolni tudom. Szerencséről, nagy szerencséről beszélhetsz. De így megy az a világon, az apák érdemeit fiaikban méltányolják.

— Ha méltányolják? — vágott közbe az ifju.

— Micsoda? — pattant föl Borkúthy — a tenyerőkön fognak hordani. Meglásd, a ház elkényeztetett gyermeke léssz. Boldogult atyád úgy is, mint ügyvéd, de mint pártvezér különösen annyi jó szolgálatot tett Verseghy alispánnak, hogy boldognak fogja magát érezni, ha irányodban valamit leróhat nagy kötelezettségéből.

— Na-na, kedves bátyám, a nagy urak hamar szoktak felejtetni.

— Teringettét! az meglehet, de neki nem szabad feledni, hogy alispáni székét atyádnak köszönheti; na ez csekélység! de terjedelmes birtokainak egy negyede erős pörrel volt megtámadva; a legszebb pöröknek egyikét atyád az ő részére nyerte meg. Na de mondhatom örvendett is, mikor kértem, hogy Boldizsár bátyám jogvégzett fiát gyakornokul fogadná maga mellé. «Hozza csak el, barátom,» mondá, «különös gondom lesz rá.» Nem gondolod, hogy ez annyit tesz: Úgy fogjuk tekinteni, mint a ház gyermekét.

— Bátyám! sok regényt olvasott?

— Vagy kettőt-hármat átlapozgattam.

— De talán írt?

— Bolond beszéd, soh' sem voltam holdkóros. De miért kérdesz ilyet?

— Mert kedves bátyám szereti a füstöt.

— Imádom! különösen a csetneki dohánypüstöt. De mi köze annak beszéd tárgyunkhoz s a regényhez!

— Hát a legtöbb regényben is sok a füst, meg félek, hogy abban az alispáni erős hajlamban is az egész csak füst lesz.

— Nem egészen értem; mit akarsz mondani?

— Azt, hogy az alispán hír szerint gőgös.

— A bizony, mert nem ölelkezik minden bocskorossal? Egyéb-iránt választáskor azt is megteszi. Nem elég nektek, hogy szabadelvű s az ellenzék vezére? . . . mi kellene még? . . . Erre az öreg úr mérgesen vágta magát a hintó párnái közé, nagyokat fújt, úgy hogy a pipából emelkedő füst versenyre kelt a fölvert porral.

A társalgás megszakadt s némán érkeztek az állomásra, hol lovakat kelle váltani.

A község háza előtt a kisbíró az uraságok elé állított azon kijelentéssel, hogy félóraig nem szolgálhat előfogattal, mert dél lévén, ember és állat étkezik.

Borkúthy úr éktelen lármát csapott, mire az öreg bíró is megjelent, ki kevés türelemért esengett.

Borkúthy úr mérgesen a szeme közé nézett, de vonásai lassanként megszélidültek, végre fölkiáltott:

— Szelig, maga az ?

— Én bizony. Ej! csak most ismerem a tekintetes úrra, nem látam, mióta főszolgabírónk volt.

Borkúthy erre kiszállt a kocsiból, végig nézett Szeligen s főlshajtott:

— Bizony megöregedett.

— Hát a tekintetes úr is, főbíró korában nyalka, sugár legény volt, s most . . . most . . .

— Úgy-e megerősödtem ?

— Nagyon.

— Mit gondol, mennyit nyomok ?

Szelig műértőleg szemügyre vette, aztán határozott hangon szólt:

— Harmadfél mázsát.

— Épen eltalálta.

— Hogy ne, hisz mézszáros voltam.

Az ifju torkaszakadtából nevetett, a nagybácsi zavarodottan krá-kogott. Szelig elégtelen bólingatott fejével.

— Most — kezdte Borkúthy — sürgősen lovakat kérek.

— Abból semmi sem lesz.

— De ebédre az alispán úrnál akarok lenni.

— Az alispán úr ebédjét máskor is megtalálja a tekintetes úr, de én megint várhatok vagy tizenöt évet, míg szerencsém lesz. Most épen delet harangoznak, térjenek be hozzám egy kanál levesre. Ezzel sügött valamit a kisbíró fülébe, ki azonnal tova iramodott.

Öreg és ifju összenézett. A meghívás csábítón hangzott s mindkettő tekintete azt látszott kifejezni: jobb ma egy veréb, mint holnap egy túzok! Igaz, hogy itt csak gyarló ebédre számíthatunk, de az idő siet, s az alispánnál majd mellé eshetünk.

— Kedves öcsém! — szólalt meg Borkúthy úr — én azt gondolnám . . .

— Nagyon bölcsen gondolja, kedves bátyám.

— Ne sokat töprenkedjenek a tekintetes urak, — esett beszédökbe az öreg bíró — mert meghül a leves.

Elindultak Szelig uram közvetlen közel fekvő házához.

Nemcsak a színpad, nemcsak regények, de néha az élet is nyújt váratlan meglepetéseket.

Útasaink azt hitték, hogy jó módú sváb gazda lakására fognak benyitni, s találtak egy egészen úriasan fölszerelt házat. A három személyre terített asztal nem csak kifogástalan, de — mondhatni — díszes volt; hóféhér abrosz, ezüst evőszerek, arany szegélyű finom tálak és

tányérok, cseh üvegüvegek s az asztal közepén kristály virágtartóban nagy bokréta — sok középbirtokos asztalát megszégyenítette.

— Hárman leültek.

— Hát a családtagok? — kérde Borkúthy úr.

— Feleségem — felelt Szelig — a konyhában forgolódik, leányom főlszolgálat, Hánzi fiam meg a marha-etetésnél van.

Az ebéd megfelelt a terítéknek.

Az ifju el volt ragadtatva, talán nem annyira az étkek ízletességétől, mit az öreg úr nem győzött magasztalni, mint a főlszolgálat leánya kecsseitől. Majd elnyelte szemeivel, s ha a tállal hozzá került, mindig módját tudta ejteni, hogy legalább a kis újját érintse, mitől a leány arca egyszerre lángba borult. Erre hirtelen bókkal vagy dicsérő körmondattal hozta a leánykát oly zavarba, hogy a tálat is majd kiejtette kezeiből.

— Ej ifjú úr! — nevetett a bíró — ne kényeztesse el ezt a leányt, úgy is nagyon rátartó.

— Lehet is, — jegyzé meg az ifju, — mert alig hiszem, hogy a faluban volna hozzá méltó legény.

— Akad biz' itt — erősítette a bíró — úgy-e Káti, hogy akad.

A leány letette a tálat, kezeivel arcát elfödte s kifutott.

Mindhárman jóízűt nevettek.

Ebéd után Szelig köszönetet mondott hajdani főszolgabírájának, hogy házát ennyire megtisztelte.

Az előfogat készen állt. Kimentek a kapu elé, négy sárkány prüsszölt s kapálódzott a hintó elé fogva.

— Beh gyönyörű állatok! — kiáltott föl Borkúthy.

— Saját nevelésem — dicsekedett Szelig — a fiam tanította be s ő fogja vinni a tekintetes urat, tehát a gyeplő biztos kézben lesz, ha tüzeskednek is a csikók. Hans! a jövő állomáson nem váltasz, hanem egy huzomban elviszed a tekintetes urat az alispán úr kastélyáig.

— Nagyon köszönöm — e kijelentéssel föl akart ülni Borkúthy, de csak most vette észre, hogy útitársa hiányzik. Kiabálni kezdett:

— Kálmán! Kálmán!

Az ifju nagy sokára elősompolygott. Kalapját erősen szemére húzta.

Fölültek, Hans kiereszté ostorát s a vén hintó repült, mint életében talán soha.

Kálmán levette kalapját s zsebkendőjét homlokára nyomta, melyen veresepp piroslott.

— Mi lelt? — kérdezte az öreg úr.

— Tudja bátyám, nincsen rózsza tövis nélkül.

— Talán bizony tilosba tévedtél ?

— Nem én, de attól a kis sváb tündértől búcsúcsókot akartam.

— Aztán kaptál körömmérget, hahaha !

— A többi meglepetéshez ráadásul ez is elfér.

— Micsoda meglepetés ?

— Micsoda ? hát földműves gazdánál oly fényes háztartás, rögtönzött úri ebéd, kifogástalan borok s ez a négy sárkány.

— Neked természetesen ez meseszerű, de engem, ki rég ismerem őt, nem lep meg. Tudod-e, ennek a parasztnak van legkevesebb huszonöt-ezer forint jövedelme. Nagy terjedelmű földjei, ménese, gulyája messze vidéken híres. És nem ő az egyetlen itt, kiről el lehet mondani, hogy aranyparaszt; van tizenöt-husz s a többi is jómódú mind. Évekkel ezelőtt földesurok, báró Miskey, kétszázezer forint kölcsönt keresett Bécsben. Ezt megtudták jobbágjai, küldöttség által fölkérték őt, hogy ne menjen ő ily összegért a faluján túl, hanem fogadja el tőlök a kölcsönt s másnap asztalára leolvasták a kétszázezer forintot.

Kálmán fölpattant, hogy majd kirúgta az avúlt hintó oldalát s fölháborodással dörögte :

— Miért nem jönnek ide azok az éhen kórász német apostolok, kik üres gyomorral s rongyos eszímában teleordítják lapjaikat, hogy fajrokonaik Magyarországon mennyire elnyomvák, üldöztetnek s a kétségbeesésig szánandó állapotban sínylenek, pedig otthon a püspökük sem él jobban. Csak kezeim közé kaparíthatnék egyszer ilyen alapos tudományú tollhóst, fülénél fogva idehoznám, hogy egyszer életében jólakjék.

— Jhah, öcsém ! éhes ember az eget is bögőnek nézi. Kínjában ordít az mind !

Gondolatokba merültek . . . az öreg Borkúthy néhányszor eldörögte, hogy : buták ! átkozott buták ! aztán elnyomta a szokott délutáni álmot.

Kálmán meg elábrándozott jogászcsinyein, kalandjain és pajtásain. «Drága szép idők!», sóhajtott közbe, «vissza nem tértek többé soha, soha ! legyen szent és áldott édes emléketek.»

Így érkeztek Vadfalvára.

Hans cserdítve robogott végig a községen.

A nagy arányokban épült kastély úgy emelkedett ki a park fái közül, mint tengerparton az árboczerdőből a világító torony.

— Itt volnánk ! — kiáltott föl az öreg úr.

— Csak nem hajtattunk be ily porosan ? — jegyzé meg Kálmán.

— Miért ne ? . . . vagy igaz, hölgyek közé illetlen. Átellenben van az iroda, ott majd lekeféltetjük magunkat.

— Bátyám teheti, de én átöltözködöm.

— Nem várlak meg, de majd átküldünk érted.

Az irodában két ifju kártyázott; Kálmán bemutatta magát.

A két kortárs vígan ugrándozott föl, megjegyezvén:

— Mindjárt vigabb lesz az élet. Igaz, eddig is hárman voltunk, de Fenlakyt kinevezték tiszteletbeli aljegyzőnek. Előbb is fönn hordta az orrát, de azóta csak félvállról néz le ránk. Meg is van nagyon különböz-
tetve, ő benn lakik a kastélyban.

— És ti?

— Mi itt a melléképületben, hol számodra is be van már rendezve a hely. Ő naponként az alispán asztalánál étkezik.

— És ti?

— Nekünk csak vasárnap jut a szerencse, rendesen a számtartó-
hoz járunk ebédre.

Kálmán megcsóválta a fejét, kérdezvén:

— És miért van az a Fenlaky úr úgy kitüntetve?

— Először, mert nagybirtokos fia.

— Igen szabadelvű eljárás. És még?

— Mert, azt suttogják, hogy az alispán úr kisasszonyának vőlegénye.

— Az alispán a szabadelvű párt vezére — mond Kálmán.

— Igen a gyűlésteremben, de itthon... brrr! azelőtt más világ volt itt, de mióta másodszor nősült, a fiatal asszonynyal oly szellem lopódzott a kastélyba, melytől libabórt kap a jóra való magyar ember háta.

Kálmán, ki ezalatt tetőtől talpig átöltözött, úgy nézett körül, mintha óhajtaná, hogy Hans a bíró uram házába visszaröpítse.

Most, hogy rendbe hozta öltözkékét, lehetett csak látni, mily meglepő jelenség; daliás termet, vonásain erő, bátorság s nagylelkűség kifejezésével; sokat mondó nagy szemeiben elszántság tüze villogott.

Egy megyei huszár jött az üzenettel, hogy az ifjú urat várják.

— Jól van — felelt Kálmán, s azt gondolta magában: ezt az útat csak megteszem, de itt nem maradok. Visszatérek bátyámmal s holnapután megyek Pestre. Ott a jurátus helye. A mint azonban a terembe lépett, ez a szándoka megváltozott. Két ígésző fiatal hölgyet pillantott meg; az egyikben azonnal fölismerte az alispán fiatal nejét, az ifjabbik meg nem lehetett más, mint ennek mostoha leánya. E leány megpillantása észbontó hatással bírt Kálmánra. A két hölgy közt kiborotvált állú piperkőcz ült. Bizonyosan Fenlaky.

A mint Kálmán odaszegezte szemeit, észrevette, hogy a korosabb hölgy az ifjabbik háta mögött a piperkőcz kezét fogja s a fürkésző tekintetre elpirulva vonta vissza kezét. Meglehet, mert ez szeget ütött a fejébe,

vagy mert a leány elbűvölte, de elég az hozzá, hogy szoborként állt meg helyén.

Nagybátyja kétszer is szólította, míg az alispánhoz közeledett, ki javakorában levő, büszke tartású férfi volt.

Az alispán leereszkedő nyájassággal szólt:

— Kitünő ajánlatokat hoztál; bizonyítványaid, atyád emléke s nagybátyád közbenjárása kezeskednek jóra valósságodról. Számolhatsz jóindulatomra. A teendőket és házirendet megtudod társaidtól. Isten hozott! — És mint valami fejedelem, előkelő fejbillentéssel elbocsátá alattvalóját, hogy az öreg Borkúthyhoz fordulva, folytassa beszélgetését a megyei ügyekről.

Kálmán büszkén felütötte fejét s meg akarván mutatni, hogy társaságokban forgott s az ily elutasító modort nem érti, szilárd léptekkel az ifjú csoportozathoz ment. Udvarias meghajlással bemutatta magát.

A fiatal alispánné olyat billentett fejével, mintha mondani akarná: ez még is csak tolakodás.

A leányka bájos mosolylyal viszonzta az üdvezletet.

E mosoly lebilincselte Kálmánt s kárpótlás volt neki az apa rideg fogadtatásáért s a szép mostoha sértő kicsinyléseért. Képes lett volna ábrándokba merülni, ha Fenlaky szavai föl nem riasztják.

— Barátom uram, hol végezte a jogot?

— Nagy-Váradon, — felelt Kálmán, — hát barátom uram?

Fenlaky körülnézett, mintha keresné, kihez szól e vakmerő, aztán vontatva mondá:

— Én megyei aljegyző vagyok.

— Én meg a királyi tábla főlesküdt jegyzője.

Kölcsönös feszes meghajlás, mire Kálmán távozott.

E pillanattól kezdve a két ifjú gyűlölte egymást.

— Helyes ifjúnak látszik — jegyzé meg a leányka.

— Ugyan Irén! — szörnyűködött az alispánné, — szögletes mozdulataival...

— Faragatlan modorával — tette hozzá Fenlaky.

— Csak nem képzeled, hogy jó társaságba való?

Kálmánban az alispáni hivatal hatalmas munkaerőt nyert; többet dolgozott egymaga, mint a más három, a mellett gyorsan és jól. Főnökével azonban soh'sem érintkezett, Fenlaky osztotta ki a földolgozandó tárgyakat s ő vette át aláírás végett az alispán elé terjeszteni.

Pajtásai nagy csodálkozására, a vasárnapi ebédekre soh'se ment el. Kimaradását, mintha föl sem tűnt volna, kérdés nélkül hagyták. Egyetlen mulatsága, illetőleg élvezete volt, a parkban sétálni; itt órákig elmerengett, s lesve leste az alkalmat, hogy eszményét, az ígésző Irént, megpil-

lanthassa. És e gyakori séták alatt, merengései közben észlelt olyasmit, a minek előjelét akkor látta, midőn először lépett az alispán termébe. Nem ok nélkül rázogatta ő fejét, ha az egész világtól hallotta, hogy Irén és mostohája úgy él együtt, mint két angyal s jobban szeretik egymást, mintha ikertestvérek volnának. És szeme szikrázott, arcát láng borítá, valahányszor előtte beszéltek, hogy Fenlaky bizonyosan nőül veszi Irént. Ajkiról mindég titok akart ellebbenni, de visszafojtotta.

Különben Vadfalván víg élet folyt; a környék előkelősége gyakran összejött a nagyszerű kastélyban s ilyenkor az alispáni irodát is mozgósították, hogy a tánczosok száma szaporodjék. Ez mindég nagy ünnep volt a fiatalok egyhangú életében, de Kálmán egész következetességgel innen is elmaradt. Ezért pajtásai elnevezték «vad medvé»-nek.

Ő meg viszont őket: «tányérnyalók»-nak. Fenlaky meg félvállról azt szokta róla mondani: Oly alantias egyéniség, ki tisztességes társaságban meg sem mer jelenni! Bensőleg azonban örvendett, hogy nem jelen meg köztük, mert félt mély tekintetétől.

Kálmán az irodában hivatalos dolgait végezte.

Fenlaky betoppant e kérdéssel:

— Kész már a jelentés?

Kálmán az írásról föl sem pillantva felelt:

— Mihelyt az alispán úr sürgeti, kész lesz.

— Sürgetem én.

— Tessék.

— Ön feledi, kivel beszél?

— Ha az volna az eset, inkább megválogatnám szavaimat.

Fenlaky nagyot toppantva tört ki:

— Ön egy...

Kálmán lecsapta a tollat, egy ugrással Fenlaky előtt termett s erősen szeme közé nézve rádördült:

— Mi vagyok? ...

Fenlaky visszahökkent.

— Mi vagyok? no? — sürgeté Kálmán.

— Egy, egy... — hebegte Fenlaky — igazi jurátus.

— No, ha tudja, hát óvakodjék engem ingerelni. — Ezzel visszaült íróasztalához.

Fenlaky épen el készült sompolyogni, midőn legénye kis csomaggal a kezében belépett — mondván:

— A városból érkezett.

Fenlaky izgatottan vette át, a legénynek távozást intett, s fölbontá a csomagot.

Kálmán véletlen az előtte függő tükörbe pillantott s látta, hogy

Fenlaky elragadtatással néz egy ritka virágokból művészileg kötött bokrétácskát. Ajkalval érinté, s ismét a dobozba rejtve, gyorsan távozott.

— Igazán még is csak leendő menyasszonyát szeretheti, — gondolta magában Kálmán, — ah! beh boldog! ha én nyújthatnék annak az angyalnak bokrétát, az éden üdvét élvezném... Mi lett belőlem? Már megint érzélgésen kapom magamat... Hejh! hogy félredobnám e csalóka képeket, csak régi pajtásim itt volnának, hogy velök szívem szerint kimulat-hatnám magamat. Micsoda eszeveszett barát is lőn itt belőlem; egy oltárképet imádok s ez minden örömem, boldogságom; nevetséges! de végét is vetem minél hamarább. Pest majd kizójanít.

Ebédelni ment, nem volt étvágya; haza ment s dolgozni akart, de nem tudott, sehol sem találta helyét. «Mi a mennykő lelt engem?!» kiáltott föl, «hisz ki vagyok cserélve.»

Csak akkor tudta, hogy mi lelte, mikor rendes séta-ideje elérkezett. A parkba ment s azt dörmögte maga elé: bolond vagy te Kálmán! Össze-vissza bolyongott, eszméinek szabad röptöt engedve. Egy kanyarulatnál kifordulva, szemben találta az alispánnét, Irént s Fenlakyt. Szíve összeszorult, mert tanúja volt, mily hevesen udvarol Fenlaky Irénnek. De mit látnak szemei? Nem káprázat-e az, mi eszét s érzékeit hatalmába kerítette? nem, nem! a bokréta, melyet reggel Fenlaky kezében látott, ott kaczerkodik a szép alispánné mellén.

Fölháborodva fordult meg s futott vissza, egész hazáig.

Még azon este Fenlakyt valami hivatalos ügy az irodába vezette. Kálmán oroszlánként ugrott a belépő elé. Tekintete, állása oly fenyegető volt, hogy Fenlaky remegni kezdett. Perczekig némán néztek egymásra, aztán Kálmán fölrángatta vállait s visszaült helyére, maga elé dörmögven:

— Végre is, mi jogom van őt felelősségre vonni?

Fenlaky lélezgethez jutván, kérdé:

— Mi lelte őnt? én nem értem...

— Pedig csak egy szavamba kerülne, hogy megértsen.

— Kíváncsivá tesz.

— A kíváncsiság torkára forrhatna.

— Ohó! még fenyegetődni mer.

— Annyira, hogy ajánlom, kerüljön engem, különben rossz vége lesz a dolognak.

— Majd meglássuk — fejezte be a szóvitát Fenlaky s sietett távozni.

— Léha áruló! — dörögte utána Kálmán.

Fenlaky jónak találta nem hallani.

Se sürgős munka, se kedvezőtlen idő Kálmánt vissza nem tartotta, hogy bizonyos órában a parkbeli sétáját meg ne tegye. Vajjon csak az üde lég vagy a terebélyes fák árnyának élvezete vonzotta? Nem, oh nem!

ő epedett látni Irént, ez volt lelkének egyedüli vágya, s ha látta, győzelemittasan tért haza.

Irén figyelmét ez el nem kerülhette. Részvétből, hiúságból vagy időtöltésből tette-e? maga sem tudná számon adni, de annyi bizonyos, ha csak szerét tehetné, alkalmat adott az ifjú különöznek, hogy köszöntse. Eleinte mulatságosnak találta a dolgot és nevette, később érdekesnek s hallgatott róla, végre gondolkozóvá tette.

Szólt a zene, jött a sok vendég, az alispán úr névnapja volt. Ebédnél egyik felköszöntő a másikat érte. Az asztal végén az iroda-személyzetnek is jutott hely, szükség van rájuk, este táncz készül.

Kálmán, mint mindég, most is hiányzott.

Délután a társaság különböző csoportokra oszolva a parkban keresett szórakozást.

Fenlaky, mint rendesen, a szép Verseghyné körül forgolódott. Az ügyes asszony egyszer félrehúzódott, Fenlaky nyomában volt.

— Foglalkozzék Irénnel — súgta a nő.

— De kérem... szabadkozott Fenlaky.

— Akarom. Ma sok szem lát, kerülnünk kell egymást. Mindenki Irén leendő vőlegényét látja önben, helye hát oldalánál van.

— Ez kegyetlenség! de mert minden áldozatra kész vagyok önért, hát engedelmeskedem.

Itt tekéztek, ott labdázta, mások meg fölrepített karikákat fogdostak el, pallos alakú botocskákkal.

— Melyik csoporthoz álljunk? — kérte Fenlaky Iréntől.

— Talán a csónakázókat követnők — felelt szórakozottan a leánya.

— Nagyon helyes — egyezett bele a lovag s karját nyújtotta.

A száz holdas tavon messze távolban himbálódzott három-négy ladik s elragadóan hangzott a «barcarolle», melyet ott a távolban zengtek.

Fenlaky nyílsebességgel ugrott egy lélekvesztőbe, besegítette Irént s e szökökkel:

— Mindjárt utolérjük őket, — evezőit mélyen a vízbe merítette.

Repülő sebességgel haladtak vagy ötven lépésnyire, ekkor hirtelen emelkedett szélroham Irén fejről elragadta a könnyed szalmakalapot. Fenlaky fölugorva, utána kapott, s egyensúlyt veszítve, fölborította a ladikot.

Irén és Fenlaky alámerült.

A tavat szegélyező sűrűségből, mint megriasztott szarvas, törtetett elő Kálmán s meggondolás nélkül vetette magát a habokba.

Fenlaky a fölborult csónakba kapaszkodott s kétségbeesetten kiálta Kálmánra:

— Ide, ide! drága barátom, mentsen meg.

Kálmán Herkules-erővel szelve a vizet, közelített azon helyhez, hol Irén küzdelmesen vergődött... csak egy pillanat még és Irén hatalmában van, de a velőt rázó katasztrófa előbb bekövetkezett s Irén fölött összezsaptak a hullámok. Úgy rémlett Kálmánnak, mintha egész világa összeomlott volna.

— Istenem! — sóhajtá — most, csak most adj erőt!

Ezzel alábukott. Elmúlt vagy másfél percz... ezalatt szólt a távolban a «barcarolle» s a közelben Fenlaky tele torokkal ordított segítségért, de Irén és Kálmán nyoma elveszett... A tó tükrén egyszerre nagy karika támadt, mely hullámozva, mind nagyobb és nagyobb terjedelemben terjeszkedett; a kör közepén föltűnt Kálmán, ki balkarjával Irént derékon átölelve, hozta fölszínre.

Fenlaky még mindig a csónakba kapaszkodva küzdött. Midőn látta, hogy Kálmán Irént megmenti, esengve rimázkodott:

— Engem is, az Isten szerelmeért, engem is!

Kálmán oda sem hederített neki, hanem Irént erősen átölelve, igyekezett a part felé. Ő most nem tóban, de kéjtengerben úszott.

— Mily élvezet volna így meghalni, — gondolta Kálmán, — csak alá kellene merülnöm s őt örökre karjaimba zárhatnám. Nem! Nem! Isten és a világ elleni véték volna e szép teremtés életét föláldozni. Éljen ő s boldogítson bár mást, annyit még is kivívtam, hogy néha gondolni fog reám.

Szerencsésen partot ért.

Festői kép, a mint Kálmán Irént átkarolva, a vízből kilépett. A leányka feje bágyadtan hanyatlott az ifjú izmos vállára. Fölbomlott szőke haja ennek mellét elborítva, mint arany vért csillogott a leáldozó nap sugáriban; félig lehúnyt szemei inkább ábrándos álmodozást, mint a veszély félelmét vagy a megmenekülés örömét árulták el. Az a rafaeli angyalarcz s a Salvator Rosa-féle elszánt, harczias s férfi lélekkel teljes tanulmányfő egymást érintve, elragadó látvány volt.

A kertészbojtár, ki Fenlaky segélykiáltásaira előrohant, megdöbbenve állt e kép előtt.

— Fuss a komornához — szólította meg Kálmán a bojtárt — s mondd, sietve hozzon köpenyt a kisasszonynak.

A kertészbojtár futott, mintha «tarantella» csípné. Futtában mindenkinek elmondta, hogy szerencsétlenség történt.

Kálmán még mindig átölelve tartotta Irént s úgy érezte, hogy nem bánná, ha ez az állapot a végtelenig így tartana.

Nagy sokára Irén fölvetette szemeit, elhaló gyöngé, de azért zeng-zetes hangon szólt:

— Megmentette életemet.

— Bár a magamét — felelt az ifju — cserében ott hagyhattam volna.

— Ne vétkezzék; ily válságos helyzet után csak is hálára lehet gondolni.

— Oh! az én hálám szent és örök.

A föllármázott vendégek és háziak a tóparthoz siettek. Ezalatt a ladikázók is kimentették Fenlakyt szorult helyzetéből.

Irént női kezek vették ápolás alá s Kálmán köszönetet vagy elismerést nem várva — eltűnt.

Elmaradt színi előadás, táncz s minden egyéb multság; a vendégek szép csendesen hazaszállingóztak.

Másnap reggel Kálmán az alispántól következő sorokat kapta: «Öcsém! Köszönöm a szolgálatot. Fogadd a mellékelt csekélységet elismerésem jeléül. Jóakaród Versegghy.»

A mellékelt csekélység három darab százas volt.

Minden csepp vére a fejébe tódult s forgott vele a világ. Az első roham után gúnyos kacajban tört ki:

— Hahaha! meg akar fizetni, mint egy csendbiztost, ki ellopott lovait megkerítette. Nem úgy, alispán úr! — ezzel a pénzt markába gyűrte, föltette kalapját és elrohant.

Szerencse, hogy első fölindulásában az alispánt nem kapta kéznél, mert bizony képes lett volna valami bolondot elkövetni, de a kastélyig érve, kissé lehült a vére. Homlokát megdörzsölve, mormogta:

— Így jobb lesz. — Megfordult a sarkán s a község házához ment. Oda vágta a bíró elé a három százast, azzal a kijelentéssel, az alispán úr küldi a helység szegényei számára.

A bíró elképedt, a jegyző csaknem hanyatt ajúlt s az esküdt rémülve kiáltott:

— Jézus Mária! vajjon mit akarhat tőlünk?

Mert a szabadelvű alispántól eddig a szegények soh'sem kaptak mást, mint botot vagy jó tanácsot.

Föl is kerekedtek mindhárman, hogy elmenjenek megköszönni az alispánnak ezt a hallatlan nagylelkűséget.

Az alispán úr csak úgy hüledezett; ötölt-hatolt, krákogott mindaddig, míg ki nem sütötték az átadó nevét. Most kezdte érteni a dolgot s boszúsán morogta fogai közt:

— Fölfuvalkodott kölyök! a míg én vagyok úr a megyében, hajdú sem lesz belőled.

— Mit akartok még? — rivalt a hajlongó előljárókra, — a pénzt megkaptátok, most takarodjatok.

És ők egymást taszigálva, siettek kifelé, nehogy jusson nekik abból a jótéteményből, a melylyel az alispán úr máskülönben szokta a szegényeket megvigasztalni.

Kálmán meghívást kapott Iréntől. Ez egész forradalmat támasztott szívében-lelkében. Izgatottsága oly nagy volt, hogy képtelennek érezte magát valami elhatározásra. Végre fölkiáltott:

— Hollá, Kálmán! mióta nem tudsz parancsolni idegeidnek? Akarom és megtörténik. Így összeszedte magát s a kastélyba ment.

Irénen a megrázó esemény nyomai látszottak, nem mintha szépségéből csak egy hajszálnyit is levont volna, sőt ellenkezőleg egész lényén valami szellemszerű ömlött el, de kifejezéséből eltűnt az a könnyed vidorság, mely minden ifjú szép arcnak bájait növelni szokta. Két nap óta megkomolyodott és szemei elárúlják, hogy e komolyság lelke mélyéből fakad.

Arczát futólag gyönge pír színeze, mikor Kálmán belépett. Kecsen nyújtá az érkező elé kezét, e szókkal:

— Bocsánat, hogy fárasztám, de tudni óhajtottam, nincs-e önnél az eseménynek komolyabb következménye?

— Oh van!

— Az Istenért!

— Eltörölhetetlen emléket vésett szívembe.

— Az a küzdelem a vízben? — folytatá Irén, mintha Kálmán imént ejtett szavait nem hallotta volna.

— Abból erőt merítettem egész életemre.

— Leginkább pedig azért kértem ide, hogy a nagy szolgálatot személyesen megköszönjem.

— Oh! — sóhajtott föl Kálmán — az a néhány pillanat, míg partot értünk, képezi életem gyémánt korszakát.

Elnémultak.

Szünet után kezdé Irén:

— Miért kerülte mindég társaságunkat, soha sem jött asztalunkhoz s nem vett részt multságainkban?

— Mert tiltotta önérzetem.

— Istenem! — sóhajtott Irén, — hisz az ember néha büszkeségéből valamit fölállozhat. Vagy nem találja érdemesnek?

Kálmán épen felelni akart, midőn az alispánné Fenlaky kíséretében belépett.

— Hogyléted után jöttünk tudakozódni, — mond az alispánné, azután sértő tekintetet vetve Kálmánra, folytatá: — talán atyád üzent valamit?

— Nem — felelt Irén — Borkúthy urat én kérettem ide, hogy személyesen fejezzem ki hálámat élete kockáztatásáért.

— Vagy úgy ? igaz ! Gondja lesz rá férjemnek, hogy méltó elismerésben részesüljön.

— Nekem is gondom lesz rá — mond Fenlaky — hogy méltó megtorlásban részesüljön. Engem a tóba akart fojtani.

— Nem is jártam arra — nevetett Kálmán — a hol ön vergődött.

— Épen azért akart befulasztani.

— Ah ! az csunyaság ! — kiálta föl az alispánné.

— Méltóztassék tetszése szerint itélni eljárásom fölött. Lelkiismeretem nyugodt. E válasz után meghajtá magát Kálmán s távozott.

— Igaza van — gondolta magában Irén — egészen igaza van, hogy kerüli e társaságot. Művelt lélek ily sértéseket nem tűrhet.

— Kár ennyire leereszkedni — mond az érdekes kis mama mostoha leányához — az ily emberek mindjárt bizalmaskodnak. Elég lett volna köszönetedet megüzenni, vagy legföljebb megírni.

— Nem tudok elég hálás lenni — rebegte Irén.

— Furesa ! Ő tartsa szerencséjének, hogy alkalmá volt valami szolgálatot tenni.

— Aztán — jegyezte meg Fenlaky — nem is oly nagy dolog volt az annak, a ki úszni tud.

— Igazuk van — ejt é keserűen Irén — csekélység volt az egész, de azért köszönöm meleg részvétöket, s most kérem, térjünk át valami érdekesb tárgyra.

Azután tervezgetésekbe bocsátkoztak, hogy a megzavart multság mi módon, mely napon s miféle új meglepetésekkel támasztassék föl.

Néhány nap múlva minden visszazökkent a régi kerékvágásba ; Fenlaky udvarolt, a két gyakornok kártyázott s Kálmán dolgozott mind a négyökört. Pedig a munka napról napra szaporodott, úgy hogy Fenlaky alig győzte aláírás végett hordozni az alispánhoz.

A levegőben kezdett valami mozogni ; egymást érték a zajos gyűlések ; minduntalan érkezett egy-egy viharos megyei körlevél, s az országgyűlési tudósítások is izgatóbbak voltak, mint valaha.

Kálmánt kezdte bántani, hogy itt senki sem dolgozik, csak ő ; még jobban bántotta az, hogy Fenlaky az alispán úr nevében csak úgy parancsolgat vele. « Fogadni mernék, gondolá, el sem olvassák, a mit írok, különben alig érnének rá annyit mulatni. »

Hetek és hónapok múltak el ; Kálmán a parkbeli séták híve maradt ; ez volt fölüdülése, élvezete s minden boldogsága. Nagyon ritkán történt, hogy Irén és Kálmán ily alkalmakkor ne találkoztak vagy

legalább is ne látták volna egymást. Szót nem váltottak soha, de sze-
meik beszéltek, s néha egy pillantás többet mondott, mint két kötet
regény.

Egy délután sűrű havas eső verdeste az ablakokat; a zúgó szél min-
denütt nyílást keresett, hogy azon keresztül üvöltsön. Rettenetes barát-
ságtalan idő volt.

Kálmán épen hegedűjét vette elő, hogy azon elzengje panaszát,
mert a mai nap életéből ki van törölve . . . nem láthatja meg azt, ki üdvet
ad lelkének, mikor az ajtó fölpattan s Fenlaky úgy jelenik meg, mintha
a szél sodorta volna oda.

— Brrr! — mond megrázkódva — az ember hivatalának rabja.
Ilyen időben! de sürgös. Írjon minden fő- és alszolgabíróhoz körleveleket,
hogy a február 16-dikán tartandó közgyűlést hirdessék ki. Értette?

— Értettem — felelt szárazon Kálmán.

— Aztán a hátralékokat is siessen földolgozni, mert az alispán úr
sürgeti. És köszönés nélkül távozott.

— Dolgozzam föl? — dörgé utána Kálmán, — hát ti többiek miért
nem dolgoztok semmit? Még csak annyit sem, hogy a készlet átolvasná-
tok. Hollá! minő eszme! . . . nem mondta, hová hívandó össze a köz-
gyűlés! . . . Majd meglátom, alapos-e a gyanúm? . . . Ha kérdőre von-
nak, Fenlakra hárítom a hibát, miért nem közli szabatosan a rende-
leteket.

Megírta a fő- és alszolgabírákhoz a körleveleket, melyek szerint
meghagyatik az illetőknek, hogy a február 16-dikán a vadfalvi kastély-
ban tartandó közgyűlést, annak rendje és módja szerint a járásban tudo-
másra hozzák.

Fenlaky átvette a kéziratokat s csakugyan olvasatlanul terjesz-
tette az alispán elé; ki azokat áttekintés nélkül aláírván, szétküldetni
rendelte.

Lett ebből lótás-futás, fejtörés meg találgatás. Az egész megye izga-
lomba jött e szokatlan eseményre. Verseggy bizalmasb emberei eljöttek
fölvilágosítást kérni.

Verseggy eleinte nem tudta miről van szó? Előkért egy köriratot,
átolvasta s maga is hűledezett.

Kit tegyen felelőssé e kihágásért? ha lármát csap belőle, maga fö-
lött tör pálczát s el fogja ítélni az egész világ, mert olyat írt alá, mit el
sem olvasott, s mások kormányozzák a megyét az ő neve alatt. Ez bizony
rettenetes bolond dolog! . . . Nincs más hátra, mint jó képet vágni a go-
nosz játékhöz. Rajta hát, a botlásból csináljunk erényt.

— Nos igen — felelte a hozzá intézett kérdésekre — Vadfalván fog-
juk a közgyűlést megtartani; nyomós okaim vannak rá.

Erre aztán minden közbirtokosság előértekezletet tartott.

A főispán roppant fölháborodással vette a hírt s azonnal ellenrendeletet adott ki; melyben szintén február 16-dikára hívja össze a közgyűlést a megye székvárosába. Az alispán intézkedéseit forradalmi eljárásnak nyilvánította.

Ez meg az alispánt bősztette föl.

És most mérközni kezdtek, hogy ki a hatalmasabb a megyében?

A gyűlés napja elérkezett.

Vadfalvára csak úgy özönlött a sokaság. Főjegyző, tiszti ügyész is eljött, magokkal hozták a megye pecsétjét.

A főispán a megye székhelyén, tényezők hiánya miatt, nem tartatott gyűlést. Vadfalván ellenben a legimpozánsabb tanácskozás vette kezdetét.

A szónoklatok árja megindult s lehetett olyanokat hallani, a mi-
ket — még két hét előtt — az illető poharak közt sem mert volna elmon-
dani. Egyik a másikat tüzelte s a magasztos határozatok hozatalában
mindenik részes kívánt lenni.

Először is letették az önkénykedő főispánt, ki a megye bizalmát
soh'sem bírta.

Másodszor: Visszahívják az országgyűlési követeket, mert az álta-
lános adó s a jobbágyi földek fölszabadítása ellen állást foglaltak.

Harmadszor: Körirat küldetik az ország minden megyéjéhez, váro-
sához és kerületeihez, hogy szintén sürgessék a felelős magyar kormány
és önálló hadsereg behozatalát.

És így tovább.

Természetesen, hogy az a megye, mely Vadfalván tartotta közgyű-
lését, mely a főispánnal késhegyig ellentétbe helyezkedett, csakis ily szel-
lemű határozatokat hozhatott. Meg is termette gyümölcsét.

Verseglyhez egy hét alatt záporként özönlött a sok szerencsekívá-
nat s üdvözlő levél. A megyét elnevezték «vezér vármegyé»-nek, őt magát
meg a «nemzet csillaga»-nak.

De a királyi biztos sem késett, ki először is megsemmisítette a
jegyzőkönyvet, a főbb tisztviselőket fölfüggeszté, s csak azután fogott
hozzá a megye átalakításához. De csakis hozzáfogott, mert mielőtt bele-
merült volna, Pestről a márczius 15-dikének híre ide jutván, a királyi biz-
tos úr jónak látta az egész vizsgálatot abban hagyni s úgy szökött vissza,
hogy még a lefoglalt jegyzőkönyveket is itt feledte.

Megkezdődtek a mozgalmas idők.

Mindennap új események hírért hozták.

Megalakult az első magyar kormány.

Verseghy főispánná lőn s később, midőn Pesten a nemzetgyűlés együtt ült, teljhatalmú kormánybiztossá lőn.

Kálmán fölnevetett:

— Ebből ugyan nagy embert csináltam!

De most már kezdett alatta a föld égni. Erről, meg arról a pajtásáról olvasott, hogy ez itt, az ott, egyik így — másik úgy szerepel . . . és ő a tollat rágja. Minden nap készült elmenni s minden nap maradt.

— Hol az eszem? — kiáltott föl, — mikor az egész világ forrong, engem fogva tart egy bálvány, egy álombeli szerelem, egy nő, kit soha nem bírhatok. Kiverem a fejemből . . . hm! az könnyű, de szívemből csak akkor, ha utolsót dobant.

Döntő volt elhatározására a kastély személyzete közt elterjedt azon hír, hogy Fenlaky eljegyezte Irént. A válság bekövetkezett, szellemvilága elfoszlott . . . most már mehet.

De úgy érezte, hogy mielőtt távozik, Irénnel egyszer szólnia kell; ehhez van joga és bátorsága elég. Jogot ad az, mit ő számtalanszor kiolvasott Irén szemeiből; bátorságot az, hogy a főispán úr kegyeire épen úgy nem vágyik, mint a szerencsére, tovább is környezetéhez tartozhatni. És végre is, miért ne mondhatna «Isten hozzád»-ot annak, kinek életét mentette meg.

Holmiját összecsomagolta, a korcsmárossal, kinek jó lovai voltak, a fuvarbér iránt megalkudott s azzal a kastély felé vette útját.

Ezt megelőzőleg föl kell említenem, hogy a kastélyban napokkal ezelőtt leskelődésen ért a méltóságos asszony egy szobaleányt, s nem is késett őt saját kegyes kezeivel úgy arczúl legyinteni, hogy a kis ártatlan két napig fogfájásról panaszkodott.

Senki se higgye, hogy egy nevelt szobaleány ily sértést boszultatlan elviseljen. Annál következetesebben, de egyszersmind óvatosabban folytatta a leskelődést.

Ma aztán sírva állított be Irénhez, mondván:

— Nem csak én, de mi mindnyájan halálosan szeretjük a kisasszonyt. Kívánom, hogy boldog, nagyon boldog legyen.

— Köszönöm, jó leány.

— Tudom, hogy kegyeremmel játszom, de inkább elvesztem azt, mint engedjem, hogy a mi angyali kisasszonyunk szívével játszanak. Csak annyit mondok: szerencséje függ tőle, ha ma délelőtt fél tizenkettőre a téli kertben megjelen, de vigyázva s észrevétlenül. A virágok közt sok rejtek hely van.

A szobaleány eltűnt.

Irén elgondolkozott a szobaleány szavain. Nem volt kétsége, hogy ebben Kálmánnak része van. Mit akarhat? közlendője van? oly rejté-

lyesen beszélt ez a leány . . . veszély fenyegeti őt, vagy engem ? honnan . . . merről . . . ki által ? . . . mit tevő legyek ? illik-e elmen-nem ? . . . miért ne, hányszor olvasgattam ott, miért ne tehetném ma ? . . . az óra nagyon szokatlan . . . főfájásom volt, azt akartam előzni. Majd meglátom mit teszek ? »

Fél tizenkettőre a téli kert déli oldalán a méltóságos asszony lépett be, ugyan abban a pillanatban az ellenkező irányban Fenlaky jelent meg.

Egymás karjaiba siettek.

— Ah, Róbertem ! — sóhajtá a szép asszony, — nem bírom elviselni a gondolatot, hogy Irén kezét megkérd.

— Mikor ez a legjobb ürügy, hogy föltűnés nélkül közvetlen körödben maradhassak.

— Nem jó a tűzzel játszani, az a gyermek oly szép.

— De nem oly tündér, mint te. Esküszöm, hogy szívem a tied, örökre s osztatlanul a tied.

És a szerelmi ömlengések árja föltartóztatlanul folyt.

Ezalatt érkezett a kastélyba Kálmán. Végzete épen a leselkedő szobaleányt hozta útjába, kit megkért, hogy jelentse be a kisasszonynál.

— A kisasszony minden valószínűség szerint a téli kertben van.

— Köszönöm — mond Kálmán, és sietett a téli kert felé.

A szobaleány kárörömmel nevetett utána.

Tele elragadtatással s költői eszméktől dagadó kebelével közeledett Kálmán az édenhez, hol látni fogja még egyszer drága angyalát.

Benyitott és szoborrá vált.

A ki egy keleti rege gyönyöreinek hetedik egét álmodja s arra ébred, hogy egy lőfegyver csöve van homlokának szegezve, nem érezhet oly meglepetést, mint érzett Kálmán, ki eszményét remélte itt találni, s meglátta Fenlaky karjai közt a méltóságos asszonyt.

Először is Verseghyné ugrott föl s indulattól reszkető hangon mondá :

— Micsoda vakmerő betolakodás ez ?

E merész hang Fenlakyba is annyi bátorságot öntött, hogy szintén bátorkodott fölugrani s egy parancsoló mozdulattal az ajtóra mutatott.

— Bocsánat, méltóságos asszony, nem volt szándékom megzavarni, nekem csak ezzel a gyáva képmutatóval kell leszámolnom.

— Ah, ez szörnyűség ! — kiáltott föl Verseghyné, — majd teszek róla. — Ezzel a virágok közt kisurrant.

— Igen, szörnyűség ! — visszhangozta Fenlaky, — majd teszünk róla, — és szeretett volna kereket oldani.

Kálmán elállta útját, rádörögven :

— Egy tapodtat sem innen !

— Mit akar ?

— Nyomorúlt ! imát színelve, akarsz csúszni az oltárhoz, hogy megrabold.

— Ezt az örült beszédet nem értem.

— Majd világosabban szólok. Oly arcátlan elveteműtség, mint az öné, megérdemli, hogy homlokon bélyegezzük.

— Uram ! — válogassa meg szavait.

— Önnel szemben ? bár találnék elég erős kifejezést, melyre az ily alávaló arc még el tudna pirulni.

— Ez már nagyon sok !

— Na, ha sok, hát vessünk véget a dolognak. Ön eljegyezte Irént.

— Még nem.

— Úgy hát ne is merészelje.

— Ki tiltja ?

— Ki ? Önnek magaviselete, jellemtelensége. Ön el akarja őt jegyezni, hogy czíme legyen szeretőjével föltűnés nélkül úzni a viszonyt. Talán még elvenni is képes, csak hogy a bűnt szabadon űzhesse tovább is. Valóban, ily két romlott lélek méltó egymáshoz. Én ma elutazom, de ha önök továbbra is annak az angyalnak boldogtalanságára működnek, a pokol fenekéről is elő fognak teremni, hogy átkozott nyakukra hájgak.

E pillanatban a déli növények buja sűrűsége mögött súlyos zuhanás volt hallható.

Kálmán egyik s Fenlaky másik oldalról rohant a hely színére. Irén aléltan terült el a földön.

Mindketten lehajoltak, segílyt nyújtani.

Kálmán úgy lökte mellbe Fenlakyt, hogy ez hátra tántorodott.

— Ne érintsd gonosz kezeiddel rút bűneid áldozatát, — rivalt Fenlakyra Kálmán, s karjaiba véve Irént, a pamlagra fektette. Talált öntözésre szánt vizet s azzal halántékait dörzsölgette.

Fenlaky egész megbutulva állt ott, nem merte Kálmánt egyedül hagyni Irénnel.

A vállalkozó asszonyka nem vesztegetett időt, hanem egyenesen rohant férjéhez.

— Meg vagyok szégyenítve — panaszkodott — le vagyok alázva ; te a hatalmas, ezt nem tűrheted. A téli kertben valék, Fenlaky jött s megkérte Irén kezét.

— Ah !

— És mi történik ? midőn javában beszélgetünk a módokról,

miként tudassuk veled és Irénnel, egyszerre berohan Borkúthy, ki Irénbe szerelmes.

— A semmiházi koldus, hova merete emelni szemeit ?

— Ő még többet is mert, engem érzékenyen megsértett s Fenlakyt veszélyesen fenyegette.

— Oh a nyomorúlt!

— Kérem — folytatá a nő — követelem, hogy ez az örült azonnal pusztúljon még e környékről is.

— Pusztúlni fog. De hol találom ?

— Bizonyára még a téli kertben.

Verseghy roppant izgatottan rohant a téli kertbe.

Irén azalatt kezdett magához térni; igéző szemeit fölvetette. Ah! mennyi elismerés, gyöngédség és szerelem tükrözött azokban, midőn Kálmán szemeivel találkozott.

Egy perczig némán élvezték e boldogságot.

— Hol az a silány kölyök ? — hangzott a bejáratnál.

— Itt, itt! — kiáltá Fenlaky.

A következő pillanatban már ott állt Verseghy főispán úr, villámló szemekkel, rángatózó idegekkel s a fölindulástól rekedtté vált hangon rikácsolta:

— Hálátlan vadállat! pusztúlj e környékről rögtön, mert ha két óra múlva még mutatkozol a határban, megköztetlek.

— Atyám! atyám! — esengett Irén — az ég irgalmáért, ő nem ily bánásmódot érdemel tőlünk.

— Igazad van, megérdemelné, hogy kikorbácsoltassam.

Kálmán összeresztette, kezeit ökölre szorítá s elkékült ajkait fogai közé szívtá. Darabig némán, de villogó szemekkel nézett a főispán úrra. Végre megszólalt:

— E viselet után megérdemli, hogy hallgassak. — Egy szívmetező pillantást váltott Irénnel s elrohant.

Rögtön kocsira ült, elhajtattott, s az első állomásra két nagy szarvat küldött emlékül a főispán úrnak, azután Pestig meg sem pihent.

A mozgalmas világ, melyet itt talált, megvérzet szívét s lesújtott lelkét új életre villanyozta.

Sietett a *Pilvax*-kávéházba, régi ismerőseit s jó pajtásait látni, s talált ott öreg urakat, komoly férfiakat és törődött szolgákat. Hova lett a fiatalság, a jurátusok? A színházban lesznek. Itt meglepte az, hogy a páholyokból sürgönyöket olvastak föl, s Egressy Gábor a színpadon a szerb lázadás színhelyéről közölt híreket; de a kikkel találkozni akart, innen is hiányoztak. Elnyelte őket a föld?!... Végre a *Komlóba*

ment, itt szoktak vígadni. Csupa ismeretlen arcz, sok vörös zsinóros barna öltöny.

A mint így csodálkozva körülnéz, lát egy barna attilás ifjút föl-emelkedni, ki oda kiáltott rá:

— Te vagy az utolsó jurátus. Hol késtél? a többi már mind honvéd.

Kálmán elszégyelte magát. Másnap már ő is honvéd volt.

Három negyedévet ugorjunk át. Rövid idő, de e három negyedév több század eseményeit foglalja magában, s a történelmet néhány vas-kos kötettel gazdagította.

Távol van tőlem a merész gondolat, hogy e nagy idők s világra szóló események történetéből e szűk téren csak kis rajzokat is akarnék nyújtani; hisz ahhoz Horace Vernet ecsete kellene és nem ily gyöngé toll.

Ott veszem föl tehát a megszakított fonalat, mikor Kálmán a szolnoki, isaszegi, bicskei és nagysarlói csatákban szerzett érdemei nyomán, mint huszár-alezredes a másod- és harmadrendű éremmel a mellén tűnik föl.

Épen lóra akart ülni, hogy egy rég kiküldött kémszemle után nézzen, mikor az őrző egy ifjút, mint elfogott kémet bekísért.

Kálmán maga elé vezetteté s alig bírta megtartani komolyságát, mikor abban Verseghy egyik írnökát fölismerte, ki nyomban igazolta is magát, hogy igaz járatban van, mert az ellenséges előőrsökön átszökván, magyar sereget keresett; hisz honvéd most minden jóra való magyar fiú.

Mindjárt magán ügyekről kezdtek beszélgetni. Az írnök elmondta, hogy a Verseghy-ház fölbomlott. Fenlaky a Svájcba szökött, nem egyedül . . .

— Hogyan? — kiáltott Kálmán — Irén? . . .

— Dehogy — világosította föl az írnök — a méltóságos asszony kísérté el. Szegény Irén kisasszony mindég bús volt és sokat sírt.

— Tehát mégis szerette azt a gyáva sihedert.

— Soh' sem szerette biz az, legalább a körülmények azt igazolták, s az egész háznép is azt suttogetta, hogy ön után búsúlja agyon magát.

Kálmán, mintha törzsűrást érzett volna szívében, összerendezte, aztán lassan elfordulva, szemében egy könnyecseppet morzsolt szét. Rövid szünet után kérdé:

— Hát a döllyös főispán?

— Meg van törve; elfogták s Aradvárában ül.

— Beszéljünk másról — szólt az alezredes — ön az ellenség táborából jött.

— Egyenesen.

— Minő erővel állunk szemben ?

— Egy erős dandárral.

— Mit hallott, látott vagy észlelt ott ?

— A környékből tömérdek szekér van a parancsnoki szállásra rendelve, a gyalogság számára. Este tíz óra után a dandár két harmada megindul s nagy kerülő úton az önök háta mögé érkeznek. Hajnalban gróf W** parancsnok arcban színleg megtámadja a magyarokat s az első lövésekre, melyek inkább jeladások, mint az ütközet előhírnökei, a valódi erő hátulról intézi a rokamot.

— Elég ! Ön vendégem marad, de őrizet alatt, s ha igazat beszélt, jutalma nem fog késni, ha pedig tévútra vezetett, árulóként lakol.

Szép csöndben össze vonta az egész lovasságot, fél üteg ágyút vón magához, a hátra hagyott gyalogságra nézve is megtette a kellő intézkedést s a szép holdvilágos éjszakán megindult az osztrák csapat ellen.

A községet, hol gróf W** tábornok főhadi szállása volt, miután a sereg legnagyobb része onnan kivonult, rövid küzdelem után elfoglalta, s magát gróf W** tábornokot elfogta.

A hold ragyogó fényénél — a csatározás alatt elszórt csapat összegyülekezett s Kálmán gyönyörrel szemlélte jókedvű vitézeit. Épen azon tűnődött, hogy melyik nyomon kövesse az ellenséget, nehogy valamikép eltévedszsze ; ügyes vezetőre volna szüksége, de hol vegye ? E pillanatban összerenzen alatta a ló s kapálódzik ; egy nő erős kézzel ragadta meg zabláját.

— Atyámat, az ég irgalmáért ! atyámat mentse ki — hangzott a nő ajkiról.

— Honnan ? — kérte Kálmán.

— A község börtönéből. Rimázkodtam a parancsnoknál, de ő azzal fenyegetett, hogy reggel főbe löveti.

— A parancsnok jószerencséről beszéljen, ha az ítéletet nem rajta hajtjuk végre. Ő foglyom.

— Vason hurczoltatá ide atyámat, — zokogott a nő, mert mint bíró marhát s élelmi szereket szállíttatott a magyar seregnek.

— Honnan ?

— Rétkertről.

— Káti ! te vagy ? — kiáltott föl Kálmán s leugrott lováról.

— Jézus Mária ! honnan ismer ?

— Az oroszánt körmeiről. Nézz meg jól, homlokomon viselem nyomait.

— Lelkemre! nem akartam, de mikor oly csintalan volt. Kérem, bocsásson meg.

— Megbocsátottam már — nevetett Kálmán, s a kantárt legényének odadobva, folytatá: — most vezess atyádhoz, — mire Kátival távozott.

Szelig megvasalva a pusztá földön hevert. A belépő huszártisztet meglátva, fölkiáltott:

— Győztünk! hallottam a csatazajt s imádkoztam e győzelemért. Ha véresre törte a vas kezeimet, nem szenvedtem semmit, mert eldöntöttük az osztrákot; ha elvesztettem vagyonom felét, nem vesztettem semmit, mert győztünk!

— És győzni fogunk — tette hozzá Kálmán.

Egy suhancz, kit eddig észre sem vett a huszártiszt, fölsegítette az öreg Szeliget.

— Ez Hans? — kérdezte Kálmán.

— Hans? — felelt sértődve az öreg sváb — nem uram, ő ott van, a hol most lenni illik, ő honvéd. Ez itt vóm, Gottlieb.

Kálmán Kátira tekintett, ki szemefehéreig elpirúlt.

— Nem tesz semmit — nevetett Kálmán — én azért követelem az elmaradt búcsúcsókot; adósom vagy vele.

Káti szégyenkedve visszahúzódott.

— Hol az eszed, Káti? — szólt a férj, — tartsd szerencsédnek, részemről mindég büszke leszek rá.

Ilyesmit akár huszár, akár jurátus, nem mondat magának kétszer, villámként termett a menyecskénél s úgy megölelte, hogy annak még a csontja is ropogott.

— Hát az öreg tekintetes úr mit csinál? — kérdezte Szelig.

— Debreczenben törvényeket — felelt Kálmán, s kardjára ütve tévé hozzá: — én meg szentesítem azokat.

— Az Isten segítse.

— Éljetek boldogul — mond Kálmán — sietnem kell, hogy nyomokat találjam azoknak, a kiket üldözni akarok. Ezzel elrohant.

— Jaj beh gyöngyhuszár az Istenadta! — sóhajtott Káti, — kár volna érte.

— Talán bizony még egy csókot adnál neki, — enyelgett Gottlieb.

— Hát nem te parancsoltad?

— Igen, de nem ám azt, hogy sóhajtozz is utána.

— Hisz az úgy is hiábavaló — sópáncodott Káti.

— Szerencsére! — jegyezte meg a férj. — De nini! én jó szolgál-

latot is tehetek. Ti haza kocsiztok egy lóval, a másikra rávetem magam, végzek valamit, aztán majd csak hazavergődöm. Na asszony! nekem is egy csókot, félig-meddig huszárnak csapok föl.

— Jaj te aranyos férj! mindjárt meghalok érted, annyira szeretlek.

— Nem szabad késnem — szólt Gottlieb s kifogta a kocsiból a nyergest, kötőféket hurkolt a ló szájába, ráült és elvágatott.

Kálmán épen indulóra fuvatott, a mint Gottlieb mellette teremve szólt:

— Nagyságos uram! Láttam, merre mentek, ismerem az utat, minden dűlöt s akadályokat, ha megengedi, vezetőjük leszek.

— Ember vagy, fiam! megérdemled Kátit. Tehát Isten nevében.

«Előre, indulj!»

És gyorsított menetben haladtak.

Ilyen svábjaink vannak nekünk, világraszóló schulverein! s ezeket összekoldult filléreitekkel el nem vásárolhatjátok tőlünk, mert szeretik ezt a hazát, mely nekik jólétet, jogegyenlőséget és szabadságot biztosít. A magatok háza előtt seperjetelek nagyképű szédelgők, otthon mentsétek meg testvéreiteket az éhhaláltól, s enyhítsetek nyomorán azon millióknak, kiket az inség kivándorlásra késztet. Hagyjatok ti békét a mi becsületes, munkás és jólétnek örvendő svábjainknak, jobban szeretik ezek hazájokat, Magyarországot, mint ti azt csak fölfogni is bírnátok. Ámításaitok s rágalmaitokkal itt csak kalandorokat s birkákat foghattok, azokat pedig szívesen odaadjuk.

Hajnalhasadtakor az osztrákok csakugyan a hátrahagyott magyar gyalogság háta mögé kerültek, s várták a szemben támadó sereg jelt adó ágyúzásait... Borzasztó volt a meglepetés, midőn az ágyúk egyszerre mögöttük dördültek meg. Erre a honvédgyalogság hirtelen arc- és szárny-változtatással szemben állt velök s néhány ágyúlövés után szuronysegezve támadta meg, míg hátulról a lovasság intézett ellenök rohamot.

Kétségbeesett harc folyt.

Félóra múlva a fényes dandár meg volt semmisítve.

Kálmán egyet gondolt, s hadi követet küldött az aradi várba, hogy a fogságba ejtett W** tábornokot Verseghy kormánybiztossal kész kicserélni.

Nem sokáig folyt az alkudozás, az osztrákok örömmel odaadták a buta kormánybiztost a jeles katonáért.

Verseghy szabad lőn s azonnal sietett nővéréhez, a hol ieánya volt. Kálmán látogatásukra ment.

Irén néma merengésben ült nyitott könyve előtt; az olvasás vagy

gondolatai hatották meg annyira, hogy könnyeznie kellett? Ki a szemekből olvasni tud, eltalálhatja, hogy nem képzelet, ábránd vagy egy könyvbe fektetett eszmék idézték elő e drága gyöngyseppeket.

Észre sem vette, hogy atya közeledik.

Verseghy leányához lépve, kezét annak égő homlokára tette s szolt:

— Megint sírtál, könnyeid fokozzák fájdalmimat, ne okozz nekem több bánatot, úgy is, mióta az a kigyó megmart, lelkem oly beteg.

— Felejtsd a hitszegőt.

— Miért nem tudsz te feledni?

— Én felejlhetném őt, ki még boszújában is oly nemes. Te földig aláztad s ő fogságodból szabadított ki.

— Ha tudnád, hogy az, kit imádtam, mennyire ingerelt ellene, mily alávaló vádakkal halmozta s mint segítette ebben szövetségese, Fenlaky.

— Mert útjokban volt s féltek a leálcázástól.

— Földülták életemet! Már ha mindent vesztettem a hűtlen nőben, miért kellett fájdalmamat tetézni azzal, hogy téged is boldogtalanná tettelek? Csak ezt helyrehozhatnám, aztán megvonulnék magányomba, hol az utolsó állomást találnam halálom előtt.

— Követlek a magányba — sóhajtá Irén — követlek a halálba, hisz nekem az élet többé nem ígér örömeket.

— Szegény gyermekem! haloványságod, könnyeid, levertséged mind megannyi vád őszülő fejemre.

E pillanatban kard zördült meg az ajtóban.

Mindketten oda pillantottak. Délczeg huszártiszt lépett be.

Verseghy örömkialtásba tört ki.

Irén atya keblére borúlt s hangosan zokogott.

Kálmán, mert ő volt a tiszt, habozva helyben állt.

— Tudod, mi ez? — szolt Verseghy Kálmánhoz, s leánya fejét kezeivel gyöngéden kebléhez ölelte.

— Ha merném hinni — szolt Kálmán akadozva . . . ha szemeim nem csálnak . . . ha ez nem képzelet . . .

— Úgy azt jelenti — vágott bele az öreg úr — hogy Irén csak veled s általad lehet boldog.

— Igaz ez? — tört ki Kálmán, s hirtelen Irénnél termett. — Irén! egyetlen üdvezítő szót.

Irén reszketve nyújtott kezét s álig hallható hangon rebegte:

— Istenem! csakhogy láthatom.

Verseghy melléről leányát — mint igazi virágot — Kálmán mellére hárította e szókkal:

— Ezután itt a te helyed.

— Atyám!

— Uram!

— Jól van, jól! — mond Verseggy, szemeit törölgetve — tudom mit akartok mondani, sok vígjáték végén hallottam már. Aztán Kálmánhoz fordulva, régi derűtségével fölkiáltott: — Villámadta jurátusai! mindég vakmerők és győznek.

— Nincs többé jurátus — nevetett Kálmán — én voltam az utolsó.

— Kár! — jegyezte meg Verseggy, — kitépték a nemzet kertjéből a leghazaibb virágot. Na de derék honvédekre még is csak nagyobb szükség volt.

DIADAL.

ENDRÓDI SANDORTÓL.

(FELOLYASTATOTT 1890. FEBRUÁR 9-DIKÉN.)

Excelsior !

Haragod villámával megtördeltem
Életem büszke fáját, oh Uram !
Erőm, reményim, üdvöm : csak szilánkok
Akaratod sötét forgóiban.

Magamra hagytál ; gyászba borítottad
Szivemet, mint vihar az Oczeánt ;
Lelkem cél nélkül tévelyeg az árnyban
S bukdácsol leszerelt hajó gyanánt.

Nagyon szerettem és te nem akartad,
Hogy boldogságom állandó legyen :
Földúltad örömeim szép világát,
Sivataggá taroltad édenem.

Tudom, hogy csak hivságos láрма volna
Ha veled, Uram, pörbe szállanék, —
Romok és sírhalmok között borongva
Tudom : tied a kezdet és a vég.

De bár hatalmas kéz ütötte rajtam
A sebet, mely örökre fájni fog :
Gyászolni, sírni *úgy* mint annyi más szív
S megalázkodni gyáván — nem tudok.

Csak tetszelegjen gyásza borujával
S könnyével a hivalkodó világ :
— Te égj, lobogj, fiatal vérem árja
S fájdalomad csapdosson fel mint a láng.

Részvétre, szánalomra nincs szükségem !
Megannyi morzsák ! Szedegetse más !
Neked, szívem, e mély bú, mely körülzsong :
Teremtés, költészet, föltámadás !

Avagy ki tilthat, ki gátolhat engem,
Hogy — révedezve sírhalmod felett —
Szebbnek ne lássalak, oh nőm, világom !
S most még forróbban ne szeresselek ?

Élőt szeretni — szerelem-e valjon ?
Vágyam utánad : biztos az, tudom.
A mit birunk, már félig elvesztettük ;
Soha, kit álmunk glóriába von !

Sugárban, árnyban nem lengsz-e körültem ?
Halk éjen nem hallom-e hangjaid ?
Nem vagy-e most is szívem dobogása ?
S előttem nem alakod rajza ing ?

Van-e az ütköző lét bús harcában
Porló szíveden kívül menhelyem ?
Szárnyam, mely fölemeljen a magasba —
Ha nem te, drágám, jóm, egyetlenem ? !

Emléked bűvös, tiszta jelenése
Ugy leng fölöttem mint az ideál —
El, el, szememből gyarló földi könnyek !
Itt ujjászületés van, nem halál.

Oh, hadd rajongjam körül lényed árnyát,
Csókkal, virággal hadd borítsalak,
Dalom rózsáit hadd hintsem sirodra,
Ki életemnek leghűbb álma vagy !

Hadd törjek hozzád lobogó lelkemmel,
E zengő gyászszal, a mely istenít
És homlokodon koszorúba fonja
A végtelen ég minden fényeit !

Hitemnek napnál égőbb melegével
Hadd öleljem át tiszta szellemed,
S dalaím hymnuszával hadd hirdessem
Diadalodat a — halál felett !

GRÓF SZÉCHENYI ISTVÁN KÜLFÖLDI UTAZÁSAIRÓL.

ZICHY ANTAL-tól.

(FELOLVASTATOTT 1890. FEBRUÁR 9-ÉN.)

L'univers est une espece de livre dont on n'a lu que la première page quand on n'a vu que son pays — — Je haïssais ma patrie; toutes les impertinences des peuples divers, parmi les quels j'ai vécu, m'ont reconcilié avec elle. (Le Cosmopolite. 1798.)

SZÉCHENYINEK nem legutolsó érdeme, hogy a külföldi utazások divatját meghonosította nálunk. Egy lépéssel több volt ez arra, mihez különben még sok idő kívántatott, hogy az európai nemzetek nagy családjába mi magyarok is beléphessünk s számot tegyünk ottan. Közlebb hozta a «művelt» külföldet a «félvad» Magyarországhoz, s a korlátoltságában boldog hun ivadékokat a Nyugot küzdő, messzelátó fiaihoz. Sok előítéletnek kelle e közben romba dőlnie; sok rég ápoltságoknak szétfoszlania; sok, mélyen szunnyadt váagnak fölébrednie.

A ki idegen nyelvet nem tud, az saját nyelvét sem érti, mondja a cosmopolita Németország legnémetebb írója: Göthe. S a ki idegen országot nem látott, az saját hazáját sem ismerheti; se eléggé nem szeretheti. Érttem: egy művelt emberhez illő belátással, öntudatossággal; nem az állati ösztön, a majomszeretet durvaságával.

Az ősapáinktól öröklött híres mondásnak: «Extra Hungariam non est vita», melylyel az újkor sugáiraival eltelt ifjú SZÉCHENYI merészen és határozottan szembeszállott, ma már kevés híve van közöttünk. Akkor is már sokan a kétértelmű: «si est vita, non est ita» toldással egészítették ki azt.

Mekkorát fordult azóta a koczka! Még ő se merte volna megálmodni. Az, a kit nemzetünk újjászülőjének szeretünk nevezgetni; ha ugyan egy nemzetnek egyes embertől újjászületnie lehetne.

Nem lehet elzárni az éltető levegőt; nem lehet burok alá vonni az áldott napot: a haladást sem lehet megakasztani vagy egyedárúvá tenni. Közös tulajdonná válik minden eszme, minden felfödözés, minden előre tett lépés.

Más viszonyok közt élünk. Megkönnyítették a mi sorsunkat derék úttörőink. Ne legyünk hálátlan nevető örökösök; emlegessük meg legalább egyes alkalmakkor azokat, a kiknek ha nem is mindent, de bizonynyal oly sokat köszönhetünk.

Azon rég feledett francia író mondása, melyet a *Childe Harold* ismeretes jeligéjéből vettem kölcsön e sorok bevezetéseül, csak félig illik az utazó SZÉCHENYIRE. Igaz, hogy ő is, mint nálánál csak kevéssel idősb híres kortársa, lord Byron, bizonyos gyűlölettel volt eltelve saját hazája iránt, mikor hosszas vándorútját megkezdte; de ez a gyűlölet a szeretet gyűlölete volt. Fájlalta, hogy Magyarország még nem számít a világban; hogy nem kél versenyre a gyorsabban haladókkal; hogy se saját erejét, se az élet nemesb czéljait eléggé még nem ismeri. S hogy ez elmaradásunknak két okozója van. Egyik a kormány bűnös tétlensége s gyanakvó magatartása; másik a nemzet, illetőleg kiváltságos osztályának elfogultsága, önzése, léhasága. Mind a kettő ellen irányúl nemes haragja, fölháborodása; mind a kettőt sújtja lenézése, megvetése; mind a kettő megmérgezi, utóbb elcsüggeszti, majd a beállott erős visszahatás, a nagy válság óráiban, teljesen megtöri magas lelkét. SZÉCHENYINEK nem is volt szüksége reá, hogy hazája, az az honi állapotaink iránti azon gyűlölete, a külföldiekben látott hasonló vagy még nagyobb viszásságok következtében, mintegy kijózanodva ismét szeretetté változzék át. Nem érte ő azt meg, a mit egy angol, egy francia, elhiszem, megérhetett. De, dicsekvés nélkül szólva, megértük már mi!

Ma már a magyar ember nem azért megyen s menjen is, mondom, minél gyakrabban külföldre, hogy ott végre valami szépet s jót láthasson. Mehet azért, hogy szívét megerősítse, lelkét, ha csüggedez, újra fölemelhesse, s a csillagokra szegzett tekintettel biztathassa magát: lám, mi sem vagyunk már az utolsók; mi is vagyunk már valami; s van annak nyomatéka, mit a latba vetünk.

A Byron sötétlátása abban is különbözik a SZÉCHENYIÉTŐL, hogy az angol főúr nem lelte hazáját saját szülőföldjén, s nagy eszével nem talált otthon működésre tért; hanem mint a philhellének lelkes dalnoka és hős hadvezére, egy idegen, a görög, nép felszabadításának szentelte életét, annak szolgálatában lelve dicső, némileg Petőfire emlékeztető korai halálát. SZÉCHENYI ellenben, szintén halálos sebet hordva szívében s nem bízva munkája sikerében, óhajtvá mindig a megsemmisülést, de merő kötelességérzetből állva meg mégis helyét, végre egy hosszú, dicső és kínos, mint ő mondá «füstbe ment» életpálya végén, esett el oly romok fölött, melyek törmelékeiben már az új élet szikrái rejtlettek.

SZÉCHENYI úti jegyzetei, melyekre a mai közönség figyelmét óhajtanám fölhívni, ötven, illetőleg hetvenöt évvel ezelőtt írtak. A fönt

jelzett általános benyomáson kívül egynél több szempontból érdekesek, tanulságosak azok.

Ki bír ma már, nem mondom tiszta, de csak némi fogalommal az akkori állapotokról! Élő nem emlékezhetik többé reá; s az akkori útirajzok és kalauzok már rég lomtárakban porladoznak. Helyöket a mai mindentudó Bădeckerek foglalták el. Ki elbeszélésre méltó úti kalandokkal, nagyobbyszerű nehézségekkel, életveszélyekkel óhajt szembeszállni: az Ázsia belsejére vagy Afrikára vessen sovár tekintetet, ha nem akar épen a sarkútazók halhatatlanságára törekedni.

Ki merne ma azzal dicsekedni, hogy Párisban volt, akár többször is, hogy Londont látta vagy egyszer is, hogy keresztül kasul járta narancstermő szép Olaszországot, hogy — de már ez nagyobb érdem, ha ismeri a balkáni félszigetet, tanulmányozta, úgy mint SZÉCHENYI, a korhadó török birodalmat, mely Európában volt ugyan, de nem lesz többé; hogy körülhajózta, nem is gőzösön, hanem vitorlás hajón, dereglyén, csónakon, az Archipelagust, a jóniai szigeteket, a kisázsiai partokat.

Az ifjú huszárkapitány mindezt megtette 1812-től kezdve 1834-ig, mikor, régi eszményképét váratlanul elérve, a boldog házasság csendesebb révpartján kikötött.

Nyugalma azontúl sem volt. S ha valaki azt a fáradságot venné magának, hogy családi fészkeben, mostani örök nyugvó helyén, Czenken töltött napjait összeszámítaná — élettartamának alig egy harmadát tenné ki ez az idő ahhoz mérve, melyet, már vagy külföldön vagy hazájában, táskával kezében, útban töltött el. Mert csalódnánk, ha azt hinnők róla, hogy szép Magyarországnak, Erdélyt is hozzáértve, valamint Horvátországot és a tengerpartot, csak egy zuga is ismeretlen volt előtte.

Dióhéjba kell szorítani ismertetésünket, ha összes útazásainak, vagy időrend vagy tárgy szerinti, bár futólagos átnézését akarjuk adni.

Ha valaki e lapokat elég szorgalmasan forgatja s ha tud a sorok közt is olvasni, minden egyéb forrás hiányában ez egyből is megírhatná a nagy küzdő valamelyes életrajzát.

Valamint a birtokunkban levő összes Naplók általában, úgy az azokba ékelt, bármily szakgatott úti jegyzetek és úti benyomások mély bepillantást engednek SZÉCHENYI lelki fejlődésébe, érzelmi világába, szenvedéseibe. *Post equitem sedet atra cura.* A búskórság, a benső meghasonlás, mely egész életén át kísérője maradt, s halálának is okozója és igazolója lett, soha sem hagyá el őt. Erőt vett rajta a magányban, a hegyek magaslatain, a völgyek üdítő hűvösében, a hullámozó tengeren, a csörgedező pataknál, az adelsbergi, corniagliai barlangok rejtélyes mélységeiben, a nápolyi catacombák rémületes félhomályában; s ki hinné, még a legelőkelőbb társaságok fényes csarnokaiban, terített asztalainál

is!... Vegyítéke volt az a divatos sentimentalismusnak, mely ROUSSEAU *Új Heloizájával* nőtt föl, s az *Ifjú Werther szenvedéseivel* nyert újabb táplálékot, a *Manfréd* mystikus életunalmának, furdalásainak s egy *Faust* világfájdalmának, nagy küzdelmeinek: vegyítve hozzá a SZÉCHENYIEK kétségkívül átöröklött túlérzékeny idegzetét, ábrándozásra hajló természetét, delejes rokon- és ellenszenveit; tetéztve az egyetlen SZÉCHENYI ISTVÁNNAK senkihez sem hasonlítható, minden ízében eredeti, sajátos, érdekes egyéniségével.

Kemény Zsigmondnak, kit mint ifjút SZÉCHENYI annyira becsült, — mély emberismerete, jellemfestői hivatása mellett mi sem tanúskodik annyira, mint az a néhány sor, melyet SZÉCHENYI emlékének szentelt, mikor annak ész és szív-elméletét fejtegetve, épen ő benne, ki politikában a helytelen érzélgés csábításaitól óva intett s a számító ész rideg uralmát hirdette, nem az ész, hanem ellenkezőleg a túlérzékeny a csordúltig telt szív emberét és áldozatát ismerte föl. Az azóta napfényre jött adatok e fölfogást nyomról nyomra igazolták; de ezek nélkül mondani ki előre határozottan s állapítani meg a történelem számára egy olyan annyira érdekes lélektani igazságot: ahhoz a divinatio azon adománya kellett, mely csak igazi költők, nagy írók kiváltsága.

A mi később közéletünkben korszakalkotó két nagy emberünket, SZÉCHENYIT és KOSSUTHOT, egymástól elválasztotta: annak csírait egy kissé élesebb szemmel, már itt fölfedezhetjük. A mi SZÉCHENYINK már 22 éves korában harczban áll önmagával, érzelmeivel. Belátja tévedéseit, bánja s helyrehozni óhajtja botlásait, visszaesései daczára fölteszi magában, hogy lemond minden érzelgről, szerelemről, boldogságról; hanem az ész uralmának, a józan meggondolásnak, hasznót hajtó törekvéseknek fogja szentelni magát; végre, egyéni boldogsága romjain, a mások boldogításának, a szent haza javának, mitsem törődve a polgártársaknak akár elismerésével, akár hálátlanságával.

Első vándorlásaiban még nem ismerjük föl a nagy hazafit, a korszakalkotó reformert; ámbár egyes vonásokból már sejthetjük. Főleg azon hangos elégtelenségéből a dolgoknak a «Szent szövetség» fénykorában fönnálló rendével és rendetlenségével. Ez az elégtelenség, ez a félig titkolt vágyódás valami jobb után, a műveltek zárt körében, még talán az osztrák császári hadsereg soraiban is, nem volt ugyan valami nagy ritkaság, de az intéző körökben s azok annyiféle függelékeinél merő forradalmi láznak vétetett, melyet első mozzanatában elfojtani üdvösebb, mint bevárni hevesebb kitöréseit. Szabadelvűnek lenni, annyi volt mint carbonarinak, pallos, várfogság, ólomkamarák jelöltjének; alkotmányt kívánni, különválasztani a fejedelem személyét az ő tanácsosaitól, sőt kikelni egyes, bármily durva visszaélések ellen is, annyi

volt, mint vagy szánandó álmadozónak lenni enyhébb vagy veszélyes fölforgatónak, lázadónak, szigorúbb bírálat szerint.

Akkor minden ember legelőször is Olaszországot óhajtotta meglátni. Mindenki el volt ragadtatva bájos éghajlatától, s művészeti kincseitől; de mindenki lenézte, esetleg megsajnálta a szép ország nyomorúlt lakóit, az elsatnyúlt, harcztéren gyávának ismert, nemesb részében üldözve s elnyomva lévő szegény olaszokat.

Sokáig, hogy ne mondjam a legújabb időkig, tartott ez előítélet, s SZÉCHENYI is, mint ifjú katonatiszt, annak benyomása alatt állott, bár kor- s kartársait sokban megelőző elfogulatlansággal s előrelátással.

A legyőzött Napoleon iránt tisztelettel, bámulattal volt eltelve, nagyságát félre nem ismerte; s az angoloknak, kikkel különben rokonszenvezett, iránta táplált gyűlöletéből mitsem vett át magába. A francia restauratio iránt, habár X. Károly ódon szertartású koronázásán Rheimsban jelen volt, határozott lenézéssel viseltetik, mely az ünnepekt Chateaubriand nimbusát is elfödi előtte. Keveset tart a németekről; még Humboldtban sem ismeri föl, szerény megjelenése után, a nagy embert; a bajorokban, Lajos király művészi rajongásai s rendkívüli szeretetreméltósága ellenére, a jó ízlés, úrias magatartás merő ellentéteit látja; a gazdasági intézetek, juh- és méntelepek hibáit sasszemmel fölismeri, noha mindenütt szorgosan gyűjti az adatokat, miket hazája anyagi fölvirágztatása érdekében idővel hasznosíthatni vél.

Nem mindjárt kezdetben. Mert első vándorlásaiban inkább az ábrándozó ifjút, a költőt, az élvezőt, szórakozót, az élni tudó és élni szerető huszártisztet s a magyar mágnašt látjuk magunk előtt, semmint a leendő nemzetgazdát, közlekedési minisztert s óvatos politikust.

A kiknek a nagy államférfiú ez utóbbi tevékenysége van még emlékekben, azok bizonyynyal némi meglepetéssel fogják hallani s talán alig elhinni a költészetért és művészetért, a gyakorlati élet e fényűzési czikkeiért való rajongásait, az ezeknek szentelt beható tanulmányait, találó bírálatait; s főleg azok fényességének, saját egyéni élményeiben, szíve történetében fölismerhető sugártöréseit.

Nem számítjuk az olasz «államokban», a mi tisztjeink ez egykori semináriumában, ily minőségben tett korábbi vagy hivatalos útját, vagy önkéntes kirándulásait, melyeknek följegyzéseiben kevés nyoma maradt; csak némi hivatkozás a már oly alkalmakkor látott s azért újabban föl nem keresett tárgyakra, vagy korábbi benyomásainak és szerzett tapasztalatainak megerősítése, akár megigazítása. A többes szám, mint tudjuk, akkor kevesebbet jelentett. Szabadság csak akkor lehetett, mikor a szabadságok eltűntek; Olaszország — s mondjuk-e Németország? — csak akkor válhatott állammá, mikor az apró államok, országoeskák vagy be-

olvadtak, vagy háttérbe szorultak. Az olasz egység akkor még soha nem valószínűsíthető álom gyanánt tűnt föl bizonynyal SZÉCHENYI képzeletében is, ki azonban, a császári királyi hadseregben szolgáló több magyar mág-násainkkal együtt, nem fojthatá el méltatlankodását a miatt, hogy őket, egy szabad ország aristocrata fiait, egy szegény idegen ország elnyomá-sára s benszülőtteinek féken tartására, mintegy «gensdarme-szolgálatra», használják föl.

Nem számítjuk továbbá az ily, bár magasabb minőségben tett első párisi útját 1814-ben. A győzelem-ittas sereggel vonult be ő is azon nagy hadjáratban, mely, hogy Metternich saját szavaival éljek, az ő rendezése szerint nem egyéb volt egy hajtóvadászatnál, a bukott világurára, Napo-leonra, kit Európa egyesült erejével, mint egy nemes vadat meghajtottak s végre nagy hallóval elejtettek. A mi fenkölt érzelmű huszárkapitányunk, mint az imént érintém, nem ittasodott meg e mámortól. Fáraadtan, ki-merülten, hogy úgy mondjam kiéhezve érkezett meg a többiekkel, s első benyomásaiból csak egy humoros megjegyzése jutott reánk. Derék aty-jától tudniillik egy levelet talált ott, de nagy hálálkodások és áldások mellett — üreset. Azt kérdi a jó öreg, vajjon van-e valamire, többi közt egy kis pénzre is szüksége? Minden diák és minden fiatal tiszt határo-zott pleonasmust látott volna ez előrelátó óvatosságban.

A mi huszártisztünk annyira nem volt elragadtatva a legitimitás nagy diadalától, melyben pedig néki is némi kis rész jutott, hogy még saját fő hadvezére, Schwarzenberg herczeg dicsősége iránt sem bírt soha igazán átmelegedni, s erősebben vonzódott Blücherhez is, Wellington-hoz is.

Ezek után első, szabad akaratból tett, igazi, hogy úgy mondjam turista útjának azt kell neveznünk, melyre kiragadva magát a tombolva mulató bécsi körök rózsalánczaiból, az 1814. év őszén indult, s mely útra testvérbátyja, Pál, is vele volt menendő, de e szándékáról, hirtelen rosszulléte miatt, az utolsó perczen lemondott.

A mindenható Metternich protectiójának nem csak az útlevél gyors kieszközlésénél — mi akkor nem minden ember fiának adatott — hanem még a postalovak kiutalványozásánál is hasznát vette. Bús szívvel indult, de nem egy pillanatban váratlan írt talált sebeire. Két nyájas tündér kísérté: költészet és művészet. Amor isten is közelgetett feléje, de nem az a gyilkos, mely mérges tört fen s megrontja az életet; hanem a mo-solyogva enyelgő, mely rózsákkal hinti be a boldog ifjúság útjait. A szép G. grófnőt arra kéri, hogy válaszszon ki vele egyetértően az ég bolto-zatán egy csillagot, melyre bizonyos esti órán, bárhol legyenek is, mind a ketten sokáig s nagy bensőséggel föltekintsenek. S egy év múlva is mindazon helyeket, a melyeken a bájos hölgynek egykori tartózkodását

gyanította, dobogó szívvel keresi föl; megtudva pedig, hogy nincsen ott s nem is volt, azonnal neki magának sincs többé maradása abban az «unalmas» városban. Az a szép grófnő, rövid évek múlva maga is elszállott a csillagokhoz s csak egy csendes visszaemlékezés maradt utána a földön! Bizony ártatlan dolgok ezek. De ha Tassót, kit mindenek fölött bálványoz, szinte könyv nélkül tudja, míg ellenben Ariostót ki nem állja s Petrarcat únja, ha a *Gerusalemme liberatából* stanzákat, oldalakat kiír, s naplójába igtatja a jámbor Tankréd vitéz egész regényét, a ki hasztalan epod az iránta érzéketlen Clorindáért, míg Hermima, a kit nem szeret-het, életét áldozza föl érte: ezzel s hozzácsatolt megjegyzéseivel kulcsot ad kezünkbe saját szíve történetének, első szerencsétlen szerelmének, lélektani megbíralásához . . . *

Ha méltó fölháborodással látja az utolsó háború azon nyomorúlt-jait, kik csonka tagjaikkal, mankóikkal alamizsnára kinyújtott kezeikkel, ijesztő rémekként lepik el az olasz útcákat és útszéleket, miután «pro libertate Europæ» segítettek kivívni a diadalt, s ha könnyes szemmel vallja be egyelőre csak önmagának, hogy ezt a rabszolgaságot nem fogja már soká kiállhatni; vagy mikor iszonyodva leírja azt a jelenetet, melynek Padua piacznán véletlen tanúja volt, hol egy megátalkodott s elitélt dezertort, lerészegítve, megkötözve, földhöz csapva, mint valami veszett ebet lövöldöztek agyon; hozzávetve úgy a stratégiáról, mint egy had-sereg vezényletéről, fegyelmezéséről, s főleg jó szelleme föntartásáról közbeszúrt, bizonyynyal még el nem avúlt észrevételeit és elmélkedéseit: lehet-e kétségünk az iránt, hogy e «nagyratermett férfiúnak», e «nagy lelkek áldott gyermekének», miként az öreg Dessewffy őt elnevezé, a császári királyi hadseregnél nem lesz maradása, hanem hogy más téren fogja föllelni magasb és üdvösebb hivatását.

Mikor első franczia-angolországi útjáról hazatért (1815.), többi közt magára vonta Windischgrätz herczegnek is, akkor még ezredesnek, jóakaró figyelmét, a ki azzal biztatta, hogy kitünő ember válhatik belőle, ha sokat lesz az ő társaságában; mert csakis ő lenne képes sokfelé ágazó eszméinek helyes irányt adni, s hogy a maga részéről nem is kímélne semmi fáradságot, nevelése befejezésére!

Hogy ily, különben csak négy évvel idősb, mentor befolyása sok tekintetben üdvös leendett, s talán hasznosabb is, mint akár az ifjú Eszterházy herczegé, kivel ez időtől kezdődik szorosb barátsága, vagy akár az angol regens herczegé, a későbbi IV. György királyé, ki annyira megszerette, hogy egyenesen szolgálatába akarta fogadni: az iránt kétségünk nem lehet. De vajjon a mi számunkra nevelte volna-e őt a későbbi osz-

* V. ö. *Budapesti Szemle*. XII. 1880.

trák fővezér s nem lett volna e reánk nézve még inkább elveszve, mint akár az angol udvarnál? az más kérdés.

Első francia-angolországi útja két olaszországi közé esett. Francia élményeivel sehogy sem lehetett megelégedve; gondolom, szabadelvű nézetei kevés rokonszenvet gerjesztettek akkor ott. Itt találkozunk először azzal a megjegyzésével, melyet később a közeletben annyiszor ismételt, miszerint az emberi méltóságot semmi sem alázza le annyira, mint a nagyok előszobáiban való ólálkodás, az antichambrirozás. Tudjuk, hogy e nemű időtöltéseit tartotta mindig a haza oltárára tett legnagyobb áldozatainak.

Angliában, úgy találta, leginkább három dolgot kell tanulmányozni: alkotmányt, gépeket, lótenyésztést.

S hozzá is fogott mind a három irányban.

Szívesen látott vendége volt, az udvaron kívül, a legelőkelőbb s legexklusívebb köröknek, de ez őt nem akadályozta, hogy fölváltva az istállóknak és a gyáraknak is legszorgalmasabb látogatója legyen. Az angolok világába úgy beleélte magát, mint az olaszokéba; fogadásokra adott alkalmat, vajjon született englishman-e. Büszkén vallja be mindenütt magyar létét, s a számot tevő három nemzetet így osztályozva:

a német sokat ír, —

a francia sokat beszél, —

az angol — tesz!

Mondanom fölösleges, hogy első percztől fogva mindvégig az utóbbinak adta az elsőbbséget.

Második olasz útját (1817.), mely Milanón át Genuáig terjedt, gyorsan követte a harmadik, mely már expeditio számba mehet; bár gyakori félbeszakításokkal. Példának okáért Nápolyból, melynek zajától Capri szigetre próbált menekülni, a Ferencz császár úti kasszáját kelle, teljes uniformisban, Rómáig kísérnie. Különben nem is annyira olasz, mint inkább keleti út volt az. Kiterjedt a dalmát partoktól kezdve a jóniai szigetekre, Siciliára, Görögországra, Konstantinápolyra, Kisázsziára, s a balkán tartományokra. Elindúlt szívreható atyai áldással, 1818 júliusban, s csak 1819 júliusa vetette haza Czenkre, hova Bécsből gyalog sétált le. Magával vitt, szolgaszemélyzetén kívül, egy tudóst, az archæolog Landschützet, kitől folyvást görögül tanult, s egy festőt, Endert, ki mindig készen volt úti benyomásaiknak vázlatokban s rögtönzött táj- és arczképfestményekben való megörökítésére. *Il principe d'Ungheria* néven ismerték s respectálták a benszülöttek. Nagy podgyászan, a ló- vagy öszvér-hátra rakott ágyneműeken, vadász- és főzőkészüléken kívül, egy kis kézi könyvtárt is hordott magával, melynek fődíszét a keresztyenség II. századában élt Pausanias, görög ethno- és geographusnak maig

sem elavúlt s új meg új kiadásokat ért útleírása képezte. A görög nyelvben is annyira vitte, hogy Homért és Platót eredetiben olvashatta. Em-lítém másutt, hogy irataiban, beszédeiben, számos pongyola jegyzeteiben latin idézetet egy hibásat nem találtam. Szolgáljon mindez fölvilágosítá-sul azoknak, a kik egy szavára nagyon hamar elhitték, hogy oly igen tudatlan és iskolázatlan ifju volt; habár igaz is, hogy úgynevezett nevel-tetését az 1809-ki insurrectio miatt, tehát 18 éves korában, félbe kellett szakít-nia. Megsúghatom azt is, hogy német helyesírása ellen nembécsi embernek egynél több kifogása lehetett volna. S ő maga megörökíté egy Trogoff nevű orosz diplomatának emlékezetessé vált mondását: le comte SZÉCHENYI m'a fait chérir l'ignorance.

Hosszas és fáradságos vándorlásaiból haza érve, itt egy keserű meglepetés várt reá. Kosarat kapott M. Szelinától, kit megkérített. E csalódás után, úgymond, «ötven évvel vénebbnek» érezte magát; s föltette magában, hogy ezentúl csak «elveknek» szenteli életét.

Ekkor ébred föl szívében a búsongás «haldokló hazája» miatt, s homályos sejtelve annak, hogy talán ő lesz egyik életre ébresztője.

Következik felejthetlen sógornője, Mead Carolina halála (1820 szeptember 6.).

Követi ezt nemsokára derék atyja halála (1820 decz. 13.).

Egy félév múlva teszi ismert körútját a testvérhazában, szép Erdélyben. A lánglelkű Wesselényivel megköti azon eszményi barátságot, mely később meghült ugyan, de utoljára ismét összehozta őket. Fogadást tettek egymásnak, hogy soha sem lesznek elnézők egyik a másiknak hibái és gyöngeségei iránt; e fogadást mindvégig meg is tartották.

SZÉCHENYI újabb, második francia-angolországi útja ily jó barát társaságában történt. (1822—23.) Együtt nézték meg a francia trappisták zárdáját l'Aigle mellett Normandiában; s e fölötté érdekes zárandok-útjokat külön le is írták. Angliában a lóvásárokon és versenytérekén találkoztak ismét. Mindkét mágán, saját gazdaságán és ménésén kívül, magasb hazafias czélokot tartott szem előtt.

SZÉCHENYINEK Eszterházyval már korábban kötött barátsága ez alkalommal még szorosabbra fűződött.

E hosszas tanulmányútban többek között alkalmá volt a bortermelés két legvirágzóbb telepét megnézni s egybehasonlítani. Menet Epernayben, a Moët és veje Chandon urak nagyszerű pezsgő-üzletét, hol a vígan elköltött bő áldomás kissé a fejébe is szállott s arra a bölcs elmélkedésre vezette, hogy a világon nincs egészségesebb ital a tiszta víznél. Visszajövet pedig a Metternich herczeg híres johannisbergi szőlőjét nézi meg s teszi a herczegnőnél tiszteletét. Végre Bordeaux-t sem kerülte el s bortermő hegyeit. Mind e helyekről már korábban is tisztességes meg-

rendelések mentek Czenkre, az oda várt bel- és külföldi előkelő vendégek számára. Még nagyobb összegeket vettek igénybe a lószállítmányok. E téren már akkor tekintély volt.

A 25-diki országgyűlést megelőzőleg még egy harmadik párisi útja volt (1824—25.), Eszterházy herczeg oldala mellett jelenvén meg az utolsó Bourbon, X. Károly koronázásán. Az ünnepélyek úntatták; ellenben a Canal du midi látása elragadta, mely alkalommal lelkesülve emlékezik vissza az ott szintén megfordult II. József császárra, mint jóakarátú, bár meggondolatlan reformátorra. Ez útja általában a legérdekesebb, legtanulmányosabbak egyikévé vált. Bejárta Bordeauxt, Marseillet, Toulont, a Pyrenæket, s átlépve Piemontba és Lombardiába, a selyemtenyész-tésről gyűjtött adatokat, tett reánk alkalmazva kissé bizonytalan alapú számításokat.

Összegezve nagyon sokoldalú benyomásait, ily fölkiáltásra fakad: «Boldog jövendő nemzedékek! A ti nagyobb és kiterjedtebb tudástok türelmesebbé, erényesebbé s így boldogabbá is fog tenni titeket, mint mi vagyunk. Fogadjátok jó szívvel egyik előfutótok ez üdvözlétét» . . .

1825 szept. 12-én Pozsonyban van, az országgyűlésen.

Hogy mi történt ezen az országgyűlésen, azt mindenki tudja. SZÉCHENYI egy csapással a haza első embere, legünnepeltebb férfia lett. Ezentúl, minden ideje, minden lépése, minden töprenkedése s lelki ereje a közügyeknek volt szentelve.

A magyar politika és irodalom egyik köztiszteletben álló veteránja, gróf Desseffy József, egy ódával tisztelte meg, melynek 37 versszakra nyújtott szövege a *Felső-Magyarországi Minerva* 1825. évi decemberi füzetében megolvasható, s mely alkaikus békóiból felszabadítva, a találó ötletek s finom fordulatok egész tárházát képezi. Mást, úgymond külföldi magyarjainkra czélozva, a szerencse oly dús áldása, a szépség, finom modor és elmésség hódításai nem tántorítottak volna-e el s tettek volna eszelős úrfivá, a saját becsét nem ismerő lelketlen majommá? De téged, úgymond, nem veszteget a rossz példák maszlagja —

Kisért hazánk ör-angyala Tégedet
Tul tengeren, hol törve ropog görög
Csont most is a lépő nyomától
Thermopilák szoros ut-csapásin, stb.

Hazaérkeztedkor pedig, a Jók ölelésire:

Méhek gyanánt hoz Tégedet angyalunk
Most vissza, jól megtelve gyümölcsessel ád
Ismét közénk s mézes virággal
Szárnyairól lerak itt Pozsonyban! stb.

Valóban, ezentúli útjai, a köpüből kirepülő s jó prédával hazatérő szorgalmas méh képét mutatják. Erejét kitűzött czélokra összpontosítja; semmit, mi itthon hasznavehetővé lesz, figyelmen kívül nem hagy; de mást nem is méltat figyelmére.

Négy évig itthon volt elfoglalva. Csak 1829-ben kíséri legjobb barátjainak egyikét, gróf Károlyi Györgyöt, Prágán, Drezdán, Berlinen át Doberanba, a Keleti tenger partjának ez egyik legérdekesebb pontjához, mely a tengeri fürdő és a löverseny élveit egyesíti magában.

Figyelmök a sport mellett a mezőgazdaság és a gyáripár vívmányai közt oszlik meg: értelmes választással gyűjtve az adatokat saját virágzó uradalmak s a már célba vett hazai vállalatok javára. Visszafelé SZÉCHENYI Hamburgon, Hollandián át Frankfurtnak, Stuttgartnak, Münchennek veszi ismét útját. Nem feledkezik meg, hogy Danácker szobrászt, kit régebben barátságával tüntetett ki, meg ne látogassa. Egyébiránt a mi költőiség, extasis és platonismus van benne, az mind a Crescence eszményített alakja körül összpontosúl. Reá gondol szünetlen, a míg a *Hitelt* írja. Reá gondol, mikor halálos láz gyötri Desdemona nevű saját kezdetleges hajója földézetén, az alsó Duna eliszaposodott hideglelés partjainál. Sokat szenvedett, lelkileg testileg, e legeredetibb, legsajátságosabb útjában, melyre Beszédes mérnökkel s Waldstein gróffal 1830 június 24-ikén indúlt, és sok viszontagság után a Fekete tengeren, Konstantinápolyon, Törökországon, Szerbián át, október közepén érkezett haza. Betegsége alatt ez volt mindennapi imája: «Végy magadhoz, Uram! ha ezentúl hazámnak s az emberiségnek haszontalan tagja lennék; de add vissza egészségemet, ha valami jót még tehetek».

Látva a többi közt Mahmud szultán reformjait s a passiv ellentállást, melybe népe közérzületében ütköztek: gondolkozóba esik, vajjon Magyarország is bír-e fogékonysággal az új kor eszméinek befogadására, illetőleg békés átalakulásának keresztülvitelére?!

Ez útban kötött barátságot a paraszt egyszerűségében bizonyos fonség jellegét (*caractère d'un souverain*) viselő Milos szerb fejedelemmel is, ki később a dunaszabályozási munkálatokat oly jóakaró figyelemmel kísérte.

SZÉCHENYI e nagy munkába igen gyönge erővel fogott bele; de nagy eszméjét: utat nyitni egyfelől a Fekete tengerbe, másfelől összekötni a Dunát (a Majna útján) a Rajnával, a késő kor igazolta s valóstani fogja.

Harmadik angolországi útja (1832.), mely gróf Andrássy György társaságában a Rajnán s Belgiumon át vitt, egy, a gyáripár többféle ágainak ugyan, de első sorban a hajó- és hídépítési technikának szentelt tanul-

mányút volt. Érdekelte őt a magyarbarát Bowring; de még sokkal inkább Clark s a hydraulika sok más adeptusa.

Negyedik, illetőleg ötödik német, francia s angolországi útjára, melyet azonban egy aldunai kirándulás még megelőzött (1834.), már Vásárhelyit is magával vitte. Megzaklatta ezt is, úgy mint korábban szégyen Beszédest, az ügy érdekében; saját nyugtalan lelkét, extasisait akarván erővel beléjük önteni e higgadtabb, magyar lassúságú különben derék szakférfiakba.

Útitársainak amúgy is nem mindig legirigylendőbb sorsuk lehetett. Sokszor megrója magát, hogy kiállhatatlan, igazságtalan volt, s hogy «modorával» mindenkit elidegenít magától. Példának okáért, nyolcz-tíz órai lovaglás hegyes köves vidéken, rövid hálás nyirkos földön, hajnalban tovább utazás, aztán éhség, szomjúság, fáradságos beszerzése a legelső szükségleteknek, éhes szűnyogok, legyek milliói, bolhák és poloskák, egerek és patkányok éjjeli társasága, betegség esetén orvosi segítség hiánya, közel érintkezés pestises vagy gyanús útasokkal s több ilyes, az neki nem nagy dolog volt s csak érdekes ellentéte az angolok megszokott komfortjának, a nyugoti népek okos fényűzésének.

De kísérei is csontból és húsból valának; s befáradhattak olykor úgy a jóba, mint a rosszba.

Aldunai útjait nem hagyhatám említetlenül; mert országunk határszélein túl, a szomszéd tartományokra is kiterjedtek. Így 1834-ben is ellátogatott az oláhok kis Párisába, Bukarestbe, s pár nap alatt egészen otthonos lett a gazdag bojárok és szép bojárnök társaságában.

Mulatságos olvasni az ő barátkozásait, diplomatikus cselfogásait a török pasákkal, kik a mennyire a túlnyomó muszka befolyástól lehetett, a nagyúr nevében elég érdeklődést tanúsítottak a Duna szabályozása s a szulinai torkolat fölszabadítása iránt.

Utoljára nem tagadhatá meg magától azt az egyéni elégtételt, hogy több évi működése színhelyére imádott nejét, Crescencia grófnőt is elvezesse s azt családjával együtt Hussein pasának bemutassa. (1842.)

Tiszai útjai természetesen egészen más lapra tartoznak, valamint Horvátországba s Fiuméba tett kirándulásai, mely utóbbi néhai Kiss Pál, volt fiumei kormányzó, közvetítésével egy pillanatra közelebb hozta őt nagy ellenfelével, Kossuthal.

Mint magyar ember, mindenütt talált valami irigylésre méltót.

Mikor Prágába ment el, teljes díszben, a Ferenc császár emlékszobrának alapkö-letéti ünnepélyére (1845.), megbámulja a cseh uraknak izmos testalkatát, piros pozsgás arcaikat némely vézna mágúsaink mellett, de főleg azt az élelmességeket, mely a birodalmi kormányzatban túlsúlyba helyezte őket — ellenünkben.

A forradalom előtti évben megfordult az akkor sokak által látogatott Gräfenbergben. Neje, leánya ott volt; neki is ajánlották a sok idővesztéssel járó kúra használatát. Nem volt arra békétűrése; bár sajátságos mystikus kifejezése szerint, már a Gonosznak horgán érzi függni magát.

Ah! nem sokára egy nagyot villámlott s kápráztató fény kezdett derengni hazánk egén. Utána befellegzett, látszólag örökre . . .

SZÉCHENYI, be nem várva a végét, elment. Nem egy karthausi kolostorba, mint egykor óhajtá — a döblingi kórház szűk czelláiba zárkózott el; megvonva magától még a szabad levegő éltető érintkezéseit is, meg az áldott nap melegítő sugarát, melyekre, «mint a haza megrontóját», érdemetlennek ítélte magát.

Végre a Sárga könyvben (*Blick*) örökítve meg nagy elméjének utolsó felvillanását, bezárkozott egy még szűkebb helyre, a kegyelet őrizte czenki sírboltba.

Mi pedig áldjuk emlékezetét!

A MONOLÓG ELLEN.

Bulyovszky Gyuláné színművésznő jutalmával kitüntetett monológ

ÁBRÁNYI EMILTŐL.

(FELOLVASTATOTT 1890. FEBRUÁR 9.)

Psz!... Úgy hiszem, hogy itt Önök között
Jó menhelyem lesz, mint az üldözött
Szarvas-sutának illatos vadon
Virágos mélyén. — Majd okát adom
Hogy mit jelent e szép hasonlatom,
Csak egy kicsit kifújom magamat!

(Rövid szünet.)

Tudják meg hát — egy kurta hét alatt
Száz monológot öntöttek belém!
A sós tengert én már megízlelém,
Ittam sok gyógyszert, émelygőst, fanyart,
Bevettem sok, sok fűzfa ízű dalt,
Ettem kemény húst és kozmás tejet,
Sőt — gondolom — szappant is sajt helyett;
Keserves élmény sok történt velem,
Ám, hogyha tetszik, újra elnyelem,
Ha mindjárt fázva és kínban rezegve —
De monológot többet nem veszek be!

(Többszöri óvatos hátratekintetés után.)

Egy ezredestől épen most szököm.

Aggódom szörnyen, hogy nyomomra jön,
S mert monológját nem dicsértem éig,
Se nem hallgattam egy ültömbe végig,
Beront utánam és kiontja vérem.

(*Esengve.*)

Szép hölgyeim, ne adjanak ki, kérem!
Májam, tudóm fáj... százfelől nyilallok,
De hogyha még egy monológot hallok
Akkor vihetnek a Lipótmezőre!
Mindig bolond volt a világ; e dőre
Sáros-poros gömb mindenféle vad
Dolgot teremtet; ámde ily divat
A jámborságot nem gyötörte még!

Minthogyha kór nem volna már elég,
Biz Isten, a ki tollat fogni bír
Ma mind egy szálíg monológot ír.
Szinház, redout, hangverseny, házi bál
Mind monológot lejt és deklamál
E párbeszédre alkotott tekén!
Hisz máskor is volt lágy szabólegény,
Vékony dongájú, a ki elhibázott
Kvekkert, gérokkot vagy szalonkabátot,
De — Jehova bocsásson meg neki —
Nem monológban pityeregte ki
Emésztő búját, égő szégyenét.
És máskor is volt gazdátlan cseléd,
Szerelmes borbély, uradalmi ispán,
Borzas diák, a kik, mint egy-egy kis Pán,
Fújták a túlköt, kérvén múzsa-csókot —
De mūdalt írtak és nem monológot!

(*Rövid szünet.*)

Barátaim — kivált a gentryből —
Azért keresnek néha-néha föl,
Hogy egy-egy váltót zsíráljak nekik,
S ezt megtagadni nem volt soha chic,
Mert bár beváltunk vagy nyolczat, tizet,
Galant csak az, ki másokért fizet.

Most szinte félek, hogyha e barátok
Nagy gárdájából egyet jönni látok,
Mert bős, homályos sejtelmek kínoznak,
Hogy nem váltót, de — monológot hoznak!

Hogy járok múltkor! Egy vidéki, régi
Jó czimborám — nem kölcsönöztem néki,
Tehát megismert — szemközt jön velem;
Egymás nyakába ugrunk hirtelen;
Egy percz alatt ezerfélét beszéltünk,
Hogy tíz év óta merre és hogy éltünk,
Hol udvaroltunk, a «brudert» hol ittuk,
Sőt még Tiszát s a kormányt is leszídtuk.
Egyszer csak így szól: «Egy kis áldozatra
Kérlek, barátom... azt hiszem megadja
Fenkölt szíved» (s mond egy-két szörnyű bókot)
«Pajtáskám, halld: van egy kis —»

«Monológod?»

Kiáltom én és tölem telhetőleg
Odébb iramlók, arra nézve főleg,
Hogy elbujhassam egy kapú alatt.
De czimborám még gyorsabban szalad,
Utolér, elfog és fülembe ordít,
Míg vas-marokkal a kapún kifordít
És Calderoni táblájára nyom:
«Őrült spanyol — egy kis menyasszonyom!
Nászomra jójj el és mint működő fél:
Szívem hő vágya, hogy te légy a vőfély;
Nos, erre kérlek, tán nem hasztalan!»
Hogy átkozottúl szégyeltem magam,
Képzelmek. De kárpótlásul egy
Bouquet-t rendeltem. Kisebbszerű hegy
Nem oly magas s nem súlyosabb a bomba.
Külön kocsin vitték be a templomba.

Pöröm van a méltóságos kúrián.
Igaz magyar pör; kezdte dédapám,
S én folytatom, szent, buzgó kegyelettel,
A mit sok ős az én számomra tett el.

Képzeld csak, mi történt a minap!
 Egy eszme, mint a bunkó, fejbe csap,
 És arra kész, hogy nyomban fölkeressem
 A böles bírót, kinél itt Budapesten
 Nincs komolyabb, törvénytudóbb jogász.
 Belépek hozzá. Szinte lámpaláz
 Fogott el a nagy férfiú előtt.
 Hányom-vetem: hogy' informáljam őt,
 A jog s igazság fölcent bajnokát?
 Ő hosszan rám néz, aztán kezet ad
 S nyájas mosolylyal egy karszékbe tol.
 «Méltóságod» — kezdem — «tudni fogja jól,
 Miről vagy szó... Itt levő pöröm
 Fő büszkeségem és fő gyönyöröm,
 Mert őseimre méltóvá csak ez tett:
 A folytatás nem rosszabb, mint a kezdet;
 Érzem, tudom: nem élek hasztalan,
 S e szent pör itt a legjobb kézbe' van;
 Méltágos úr jogunknak csillaga,
 Komoly, megfontolt, mint Thémis maga.
 Engedje meg —»

«Igen, kedves barátom,
 Egy perczre... mindjárt!» És eltűnni látom.
 De csakhamar rohanva visszajön:
 «Nemes, szép lelkét jól ismerem... Ön
 Egészen méltó, hogy bizalmasan
 Közöljem Önnel... szégyelném magam,
 Ha nem tudnám, hogy érző szíve-lelke
 A múzsákat már régen átölelte.
 Van sok gonosz, ki gúnyolódva rám les,
 De Ön — tudom — szelid, kegyes bírák lesz.»

Papírcsomagját ezzel mind kirakta
 S óh! jaj nekem! e rengeteg sok akta
 — Én annak véltem — egy bús monológ volt!

A rémület úgy karszékembe srófolt,
 Hogy órák hosszá, mocczanást se téve,
 Bámultam Thémis legnagyobb diszére.
 Ott ültem néma, csöndes ájulásban,
 A míg heveny magánbeszédi lázban

Ő méltósága bűgött és nyögött
A méter hosszú kékpapír mögött!

Hová szaladjak? Házi körbe nem!
Magánbeszéddel gyötri a fülem
A háziasszony hét felnőtt leánya.
Minden sarokból, mint az éhes kánya
Egy monológ sipít, süvölt felém!

(Jósdágon.)

A kis fiúkat mindig kedvelém.
Krisztussal tartok: «Engedjétek a
Pulyákat hozzám» — főleg jó thea
Vegyes felvágott s giardinettó mellett.

(Más hangon.)

Oh! gyász! hogy ebben is csalódní kellett!
De így van az, ha már a csöpp gyerek
Számára is lapot szerkesztenek!
Drámáz a Kis Lap, Én Ujságom és
A többi mind! Itt a következés.
Minap élém jön a kis Pistuka,
Most bújt ki épen három zápfoga,
Csalom magamhoz: «Pisti, gyer ide!»
Térdemre mászik s járja a «gyi te!»
De egyszer csak szól — hallatlan dolog —
«Bácsi, nem tetszít ed tisz monológ?»

A végítélet kürtös angyala
Ne ébreszszen föl, ha nem így vala!

Hisz gyönyörű a jó magánbeszéd,
Ha művész-ajk simán tagolja szét.
Jól mondja Hamlet: Lenni vagy nem lenni
Szellemtí szintén: Enni vagy nem enni!
Jól mondja Bánk, mikor magába mélyed
És megfogamzik benne az ítélet;
Kétségtelen, hogy jól magánbeszédez
Szép Julia s a színpad annyi édes
Kisasszony hölgye; korrekt teljesen
Macbeth beszéde ama zord lesen;

Jól mondja Coquelin és jól mondja Jágó ;
De hogy ma napság minden csepürágó
Minden kamasz és félkegyelmű bamba
Magánbeszédet sózzon a nyakamba,
A nap minden szakában, este, reggel, —
Már ehhez — pardon — viziló-ideg kell !

Jól látom, hogy helyeslik minden szómat,
És méltányolják indignációmat.

(Rövid szünet mulva, hamis nevetéssel.)

Csak azt nem értem, hogy tisztelt Önök,
A kiknek itt oltalmat köszönök,
Nyugodtan s kegygyel néznek ime rám,
A ki e fényes társaság nyakán
Folyvást csacsogva tíz percz óta lógok.
Hogy' tudták túrni ezt a monológot ?

IPHIGENIA TAURISBAN.

GOETHE DRÁMÁJA.

FORDITOTTA

CSENGERI JÁNOS.

(MEGDICSÉRT MŰFORDÍTÁS.)

SZEMÉLYEK.

Iphigenia.

Thoas, a taurisiak királya.

Orestes.

Pylades.

Arkas.

Szintér: Berek Diana temploma előtt.

ELSŐ FELVONÁS.

ELSŐ JELENET.

Iphigenia (egyedül). Árnyékokba, lenge ormai
E sűrű lombu, régi szent bereknek,
Miként Diána csöndes templomába,
Oly borzadálylyal lépek még ma is,
Mintha először most lépnék e helyre,
És lelkem itt megszokni mégse tud.
Több éve már, hogy felsőbb végezet
Itt rejteget s én hódolok neki;
De még ma is csak idegen vagyok.
Oh, mert a tenger elzár kedvesimtől,
És gyakran állok naphosszant a parton
Görög hazámat lelkemmel keresve;
És sóhajimra zúgó habmoraj
Csak tompa hangokat hoz válaszul.
Jaj annak, a ki véritől, szüléktől
Távol magányban él! Elmarja búja
A már-már biztos üdvöt ajkítól;
El-elesapongnak gondolatjai
Az atyja csarnokába, hol a nap
Egét először tárta föl neki,
Testvérekül hol játszva mind' szorosban
Fonódtak össze gyöngéd kötelékkal;
Nem perlek én az istenekkel, ámde
A nőnek sorsa szájalomra méltó.
Otthon s a harcban úr a férfiú,
És idegenben tud magán segíteni.
Öröme, ha szerez; disze, ha győz;
Dicső halál jut osztályrészéül.
A nőnek üdvé mily szűk és kimért!
Ha durva férj szavát fogadni tiszte,
Az már elég vigasz; de mily keserves,
Ha messze-földre úzi végzete!
Így tart itt engem a nemes Thoas
Szent szolgaság szigoru lánczain.
Oh istennő, mily szégyen vallanom,
Hogy nem szivemből szolgállok neked,

Ki megmentél! Hisz önként kellene
 Szolgálatodra szánnom életemet.
 Mindig te benned bíztam és bizom
 Most is, Diana. a ki engemet,
 A legnagyobb királynak eltaszított
 Leányát, gyöngéd, szent karodba vettél.
 Zeus leánya! ha te a dicsőt,
 Kit megbusítál, elkivánva lányát,
 Ha isteneknek mását, Agamemnont,
 Ki legbecsesbjét oltárodra vitte,
 Trójának földig forgatott falától
 Dicsón vezéreléd honába vissza,
 És hitvesét, Elektráját, fiát,
 E drága kincseit, megőrizéd:
 Adj kedvesimnek engem is meg egyszer,
 S ki a haláltól megmentél, oh ments meg
 Ez élettől itt, mely csak új halál.

MÁSODIK JELENET.

Iphigenia. Arkas.

- Arkas.* Királyom küld és üdvkivánatával
 Diana papnőjét köszönteti.
 E nap' mond hálát istenasszonyának
 Tauris az új, csodás győzelmekért.
 Sietve a király s a had előtt
 Jelentem, ő jön és a had közelg.
- Iphigenia.* Készek vagyunk méltón fogadni őket,
 És istennőnk a tetsző áldozatra,
 Thoas ha nyujtja, kegyesen tekint.
- Arkas.* Oh bárcsak a becsült, fennen dicsért
 Papnő tekintetét, a tiedet,
 Te szent szűz, — látnám azt is fényesebbnek,
 Mindönkre jó jelül! De lelken
 Még titkosan borong a bú homálya;
 Hiába lessük évek óta már,
 Hogy ajkad' egy bizalmas szóra nyisd.
 Mióta csak ismerlek e helyen,
 Tekintetedtől meg-megborzadok;
 És mozdulatlan lelked ott marad
 Bilincsre verve kebled mélyiben.
- Iphigenia.* A mint az illik árva száműzöthöz.
- Arkas.* Úgy érzed, árva száműzött vagy itt?
- Iphigenia.* Idegen föld hazánkká válhat-e?
- Arkas.* Neked saját hazád lett idegen.
- Iphigenia.* Ezért, hogy nem gyógyúl vérző szívem.
 Ifjan, alig hogy egyesült szívem
 Apám-anyámmal és testvéreimmel,

Midőn az új hajtások, édes-együtt,
 Az ősi törzsből égre sarjadának,
 Hajh, akkoron ragadt meg engemet
 Egy ismeretlen átok, elszakított
 Szeretteimtől és a szép frigyet
 Széttépte vas kezével. Oda lett
 Az ifjuság legédesb öröme,
 Az első évek fejlőd zsendülése.
 Megmentve bár, magamnak árnya lettem,
 E szívben új életkedv nem virúl.
Arkas. Boldogtalannak vallod hát magad,
 S így, mondhatom, hogy háladatlan is vagy.
Iphigenia. Hálát mindig adék.

Arkas. Nem tiszta hálát,
 Melyért az ember mással jót művel,
 Vidám tekintetet, melyből a gazda
 Elégedett szívet s vonzalmat olvas.
 Midőn az a mélységes titku sors
 Több éve templomunkba elhozott,
 Thoas, mikép egy istentől adottat,
 Jó szívvel és tisztelve fogadott,
 S e part kegyes, baráti lőn irántad,
 Mely réme volt minden más idegennek,
 Mert senki sem jött országunkba addig,
 A nélkül, hogy Diana zsámolyán
 Ne vérzett voln' el ős szokás szerint.
Iphigenia. Szabad lélekezés maga még nem élet.
 Mily élet az, melyet e szent helyen
 Kell gyászban élnem, mint egy pusztá árny
 Önsírja mellett? És nevezhetem
 Öntudatos, vidám életnek azt,
 Ha mindenik, hiún leálmodott nap
 Ama sötét napokra készít el,
 A melyeket halottak gyász-csoportja
 Ül önfeledten Léthe partjain?
 Ha haszna nincs, kora halál a lét;
 A nők e sorsa legkivált enyém.
Arkas. Nemes gögöd', melylyel magad kevesled,
 Meg kell bocsátnom, bármily sajnós az;
 Hisz elragadja élted örömét.
 Semmit se tettél, a mióta itt vagy?
 Ki deríté fel a komor királyt?
 Ki az, ki a kegyetlen ős szokást,
 Hogy vére ömlik minden idegennek
 Diana zsámolyára, évről-évre
 Szelíd szavával meg-meggátolá,
 S biztos halál torkából annyiszor
 Honukba juttatá a foglyokat?
 Diana is, haragra nem gyuladva,
 Hogy régi véres áldozatja nincs meg,

Nem teljesíté hő folhászodat ?
 Sergünk fölött nem győzelem repes ?
 S víg csattogással nem előtte száll ?
 Nem érzi-e sorsát jobbnak kiki,
 Hogy a király, ki bölcsen és vitézül
 Soká vezérlett, most, itt-léted óta
 Szelídség híve lőn s könnyebb dolog
 Parancsszavát követnünk hallgatag ?
 Az nem haszon szerinted, hogyha lényed
 Ezrekre hinti áldó balzsamát,
 És, melynek istened hozott, e népnek
 Új üdvösség örök forrása lésszsz,
 És a halál kietlen partjain
 Az idegennek üdvöt és hazát adsz ?

Iphigenia. Hamar eloszlik a kevés előlünk,
 Azt látva, mily sok, a mi hátra van.

Arkás. Dicsérheted, ki tettét nem becsüli ?

Iphigenia. Megrójjuk azt, ki tetteit latolja.

Arkás. Szintúgy, való becsét büszkén ki fitymál,
 Mint, ki hiún álbecscsel kérkedik.
 Higy énnekem s hallgass oly férfira,
 A ki igaz, becsületes hived :

Ha a király ma szól, könnyítsd meg azt,
 A mit te néked készül mondani.

Iphigenia. Minden jó szód ijeszt ; ajánlatát
 Gyakorta már alig háríthatám el.

Arkás. Fontold meg, mit téssz s mit kíván javad !

Azóta, hogy fiát veszté királyunk,
 Övéi közt kevésbe' van bizalma.

S úgy, mint előbb, még e kevésbe' sem.

Kelletlenül minden nemes fiában

Egy-egy utódot lát, remegteti

Agg korban a gyámoltalan magány,

Talán még pártütés s kora halál.

Becsét a skytha nem szóban keres,

Királyunk legkevésbé. Ő, ki csak

Parancsoláshoz és tethhez szokott,

Nem ért finom beszéd művészetéhez,

Mely messziről irányúl czél felé.

Ne nehezítsd szavát vonakodással,

Szánt-szándokos nem értésseddel ! Oh menj

Elé az út feléig nyájasan !

Iphigenia. Gyorsítsam a fenyegető veszélyt ?

Arkás. Veszély-e az, ha nőjeül kíván ?

Iphigenia. Ez a legeslegborzasztóbb reám.

Arkás. Vonzalmaért bizalmat adj csupán.

Iphigenia. Oszlassa el félelmemet előbb.

Arkás. Mért titkolod előtte származásod ?

Iphigenia. Papnőhöz illik titkot tartani.

Arkás. Titok ne légyen a király előtt !

S ha nem kívánja is mindjárt, de érzi,
Oh mélyen érzi nagy szívében azt,
Hogy óva rejtéd ő előtte lelked.

Iphigenia. Békételen s neheztel én reám?

Arkas. Aligha nem. Bár hallgat rólad is;
De megtudám elejtett pár szavából,
Hogy bírhatásodért erős kívánság
Szállotta meg szívét. De oh ne hagyd,
Ne hagyd magára töprengési közt,
Nehogy szívében a békételenség
Megérve néked borzalmat teremjen,
S későn bánd meg, hogy jó szóm' elvetéd!

Iphigenia. Hogyan? Olyat akarhat a király,
Mire sohasem gondolhat a nemes,
Ha félti hírét, s keble vágyait
Istenimádat fékezi? Erővel
Akar az oltártól ágyába vonni?
Kiáltok akkor minden istenekhez,
Kivált Dianához, ki eltökélten
Ótalmat ad papnőjének bizonynyal
S mint szűz, a szűzet védi szívesen.

Arkas. Attól ne félj! Nem készíti a királyt
Friss vér hatalma ilyen vakmerő
Ifjúi tette. A hogy ismerem,
Más zord határzatától rettegek,
A melyet aztán nyomba' végrehajt;
Mert lelke hajthatatlanul erős.
Légy hát bizalmas és hálás iránta,
Ha már nem adhatsz meg többet neki.

Iphigenia. Oh mondd csak, a mit még tudsz mondani!

Arkas. Tudd meg magától! Jönni látom őt;
Te tiszteledd, sugalja ten-szíved,
Hogy nyájasan, bizalmasan fogadd.
Jó szóval a nő sokra viheti
A nemes férfit.

Iphigenia (egyedül). Bár nem látom át,
Mikép kövessem e hű szív szavát,
De szívesen teszem, hogy a király
Jó tetteit jó szóval viszonzozzam;
Oh bárcsak úgy mondhatnám a valót,
Hogy a hatalmasnál tetszést találna.

HARMADIK JELENET.

Iphigenia. Thoas.

Iphigenia. Királyi jókkal áldjon meg Diana!
Győzelmet adjon, adjon hírnevet
És gazdagságot s tied javát
S minden kegyes vágyadnak teljesültét,

- Hogy, ki sokak felett vagy gondos úr,
Sokak felett hadd álljon üdvöd is.
- Thoas.* Boldog volnék, ha népem így dicsérne :
A mit szerzék, más jobban élvezi,
Mint én magam. Az a legboldogabb,
Habár király s ha mindjárt koldus is,
Kit otthonában vár a kész öröm.
Te részt vevél mélységes bánatomban,
Midőn utolsó, legjobb fiamat
Az ellen kardja keblemről letépte.
Mig a bosszú betölté keblemet,
Nem vettem észre házam pusztá-voltát;
Megtérve most, hogy bosszumat kitöltém,
Országukat feldúlám fiamért,
Honn semmi sincs, mi kedvet adna még.
A hódolást, mely máskor oly vigan
Sugárza minden szemből én felém,
Most néma gond s kedvetlenség borítja.
Mindenki a jövőn töri fejét
S gyermektelent csak kényszerből ural.
Ma e templomba jöttem, a hová
Gyakran jövék győzelmet esdeni
S győzelmeket hálálni. Régi vágy
Lakik szívemben, ismered te is,
Váratlan nem lehet : reményilem azt,
Hogy áldására népemnek, magamnak,
Menyasszonyúl vezethetlek lakomba.
- Iphigenia.* Az ismeretlennek sokat kínálsz,
Királyom. Szégyenülten áll előtted
A bujdosó, ki nem keres e parton
Csak védelmet s nyugalmat, mit megadtál.
- Thoas.* Hogy származásod folyvást titkolod,
Előttem, mint a legvégső előtt,
Egy nép között sem volna jó s helyes.
E part az idegent rémíti ; így,
Kívánja törvény s szükség. Amde tőled,
Ki élvezel minden kegyes jogot,
S mint szívesen látott vendég örülsz
Napodnak itt kényed-kedved szerint,
Bizalmat vártam én ; a gazda ezt
Hűségeért meg is várhatja tán.
- Iphigenia.* Hogy titkolám házam' s szülőimet,
Oka nem bizalomhiány, királyom,
Csupán zavar. Oh mert talán, ha tudnád,
Ki áll előtted s ótalmazva mily
Elátkozott lényt táplálsz, nagy szived
Eliszonyodnék szörnyű borzalommal.
És a helyett, hogy trónodat kínálnád,
Tán eltaszítnál ideje-korán.
Országodból kiűzve, mielőtt

- Megvinne sorsom kedvesim közé
 S jutnék bolyongásomnak végire ;
 El a nyomorba, mely a bujdosóra,
 Hazulról száműzöttre mindenütt
 Ijesztve tárja jéghideg karát.
Thoas. Bármit végeztek istenid felőled,
 Neked és háznak bármit szántak is,
 De a mióta itt nálunk lakol,
 S jámbor vendég jogában részesülsz,
 Áldás az égből bőven hull reám.
 Alig lehetne vélem elhitetni,
 Hogy védve téged, bűnöst pártolok.
Iphigenia. Jótetted ad, nem vendéged hoz áldást.
Thoas. Gonoszra szórt kegy áldást nem terem.
 Hát hagyd e hallgatást s vonakodást !
 Nem jogtalan' kívánom tőled ezt.
 Az istennő az én kezemre bízott :
 Mint ő előtte, oly szent lől előttem.
 Intése mindig törvényem legyen :
 Ha van reményed, hogy honodba jutsz,
 Minden követeléssel felhagyok ;
 De ha örökre el van zárva útid,
 És nemzetséged számkivetve van,
 Avagy kiirtá szörnyű sors csapás :
 Enyém vagy úgy *nem egy* törvény szerint.
 Szólj nyiltan, és tudod, szavamnak állok.
Iphigenia. A régi zár alól nem szívesen
 Oldódik a nyelv, hogy rég őrizett
 Titkát végtére fölfedezze ; mert
 Rábízva másra nem tér meg, ha már
 Elhagyta a szív biztos rejtekét,
 Használ vagy árt, a mint az ég akarja.
Thoas. Halld ! Tantalus véréből származom.
 Nyugodt ajakkal nagy szót hirdetél.
 Ez őszöd az, kit a világ úgy ismer,
 Hogy szerfözlött kegyvelték egykoron
 Az istenek ? Ez az a Tantalus,
 Tanácsosa és asztaltársa Zeusnak,
 Kinek tapasztalt és bölcsen fűzött
 Beszédiben magok az istenek
 Gyönyörködének, mint orákulumban ?
Iphigenia. Ez az ; de isten mér : is jár karöltve
 Emberrel úgy, mint ő hozzá valóval ?
 Hisz a halandó gyöngé arra, hogy
 Ne szédüljön meg nem szokott magasban.
 Ő nemtelen nem volt s nem áruló,
 De szolgának nagy és csak ember arra,
 Hogy a nagy Dörgőnek legyen barátja.
 Mint ember vétkezett ; szörnyen lakolt,
 Dallják a költők : gőg és hitszegés

Sujtotta le Zeusnak asztalától
 Az ősi Tartarus gyalázatába,
 Oh, és egész faja gyűlött az égtől.
Thoas. Saját, vagy ősük bűnéért gyűlött?
Iphigenia. Izmos kebelt s titáni ős erőt
 Bizonyynyal tőle nyertek örökül
 Fiak s unokák; homlokukra ám
 Isten keze kovácsolt ércz igát:
 A böles türelmet és mérsékletet
 Elvonta vad, zordon tekintetüktől;
 Dühvé fajultak keblük vágyai,
 S tombolt e düh vég és határ ne'kül.
 Mindjárt Pelops, a Tantalus fia,
 A nyers, erőszakos, mint áruló
 És gyilkos nyerte szépséges nejét,
 Oenomaos leányát, Hippodamiát.
 Ez két fiat szült férje kedvire,
 Thyestest s Atrenst. Ezek irígyen
 Látják, hogy atyjuk jobban szereti
 Első fiát, ki más ágyból eredt.
 A gyűlöletben titkon összetartva,
 Testvérölés első merényletük.
 Az atya Hippodamiát hiszi
 Gyilkosnak és vadúl követeli
 Fiát ő tőle vissza, s az magát
 Emészti el —

Thoas. Te hallgatsz? Mondd tovább!

Iphigenia. Bizalmadat ne bánd meg! Csak beszélj!
 Boldog, ki ősire örvendve gondol,
 S nagy tetteikről szólva lelkesen
 Mást is mulattat s csendesen örül,
 Hogy a szép lánczolatnak végihez
 Fűződhetik! Mert egy ház fia sem
 Félisten avagy szörnyeteg legott;
 Csak gonoszak vagy jók egész sora
 Hoz a világra végre rémülést,
 Vagy örömet. — Az atyjok hogy kimúlt.
 Együttesen kormányzák városuk
 Thyestes s Atreus. Az egyetértés
 Nem tart soká. Thyestes mocskot ejt
 Bátyjának ágyán. Atreus bosszút áll
 S kiűzi országából. Ám az álnok
 Thyestes rég, hogy szörnyű tette tört,
 Bátyjának ellopá egyik fiát
 S titkon, hizelgve fiaként nevelte.
 Dühvel s boszúval tölti el szívét
 És a királyi székvárosba küldi
 Megölni vélt nagybátyját: — édes atyját.
 Az ifjunak szándékát fölfedik;

Király a gyilkost szörnyen bünteti,
 Hivén, megölte öcscsének fiát.
 Későn tudá meg, kínhalált ki halt
 Megittasult szeme előtt; azért,
 Hogy bosszuját végkép kitöltse, titkon
 Hallatlan tette tör. Szinleg juházva
 S közömbösen, békülve visszacsalsa
 Honába öcscsét s mind a két fiát,
 Megfogja és levágja a fiúkat
 S ez undorító, szörnyű étet adja
 Atyjuk elé az első lakomán.
 S midőn Thyestes a saját husából
 Lakmározott s megszállja mélabú,
 És kérdi gyermekit, léptük, szavuk
 Már a küszöbnél véli hallani,
 Vigyorgva Atreus eléje dobja
 A fölkonczoltak lábát és fejét.
 Borzadva fordulsz félre, oh király!
 Így fordítá el arcát a Nap is
 Es szekerét örök ösvényiből.
 Ezek a te papnődnek ősei;
 S a férfiaknak sok balvégzetét,
 A kába elme számos tetteit
 Födik az éjnek súlyos szárnyai,
 S nem láthatunk, csak rémséges homályt.

Thoas.

Rejtsd el te is hallgatva! Már elég
 A borzalomból! Fejtsd meg a csodát:
 E vad törzsből *te* hogy származhatál?

Iphigenia.

Első fia Atreusnak Agamemnon,
 Az én atyám. De róla mondhatom,
 Kicsiny koromtól ő vala szememben
 A férfiak közt legtökéletesb.
 Első szerelmi zálog én valék
 Klytæmnestrától néki, majd Elektra.
 Békén uralgott s Tantalus lakára
 Leszállt a rég sovárgott nyugalom.
 Egy híjja volt az üdvnek: egy fiú;
 Alighogy e szülői vágy betelt,
 És két testvére közt virúlt Orestes,
 A ház kedveltje, már is új csapás
 Zavarta fel a ház békés nyugalmát.
 Hallátok, úgy-e, harczy riadónkat,
 Mely a görög királyok seregét
 A legszebb asszony elrablásaért
 Boszúra gyújtá Ilion falához?
 Hogy megvívák-e, czélt ért bosszujok,
 Azt nem tudom. Atyám volt a vezér.
 Aulisba' h'jába vártak jó szelet;
 Mivel Diana nagy vezérük ellen
 Haragra gyúlva, útjok gátolá,

S Kalchas jós szája által a király
 Elsőszülött lányát követelé.
 Anyámmal együtt a táborba csaltak,
 Oltár elé ragadtak és fejem
 Az istennőnek szentelék. — De ő
 Békülve vérem nem kívánta, felhőt
 Boríta mentve rám; itt templomában
 Ébredtem új életre a halálból.
 Ez szól te hozzád, Iphigenia,
 Atreus unokája, Agamemnon
 Leánya, Diana tulajdona.

Thoas. Több jót s bizalmat nem nyer a király
 Leánya tőlem, mint az ismeretlen.
 Megújítom első ajánlatom:

Iphigenia. Jövel, kövess, osztozzál mindenemben.
 Hogyan lehetnék ily merész, királyom?
 Diana mente meg: kinek lehet
 E néki szentelt élethez joga?
 Menedékhelyet ő talált nekem,
 S itt őriz ím; talán hogy majd atyámnak,
 A kit eléggé büntetett a látszat,
 Öregkorára örömet derítsek.
 A visszatérés percze tán közel,
 És én, az ő útjára nem figyelve,
 Lekössem ellenére itt magam?

Thoas. Kértem jelét, ha itt kell-e maradnom.
 Hogy most is itt vagy még, elég jel az.
 Ilyen mentségeken ne törd fejed!
 Szót szaporít, ki megtagadni készül;
 A másik mindenből azt hallja: nem!

Iphigenia. Nem szemfényvesztő szók ezek csupán;
 Szivem legmélyét tártam föl neked.
 S nem súgja-e szived, mily gyötrelmem,
 Ily aggodalmak közt sovárganom
 Atyám, anyám s testvéreim után,
 Hogy ott a régi csarnokokba', hol
 A gyász susogja néha még nevem,
 Örömnök szép füzére lengjen értem,
 Mint újszülöttért, oszlopok során.
 Oh csak hajón elküldenél oda!

Thoas. Új éltet adnál nékem s kedvesimnek.
 Térj vissza hát! tedd, mit szived javall,
 Ne halld meg ész és jó tanács szavát!
 Légy asszony ízről-ízre, bizd magad
 Az indulatra, melynek féke nincs,
 Megszáll s magával rángat té-tova!
 Nők kebliben ha vágnak lángja ég,
 Nem tartja vissza őket szent kötés,
 Hogy atyjuk, férjük biztos, hű karát
 Egy áruló szavára el ne hagyják.

- Ha meg lohadt szívöknek szalma-lángja,
 Hiába szól hiven, hatalmasan,
 Arany szavával minden rábeszélés.
- Iphigenia.* Gondolj nemes szavadra, oh király!
 Ekkép viszonzod-e bizalmamat?
 Ugy látszott, mindent kész vagy hallani.
- Thoas.* A nem reméltre készen nem valék;
 Várhattam volna lám; hát nem tudám,
 Hogy asszony az, kivel dolgom leszen?
- Iphigenia.* Ne szidd szegény neműnket, oh király!
 Nem oly dicsők a nőnek fegyveri,
 Mint a tiéitek, de aljasok sem.
 És abba' meghaladlak, hidd meg azt,
 Hogy üdvödet jobban tudom magadnál.
 Nem ismervén jól engem és magad,
 Hiszed, szorosz frigy minket boldogít.
 Jó indulattal és jó szívvel is
 Követeled megegyezésemet;
 S én istenimnek hálát mondok érte,
 Erőt hogy adtak rá nem állanom
 Oly frigyre, melyet ők nem helyeselnek.
- Thoas.* Nem istené, ten-szívedé e szó.
- Iphigenia.* Hozzánk csak szívünk által szólnak ők.
- Thoas.* S nekem jogom nincs őket hallani?
- Iphigenia.* Viharban elhal gyöngéd szózatuk.
- Thoas.* A papnő hallja nemde egymaga?
- Iphigenia.* A fejdelem ügyeljen rá kivált.
- Thoas.* Szent tisztéd és örökbe nyert jogod
 Zeus asztalánál — hozzájok közelb visz,
 Mint egy vad föld-fiát.
- Iphigenia.* Kisajtolád
 Bizalmam és most ekkép bünteted.
- Thoas.* Ember vagyok csak; jobb, ha végezzünk.
 Hát álljon a szavam: Maradj Diana
 Papnője, mint ő annak kiszemelt;
 Nekem pedig bocsássa meg, hogy eddig
 Igaztalan', s bár lelki vád gyötört,
 Ős áldozatját tőle megvonám.
 Egy idegen se lel partunkon üdvöt;
 Ős szent szokás halált kíván reá.
 Kedveskedésed volt a gát csupán,
 Melyben majd jó lány gyermeki szerelmét,
 Majd a menyasszony néma hajlamát
 Láttam gyönyörrel: e varázs-bilincs
 Kötött le, és feledtem tisztemet.
 Te ringatád álomba lelkemet,
 Nem hallám meg, ha népem zúgolódott;
 Kárhoztató szavuk most hangosabb,
 S fiam kora haláláért okol.

Sürgetve kér a nép már áldozást,
 S én kedvedért ezt nem gátolhatom.
Iphigenia. Hogy kedvemért tedd, nem kértem soha.
 A menny lakóit félreérti az,
 Ki vérszopóknak képzei; csak is
 Saját kegyetlen vágját költi rájuk.
 A pap kezéből nem Diana vett ki?
 Szolgálatom' kívánta, nem halálom'.
Thoas. Hozzánk nem illik ősi szent szokást
 Könnyen csapongó értelmünk szerint
 Javunkra fejteni s irányzani.
 Tedd tisztedet, mint én a magamét.
 Két idegen jutott kezem közé,
 A partüregben búa rejtezőnek,
 Jó szándékkal nem jöttek semmikép.
 Ezekből kapja istenasszonyod
 Első, jogos, rég kívánt áldozatját!
 Küldöm legott; mit tégy velük: tudod.

NEGYEDIK JELENET.

Iphigenia (egyedül). Van felhód kegyes istenasszony,
 Védni a büntelen üldözöttet,
 És tova vinni a szellő szárnyán
 A vas végzet erős keze között,
 Távoli részein át a földnek,
 Tengernek, hova jónak látod.
 Bölcs vagy, a messze jövőbe tekinthetsz,
 Nem múlt el neked, a mi letűne,
 S híveiden pihen a te szemed,
 Mint világod, éjjelek élte,
 Nyugszik a föld felett uralgva.
 Oh mentsd meg kezem a vérszennyitől!
 Nem hoz az áldást, nem nyugalmat;
 S a nem-akarva megöltnek árnya
 Bús, akaratlan gyilkosának
 Rossz óráira ráles ijesztve.
 Kedvelik isteneink a halandók
 Messze kiterjedt, jó ivadékit,
 Röpke éltük' szíves örömmel
 Megtoldják s kegyesen megadják
 Egy kis időre az emberi szemnek,
 Hogy szemlélje örök mennyboltjuk'
 Vidoran, éldelvén velök együtt.

MÁSODIK FELVONÁS.

ELSŐ JELENET.

Orestes. Pylades.

Orestes. Im, a halálnak ösvenyét tapossuk ;
 Minden lépéssel enyhül a szívem.
 Midőn Apollót kértem, úzze el
 Mellőlem a boszúló szellemek
 Szörnyű kiséretét, reményre keltő
 Biztos szavakkal tett ígéretet,
 Segélyt s mentséget ad kedves hugának,
 Tauris úrasszonyának templomában.
 S most teljesül, hogy életemmel itt
 Egyszerre minden inség véget ér.
 Mily könnyű lesz a kedves napvilágról
 Lemondanom, hisz istenkéz szorítja
 Össze szívem s bódítja lelkem el :
 S ha nem nyerhetnek Atreus unokái
 A harcmezőn győzelmes, szép halált,
 S úgy kell, mikép ősimnek és atyámnak,
 Áldozati baromként vérzenem,
 Legyen ! Jobb itt a szent oltár előtt,
 Mint egy hitvány vaczokban, ott, a hol
 Hálót a gyilkos vérrokon feszít.
 Addig nyugalmat kérek, Fúriák,
 Kik úgy szaglásztok, mint dühös kopók,
 A vér után, mely léptimről csepeg
 A földre le, jelölve útamat !
 Csak hagyjatok, ma-holnap lent leszek ;
 Ne lásson a nap titeket, sem engem.
 A föld szép zöld pázsitja ne legyen
 Vázak tanyája. Lenn kereslek én
 Föl titeket, s közös sors köt le ott
 Örökre mindönket homályos éjbe.
 Csak téged, Pylades, téged, bűnöm
 S e bujdosás ártatlan részesét.
 Sajnálalak ily korán a bú honába
 Magammal vinni ! Élted vagy halálod
 Kelt még reményt vagy félelmet szivemben.

Pylades. Orestes, én oly kész még nem vagyok,
 Miként te, árnyak országába szállni.

Derék atyád hű gonddal ápolá;
 Midőn te, mindig vidám társamúl.
 Mint könnyü, tarka lepke szálldogál
 Sötét virág körül, te is naponként
 Körültem új élettel ott enyelgél,
 Lelkembe játszád vidámságodat,
 Úgy hogy, feledve inségem, veled
 Csapongtam ifju, röpké szárnyakon.
 Téged szeretve kezdtem élni csak.
 Gyöttrődni, — mondd és igazat beszélsz.
 Sorsomban épen az a szomorú,
 Hogy mint egy dögveszes földönfutó,
 Keblem halált s fájdalmat rejteget,
 S ha a legépebb helyre lépek is,
 Arczok virágin csakhamar körültem
 Lassú halálnak bús vonása kél.
 Először is én halnék ily halált,
 Orestesem, ha szád mérget lehellne.
 Nem bátor és vidám vagyok ma is?
 És nagy tettekre szárnyak a vidámság
 S a szeretet.

Orestes. Nagy tettek? Oh igen,
 Volt oly idő, hogy szembe' láttuk őket.
 Midőn gyakorta völgyön és hegyen
 Együtt üzénk vadat s reméltük, egykor,
 Mint szívre, kézre ösünk másai,
 Vadászni kardot, buzogányt fogunk,
 Fenevadat vagy rablókat nyomozva;
 S ha este a sík tenger partjain
 Egymásra dőlve ültünk csendesesen.
 Ringó habok lábunkig játszadoztak,
 S oly tág, oly nyílt volt a világ előttünk:
 Olyankor néha kard után kapánk
 S jövő nagy tettek számos csillaga
 Tünt föl körülünk éj homályiból.
Pylades. Végetlen a mű, melyre hajt a lélek.
 Mi tetteinket nyomban oly nagyoknak
 Tennők, minők nének egykoron,
 Ha költők szája országok-szerin
 Firól-fira növelve görgeti.
 Mi szépen zengnek ösünk tettei,
 Midőn pihenve csöndes esthomályban
 Az ifju a lant hangival beszívja;
 Magunk műve, mint nékik az övék,
 Vesződség s hitvány töredék!
 Igy üzzük az előlünk illanót,
 Lábunk előtt nem ügyelünk az útra,
 Magunk mellett az ősök lépteit.
 S éltük nyomát aligha vesszszük észre.
 Árnyékukat kergetjük untalan,

- Mely messze-messze isten másaként
 Arany felhős hegy ormain ragyog.
 Nem becsülöm, ki arról képzeleg,
 Hogy őt a nép így-úgy emelje majd;
 De adj, oh ifju, hálát istenidnek,
 Korán hogy annyit tettek általad.
- Orestes.* A kit dicső tettekre gyámolítanak,
 Szerettiről hogy bajt háríthat el,
 Honát nagyítja, védi a határt,
 S a régi ellen hull vagy megszalad,
 Hálát az adjon; mert az élet első
 S végső kéjét megadta istene.
 Engem hóhérrá tettek ők, anyám,
 A mégis *édes* anya gyilkosává;
 A gazságot gazúl boszúltaták
 S akaratukkal tönkre tettek.
 Lásd, Tantalus házára sujt kezük,
 S én sem halok bűn nélkül, tisztesen,
 A végső sarjadék.
- Pylades.* Atyák bűnét
 Nem büntetik fiakban istenek;
 Tettével együtt jó avagy gonosz
 Jutalmát elnyeri. Örökbe ránk
 Áldása száll, nem átka a szülőknek.
- Orestes.* Ide, hiszem, nem áldásuk hozott.
- Pylades.* Nagy istenek tetszése akkor is.
- Orestes.* Tetszésük az hát, a mely elveszít.
- Pylades.* Tedd meghagyásukat és vára kozzá!
 Ha elviszed Apollóhoz hugát,
 S együtt lakoznak ketten Delphiben,
 Nemes szívű nép hódolván nekik,
 E tetteréért irántad majd kegyes
 Lesz a dicső pár, ők kimentenek
 A Furiák kezéből. Lásd e szent
 Berekbe sem teszik már lábukat.
- Orestes.* Így legalább nyugodt lesz a halálom.
- Pylades.* Másképp fogom fel én s multat, jövőt
 Nem ép ügyetlen' kötvén együvé,
 Magamba' mindent végig gondolék.
 Az istenek már rég érlelhetik
 A nagy művet. Diana messze vág
 A barbaroknak e vad partiról
 És véres ember-áldozatjaiktól.
 Minket rendelték e szép tetterre, lásd,
 Miránk bizák és mily csodálatos!
 Az ajtóig hozott a kényszerűség.
- Orestes.* Ritka-művészileg, bölcsen fonod
 Az ég tervét ten-vágyaiddal össze.
- Pylades.* Mit ér az ember bölcsesége, ha
 Figyelve nem les ég tetszésire?

- Nagy tette hívja isten a bűnöst.
 Ha nagyszívű s olyan czélt tűz elé,
 A mely szerintünk el nem érhető.
 De győz a hős s szolgál lakolva is
 Égnek s a földnek, mely hódol neki.
- Orestes.* Ha arra szántak, éljek és tegyek,
 Nehéz agyamról egy isten vegye
 Le ezt a szédülést, mely e sikos,
 Anyám vérével áztatott uton
 A holtakhoz ragad, apaszsa el
 Kegye a forrást, mely anyám sebéből
 Buzog reám s beszennyez mindörökre!
- Pylades.* Várd el nyugodtan! Csak bajod' tetézed
 S a Fúriák tisztét veszed magadra.
 Maradj te vesztég, hadd tervezzek én!
 Ha egyesült erőt kíván a tett,
 Szólítalak majd s megfontolt merészség
 Kettőnket együtt célunkhoz vezet.
- Orestes.* Ulyssest hallom szólani.
- Pylades.* Ne gúnyolj!
 Kinek-kinek meg kell választani
 Hőset, hogy annak ösvenyén Olympra
 Küzdhesse fel magát. Megvallom, a csel
 S fortély se szégyen én szerintem arra,
 A ki magát merész tettekre szánja.
- Orestes.* Én azt becslöm, a ki nyílt s vitéz.
- Pylades.* Azért nem is kértem tanácsodat.
 Már is tevék egy lépést. Jó-sokat
 Kivettem öreinkből eddig is:
 Egy idegen nő, mássa isteneknek,
 Békóba verte a véres szabályt;
 Csak tiszta szívet, tömjént és imát
 Ad ő az isteneknek. Minden ajk
 Fennen dicséri jóságát; hiszik,
 Amazonok véréből származik
 S nagy vést kerülve hagyta el honát.
- Orestes.* Úgy látszik, elhalványult fényköre.
 Hogy ily közel van a bűnös, kit átka,
 Mint sűrű éj, úgy üldöz s elborít.
 Kegyes vérszomj megrontásunkra majd
 Az ős szokásról a békót leoldja.
 A vadszívű király lesz gyilkolónk;
 Dühétől egy nő hogy menthetne meg!?
- Pylades.* Szerencse, hogy nő! mert a férfíú,
 Bármily derék, kegyetlenségre hajlik,
 És hozzá szokva végre olyat is,
 Mit máskor útált, törvényt nyé emel.
 Merő szokásból zord, hogy rá sem ismeresz.
 A nő egy érzületnek híve csak,
 Mely benne él. Megbízhatóbb segítség

A jóba', rosszba egyaránt. — De csitt!
 Ő jön; magunkra hagyj most! Nem szabad
 Nevünk legott megmondanom, se sorsunk
 Rá bízni hímezetlenül. Te mégy,
 S míg szólna véled, még találkozunk.

MÁSODIK JELENET.

Iphigenia. Pylades.

- Iphigenia.* Szólj, idegen, ki vagy s honnan jövel?
 Úgy tetszik énnekem, inkább görög,
 Mint skytha föld fiához vagy hasonló. (Leoldja lánczait.)
 Veszélyes egy szabadságot adok;
 Az istenek hávítsák el veszélytek!
- Pylades.* Oh édes hang! Üdvöz légy honni nyelv
 Idegen földön csengő szózata!
 Az ő-i révnek kékes hegysorát
 Látom megint, örvendő foglyul is
 Szemembe tűnni. Lásd, ez az öröm
 Tanúja, hogy én is görög vagyok.
 Mert elfeledtem egy pillantatig
 Inséges-voltom, s e dicső jelenség
 Varázsa elbájolta lelkemet.
 Oh mondd, ha nyelved végzet nem köti,
 Mely törzsökünk az, a melytől nyeréd
 Istenre valló származásodat?
- Iphigenia.* A papnő szól veled, a kit maga
 Az istenasszony választott e tisztre.
 Legyen elég ez. Mondd te most, ki vagy
 S mily balszerencse áldatlan sora
 Hozott e földre téged s társadat.
- Pylades.* Elmondanom könnyű a szörnyű bajt,
 Mely terhes úti társunkká szegődött.
 Bár oly könnyen deríthetnéd te is
 Reményre arcunk, isten mása te!
 Krétárul, Adrast fiai vagyunk;
 Én a legifjabb, Cephalus nevem,
 Ő meg Laodamas, a legidősb.
 Kettőnk között volt egy vad s durva még,
 Konkolyt vetett már játékinkban is
 Szép, egyetértő öröminnk közé.
 A mig atyánk Trójánál harczola,
 Anyánk szavát fogadtuk békeséggel,
 De hogy megtért zsákmánynyal gazdagon
 És nem sokára meghalt, a fiak
 Örökség s trón miatt viszályra keltek.
 Én a korosbat pártolám. Ez öcsését
 Megölte. Most ezért a vérbünért
 A Fúriák kegyetlen' üldözik.

De jó reménynyel e vad partra küld
 A delphibéli Apolló szava.
 Azt mondta itt, a húga templomában
 Várjuk segélynek áldásos kezét.
 Foglyúl esénk s ide hozának el
 Te hozzád áldozatra. Jól tudod!

Iphigenia. Ledőlt-e Trója? Mondd meg, kedves ember!
Pylades. Földön hever. De biztosíts menekvést!

Sietve adj segélyt, hisz isten azt
 Igére itt! Szánd meg testvéremet!
 Legyen hozzá egy jó, kegyes szavad;
 De oh kiméld, ha majdan szólsz vele,
 Ezt kérve-kérem; mert öröm, keserv
 S emlékezés azonnal megragadja
 És szertedúlja mind egész valóját.
 Megszállja ekkor lázas örülés,
 S szép lelke, melynek röpte oly szabad,
 A Fúriáknak martaléka lesz.

Iphigenia. Balsorsod bármi nagy, esedezem,
 Feledd, a míg nem válaszolsz nekem.

Pylades. A büszke város, mely tíz hosszú évig
 Egész görög seregnek ellenállt,
 Romban hever most, nem kél föl soha.
 De hajh legjobbjaink sírhalmai
 E barbár partot nem hagyják felednünk.
 Achilles s szép barátja ott nyugsznak.

Iphigenia. Por vagytok hát, ti isten másai!

Pylades Palamedes s a Telamonfi Ajax
 Sem érte meg hazajutása napját.

Iphigenia (félre). Nem szól atyámról, a holtak között
 Nem említi. Igen! Él még nekem!
 Meglátom őt! remélj, édes szivem!

Pylades. Ám boldogok sok-ezren, kik csatában
 Keser' édes halállal haltanak!
 Mert egy haragvó isten bosszuja
 A megtérőket diadal helyett
 Vad borzalomra, szörnyű végre várta.
 Nem ér idáig emberek szava?
 A meddig elhat, szerte kürtöli
 Hallatlan tettek rémitő hírét.
 Hát ismeretlen a keserv előtted,
 Mely nem szünő jajokkal tölti be
 Mycenæ csarnokait? Ott Klytæmnestra
 Aegisthosával törbe csalta férjét
 S megölte az nap, melyen visszatért.
 Te e királyi házat tiszteléd!
 Látom, kebled hiába birkozik,
 Hogy ezt a nem várt szörnyű szót leküzdje.
 Egyik barátjuk lánya vagy talán?
 Vagy városuk szült — s szomszédjuk valál?

Ne rejtegesd s ne ródd fel vétkemül,
Hogy én jelentem ez iszonyt először.

Iphigenia. Mondd, végbe hogy ment ez a szörnyű tett?

Pylades. Megjött napján a király, midőn
A fürdőből üdült testtel kiszállt,
S nyugodtan kérte nőjétől ruháját,
Az átkozott egy dús redőzetű,
Művészileg bonyolodó szövettel
Borítja vállát és nemes fejét;
S míg ő, mikép hálóból, hasztalan
Iparkodék kifejteni magát,
Levágta őt az áruló Aegisthos,
S így leplezetten halt e nagy király.

Iphigenia. Aztán minő jutalmat nyert a czinkos?

Pylades. Országot a már birt ágyon kívül.

Iphigenia. Gazságukat hát rút kéjvágy szülé?

Pylades. S egy régi bosszu mély érzése is.

Iphigenia. Mint sértheté meg nőjét a király?

Pylades. Sulyos tettel, mi mentené a nőt,
Ha gyilkosságra mentség is lehetne.
Aulisba csalta férje s ott, mivel
Egy isten a görög hajóhadat
Dühöngő szélviharral gátolá,
Idősb leányát, Iphigeniát
Diana oltárához vitte s ott
Vérét kiontá népe üdvéért.
Ezzel szívébe úgy befészkelődött
A gyűlölet, hogy engedett Aegisthos
Készítő szavának és maga foná be
Férjét a vésznek halajával is.

Iphigenia (arczát eltakarva). Elég! Utóbb majd ismét látni fogsz.

Pylades (egyedül). Úgy látszik, a királyi ház e sorsát

Nagyon szívére vette. Bárki ő,
Jól ismeré bizonynyal a királyt,
S szerencse, hogy nemes házból jutott
Rabúl e helyre. Csitt édes szívem,
Egünkön a remény sugára rezg,
Vigan hajózzunk, okosan feléje!

HARMADIK FELVONÁS.

ELSŐ JELENET.

Iphigenia. Orestes.

Iphigenia. Boldogtalan, leoldom lánczodat,
 S ez még keservesb sorsodnak jele.
 Az a szabadság, mit e szent hely ád,
 Mint nagy betegnél a végső, világos
 Pillanat, a halálnak hirdetője.
 Még nem hiszem ; hinne még nem szabad,
 Hogy veszve vagytok ; gyilkos kézzel én
 Hogy szánjalak halálra bennetek' ?
 A míg Dianát én szolgálom itt,
 Hozzátok nyúlni senkit sem hagyok,
 Akárki legyen. Ám ha nem teszem
 Tisztem, mikép a bős király kívánja,
 Kiválaszt egyet szűzeim közül
 Utódomúl s akkor buzgó fohászszal
 Segithetek majd rajtatok csupán.
 Ah drága földim ! Hitvány szolga bár,
 Ha isteninknek tüzhelyéhez ért,
 Ezerszer üdvöz külföldön nekünk ;
 Mily áldás várjon, mily öröm tirátok,
 Hisz a hősök képét idézitek fel.
 Kiket már gyermekül tisztelni kezdtem,
 S nyájas reménynek enyhe balzsamát
 Édes-hizelgve hintitek szivembe !

Orestes. Okod van-e, hogy eltitkold neved
 És származásod ? vagy tudnom szabad,
 Ki szól velem istenség másaké ?

Iphigenia. Majdan megismersz. Most mondd el nekem,
 Mert testvéred csak félig mondta el,
 Mint veszték ők, kiket hogy Ilionból
 Megtértek, oly váratlan sorscsapás
 Köszönte némán házuk küszöbén ?
 Habár e partra még ifjan juték,
 Emlékezem, mily félenken tekinték
 Ama hősökre, mint álmélkodám
 S hogy elfogódtam ! Úgy vonúltak ők,
 Mintha Olympos tárult volna föl
 És a dicsó hajdankor hősei
 Tróját rémíteni szálltak voln' alá.

S Agamemnon volt köztük legdicsebb
 Oh mondd! való, megölték álnokul
 Neje s Aegisth, házába léptekor?
 Te mondad!

Orestes.

Iphigenia.

Jaj, szerencsétlen Mycenæ!
 Hát Tantalusnak sarjai vadúl
 Tele marokkal átkokat vetettek!
 És mint a gyom, megrázva zord fejük
 S ezernyi magvat szórva szerteszét,
 Gyilkos rokon-hadat nemzettenek,
 Örök dühvel kik egymást öldököljék!
 Fedezd föl, a mit testvéred szavából
 Borzalmam éje gyorsan eltakart.
 Hogy szabadult a vérontó napon
 A törzs utólsó, bájos gyermeke,
 Kitől boszút vár atyjáért a végzet,
 Orestes? Ép oly sors foná be őt
 Avernus hálójával akkoron?
 Megmenekült? Él? És Elektra él-e?

Orestes.

Iphigenia.

Arany nap, add legszebb sugárid
 És tedd le Zeus trónjához hálakép!
 Mert én szegény vagyok és nincs szavam.

Orestes.

Ha e királyi ház barátja vagy,
 Ha más szorosb viszonyban vagy vele,
 Mikép e szép örömből sejthetem,
 Fékezd a szíved' s jó-szorosra fogd!
 Mert elviselhetetlen a vidámnak
 Ismét a fájdalomak közé zuhanni.
 Te csak Agamemnon holtát tudod.

Iphigenia. E hír se volna még elég csapás?

Orestes. A borzalomnak csak felét tudod.

Iphigenia. Mit féljek? Él Orestes, él Elektra.

Orestes. S Klytæmnestrára nézve nem remegsz?

Iphigenia. Nem menti meg remény, se félelem.

Orestes. El is hagyá már a remény honát.

Iphigenia. Vérét ontá dühöngő bánatában?

Orestes. Nem! ámde önnön vére ölte meg.

Iphigenia. Szólj érthetőn, ne gyötrődjem tovább!

Sötét szárnyával a bizonytalanság
 Kábúlt fejem ezerszer verdesi.

Orestes.

Engem szemeltek hát ki istenim
 Hirdetni azt, mit rejtve rejtenék
 Az éj honának tompa, hangtalan
 Ürébe? Ámbár kelletlen' teszem,
 Rákényszerít szelíd ajkad; de hisz
 Az fájdalomast is kérhet s megnveri.
 Az nap, hogy atyjok elveszett, Elektra
 Rejté el öcscsét megmentvén a vérszből;
 Majd Strophius, az atyjok sógora

Fogá fel és saját Pyladesével
 Nevelteté, ki ritka-szép baráti
 Frigyet kötött a háznak új fiával.
 Mint nőttek, úgy nőtt lelkük lángja is,
 Hogy megtorolják a király halálát.
 Egyszerre csak nem sejtve, ál-ruhában
 Mycénbe jutnak, gyászos hírt vivén,
 Orestes holta hírét s hamvait.
 Ott jól fogadja őket a királyné
 S megnyitja háza ajtaját. Orestes
 Elektrának most fölfedi magát;
 Az szítja benne a boszú tüzét,
 Mely az anyának szent színe előtt
 Hamvába roskadt. Titkon elviszi
 A helyre, hol atyját meggyilkolák,
 S a vakmerőn kiontott vér nyoma,
 Bár régi, gyöngé, a sokat mosott
 Padlón gyanús, halvány csíkját hagyá.
 Most láng-ajakkal híven rajzoló
 Az átkozott tett minden részletét,
 Nyomorba' telt rabszolga-életét,
 Mily gőgöse a boldog árulók,
 S mily vészhozó a testvérekre az,
 Ha mostohává lett tulajdon anyjuk.
 Kezébe nyomta most a régi tört,
 Mely már dühvel dült Tantalus lakában,
 S Klytæmnestrát ledöfte ön-fia.

Iphigenia. Mennybéliek, ti, kikre tiszta nap
 Hint üdvöt új meg új felhők fölött,
 Azért tartátok-é mindekkorig
 Ily távol a világtól s ily közel
 Ti magatokhoz s lányi tisztemet,
 A szent parázs szítását rám azért
 Bizátok-é s vonatok lelkemet
 Mint lángot, égi honotok felé
 Megóva mindig tiszta-jámborúl,
 Hogy annál mélyebben kesergjem aztán
 Házamnak iszonyát? — Szólj a szegényről,
 Mondj valamit Orestesről nekem!

Orestes. Bárcsak haláláról lehetne szólni!
 Hogy kelt ki a megöltnek gerjedő
 Véréből anyja lelke
 S kiált az éjnek ős leányihoz:
 „Ne szalaszsátok el az anyagyilkost!
 Üldjétek a gatz! Zsákmányotok ő!”
 Figyelnek és mélyüregű szemök
 Körös-körül jár, mint mohó sasé.
 Mozdúlnak ím' sötét üregeikben,
 S kíséretül a kétség és a bánat
 Előson zugából nesztelen'.

Előttük Acheronnak gőze száll;
 Kavargó fellegében untalan'
 Az elmúltaknak zagyva képei
 Hömpölygik a bűnös fejét körül.
 S ők, rombolásra szent joguk levén,
 Járják a szép, isten-vetette földet,
 Bár ősi átok róla száműzé,
 Gyors lábuk a menekvőt üldözi,
 S ha nyugtot adnak, jó új borzalom.

Iphigenia. Boldogtalan, hasonló a te sorsod
 S érzed szegény bolyongó szenvedésit.

Orestes. Hogyan? hasonló sorsról mit beszélsz?

Iphigenia. Testvérgyilkosság terhel téged is;
 Tudtomra adta már imént öcséd.

Orestes. Nemes teremtés, én nem tűrhetem,
 Hogy csalfa szó ámitson tégedet.
 Ál szövevényből egyik idegen
 A másnak ám hadd állítson kelepczét
 Úgyes, tanúlt fortélyival; mi köztünk
 Igazság járja!

Orestes én vagyok! s bűnös fejem
 Sírnak hanyatlik és halált keres.
 Bármily alakban üdvözlöm, ha jön!
 Akárki vagy, szabadulást kívánok
 Neked s társámnak; ám nem enmagamnak.
 Jól látom én, nem szívesen vagy itt;
 Hát szökjetek ti s engem hagyjatok!
 Holtan zuhanjon a szírtől le testem!
 Gőzölgve folyjon vérem tengerig
 S e barbár partot sújtsa átkival!
 Ti menjetek új éltet kezdeni

Iphigenia. Baráti szívvel szép görög hazánkban. (Eltávozik.)
 Leszállsz hát végre hozzám, Teljesülés!

Legszebb leánya legdicsőbb Atyánknak!
 Mily óriásnak látom alakod'!

Alig hat el tekintetem kezedhez,
 Gyümölcsessel, áldott fűzérrel tele
 Mely földre hozza Olymp kincseit.
 Mint bőkezűség fejdelmek sajátja,
 — Kevés levén az ő szemükben az,
 Mi kincs ezreknek, — úgy sajátotok
 Ti istenek, sokáig tartogatva
 Érlelni bölcsen adománytokat.
 Ti tudjátok csak, mit kíván javunk,
 Átláttok a jövő téres honán,
 Ha minden est csillag s ködfátyola
 Elzárja szemhatárunk. Tűritek,
 Ha, mint a gyermek, úgy siettetünk
 Imánkkal; ám ti le nem tépitek
 Éretlenül az ég arany gyümölcsit;

S jaj annak, a ki türelmetlenül
 Kisajtolá, s keserű nedviből
 Halált iszik. Ne engedjétek óh
 Régóta várt, alig hitt üdvömet
 Elhunyt barátunk lenge árnyaként
 Ezerszeres kinomra szétoszolni!

Orestes (ismét hozzá lép). Áldást ha kérsz magadra s Pyladesre,
 Nevem ne vedd a tietek közé!
 A bűnös elvész és mellé szegődvén
 Inségiben s átkában osztozol.

Iphigenia. Sorsom hozzá van kötve a tiedhez.

Orestes. Nem semmikép! Hadd szálljak csak magam
 Társ nélkül a holtakhoz! Mert habár
 Ten-fátyoloddal lepleznéd a bűnöst,
 Csak rátalál az éber had szeme,
 S itt-léted őket félre nyomja csak,
 Oh égi lény, de el nem úzheti.
 Szentségtörő ércz lábuk' nem szabad
 A szent berek földjére tenniök,
 De itt is, ott is, hallom messziről
 Undok kacajjukat. A farkasok
 Lesik így a fát, hogy ha egy utas
 Rámenekült. Oda künn nyugszanak
 Tanyájukon, s ha innen távozom,
 Felugranak, rázván kígyós fejük,
 S porfelleget vervén minden felől
 Zsákmányukat csak kergetik tovább.

Iphigenia. Egy jó szavam meghallgatnád, Orestes?

Orestes. Hagyd annak azt, kit istenek szeretnek.

Iphigenia. Ók adnak új reménysugárt neked.

Orestes. Gomolygó füstön át holtak folyója
 Vet bágyadt fényt utamra a pokolba.

Iphigenia. Más nénéd nincs, az egy Elektra csak?

Orestes. Ez egyet ismerém; de egy idősbet
 Szörnyűnek látszó áldott sorsa még
 Jókor kivett házunk inségiből.
 Tovább ne kérdezz, oh ne állj te is
 A Fúriák sergéhez! kárörömmel
 Fújják le ők lelkemről a hamut,
 Nem hagyják halkan hamvadozni bennem
 Végső szenét házunk tűzvészinek.
 Hát készakarva szítják e tüzet,
 S élesztik a pokolnak kénkövével,
 Hogy mindig égjen gyötrött lelkemen?
Iphigenia. E lángba én édes tömjént hozok.
 Hadd hűtse, engedd, lágy fuvalmival
 Kebled tüzet a tiszta szeretet!
 Orestes, édes, nem vagy-é magadnál?
 Rémistenednek üldöző hada

Eredből úgy kiszáritá a vért ?
 Kővé tevő varázs fut rajtad át,
 Mikéntha szörnyű Gorgó-fő igézne ?
 Oh hisz ha tompán poklokig kiált
 Anyád kiontott vérének szava,
 Segélyül istent ne kiáltson-é
 A tiszta testvér áldásos fohásza ?

Orestes. Kiált, kiált ! Hát vesztemet kívánod ?
 Boszúló isten rejlik benned is ?
 Ki vagy te, hogy szavad ily rémitőn
 Felrázza szívem mélységes valóját ?

Iphigenia. Jelentkezik már szíved mélyiben :
 Orestes, én vagyok ! Iphigenia !
 Élek !

Orestes. Te ?

Iphigenia. Testvérem !

Orestes. Bocsáss ! El-el !

Tanácsolom, ne érintsd fűrtimet !
 Miként Kreusa nászruhája, úgy
 Terjesztek én nem-oltható tüzet.
 Bocsáss ! Mint Herkules, bár törpe hozzá,
 Csufos halállal haljak elhagyottan.

Iphigenia. Nem fogsz te veszni ! Vajha legalább
 Csak egy nyugodt szót hallhatnék tetőled !
 Oszlasd e kétkezdést, oh biztosítsd
 A rég ohajtott üdvnek birtokát.
 A fájdalom s öröm, mint gyors kerék
 Hömpölyg át lelkemen. Az idegentől
 Borzalmam eltaszít, de a szívem
 Erővel a testvér felé ragad.

Orestes. Bacchus-templom talán ez itt ? s a papnót
 Féketlen szent dühöngés szállta meg ?

Iphigenia. Hallgass meg óh ! Tekints rám, mint nyilik
 Az üdvösségnek rég bezárt szívem,
 Hogy a legédesebbnek, mit e föld
 Számomra még hord, csókoljam fejét,
 Karom, mely eddig pusztá szél előtt
 Tárult ki csak, öleljen tégedet !
 Engedd, engedd ! tisztábban nem buzognak
 Parnass örök forrása hajjai
 Arany völgyükbe, szirtől-szirtre le,
 Mint a gyönyörnek árja foly szivemből
 És boldogító tengerként ölel.

Orestes ! én vérem !

Orestes. Szép nympha te,
 Neked s hizelgésidnek nem hiszek.
 Diana tiszta papnőket kíván
 S szentsége megtörőin bosszút áll.
 Keblemtől messze távolítsd karod !

S ha megmentvén egy ifjat, őt szeretni,
 Édes-enyelgve boldogítani vágyol,
 Fordúlj sziveddel bajtársam felé,
 Ő érdemesb reá. Ott tévelyeg
 A szikla-ösvényen ; keresd fel őt,
 Igazítsd útba s engemet kímélj !
Iphigenia. Eszmélj, öcsém, ismerd, kit földaláltál !
 Testvéred égi tiszta örömet
 Esze-veszett, bűnös kéjnek ne véd!
 Vegyétek, oh, el vakságát szemérl,
 Nehogy ezerszeres nyomorba döntsön
 Bennünket a legteljesebb öröm !
 Testvéred áll itt, a rég elveszett.
 Az oltártól Diana elragadt
 És templomába rejtve mente meg.
 Te fogva vagy, feláldozásra szánva,
 S a papnőben testvéredet találod.
Orestes. Boldogtalan ! Hadd lássa hát a nap
 Házunk utolsó borzadalmait !
 Nincs itt Elektra is, pusztúlna el
 is velünk, éltét ne tartogatná
 Még súlyosabb balsorsra, szenvedésre ?
 Jól van, papnő ! Az oltárhoz követlek ;
 Hisz testvérgyilkolás már szentesült
 Szokás törzsünkben s én hálát adok
 Végzéstekért, hogy magtalan' veszek,
 Oh istenek ! Te se szeresd nagyon
 A nap- s csillagsugárt, tanácsolom ;
 Jövel, kövess a sötétség honába !
 Mint kénköves mocsár sárkányhada
 Birokra kelve egymást nyeldesi
 S dühös fajuk magát emészt el ;
 Jöjj le velem bűn nélkül, magtalan' !
 Te szánakozva nézel rám ? Minek ?
 Ulyen szemet vetett rám Klytæmnestra,
 Utat keresve a fia szívéhez ;
 De meglendült a kar s mellébe szúrt.
 Meghalt ! Haragvó szellem, lépj elő !
 Zárkózzatok körém, ti Fúriák,
 Tanúiként a kedves színdarabnak,
 A végsőnek, förtelmes műveteknek !
 Nem gyűlölet s boszú feni a tört,
 Szerető testvér kényszerül a tette.
 Ne sírj ! Hiszen te arról nem tehetsz.
 Világ-éltemben nem szerettem úgy,
 Mint téged, édes, tudnálak szeretni.
 Igen, villogtasd törődöt, ne kímélj,
 Szakítsd szét ezt a keblet, nyiss utat
 A benne forrva buzgó áradatnak ! (Elalél.)

Iphigenia. Ily üdvöt és nyomort én egymagam
Nem bírok el. Oh hol vagy Pylades?
Segélyed hol találom, drága lélek?

(Elmegy Pyladest keresve.)

MASODIK JELENET.

Orestes (felébred elkábulásából és fölegyenesedik).

Még egyet! adj Léthe hullámiból
Enyhületül csak még egy hús pohárt!
Mindjárt kiázik keblemből az élet
Zsibbasztó görcse; mindjárt csendesen
Foly lelkem a felejtés árjain,
Hozzátok, árnyak, az örök homályba.
Nyugalmatokból adjatok szives részt
A föld sokáig üldözött fiának!
Mily suttogás ez a galyak között,
Minő zörej zeng abból a homályból?
Jönnek már látni új vendégöket!
Minő csoport az, a mely ott vigad,
Dicső, mint egybegyűlt királyi ház?
Békén haladnak, nagyja-apraja,
Nők s férfiak; egy-egy isten, s alakra
Hasonlatosak. Úgy van, ők azok,
Házamnak ősei. Im Atreus
Thyestessel meghitten társalog;
Köröttük játszva fiaik szökellnek.
Immár vizsály itt nincsen köztetek?
Elhúnyt a bosszu, mint a nap világa?
Így hát szívesen láttok engem is,
S beállhatok ez ünnepi menetbe.
Atyák, üdvöz legyetek! köszönt
Orestes, a törzs végső fia;
A mit ti vetétek, azt aratta:
Atok-sujtolva szállt alá.
De könnyebb itt a tehert viselni.
Vegyétek, oh, fel e körbe őt!
Tisztellek Atreus és Thyestes;
Közülünk itt a vizsály kihalt.
Mutassátok meg atyámat, egyszer
Láttam csupán! Atyám, te volnál?
S bizalmasan megy anyám veled?
Ha Klytæmnestra neked kezet nyújt,
Orestes is hozzája léphet,
És ekkép szólhat: imé fiad!
Im fiatok! fogadja jó szó!
Otthonn a földön a köszöntés
Biztos jelszó vala gyilkolásra,

S agg Tantalusnak nemzedéke
 A sír éjében örül csupán.
 Ti jól fogadva köszöntőtök.
 Hadd látom, hol van az ős apám ?
 Hol vagy, öreg ? nosza lássalak, te
 Sokak-tisztelte, drága lélek,
 Ki istenekkel ülél tanácsot.
 Látom, ti késtek, el is fordultok ?
 Hogyan ? hát szenved az isteni férfi ?
 Oh jaj ! a fő hatalom birói
 Kegyetlen kínokat szegeztek
 Érez lánczaikkal a hősi mellre.

HARMADIK JELENET.

Orestes. Iphigenia. Pylades.

- Orestes.* Immár ti is lejöttetek hát ?
 Jól jártál, Néném ! még Elektra
 Hiányzik ! még őt küldené le
 Hamar egy isten szelid nyila !
 Szegény barátom, oh be szánlak !
 Jerünk, jerünk Plutó elé,
 Gazdát köszönteni, új vendégek !
- Iphigenia.* Két egy-testvér az égnek boltozatján,
 Kik ránk ragyogtok éjjel s nappalon,
 De holtaknak nem adhattok világot.
 Minket, testvéreket, ti mentsetek meg !
 Szeretted édes bátyádat, Diana
 Jobban, mint ég s föld minden kincseit,
 És néma vágygyal fordul szűzi arcod
 Az ő örök fénysúgára felé.
 Ragadd ki örülése éjjeléből
 Egyetlen, későn föltalált öcsémet !
 S ha tetszésed, hogy itten rejtve tartál,
 Most már betelt, ha rajtam ő vele
 És rajta én velem segítni kívánsz,
 Oldozd fel átka lánczait, a míg
 El nem tűnt a menekvés drága percze !
- Pylades.* Ismersz-e minket, e szent berket itt,
 E fényt, a mely nem holtaknak világol ?
 Érzed barátod s testvéred karát,
 Kik még erősen, élve tartanak ?
 Ragadj meg ! nem vagyunk mi pusztá árnyak.
 Ügyelj szavamra ! értsd meg ! Szedd magad
 Jól össze ! Drága minden pillanat,
 És gyöngye szálon függ a visszatérés,
 Bár, úgy látszik, kegyelmes Párka fonja.

Orestes (Iphigeniához). Oh hadd örüljek tisztán most először
 Szabad kebellet karjaid között!
 Ti istenek, kik lángoló erővel
 Emésztitek terhes felhőitek'
 S komoly-kegyelmesen, vad áradatban
 Dörgéssel és szélzúgással vegyest
 Zudítjátok le a rég kért esőt,
 De áldástokra rögtön oszladoz
 Elszörnyedésünk s hangos hálaszóra
 S örömré válik félenk ámulásunk,
 Midőn üdült lomboknak harmatán
 Új napsugár ezerszer tükröződik
 S a tarka, nyájas Iris könnyű kézzel
 A végső felhők fátylát bontogatja:
 Engedjétek nekem is adománytok'
 Testvérem karja közt, baráti keblen
 Hálásan élveznem s megtartanom!
 Az átok oszlik, szívem súgja azt,
 Hallom, vonúlnak már az Eumenidák
 A Tartarusba, csapják ércz kapúit
 S azok dörögnek messze elhalón,
 A föld üdítő illatot lehell
 És tág terére hív engem, hogy ott
 Életkedvet s nagy tetteket vadászszak.
Pylades. Kiméljük a szűkőn kimért időt!
 Majd csak vitorlánk duzzasztó szele
 Vigye Olympra teljes örömünket.
 Jerünk! Itt gyors tanács s végzés a fő.

NEGYEDIK FELVONÁS.

ELSO JELENET.

Iphigenia (egyedül). Hogyha az égiek
 Zűrzavaros bajokat
 Szánnak a föld fiának,
 És örömének búra,
 És bújának öröme
 Fordulásaival
 Megrázzák szive mélyiben :
 Akkor városa mellett
 Avvagy távoli parton
 Gyámolaúl nevelnek
 Higgadt lelkű barátot,
 Hogy, ha veszély köszönt be,
 Kész legyen a segély is.
 Áldásotok kísérje, istenek,
 Pyladesünket s minden terveit !
 Csatában ő vitéz ifjúi kar,
 Tanácsba' böles agg villanó szeme ;
 Mert lelke csöndes, őrzí biztosan
 A nyugalom szent, nem fogyó javát,
 S a zaklatottnak lelke mélyiből
 Merít tanácsot és segélyt. Im engem
 Öcsémtől elszakított, mert csak őt
 S ismét csak őt bámultam szüntelen.
 Tulajdonomnak nem hívém az üdvöt
 S nem vettem észre, mint közelg a vész.
 Most mennek tervük' végrehajtani
 A tengerhez, hol társaik hajója
 Öbölbe rejtve jeladásra les,
 És ajkaimra böles szót adtanak,
 Tanítva, mit feleljek a királynak,
 Ha ide küld s az áldozást nyomósb
 Parancsa sürgeti. Oh látom, engem
 Vezetni kell még, mint a gyermeket.
 Fortélyosan lest vetni nem tanultam,
 Se csellel a másét kicsalni. Jaj !
 Jaj ! a hazugság nem könnyíti meg
 Keblünket, úgy, mint minden más igaz szó,
 Meg nem vigasztal, csak meggyötri azt,
 Ki titkosan koholta, s visszaszáll,
 Mint ellőtt nyíl, mely célba nem talál,

Mivel egy isten visszatéríti,
 S lövőjén ejt sebet. Gond gondra kél
 Szivemben. Hátha most a part ölén,
 Hol nem szentelt a föld, ráront megint
 Öcsémre új dühvel a Fúria?
 S ha tetten érik őket? Úgy hiszem,
 Katonák jönnek. — Ide! — A követ
 Jön a királytól s gyorsan erre tart.
 Dobogva ver szivem, lelkem zavart,
 Hogy nézzek én e férfiú szemébe,
 Kit ámitó szavakkal kell fogadnom?

MÁSODIK JELENET.

Iphigenia Arkas.

- Arkas.* Az áldozattal, oh papnő, siess,
 Vár a király s fogytán a nép türelme.
- Iphigenia.* Követném tisztemet s intésedet,
 Váratlanul ha egy gátló körülmény
 Nem állaná útját a megtevésnek.
- Arkas.* Mi gátolhatja a király parancsát?
- Iphigenia.* A véletlen, mely nem hódol nekünk
- Arkas.* Mondd meg tehát, hogy gyorsan megjelentsem!
 Mert elhatáráz mindkettő halálát.
- Iphigenia.* Az istenek még nem határozzák el.
 Az idősebbet nagy bűn terheli,
 Közel-rokon vért ontott a keze.
 A Fúriák hajszoják nyomdokit;
 Igen, a templom belsejében is
 Megszállta a kór és a szent helyet
 Ottlétivel megfertőztette. Most
 Sietek a tengerhez szűzeimmel
 S az istenasszony képét friss habokkal
 Locsolva titkosan megszentelem.
 Csendes utunk' ne háborítsa senki;
- Arkas.* Hamar jelentem ez új akadályt
 Királyomnak; s te meg ne kezd a szent
 Cselekvényt, míg ő meg nem engedi.
- Iphigenia.* Csak a papnőre van rábízva ez.
- Arkas.* Ily ritka dolgot tudjon a király is.
- Iphigenia.* Szándéka nem másíthat, sem parancsa.
- Arkas.* Gyakorta színből kérjük a hatalmast.
- Iphigenia.* Ne unszold arra, mit meg kell tagadnom.
- Arkas.* Meg ne tagadd a jót és üdvöset.
- Iphigenia.* Úgy engedek, ha nem késel soká.
- Arkas.* E hírrel nyomban a táborba érek
 S az ő szavával nyomban itt vagyok.
 Oh bár lehetnék még egy hír követje,

- Mely szétozlatna minden bajt, zavart!
 Hived szavát te nem tartád eszedben.
- Iphigenia.* Mi tőlem telt, megtettem szívesen.
- Arkas.* Van még idő más érzületre térnéd.
- Iphigenia.* Hiába, nincs az módunkban sehogy.
- Arkas.* Mivel nehéz, hiszed, hogy lehetetlen.
- Iphigenia.* A csalfa vágy tarthatja lehetőnek.
- Arkas.* Egykedvűleg kockára vetsz-e mindent?
- Iphigenia.* Mindent az istenek kezére bízam.
- Arkas.* Emberileg mentik meg ők az embert.
- Iphigenia.* Csak intenek és minden úgy esik.
- Arkas.* Ha mondom, minden ten-kezedbe' van.
 Csakis királyunk zord haragja sújtja
 Kinos halállal a két idegent.
 A nép szíve rég elszokott e véres
 Szertartástól s kegyetlen áldozattól.
 Sőt egyik-másik, kit balvégzete
 Idegen földre, messze partra vitt,
 Tapasztalá, mily istenhez hasonló
 A bujdosónak, messze hányt-vetettnek
 Külföldön egy szíves baráti arcz.
 Ne vond meg tőlünk, a mit megtehetsz!
 Könnyen bevégzed megkezdett műved;
 Országot oly hamar sehol sem alkot
 A testet öltve mennyekből leszálló
 Szelídség, mint ott, hol vad és komor
 De bátor új nép, eleven s erős,
 Magára s félénk sejtelmére hagyva
 Hordozza földi éltünk terheit.
- Iphigenia.* Ne háborítsd meg lelkemet, mikor
 Kivánságodra úgysem birhatod.
- Arkas.* A míg nem késő, nem restell az ember
 Fáradtságot, sem ismételt szíves szót.
- Iphigenia.* Neked fáradtság, fájdalom nekem;
 Hiába mindkettő; hagyd abba hát!
- Arkas.* Segélyül ép e fájdalmat hívom,
 Ez hű barátod és tanácsa jó
- Iphigenia.* Erősen megragadja lelkemet,
 De ellenszenvenem nem irtja ki.
- Arkas.* Ily szép lélekben ellenszenv mikép
 Lehet nemes szív ily jó tetteért?
- Iphigenia.* Igen, ha bálám helyett a nemes
 Nem illendőkép magamat kíván.
- Arkas.* Kinek szívében nincsen vonzalom,
 Mentségben az meg nem szorúl soha.
 A fejedelemnek megviszem a hírt.
 Idézzé fel csak lelked azt magában,
 Milyen nemes volt ő mindig irántad
 Ide jöttödtől fogva e napig!

HARMADIK JELENET.

Iphigenia (egyedül). E férfiú szava, úgy érzem,
 Egyszerre épen rosszkor forgatá ki
 Magából szívemet. Megrémülök.
 Mert mint az árvíz, hirtelen dagadva
 Elönti a fővényes partvidék
 Szikláit, úgy borítá lelkemet
 Egészen az örömnék árja. Hisz'
 Kezembe' tartám már a lehetetlent.
 Úgy tetszék, újlag felhő borúl
 Reám szelíden, fölfelé emel
 A földről s oly szenderbe ringat el,
 Minőt kegyelmes istenasszonyom
 Akkor lehellt rám, hogy szabadító
 Karjával átfogott. Orjás erővel
 Ragadt hó szívem testvérem felé,
 Csak azt hallám, barátja mit javall;
 Előre tört csak mentésükre lelkem,
 S mind elhagyott sziget zord zátonyának
 Örvendve fordít hátat a hajós,
 Úgy elmaradt mögöttem messze Tauris.
 E hű ember fölébresztett megint.
 Hogy *emberek*, kiket itt elhagyok,
 Eszembe juttatá. Még egyszer oly
 Rút a csalás most. Lelkem, légy nyugodt!
 Hát ingadozni, kételkedni kezdesz?
 Magánosságod biztos talaját
 El kell hagynod; megint hajóra szállsz,
 Ringó habok ragadnak s gondban aggva
 Nem ismersz rá magadra s a világra.

NEGYPEDIK JELENET.

Iphigenia. Pylades.

Pylades. Vajh hol van ő, hogy gyorsan értesítsem
 Menekvésünk örvendetes híréről?

Iphigenia. Im itt vagyok s gondokkal telve várom
 A biztos vigaszt, a melyet ígérsz.

Pylades. Öcséd meggyógyult! Vig beszéd között
 Menénk a meg nem szentelt part felé
 És járdalók a sziklás partfövenyt;
 A berek észrevétlen' elmaradt.
 S az ifjuság szép lángja oly dicsőn,
 Mindég dicsőbben röpkedé körül
 Fürtös fejét, bátorságtól s reménytől
 Égett kinyílt szeme, s szabad szívét
 Csak *egy* örömnék vágya fogta el, hogy
 Téged, mentőjét megmentsen velem.

- Iphigenia.* Oh áldva légy, bárcsak jó szavadért
Ajkad ne is hangoztatná soha
A fájdalom s a bús panasz szavát!
- Pylades.* Nem minden ez még; mert mint egy király,
Szép kísérettel jár a jó szerencse.
Már megtaláltuk társainkat is.
Egy szirt-üregbe rejték a hajót
És ott ülének búsán várakozva.
Mihelyt öcsédet látták, íziben
Ujjongva szöktek talpra s esdekeltek,
Hogy útra keljünk mentől hamarabb.
Evezni már minden kéz vágyva-vágy,
Sőt vettük észre mind, hogy part felől
Zizegve lágyan szárnyra kél a szellő.
Vezess sietve a templomba hát,
Hadd lépjek a szent helyre s hódolattal
Illesse vágyaink tárgyát kezem!
Az istenasszony képét egymagam
Elbírom én megedzett vállamon;
Oh mint sovárgok édes terhire!

Végso szavai közben a templom felé indul s nem veszi észre, hogy Iphigenia nem követi; végre visszafordul.)

- Te késlekedve állsz itt? Szólj! Te hallgatsz?
Zavartnak látszol! Újabb baj szegül
Talán szerencsénk ellen? Oh beszélj!
Hirül adattad-é okos szavunk
A fejedelemnek, mint elvégezők?
- Iphigenia.* Hirül, barátom; s mégis megpirongatsz.
Látásod is feddett már hallgatag!
Jött a király követje s mint a szót
Ajkamra adtad, úgy mondtam neki.
Álmélkodott s nyomósan unszola,
Jelentsük ezt a ritka szent cselekvényt,
S várjuk be mit határoz a király;
S most íme várok, a míg visszatér.
- Pylades.* Oh jaj nekünk! Újabb veszély lebeg
Fejünk felett. Mért nem palástolád
Bölesen papnői szent joggal magad?
- Iphigenia.* Palástul azt nem használám soha.
- Pylades.* Ugy, tiszta lélek, elveszted magad!
Velünk együtt. Miért nem gondolék
Előre erre s mért nem oktatálak.
Hogy térj ki majd e kívánság elől is!
- Iphigenia.* Csak engem szidj! Az én hibám, tudom;
De nem tehettem mást, midőn e férfi
Nyomós okokkal azt kívánta tőlem,
Mi, hogy jogos, szívem szintén bevallá.
- Pylades.* Mind' vészesben borúl; mégsem szabad

Csüggedni vagy meggondolatlanul
 Sebtén magunknak árulói lennünk.
 Nyugodtan várd, míg megjön a követ,
 Aztán erősen állj, bármit hoz is!
 Hisz ily tisztító ünnep megszabása
 Nem a királyt, a papnót illeti.
 S ha tán az idegent kívánja látni,
 Kit örülése súlyos terhe nyom,
 Hárítsd el avval, hogy szorosan őriz
 A templom mindkettőnket. Így időnk lesz
 E durva népnek meg nem érdemelt
 Szent kincsét elragadva, gyors szökésre.
 Apolló küldi legbiztosb jelét,
 S mielőtt szent parancsát megtevők,
 Már teljesíté isteni szavát.

Orestes ép, szabad! Röpítsetek
 Bennünket véle kedvező szelek
 Az isten-lakta sziklás szent szigetre,
 Aztán Mycénbe, hadd éledjen újra
 S tűzhelye hűlt hamvából keljenek
 Vidáman az atyáknak isteni
 S lakásukat szép tűz ragyogja be.
 Először is te hints tömjént nekik
 Arany csészékből. Arra a küszöbre
 Te árasztasz új üdvöt, életet.
 Kiengesztelve átkát, egy szebb élet
 Virága-díszét hinted kedvesidre.

Iphigenia. Ha téged hallak, édes, mint virág
 Fordúl a napnak, akként lelkem is,
 A mint szavadnak fénysugára éri,
 Úgy fordul édes vigaszod felé.
 Mily áldás a velünk levő barát
 Biztos szava, e mennyei erő,
 Mely nélkül a magános elmerül!
 Keblébe zárva lassan érlelődik
 A gondolat s határzat; hű barát
 Ott-léte azt hamar kifejtené.

Pylades. Isten veled! Megyek, megnyugtatom
 Hamar barátim, a kik várva-várnak.
 Mindjárt jövök, s a szikla bokra közt
 Rejtőzve a te intésed lesem.
 De min tűnődöl? Homlokod derűjét
 Egyszerre néma bú árnyazta be.

Iphigenia. Bocsáss meg! Könnyű gondok, aggodalmak
 Vonulnak el lelkem előtt, miként
 Könnyű felhők a nap előtt.

Pylades. Ne félj!

A félelem csalárdul a veszélylyel
 Szövetkezett, ők régi czimborák.

Iphigenia. Szerintem az nemes gond, a mely int,

- Hogy a királyt, atyám után atyámat,
Ravaszúl meg ne csaljam, meg ne lopjam.
- Pylades.* Testvérednek hóhérától szököl.
- Iphigenia.* De attul is, ki jót tett volt velem.
- Pylades.* Nem hálátlanság, mit szükség kíván.
- Iphigenia.* Csak hálátlanság, szükség menti bár.
- Pylades.* Téged bizony kiment ég s föld előtt.
- Iphigenia.* De a szívem csak meg nem nyughatik.
- Pylades.* Csak rejtett gőg kívánhat szertelent.
- Iphigenia.* Én nem vizsgálom, én csak érzek.
- Pylades.* Ha helyesen, tisztelned kell magad'.
- Iphigenia.* Szeplőtlenül boldog csupán a szív.
- Pylades.* Megőrzéd így a templomban magad ;
Kevésb szigorra szoktat ám az élet
Magunk és más iránt ; majd megtanulod.
Hisz oly csodás nemünknek alkotása,
Oly sokszoros szül fonja, fűzi össze,
Hogy senki, sem másokkal, sem magában
Meg nem marad tisztán, zavartalan.
Magunkat itélnünk se hivatásunk ;
Az ember első, fő feladata,
Hogy járja útját s arra jól ügyeljen ;
Mert, a mit tett, ritkán ítéli jól meg,
És azt, mit épen tesz, talán soha.
- Iphigenia.* Majd rábeszélsz, hogy ekkép vélekedjem.
- Pylades.* Hol választás nincs, kell-e rábeszélés ?
Hogy megmenthesd öcséd, magad, barátod,
Csak egy az út ; meggyünk-e rajta, kérdés ?
- Iphigenia.* Oh hadd habozzak ! ily méltatlanul
Magad se bánnál egykedvűleg azzal,
Kinek jósága háládat kívánná.
- Pylades.* Ha elveszünk, keményebb lesz a vád,
A mely rád vár s kétség'b'ésést terem.
Látszik, te veszteséghez nem szokál,
Hogy ily csapás elhárítása végett
Csak egy hazug szóval sem áldozol.
- Iphigenia.* Bár férfiszív lakoznék bennem is,
A mely merészen elszánván magát
Nem hallgat aztán semmi szóra sem !
- Pylades.* Szabódni hasztalan ; a Kényszerűség
Parancsol ércz kezével s az ha int,
Fő-fő törvény az, melynek istenek
Maguk hódolnak. Mint a sors huga,
Némán ualag s tanácsra nem szorúl.
A mit reád rak, hordozd ; tedd meg azt,
A mit parancsol ! A többit tudod.
Mindjárt jövök átvenni szent kezedből
Szabadulásunk drága zálogát.

ÖTÖDIK JELENET.

Iphigenia (egyedül). Engednem kell neki ; hisz kedvesim
 Forognak nagy veszélyben. Oh de, hajh !
 Saját sorsom mindegyre jobban aggaszt.
 Nem menthetem meg a titkos reményt,
 Melyet magányom szépen ápol a ?
 Tehát ez átok mindig dúljon-e ?
 E törzset új áldás immár sohse
 Emelje fel ? Hisz minden fogyva-fogy ;
 A legnagyobb üdv, legteljesb erő
 Meglankad végre ; mért ne hát az átok ?
 Hiú remény volt, hogy megóva itt,
 Házam sorsától elszakítva messze,
 Majd tiszta kézzel s tiszta szívvel egykor
 Lakunk szennyfoltját eltörölhetem !
 Alig gyógyúl a vad kórból öcsém
 Gyorsan, csodásan, karjaim között,
 Alig jön egy rég óhajtott hajó,
 Hogy elvigyen honomnak révibe,
 S már a süket szükségnek ércz keze
 Kettős bűnt ró rám : hogy lopjam el
 Az istenasszony rám bizott, imádott
 Szent képét s csaljam meg azt a férfit,
 Kinek sorsom s éltém köszönhetem.
 Oh csak keblemben végre még harag
 Ne keljen rátok, Olymp isteni,
 S ádáz dühe ős Titán-isteneknek
 Meg ne ragadja gyöngé keblem' is
 Keselyű-karmival ! Oh mentsetek meg,
 S mentsétek meg szívemben képetek' !

Fülembe cseng a régi dal megint —
 Feledtem volt már s szívesen felejtém —
 Borzalmas egy dal, a Párkák dalolták,
 Arany székből hogy Tantalus lehullt.
 Érzék nemes barátjuk szenvedését ;
 Mérges volt keblük s rettentő daluk.
 Gyermek-korunkban a dajkánk dalolta
 Testvérimnek s nekem ; jól megmaradt :

«Féld, emberi nemzet
 Az isteneket !
 Kezükben örökké
 Birják az uralmat,
 S mint tartja szeszélyük,
 Éreztetik is.

Megannyira félje,
 A kit fölemeltek !

Fenn, fellegi ormon
Áll egy arany asztal
S székek körülötte.

Ha visszavonás kél,
Vendégi leszidva,
Gyalázva zuhannak
Az éjnek ölébe
S lekötve homályban
Várnak, de hiába
Igaz megítélést.

Ám ők arany asztal
Mellett örök ünnep
Vígalmait élék.
Lépnek hegyoromról
Által hegyoromra ;
Mély torkolatokból
Gőzölg nekik elfúlt
Títáni lehellet,
Mint áldozat-illat,
Könnyű kicsi felhő.

Az égi királyok
Áldó szeme sok ház
Népét oda hagyja,
Fiakba' se lássák
Szótlan, de beszédes
Vonásit az ősnek,
Bár rég szereték».

Igy zengtek a Párkák ;
Dalukra figyelmez
Az éj üregében
A számkivetett agg,
S szánván maradékit,
Csóválja fejét.

ÖTÖDIK FELVONÁS.

ELSŐ JELENET.

Thoas. Arkas.

Arkas. Bevallom szégyenemre, nem tudom,
 Hová, kire irányozzam gyanúm?
 A két fogoly forral titkon szökést?
 Papnónk-e az, ki gyámolítja őket?
 Mind' egyre jobban terjed, nő a hír,
 Hogy a hajó, mely e kettőt hozá,
 Még mindig egy öbölben rejtezik.
 Az egyik örült-volta és e szent
 Avatás, e késleltető ürügy
 Erős gyanút kelt s vígyázatra int.

Thoas. Jöjjön legittén a papnó elő!
 Kutassátok jól, gyorsan át a partot
 A hegyfoktól istennőnk berkeig;
 Szent belsejét kimélve, álljatok
 Ügyesen lesbe, törjetekek reájuk;
 Bárhol ragadjátok meg, nem kimélve!

MÁSODIK JELENET.

Thoas (egyedül). Szörnyű harag dül váltakozva bennem
 Ő ellene, kit oly szentnek hívék,
 S magam ellen, mivelhogy én tevém
 Elnéző jószággal árulóvá.
 Rabszolgasághoz jól hozzászokik
 És szót fogadni megtanúl az ember,
 Szabadságtól megfosztva teljesen.
 Jutott vón csak vad őseim kezébe,
 S kimélte voln' a szent düh életét,
 Örvendett volna bezzeg, hogy maga
 Megszabadult s hálát adván e sorsért
 Oltár előtt ontotta volna más
 Idegen' véré, tisztének nevezve
 Szükség szavát. De most az én kegyem
 Merész vágyat csal kebléből elő.
 Hiú remény volt hálájába' bíznom;
 Ő egy saját új sorsrul álmodik.
 Egykor hizelgve nyerte meg szívem',
 Most így se boldogúlva cselt, csalást

Ölt fegyverül s jószágom, azt hiszi,
Az ő sajátja régen nyert jögon.

HARMADIK JELENET.

Iphigenia. Thoas.

Iphigenia. Hivatsz ; minő szándék vezérle hozzánk ?

Thoas. Az áldozást halasztod ; mondd, miért ?

Iphigenia. Arkasnak nyiltan elmondám okát.

Thoas. Tőled szeretnék többet hallani.

Iphigenia. Megfontolásra ad időt Diana.

Thoas. Úgy látszik, ez idő ten-érdeked.

Iphigenia. Kemény határozatodra hogyha szíved

Elég megedzett, mért jövel magad ?

Király, kívánjon bár embertelent,

Elég szolgát talál, ki bér- s kegyért

A tett átkában osztozik mohón ;

Mocskot jelenlétével nem keres.

Terhes felhőben tervez ő halált,

S követi hoznak lángoló tüzet

Szegény elítélt romlására le ;

Maga lebeg nyugodtan a viharban,

Miként egy isten, el nem érve, fenn.

Thoas. A szent ajak vadúl kezd zengeni.

Iphigenia. Nem a papnő, csak Agamemnon lánya.

Az ismeretlennek szavát becsülted ;

Királylánytól vak hódolást kívánsz ? Nem !

Már gyermekül tanultam megfogadni

Szüloim, aztán egy isten szavát,

S legszebb szabadság volt e hódolás

Mindig szívemnek ; ám kemény parancsot,

A férfi durva rendelkezéit

Fogadni nem tanultam ott, sem itt.

Thoas. Parancsolód ittős törvény, nem én.

Iphigenia. Oly törvényen nagyon mohón kapunk,

Mely szenvedélyünk fegyvere lehet.

Egy más, régiebb törvény int engemet,

Hogy ellenedre járjak, s a szerint

Az idegen személye szent.

Thoas. A két fogoly fölötte érdekelhet ;

Mert részvevő nagy jóindulatodban

A józan ész első szavát felejtet,

Hogy a hatalmast nem jó ingerelni.

Iphigenia. Ha hallgatok, ha szólok, tudhatod

Mindig, mi van s marad mindig szivemben.

Mily zárt kebel ne nyílnék szájalomra,

Ha szenvedése sorsosára lel ?

Hát még e szív ! Hisz sorsuk az enyém.

Én is remegtem az oltár előtt,

S kora halálom gyászos ünnepén
 Ott térdelék; már villogott a kés,
 Hogy átszakítsa ifju keblemet;
 Az iszonyattól lelkem elalélt,
 Megtört szemem — s egyszerre mentve voltam.
 Nem tartozunk-e istenek kegyét
 Viszonozni a balsorsúakon?
 Tudod, ismersz és mégis kényszerítnél?

Thoas.

Iphigenia.

Tedd hivatásod, nem urad szavát!
 Hagyd el! Ne szépítsd az erőszakot,
 A mely örül a nőnek gyöngeségén!
 Szabadnak születém, akár a férfi.
 Csak állna itt Agamemnon fia,
 S kívánnál tőle hozzá nem valót,
 Hát lenne kardja, karja néki is,
 Megvédelmezni keble szent jogát;
 Nekem csak szóm van és a nő szavát
 Illik, hogy megbecsülje a nemes.

Thoas.

Iphigenia.

Becsülöm, többre a testvéri kardnál.
 Hadi szerencse ingatag dolog;
 Okos vitéz meg nem veti az ellent.
 A természet kegyetlenség s dacz ellen
 Gyámol nekül a gyöngét sem hagyá;
 Serkenti cselre, sok mesterfogásra;
 S így hol kitér, hol késik és kerül.
 Ily cselvetésre méltó a hatalmas.

Thoas.

Iphigenia.

Thoas.

Iphigenia.

Okos vigyázat cselnek ellenáll.
 S a tiszta lélek nem szorúl reá.
 Vigyázz, magad ne ítélj el magad'.
 Látnád e lelket óh, mint küszködik,
 Hogy a reá rontó zord végzetet
 Első csapásra bátran visszaverje!
 Hát ellened már védtelen vagyok?
 A kérelemnek oly szép, kedves ágát,
 Mely női kézben még hatalmasabb.
 Mint kard és fegyver, eltaszíthatád:
 Mi marad hát megvédeni szívemet?
 Az istennőtől kérjek-é csodát?
 Nincs már erő lelkemnek mélyiben?

Thoas.

Iphigenia.

Thoas.

Látszik, határtalan' aggaszt a két
 Idegen sorsa. Mondd meg hát, kik ök,
 Hogy lelked értök ekkép síkra száll?

Iphigenia.

Thoas.

Ök — úgy látszik, hogy — görögöknek hiszem.
 Hát földiek s felújíták szivedben
 A hazatérés ábrándképeit?

Iphigenia

(szünet múlva). A férfinak van hát csupán joga
 Hallatlan tette? Csak ő öleli
 A lehetetlent hősi kebelére?
 Mit mondanak nagynak? Min lelkesül
 S borzad a mindig ismétlő dalos?

Ugy-é oly tetten, mit kétes sikerrel
 Kezdett a vakmerő? Ki éjjelen
 Az ellen közzé átoson maga,
 S látatlanúl dühöngve láng gyanánt,
 Ráront alvókra, rá az ébredőkre,
 És végre, bár nyomják a bátorútlak,
 Zsákmánynyal tér meg, ellenség lován,
 Csak azt dicsőítik? Csupán csak azt,
 Ki megvetvén a tört utat merészen,
 Hegyet, vadont megy átbolyongani,
 Hogy egy vidéknek rablóit kiirtsa?
 Más módja nincs? Le kell a gyöngé nőnek
 Vele-szültött jogáról mondani?
 Vad ellen vad legyen s mint Amazon,
 A kard jogát elvéve töletek
 Az elnyomásért véres bosszút álljon?
 Merész határzat forrong a szivemben.
 Ha rosszul üt ki, a jutalma majd
 Nagy szemrehányás lesz és nagy csapás;
 De térdetekre mégis ráteszem!
 Ha igazak vagytok, miként dicsérünk,
 Tanúskodjék segélytek s általam
 Az igazság legyen dicsőbb! Igen,
 Halld meg, király, titokban cselet koholnak;
 Hiába kérde már a foglyokat;
 Elmentek ők keresni társaik',
 Kik a hajóval rájuk várakoznak.
 Az idősebb, kit itt megszállt a kór,
 S most elhagyott, öcsém, Orestes,
 A másik meg bizalmas embere,
 Ifjúkori barátja, Pylades.
 Apolló küldi őket Delphiből
 E partra s meghagyá isten-szava,
 Diana képét lopják innen el,
 S testvérhugát hozzája elvigyék;
 Ezért a Fúriáktól üldözöttnek
 A vérmocsoktól tisztulást ígér.
 Kezedbe adtam mindkettőnket ím,
 Kik Tantalus házából megvagyunk:
 Ha rávisz lelked, irts ki!

Thoas.

Azt hiszed,

A durva, barbár skytha hallja meg
 Az emberség igaz szavát, melyet
 Nem érte Atreus, a görög?

Iphigenia.

Megérti

Mindenki azt, akármely ég alatt,
 Ha keblében tisztán, símán csörög
 Az élet kútfeje. — Mily terv fogan
 Némán, király, lelkednek mélyiben?
 Halálunk? Akkor engem öl meg előbb!

Most, hogy menekvésünkre semmi mód,
 Most látom én, mily borzasztó veszélybe
 Dönté szerettim szánt-szándékosan
 Ez elhamarkodás. Jaj, megkötözve
 Hozzák elő majd őket! Oh mily arczezal
 Búcsúzzam édes testvéremtől én,
 Ki gyilkolója lettem? Oh soha
 Nem nézhetek már drága szép szemébe!

Thoas.

Úgy? e csalók hát ily művészileg
 Koholva dobták hálójuk' fejedre,
 Ki a magányban könnyen elhiszed
 Vágyad beteltét!

Iphigenia.

Nem, nem. óh király!

Másban csalódhatom; de ők igaz,
 Hiv emberek. Ha nincs úgy a dolog,
 Veszítsd el őket és taszíts el engem
 S űzz balgaságom büntetéseül
 Sziklás sziget kietlen partira!
 De ha e férfi réges-rég óhajtott
 Édes öcsém, akkor bocsáss utunkra
 S terjeszd kegyed kettőnkre egymagamról!
 Atyámat bűnös nője ölte meg,
 Őt meg fia. Most Atreus törzsöke
 Végső reményét ő belé veti.
 Bocsáss, hogy tiszta szívvel, tiszta kézzel
 Mehessek házunk' megtisztítani!
 Te állsz szavadnak! Hogyha bármikor
 Hazámba út nyílik, fogadtad azt,
 Hogy elbocsátasz; most megnyílt az út.
 Nem mond zavarból egy király igen-t,
 Mint köznapi lény, hogy egy perczre bár,
 Megszabaduljon a rimázkodótól.
 S nem is ígéret nem remélt esetre;
 Mert polcza fényét akkor érzi csak,
 Ha boldogítja a reménykedőt.

Thoas.

Mint tűz ha védi viz ellen magát
 S küzd bosszusan susterdő lángival,
 Hogy azt kiirtsa, úgy keblem haragja
 Szavaid ellen szintén síkra száll.

Iphigenia.

Oh hadd lobogjon énnekem kegyed
 Szent áldozatnak csendes lángjaként,
 S övezze hála, dicséret s öröm!

Thoas.

Hányszor meglágyítá e hang szívem'!

Iphigenia.

Oh nyújts kezet szent békének jeléül.

Thoas.

Sokat kívánsz rövid idő alatt.

Iphigenia.

Fontolgatásra jó tett nem szorúl.

Thoas.

De sőt nagyon; mert jót is rossz követhet.

Iphigenia.

Rosszá a jót csak két-égünk teszi.
 Ne fontolgass; jó érzeted kövesd.

NEGYEDIK JELENET.

Orestes fegyveresen. Előbbiek.

Orestes (a szín felé fordúlva).

Kettős erővel! Nyomjátok csak őket!
Csak egy pár pillanatra! Álljatok helyt,
Míg testvéremmel bizton eljutunk
Hajónkig.

(Iphigeniához, nem látva a királyt.)

Jöjj, nyomunkban árulás.
Kevés időnk van szökni. Gyorsan el!

(Meglátja a királyt.)

Thoas (kardja után nyúlva).

Hol én vagyok, büntetlen' nem lehet
Kard meztelen.

Iphigenia.

Ne fertőztesse meg
Dühös vérengzés istennőnk lakát!
Tartóztassátok harctól népetek'.
Hallgassátok meg a papnót, a testvért!

Orestes.

Ki fenyeget ily fennen?

Iphigenia.

A királyt
Tiszteld ő benne, második atyámat!
Őcsém, bocsáss meg! gyermeki szivem
Egész sorsunk' az ő kezébe tette.
Szándékotokról vallomást tevék
És árulástól megmentém a lelkem'.

Orestes.

Békésen enged-é honunkba mennünk?

Iphigenia.

E villogó kard megnémítja ajkam'.

Orestes (kardját hüvelyébe dugja).

Hát szólj! hisz látod, engedek szavadnak.

ÖTÖDIK JELENET.

Előbbiek. Pylades, mindjárt utána Arkas; mindketten kivont karddal.

Pylades.

Ne késsetek! Végső erejüket
Szedik vitézink össze; már az ellen
Tenger felé szorítja lassan őket.
Minő beszéd ez itt a fők között!
Ez a király tisztelt személye itt!

Arkas.

Mint hozzád illik, oly nyugodtan állsz
Királyom, elleniddel szembe! Nyomban
Lakol a vakmerőség; visszahátrál
És hull népük, hajójuk már mienk.
Egyet ha szólsz, már lángban áll.

Thoas.

Eredj,

Szüntesd a nép csatáját! Senki se
Támadjon addig, míg mi itt beszélünk.

(Arkasz el.)

Orestes.

Elfogadom. Szedd össze, hű barátom,
Maradék-népünk! Várjatok nyugodtan,
Mire viszik dolgunk az istenek.

(Pylades el.)

HATODIK JELENET.

Iphigenia. Thoas. Orestes.

Iphigenia.

Beszéd helyett előbb nyugtassatok meg
Engem! Gonosz vizsálytól rettegek,
Méltányosság szavára hogyha nem
Hallgatsz királyom és te jó öcsém,
Ifjú heved ha nem mérsékeled.

Thoas.

Én, mint idősbhöz illik, fékezem
Haragomat. Felelj nekem! Van-e
Bizonyosság, hogy Agamemnon fia
S e nő testvére vagy?

Orestes.

Im itt a kardja,

Ezzel veré le Trója hőseit.
A gyilkosától vettem el s magamnak
Kérem az égtől a dicső király
Bátor karát, szerencséjével együtt,
De szebb halállal osztályrészemül.
Válaszsz ki egyet bajnokid közül.
S a legvitézebb vijjon meg velem!
A merre hősokeket táplál a föld,
Meg nem tagadják idegentül ezt.
Thoas. Az ős szokás nálunk sohsem adá
E jogot idegennek.

Orestes.

Kezdd tehát

Magadon s rajtam az újabb szokást.
Uralkodók nemes tettét egész nép
Követi és törvénynyé szentesíti.
S ne csak szabadságunkért küzdjek én,
De mint idegen, más idegenért is!
Ha elbukom, kész rájuk az ítélet,
Mint rám; de hogyha kedvez a szerencse,
És győzők, akkor sohse lépjen ember
E partra a nélkül, hogy szívesen
Ne üdvözlőné szíves szeretet,
S vigasztalódva távozzék kiki!

Thoas.

Nem látszol méltatlannak, ifjú ember,
Nagy őseidre, a kikkel dicsekszel.
Nagy számmal vesznek engemet körül
Nemes vitézek; ám koromba' még

- Magam is szembe állok ellenimmal
 És mérkőzésre állok ellened.
- Iphigenia.* Nem, nem, királyom! ily véres bizonyosság
 Nem szükséges! Hadd nyugodjék a kard!
 Reám s az én sorsomra nézzetek!
 Gyors harcz a férfit halhatatlaní ja;
 Habár elhull, dicsőíti a dal;
 Az életben maradt és elhagyott
 Nő vég nélkül patakzó könnyeit
 Nem látja az utókor és a költő
 Hallgat ezernyi átsírt naprul-éjről,
 Midőn az elhagyott szív hasztalan
 Kesergi vissza oly korán kimúlt
 Kedves barátját s önmagát emésztí.
 Magamat is mindjárt intett a gond,
 Nehogy egy rabló el-kicsaljon innen,
 Biztos helyemről s szolgaságba döntsön.
 Kikérdezém én őket szorgosan,
 Jeleket kértem s biztos most szívem.
 Nézd, jobb kezén im itt van ez a jel,
 E hármás csillag, születése napján
 Mutatkozáék s azt jósolá a pap.
 Nagy tetteket visz véghez egykoron
 E kéz. De meggyőz kétszeresen is
 E sebhely itt, mely a szemöldökét
 Hasítja. Még mint kised gyermekét
 Leejté egykor vigvázatlanúl
 Karjárul a hamarkodó Elektra.
 Belé ütődött egy rézüstbe. Ó az!
 Említsem-é tanúság-tételül,
 Minő szakasztott apja mása ő
 S belső örömtől mint ujjong szívem?
- Thoas.* S habár eloszlat sz minden kételkedést,
 S keblem haragját bárha fékezem,
 Fegyver legyen közöttünk akkor is
 A döntő; békét nem látok sehol,
 Magad bevallod, jöttük célja az,
 Diana szent képét hogy elrabolják.
 Azt vélitek, hogy ezt megengedem?
 Sovár görög szem gyakran célba vette
 A barbaroknak távol kincseit,
 Arany gypját, lovát, szép lányait;
 De csel s erőszak nem mindig vivé
 Prédával őket épségben honukba.
- Orestes.* Viszályt a kép ne keltsen, óh király!
 Most látjuk immár azt a tévedést,
 Melynek fátylát szemünkre kötöte isten,
 Hogy elküldött ez útra szózata.
 Kértem tanácsát s megszabadulást
 A Fúriák sergétül; így felelt:

«Ha a testvért, ki Tauris partjain,
 A szent helyen nem szívésen lakik,
 Honába hoztad, átkod véget ér.»
 Mi Apolló testvérét gondolók,
 S ő téged értett! A nehéz csomó
 Megoldódott: téged nyertek, te szent,
 Tiéd vissza. Hogy te illetél,
 Meggyógyulék; utolszor karjaidban
 Ragadt meg a kór minden karmival;
 S minden velóm' megrázta iszonyún.
 Elosont aztán, mint kigyó oson
 Az odujába. Ujra élvezem
 A nap kiterjedt fényét általad.
 Szépnek, dicsőnek látszik most nekem
 Diana terve. Egy szent kép gyanánt,
 A melyhez titkos isten-ige fűzte
 A város sorsát változtatlanúl,
 Hozott el ő, házunk oltalmazóját
 S e szent magányban híven őrizett
 Áldásul testvéredre, kedvesidre.
 Minden menekvésünk hogy veszve látszott
 E földön, mindent visszaadsz nekünk.
 Hajlítsd békére leked, oh király!
 Ne gátold őt, hogy a szülői ház
 Megszentelését immár végrehajtsa,
 Megadjon engem tisztult csarnokának
 S fejemre tégye ősi koronám!
 Neked hozott áldását viszonzod,
 S hagyj élnem a szorosb viszony jogával!
 Csel és erő, a férfi fő disze,
 Megszégyenül ez igaz szív előtt,
 És tiszta gyermeki bizalma hozzád,
 Nemes szívedhez — elnyeri jutalmát.

Iphigenia.

Gondolj szavadra s e hú, egyenes
 Beszédü szájra hallgasson szíved.
 Oh csak tekints ránk! Nem mindig adódik
 Ilyen nemes, szép tette alkalom.
 Meg nem tagadhatod; add meg hamar!

Thoas.

Hát menjete!

Iphigenia.

Nem úgy, királyom! Áldás
 Nélkül, haraggal tőled nem megyek.
 Ne számkivess! Barátság hadd legyen
 S vendégjog köztünk, nem válunk mi meg
 Örökre egymástól. Atyám gyanánt
 Tisztellek és becsüllek tégedet
 S szívem ez érzést mindvégig megőrzi.
 Ha bármikor népedből az utolsó
 Fülembe visszazengi azt a hangot,
 A melyhez szokva voltam nálatok,
 S ha koldust látok ilyen viseletben,

Miként egy istent, úgy fogom fogadni,
Saját kezem vet ágyat ő neki;
Magam mellé, a tűzhöz ültetem
S csak tégedet, csak sorsod kérdezem.
Adják meg istenink bőven neked
Szép tetteid, szelídséged jutalmát!
Isten veled! Oh fordulj már felénk
És búcsuszómat szívből viszonzod!
Szelídebb szél dagasztja úgy vitorlánk',
S a búcsuzó szeméből enyhítőbben
Foly a könnyű. Isten veled! a régi
Barátság zálogául nyujtsd kezed!
Isten veletek!

Thoas.

TARTALOM.

Hivatalos közlemények.

	Lap
I. Szász Károly másod elnök megnyitó beszéde a Kisfaludy-Társaság XLIII. ünnepélyes közülésén 1890 február 9-dikén	3
II. Beöthy Zsolt titkári jelentése ugyanakkor	14
III. Pályázati jelentések 1889-ről	18
IV. A Kisfaludy-Társaság jutalomtételei 1890-re	23
V. A Kisfaludy-Társaság XLIII. ünnepélyes közülésének tárgyai ...	24
VI. A Kisfaludy-Társaság 1889—90-diki jegyzőkönyveiből kivonatok	25
VII. A Kisfaludy-Társasághoz benyújtott munkákról bíráló jelentések	34
1. Kazinczy Gábor Werther-fordításáról (Heinrich G.) ...	34
2. Leopardi verseinek fordítása Radó Antaltól (Ábrányi E., Bartók L.)	35
VIII. A Kisfaludy Társaság Alapszabályai	37
IX. A Kisfaludy-Társaság Ügyrendje	44
X. A Kisfaludy-Társaság személyzete 1890 február 9-én	56
XI. A Kisfaludy-Társaság elhunyt tagjai 1890 február 9-dikéig ...	59
XII. A Kisfaludy-Társaság alapítói 1890 február 9-dikéig	61
XIII. A Kisfaludy-Társaság kiadványai 1885—1890	67

Irodalmi munkálatok.

<i>Váradi Antal</i> : Krisztus az alvilágban. Drámai költemény egy felvo- násban. (Székfoglaló.)	73
<i>Mailand Oszkár</i> : Az oláh népköltészet fő vonásai. (Jelentés.) ...	85
<i>Hadzsics Antal</i> : Zmáj-Jovanovics János	114

	Lap
<i>Hermann Antal</i> : Újabb adalékok a Szilágyi és Hajmási-féle témához	134
<i>Gyulai Pál</i> : Báró Kemény Zsigmond sirjánál. Költemény. --- ---	142
<i>Degré Alajos</i> : Az utolsó jurátus. Beszély --- --- --- ---	144
<i>Endrődi Sándor</i> : Diadal. Költemény --- --- --- ---	170
<i>Zichy Antal</i> : Gróf Széchenyi István külföldi utazásaiból --- ---	172
<i>Ábrányi Emil</i> : A monológ ellen. (Pályanyertes monológ.) --- ---	185
<i>Csengeri János</i> : Iphigenia Taurisban. Goethe drámája. (Megdicsért mű- fordítás.) --- --- --- ---	191

